This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

AH 4U9Z J

Digitized by Google

ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

1921
05
E 129 6

NATHANAËL

OF

DE EENVOUDIGHEID.

een overzigt van de religie-geschillen

DER

HERVORMDE KERK VAN NEDERLAND,

VOORNAMELIJK

IN DE JAREN 1833 EN 1834.

DOOR

H. Hoepermans.

OPGEDRAGEN AAN MIJNE PROTESTANTSCHE LANDGENOOTEN,
DIE DE WAARHEID LIEFHEBBEN.

Wij Protestanten zijn het afgevallene en oproerige Samaria, . . . ons Sion is, gelijk Jezaja zegt, een wachthuisje op een verwilderd stoppelveld.

Een Protestantsch Predikant in Zweden.

LEEUWARDEN,
J. W. HOEPERMANS.
1841.

MINDERBROEDERS DRACHTEN KLOOSTER
VERWIJDERD

Digitized by Google

IMPRIMATUR

Snecæ **J. SIMONS,**

28. Maji 1843. ***Archipr. Frisiæ.***

Digitized by Google

919.46
H695na
1841

AAN MIJNE

Protestantsche Landgenooten,

DIE DE WAARHEID LIEFHEBBEN.

Waarde Landgenooten!

Gij zult het misschien als eene ongehoorde aanmatiging beschouwen, dat een Priester zich verstout om Ulieden een geschrift op te dragen, waaruit hoofdzakelijk een Roomsche geest zal ademen: maar wij hebben ondervonden dat zulks mag en kan, en wij allen, zoo Protestanten als Catholijken, hebben groote reden om ons Vaderland met dien aangroei van verdraagzaamheid en verlichting geluk te wenschen. De beroemde Predikant van Oude Tonge heeft het eerst den weg tot zulk eene toenadering geopend en zijne hand tot die lieve broederlijkheid uitgestrekt; wij hebben dezelve met eene brandende hartelijkheid tusschen de onze gekneld; en ik voor mij, ik ben deswegens wel zoo gevoelig en dankbaar, dat ik niet slechts het voornemen hebbe om dit geschrift aan Ulieden op te dragen; maar ook, om deszelfs inhoud regtstreeks tot u te rigten. Moge dit blijk van verdraagzaamheid eensdaags de wederzijds gewenschte eensgezindheid aanbrengen! Ik ben dienaangaande niet geheel zonder hoop.

Digitized by Google

Ik heb steeds voor den geest, dat ik zal spreken tot menschen die de waarheid liefhebben, en deze zijn eenvoudig: de waarheid zelve is ook eenvoudig; het kan dus niet missen, of Gijlieden moet haar eerlang vinden en hartelijk omhelzen. De Schriftuur zegt: De Heer spreekt gaarne met eenvoudigen; *en iets lager:* De eenvoudigheid der regtvaardigen zal hun den goeden weg wijzen (a); *ja zoude ik een bijbelsch vertoog over de kracht der eenvoudigheid willen geven, zoo ware ik genoodzaakt bijna den ganschen Bijbel af te schrijven. Onmogelijk echter kan ik mij den troost weigeren van te voorspellen, dat, gelijkerwijze Daniël* door zijne eenvoudigheid *uit den muil der leeuwen verlost geworden is* (b), *Gijlieden ook door Uwe eenvoudigheid uit den muil derzulken verlost zult worden, die waarlijk veel verslindender dan leeuwen zijn; althans indien zij de namen verdienen, waarmede zij in den tijd door Uwe eigene Leeraren begroet zijn geworden* (c).

Tot zulken spreek ik niet; alhoewel het zeer mogelijk, ja, misschien onvermijdelijk is, dat zij mij nu en dan ontmoeten, en in welk geval ik hoop, mij naar het voorbeeld van den H. Augustinus te zullen gedragen. » Met Gods hulp," zegt hij, » en als het Hem be» lieft, zullen wij die babbelachtige redetwisters, » die meer hoogmoed dan bekwaamheid bezitten, en » daarom aan eene des te gevaarlijkere kwaal sukke» len, misschien derwijze bedienen, dat zij toch wel iets

---

(a) *Spr. III.* 32. *XI.* 3. (b) 1 *Macch. II.* 60. (c) *Verg slechts den titel van het werkje N.r* 3, *onder* § 22 *aangehaald,*

Digitized by Google

» zullen vinden, waaraan zij niet kunnen twijfelen. » Wij zullen hun onder het oog zien te brengen dat » zij, wegens hetgene zij niet kunnen vinden, beter » zouden doen met over hunne eigene gemoederen, » dan over de waarheid zelve of over onze vertoogen » te jammeren, en dienvolgens, dat er hun, inge- » valle zij de liefde of de vreeze Gods niet geheel » verzaakt hebben, niets overblijft dan een begin te » maken met eenvoudig te gelooven, en zoodoende tot » de orde terug te keeren (a).*" Alzoo, ik zal niet* t o t, *maar* v a n *hen spreken, en, als de goede God mij helpt, telkens met zulke eenvoudigheid en duidelijkheid, dat Gijlieden niet voorbij zult kunnen van soms uit te zuchten: O wat heeft men ons ellendig bedrogen! — Ik ontveins het niet dat ik U ook aan het twijfelen hoop te brengen; in tegendeel, ik beoog zulks opzettelijk: maar het zal een twijfel worden die niet wroegingen aan eenen beleedigden hoogmoed, maar troost voor waarheidlievende zielen zal bewerken. Immers deze zijn eenvoudig, en begeven zich gaarne tot diegenen, in welke zij den sleutel der wetenschap moeten eerbiedigen, en zij vinden bij hen de waarheid, naar welke zij te voren geheel vruchteloos zochten.*

(a) Si voluerit et adjuverit Deus, istis garrulis ratiocinatoribus, elatioribus quam capacioribus, atque ideo morbo periculosiore laborantibus sic fortasse serviemus, ut inveniant aliquid unde dubitare non possint, et ob hoc in eo, quod invenire nequiverint, de suis mentibus potius quam de ipsa veritate vel de nostris disputationibus conquerantur, atque ita, si quid eis erga Deum vel amoris est vel timoris, ad initium fidei et ordinem redeant. *De Trin Lib.* 1, *cap.* 2.

Digitized by Google

Och moge ons dierbaar Vaderland onder Ulieden eene menigte dier eenvoudigen tellen, en moge mijne eenvoudige onderneming een middel zijn in de hand van Hem, wiens wil het is, dat alle menschen tot de kennis der waarheid komen! *Deze immers is er maar ééne, gelijk er maar* één God en één middelaar van God en de menschen is, de Mensch Christus Jesus (a). *Voor het overige, ofschoon ik de leering der Catholijke Kerk met de volste zekerheid voor onfeilbare waarheid houd, daarom zijn deze letteren nog niet onfeilbaar, en derhalve zal ik dezelve gaarne aan de proef Uwer beoordeeling onderwerpen. Ik zeg dan nog eens met denzelfden Kerkvader:* » *Die met mij* » *overtuigd is, ga met mij voorwaarts, en die met* » *mij weifelt, zoeke met mij; waar gij uwe dwa-* » *ling erkent, kom tot mij terug; en toon mij de* » *waarheid, waar gij mijne dwaling zoudt ontdek-* » *ken. Laten wij alzoo gezamentlijk den weg der* » *liefde inslaan, teneinde tot Hem te komen, we-* » *gens wien geschreven staat*: Zoekt altoos zijn aan- » schijn" (b).

(a) *I. Tim. II.* 4, 5.

(b) Proinde quisquis hæc legit, ubi pariter certus est, pergat mecum; ubi pariter hæsitat, quærat mecum, ubi errorem suum cognoscit, redeat ad me; ubi meum, revocet me. Ita ingradiamur simul charitatis viam, tendentes ad eum de quo scriptum est: *Quaerite faciem ejus semper. Loc. cit, cap* 3.

INHOUD.

Bladz.

Aan mijne Protestantsche Landgenooten die de waarheid liefhebben. . . 3

I. Inleiding.

§. 1 » Eenheid is volmaaktheid," zegt een, schoon Catholijk en middeleeuwsch, zeer voornaam man . . . 1
§. 2. Te weten de H. Bernardus, de eenvoudige opregtheid zelve. . . 2
§. 3. Wiens woorden steeds een algemeen ontzag inboezemden . . . 3
§. 4. Zoo zelfs, dat de grootste en geleerdste mannen van het Protestantismus hem als veelligt den grootsten man der wereld beschouwen. . . 4
§. 5. Dat gezegde lijdt, volgens dengenen zelven die het gezegd heeft, geene uitzondering; het moet derhalve op alles toepasselijk zijn 6
§. 6. Eerste voorbeeld, geld. . . . 7
§. 7. Tweede voorbeeld, menschen. — Een leger 8
§. 8. De eenheid is zoo onafscheidelijk van de volmaaktheid, dat men alles, zelfs het dierbaarste, moet weten op te offeren, als het te doen is om de eenheid te behouden . . . 8
§. 9. Wat is het middel der eenheid? . 10

II. De eenvoudigheid.

§. 10. Zij is noodzakelijk tot alle wetenschappen, bijzonderlijk tot die der waarheid. 12

Digitized by Google

Bladz.

§. 11. Zij is derhalve, gelijk de waarheid, bij velen hatelijk; doch geheel ten onregte. Dit bewijst de algemeene liefde tot kinders, maar bijzonder . 13

III. Nathanaël.

§. 12. Hij is het bewonderenswaardigste voorbeeld der eenvoudigheid. . . 15
§. 13. Beschrijving derzelve. . . . 16
§. 14. Nathanaël was behebd met een zeer moeijelijk vooroordeel . . . 17
§. 15. Wel begrepen strekte hem dit geenszins tot oneer; vooroordeelen gelijk het zijne, moeten met bescheidenheid behandeld worden. . . . 18
§. 16. Philippus begreep zulks . . . 21
§. 17. Weshalve Nathanaël zonder overgroote moeite voor de waarheid te winnen was. 23
§. 18. Nathanaël is dienvolgens een waardig toonbeeld voor diegenen die, gelijk hij, uit eenvoudigheid dwalen; insonderheid voor de Nederlandsche Protestanten. 25
§. 19. Deze hebben, gelijk hij, reden genoeg om hun vooroordeel tegen eene zekere stad geheel af te leggen; zoodat men hen reeds terstond naar Rome, hedendaags den zetel der waarheid, kan voeren 28
§. 20. Doch zulks schijnt niet raadzaam: beter is het vooreerst, hunne eigene vaderlandsche Kerk wat dieper te beschouwen. 29

IV. Overzigt der Protestantsche Religie-geschillen in Nederland sedert 1833.

§. 21. Beknopte beschrijving derzelve. . . 30
§. 22. De daartoe betrekkelijke geschriften. 32

Digitized by Google

Bladz.
§. 23. Algemeen overzigt 38
§. 24. Hetgeen de Reformatie zoekt, was reeds vijftien eeuwen voor hare geboorte gevonden. 40
§. 25. Eenvoudige Protestanten beginnen te begrijpen dat het Protestantsche zoeken juist het middel is om de zaak meer en meer zoek te maken. . 42
§. 26. Een vlugtige blik in de Protestantsche Kerk. Zij blijft zich in hetgeen niet al te fraai is, vrij goed gelijk. — Eene Gereformeerde predikatie. . 43
§. 27. Een uitstapje wegens eene andere predikatie. — Een Protestant kan, als Protestant, hoogstens negatieve waarheden bekend maken . . . 45
§. 28. Behalve de Marcioniten en Valentinianen (§. 24.) hebben ook de Arianen steeds de Overlevering willen ontduiken en verwerpen 48
§. 29. Ook de Pelagianen 51
§. 30. Stijfzinnig op den Bijbel-alleen staan, is een bewijs van kwade, ten minste zeer verdachte trouw. De Bijbel-alleen kan onmogelijk zijne bewijskracht toonen. 53
§. 31. Genomen echter dat de Bijbel als de eenige bron van Christelijke waarheid bewezen was, zoo ware het Protestantismus nog niets gevorderd. . 55
§. 32. Gelijk in ieder boek, zoo ook in den Bijbel, moet men niet alleen zien wat maar ook door wie iets gezegd wordt. . 56
§. 33. De Bijbel leert niet dat wij de Schrifturen moeten onderzoeken, maar alleen dat zulks de handelwijze der dwazen is. 59
§. 34. Ook moet men in den Bijbel naauwkeu-

Digitized by Google

Bladz.
rig toezien, tot wie iets gezegd wordt. 62
§. 35. De Bijbel geeft een zeer gemakkelijk middel aan de hand om de waarheid te vinden; te weten de leering der getrouwe Vaderen 64
§. 36. Andere Bijbelplaatsen toegelicht. — De Bijbel zegt dat de Bijbel-alleen zeer gevaarlijk is, en de ondervinding bewijst het. 67
§. 37. Het onderzoek naar de leeringen des voortijds schijnt moeijelijk, doch is zeer eenvoudig. 71
§. 38. Geene wetenschap wordt verkregen zonder leermeesters. De Predikanten zijn het niet. 74
§. 39. Het eenvoudige luisteren naar eenen meester wordt veracht en uitgejouwd; nogtans zoo gedroegen zich steeds de grootste mannen 76
§. 40. Mag men het woord Gods wel iets toevoegen of afnemen? — Wat is het woord Gods? 78
§. 41. Men mag de bekende waarheid niet verdenken om deze of gene moeijelijkheid welke zich soms tegen haar opdoet. 79
§. 42. De woorden der H. Schrift moeten minder naar onze spreekwijze, dan naar den zin der H. Schrift verstaan worden. — Wat zijn diensvolgens Profeten? 81
§. 43. Wie zijn de Profeten, op wier fondament, volgens Paulus, de Christenen gebouwd zijn? 86
§. 44. Verklaring van 2. Petr. I. 19 . . 91
§. 45. Het Protestantsch zoeken is juist het middel om nooit te vinden. — De onzigtbare Kerk 106
§. 46. De Bijbel-alleen tot niets nut. — De Roomsche Kerk, volgens de leering.

Digitized by Google

Bladz.

der Reformatie, voorheen de ware Kerk van Christus. . . . 107
§. 47. Zij is het nog; zelfs de Bijbel is duidelijk genoeg om het te bewijzen . 111
§. 48. Het geloof dat over de geheele wereld verkondigd wordt, dat is, het Catholijke geloof, staat duidelijk in den Bijbel; alsmede dat dit het geloof der Roomschen is. 113
§. 49. De Christelijke leering is onfeilbaar; om tot algemeen genot te kunnen strekken moet zij ergens in eene bepaalde Kerk te vinden zijn . . 117
§. 50. De Kerk van Christus moet verbeeld kunnen worden door een menschelijk ligchaam. — Het Protestantismus is dus geenszins de Kerk van Christus. 121
§. 51. Geen ander geloof is ooit, en het geloof der Roomsche Kerk is door alle tijden heen, tot op den huidigen dag toe, over de geheele wereld verkondigd 128
§. 52. Ook hebben zelfs de oudste en eerbiedwaardigste Leeraars des Christendoms zulks als het volslagene bewijs van Rome's Goddelijken voorrang erkend 130
§. 53. Een weinigje over eenige Protestantsche magtwoorden. — Erfdeel des Heeren. Testament 133
§. 54. Waarheid. — Besluit van het algemeene overzigt 139

V. Bijzonder Overzigt.

§. 55. Hetzelve kan niet voegelijk over al de vermelde geschriften loopen . . 145
§. 56. Aanleiding en standpunt der Protestant-

			Bladz.
		sche geschillen. — Een geschrift van den Hoogleeraar P. Hofstede de Groot.	147
§.	57.	Hij wederlegt het zelf in eenen brief over D.r Strauss	148
§.	58.	Beschouwing diens briefs. — Gegronde grieven tegen Strauss; alleen, zij zijn ongegrond in den mond van het Protestantismus. — Contradictiën en illiberaliteit van den Hoogleeraar .	151
§.	59.	Doctor Strauss, een echte Protestant.	154
§.	60.	Zijne onbezonnenheid ten onregte door den Hoogleeraar gewraakt. — Hetzelfde geldt van zijne grenzenlooze willekeurigheid.	155
§.	61.	Verdere contradictiën. — De Hervorming eene krankzinnigheid . .	159
§.	62.	Het Protestantismus voert tot het Deismus, ja tot het Atheismus . .	164
§.	63.	Vergelijking tusschen de Protestantsche en de Catholijke boekveroordeelingen.	165
§.	64.	Besluit der bespiegelingen over het boek van D.r Strauss. — Dankbetuiging aan Professor de Groot. — Zijne gedachten over de beschuldiging enz.	168
§.	65.	Aanleiding tot dat Werkje. — De Hoogleeraar is ook al een zoeker . .	170
§.	66.	Eerste Gedachte. — Spitsvondige aanranding der Formulier-verdedigers. — Ongelukkig gekozene voorbeelden .	173
§.	67.	Voortzetting van het voorgaande. — De Hervormers volgens den Professor. — Hun voorbeeld is niets minder schandelijk en onbijbelsch, dan dat van hunne opvolgers	176
§.	68.	De Hervormers volgens de Geschiedenis.	178
§.	69.	Tweede Gedachte. — Zij is ingewikkeld ontwikkeld, en eene in 't oog loopende spitsvondigheid . . .	181

Digitized by Google

Bladz.

§. 70. Evenwel redt de Hoogleeraar daarmede de zaak niet. — De leering des natuurregts en der Catholijke Kerk aangaande de beloften en eeden. . 182
§. 71. De Catholijke Kerk is, wegens dit punt, in hare praktijk vooral niet minder bewonderenswaardig. . . . 185
§. 72. Zij blijft er getrouw aan, zelfs in de drukkendste omstandigheden. — De verjaagde Kloosterlingen . . . 187
§. 73. De geduchte objectie uit Matt. XXIII. 8 — 10. Die negatieve tekst behelst, volgens den Professor, het eenige positieve der leering. . . . 189
§. 74. De Hoogleeraars grieven tegen de Catholijke Kerk 192
§. 75. Het ijveren der Hervormers tegen de menschelijke bijvoegingen enz. van het Christendom. — Strijd tusschen den H. Augustinus en den H. Hieronijmus. 193
§. 76. Zwingli de oorspronkelijke stichter der Hervormde Kerk. — Een woordje over dezen Hervormer en over deszelfs leering 195
§. 77. De derde gedachte van den Professor. — Zijn begrip, het eenige regte, over het wezen eener geloofsbelijdenis . 197
§. 78. De geloofsbelijdenissen der Catholijke Kerk. — Vergelijking derzelve met die der ketterijen. . . . 202
§. 79. Protestestantsche geloofsbelijdenis is contradictie. — Buiten de ééne Kerk heeft men hoogstens eene gevoelensbelijdenis. 206
§. 80. Beschouwing der Dordsche geloofsbelijdenis. — Haar hoofdprinciep: » Alle menschen zijn leugenaars," enz., het-

Digitized by Google

Bladz.

welk het hoofdprinciep der geheele Reformatie, ja van het geheele Protestantismus is, toegelicht. . . 208

§. 81. De formulieren van eenigheid. — Het formulier van onderteekening derzelve. — Een beeld der Reformatie. — Het vreedzaam naast elkander bestaan der vrije inzigten in het Christendom . 216

§. 82. Beeld der primitieve Hervorming. — Tegenover dat der Kerk. . . 221

§. 83. Gruwelijkheid des eeds door de Dordsche Synode voorgeschreven. — Die Synode vertegenwoordigde de geheele Hervormde Kerk. — 's Professors Derde Gedachte daarmede vergeleken. 224

§. 84. Nieuwe spitsvondigheid en lettergeleerdheid. — De afschaffing der Dordsche Synode. — Het beste middel om eenige der eedbrekers te verschoonen. . 227

§. 85. De afschaffing dier Synode door den Professor aan het positieve regt getoetst. — Evenwel weder door middel eener zigtbare spitsvondigheid . 230

§. 86. De bestandeloosheid der Hervorming bijzonder zigtbaar op hare Synoden. Zij komen telkens tot de Catholijke regtspleging terug. — Alleen de Catholijke Kerk blijft zich gelijk. . 233

§. 87. Voortzetting van het voorgaande. — Het tegenwoordige standpunt der Nederlandsche Hervormde Kerk . . 238

§. 88. 's Professors Vierde Gedachte; zij behelst eene onteerende beschrijving van het Christendom. — Evenwel ook eene bekentenis, vereerend voor het Catholicismus, maar zeer beschamend voor de Hervorming. . . . 242

§. 89. Het Roomsche standpunt van Bossuet.

Digitized by Google

		Bladz.
	— Deszelfs voortreffelijke schoonheid.	245
§. 90.	Hetzelve behoort evenwel niet uitsluitend aan Bossuet, maar ook aan de oudste Vaders der Kerk . . .	246
§. 91.	Het Roomsche standpunt van Bossuet is ook Bijbelsch.	248
§. 92.	De inlegging van Professor Hofstede de Groot tegen het Roomsche standpunt van Bossuet, dat is, het vrijgeestig standpunt der hedendaagsche Hervorming, beoordeeld	250
§. 93.	Gruwelijkheid van dit standpunt. .	252
§. 94.	Schoonklinkende sophistery des Professors. — Het woord Gods afhankelijk en veranderlijk naar de inzigten der menschen.	254
§. 95.	Het standpunt van het Rationalismus door den Hoogleeraar op de zedeleer overgebragt	257
§. 96.	De kroone der Hervorming. — Vrijheid van inzigt baart onmogelijkheid van doorzigt	258
§. 97.	Het rationalistische standpunt van den Professor behoort oorspronkelijk aan satan, den bedrieger onzer eerste ouders, toe.	261
§. 98.	Een woordje over de hedendaagsche verdraagzaamheid. Reeds had Tertullianus, reeds de Bijbel dezelve begrepen.	265
§. 99.	Ook over Hervorming. — Hervormen is uitsluitend het werk van God, die zich evenwel daartoe soms van menschen bedient, maar nooit van menschen zonder zending . . .	269
§. 100.	Beoordeeling van het hervormen der Reformatie. — Vergelijking tusschen het Protestantsche en het Bijbelsche huwelijk. — Het *zuivere* Evangelie.	273

Digitized by Google

Bladz.
§. 101. Bijbelsche zending door den Heer Le Roy aan de Hervormers toegedacht. 276
§. 102. Het is nuttig, zich met de personaliteiten der Hervormers goed bekend te maken. — Dit hebben anderen ook geweten. 277
§. 103. Kort overzigt van het voorgaande. — Tegenwoordige waarde van den Bijbel en van het Christendom bij het Protestantismus, volgens Röhr en Bretschneider 283
§. 104. Gevolgen van het Rationalismus. Vergelijking der orthodoxe Gereformeerden met de Joden tijdens de Babylonische gevangenschap . . . 287
§. 105 Beklagelijkheid der scheuring. Volgens den H. Cyprianus en den H. Augustinus verdient zij de eeuwige verdoemenis. — Het is altijd het verstandigst, Roomsch te worden. . . . 289
§. 106. Een woordje over de bijgeloovigheden en menschelijke vonden der Roomsche Kerk. — Zelfs al bestonden dezelve in waarheid, zoo konden zij toch de scheuring niet billijken . . . 295
§. 107. Vruchtelooze onderneming der Hervorming tegen Rome. — Aanwakkering, tot besluit, om Roomsch te worden. 297
Naschrift 301

Digitized by Google

NATHANAËL

OF DE

EENVOUDIGHEID.

I.

INLEIDING.

§. 1.

„Eenheid is volmaaktheid," zegt een, schoon Catholijk en middeleeuwsch, zeer voornaam man,

Een diep geleerde denker des voortijds heeft gezegd: » Waar eenheid is, daar is volmaaktheid: de menig- » vuldigheid brengt geene volkomenheid, maar ver- » deeldheid aan; en zij wordt groot, naarmate de » getallen van de eenheid afwijken (1)."

Zoo lang ik deze voortreffelijke woorden gekend heb, heb ik dezelve als uitspraak eener allerdiepste, wijl allereenvoudigste, philosophie bewonderd; en o! hoe ver zouden wij reeds gevorderd zijn, bijaldien al mijne geliefde Landgenooten in mijnen eerbied jegens dezelve deelden! Gaarne wenschte ik ulieden te kunnen ontvein-

(1) *Ubi unitas ibi perfectio. Reliqui numeri perfectionem non habent sed divisionem, recedentes ab unitate.* Lib. 2. de Consid.

Digitized by Google

zen dat zij uitgesproken zijn door eenen Catholijken Kerkleeraar, dat hij tijdens de bij ulieden verachte middeleeuwen leefde, dat hij ze als beginsel stelde om de zigtbare eenheid der Kerk in de eenheid van haar zigtbaar Opperhoofd te kunnen vinden; maar met zulks te ontveinzen zou mijne eigene eenvoudigheid gevaar loopen; en niets ware ondoelmatiger en ongelukkiger dan dit. Van den anderen kant echter vertrouw ik op grond van ulieder eenvoudige liefde tot de waarheid, dat wij om zulke nietige opmerkingen toch niet reeds terstond op mijne tweede bladzijde verdeeld zullen worden: trouwens al de andere omstandigheden zullen u moeten opwekken om in het gemeld gezegde eene allerheerlijkste menschentaal te mogen ontmoeten. Eene kleine bespiegeling derzelve zal, hoop ik, voldoende zijn, om mij genoegzaam duidelijk te doen worden.

§. 2.

te weten de H. Bernardus, de eenvoudige opregtheid zelve,

Bemerkt dan vooreerst, mijne geliefden, dat het de H. Bernardus is, aan wien wij die schoone spreuk te danken hebben; en deze naam zegt veel, ja hij zegt voor ulieden meer dan de naam van eenig mensch op aarde. — Bernardus had, het is waar, eene heilige en onbegrensde liefde tot de Kerk, welker zoon hij was: desniettemin maakte die liefde hem geenszins blind tegenover het menschelijke wat zijne Goddelijke Moeder misschien ontsierde. Wij zien hem over den beklagelijken toestand der Kerk treuren en uit den grond des

Digitized by Google

harten naar eene hervorming derzelve smachten; wij treuren onwillekeurig met hem, en zijn verlangen maakt het onze gaande.

§. 3.

wiens woorden steeds een algemeen ontzag inboezemden;

Maar het was bij hem niet een naakt treuren of verlangen; zijn brandende ijver wist hetzelve doelmatig te bevruchten en aan het vernieuwende leven te brengen. De spreuk van Salomo: *Al wat uwe hand vindt om te doen, doet dat met alle magt* (1), ook die van Jacobus: *Wie dan weet goed te doen, en niet doet, dien is het zonde* (2), gedachtig, en zich des gezags, wat hij over de gemoederen voeren kon, bewust, sprak hij tot Koningen en Prinsen, tot Pausen en Bisschoppen de gevoeligste waarheid; en deze waarheid was steeds zoo nadrukkelijker en werkzamer, aangezien Bernardus zelf nooit de palen zijner magt te buiten ging. Hij kende zijne verpligtingen van burger en Christen, weshalve nooit de geringste onbescheidenheid tegen de bestaande magten zijnen mond of pen ontgleed. Hij stelde het beginsel van behouden en verbeteren als datgene wat de toenmalige wereld behoefde; nogtans wist hij van den anderen kant dat zijne magt alleen bestond in zich eerbiedig tot diegenen te begeven, van uit wier troonen en zetels de onmiddellijke hand aan den arbeid der gewenschte hervorming geslagen worden moest. De denkbeelden van gezag en orde waren hem heilig, en hij had de begaafdheid om

(1) Pred. IX. 10. (2) Jac. IV. 17.

Digitized by Google

dezelve ook in andere zielen te storten. Vandaar dat zijne gezagvoerende tijdgenooten, ondanks de harde waarheden die hij hun bij iedere gunstige gelegenheid vernemen liet, in hem niet den vernieler der goede zaak verafschuwden, maar den hersteller derzelve eerbiedigden: en aangezien zij niet eene enkele der scherpe berispingen op den onberispelijken man terug konden werpen, zoo voerde hij steeds dat heilige gezag wat hij van zijne reine deugd en liefde ontleende, en onder hetwelk te langen laatste zelfs kroonen, thiaren en mijters moesten bukken.

§. 4.

zoo zelfs, dat de grootste en geleerdste mannen van het Protestantismus hem als veelligt den grootsten man der wereld beschouwen.

Vandaar dan ook, dat wij eene reeds vrij aanzienlijke hervorming der Kerk aan den H. Bernardus te danken hebben: hetgeen wel zoo onbetwistbaar is, dat de wereld, schoon over het algemeen zeer ondankbaar wegens hetgene de voorwereld tot stand heeft gebragt, toch slechts éénen mond schijnt te hebben als zij een woord over den H. Bernardus loozen moet. — O mijne dierbare Landgenooten! Hoe aangenaam klopt het mij aan 't gemoed wanneer ik dien uitmuntenden Kerkvader beschouw als misschien den eenigen, en zeker den ontwijfelachtigsten band, die ons nog ter zake van Religie vereenigt! Uwe Leeraars zijn genoodzaakt, of om over hem te zwijgen, of om zijne voortreffelijkheden te lofprijzen. Uw diepkundige en voorzigtige Le Roy, die zijne woorden, ja letters steeds schijnt te

Digitized by Google

wegen alvorens dezelve uit de pen te laten, spreekt van de oudste en aanzienlijkste Leeraars der Kerk, waaronder verscheidene zijn die hun laatste bloed voor het geloof van Jesus vergoten hebben; en hunne namen ontvangen van zijnentwege niet het geringste teeken van eerbied. Zelfs Clemens, niettegenstaande de profetische blikken van den Apostel Paulus deszelfs naam in het boek des levens gezien hebben (1), is bij den genoemden Predikant nooit iets meer dan Clemens. Heeft hij het echter over onzen grooten Bernardus, zoo dwingt het gewigt van dien ontzagwekkenden naam hem wel dermate, dat hij niet alleen nooit verzuimt om voor deszelfs naam eene kapitale H. te plaatsen, maar ook om hem onder het getal onzer ware geloovigen te rekenen (2).

Gelukkig voorteeken! Het geeft mij moed, dat, gelijk wij ons reeds met een gelijken eerbied om den persoon van dien heiligen Leeraar vereenigen, wij het ook aldus eerlang wegens zijne leering eens zullen worden. — De Voorzienigheid arbeidt wonderlijk; misschien wil hare hand mijne geringheid wel als werktuig gebruiken. Ik ben althans bereid om de gemelde leering van den H. Bernardus, krachtens welke de volmaaktheid van de eenheid, gelijk de verdeeldheid van de menigvuldigheid, onafscheidelijk is, zoo goed en duidelijk, als mij mogelijk is, te verklaren en al deszelfs gewigt te doen voelen.

(1) Phil. IV. 3.

(2) *Zestal Brieven*, bladz. 22, 23, 73, 104. Later zullen wij veelligt andere Protestanten over den H. Bernardus hooren spreken.

Digitized by Google

§. 5.

Dat gezegde lijdt, volgens dengene zelven die het gezegd heeft, geene uitzondering; het moet derhalve op alles toepasselijk zijn.

Het gemelde gezegde zal vermoedelijk bij dezen en genen lezer donker voorgekomen zijn; en niet te verwonderen: want het is eene spreuk, welke om hare afgetrokkenheid vrij onverstaanbaar is. Nogtans het is niet eene spreuk die aan een bijzonder vak, aan deze of gene wetenschap, of aan eenige geleerdheid uitsluitend eigen is; het is een algemeene regel, die zijne toepassing in alle bedenkelijke gevallen moet kunnen vinden; te meer daar de H. Kerkleeraar zeer kort te voren gezegd had: » Alwaar geen onderscheid gemaakt » wordt, daar heeft ook geene uitzondering plaats (1)." Dit laatste gezegde is wel is waar even algemeen en niets minder vruchtbaar in diepe waarheid aan het boven geroemde: maar deszelfs baarblijkelijkheid vertoont zich gemakkelijker aan gewone verstanden. Hetzelve is, wat meer is, zoo duidelijk, en sluit zich zoodanig om het andere, dat wij ze slechts bij elkander behoeven te brengen, om niet alleen den zin, maar ook de waarheid derzelve op staande voet te vatten. En dit middel is mij zoo aangenamer, nademaal, indien het gesegde van den H. Bernardus geene uitzondering gedoogt, men hetzelve met allerlei voorbeelden zal moeten kunnen toelichten; wat mij dan van de moeite eener lange en vervelende redenering zal ont-

(1) *Nihil excipitur ubi distinguitur nihil.* loc. cit.

Digitized by Google

heffen, en daarom des te beter in staat stellen, om voor ulieden op eene verstaanbare wijze te spreken.

§. 6.

Eerste voorbeeld, geld.

Een millioen gulden is ongetwijfeld een groote aardsche schat. Tien tonnen gouds beteekent volmaakt hetzelfde: doch alleen zoo lang de eenheid des eigenaars onverbroken blijft; wij behoeven dus geen stap verder te gaan om te moeten begrijpen dat de eenheid de maatstaf der volmaaktheid is. Inderdaad verbeeldt u eens de gedachte som in het bezit van tien erfgenamen, zij zal terstond zoo veel van hare volmaaktheid verliezen dat zij reeds haren eenvoudigen naam bij die verdeeling inschiet; zij zal niet langer een schat, maar hoogstens, tien schatten, veelligt slechts, tien zware bezittingen genoemd mogen worden. Maakt gij nu verdere onderverdeelingen: » het zijn aardige fortuintjes," zult gij dan denkelijk zeggen; en den gemelden schat in uwen geest wederom aan meer bezitters toewijzende, zal het geheele millioen spoedig uwe geheele opmerkzaamheid verliezen. — Dat de verdeeldheid grooter wordt naarmate de getallen van de eenheid afwijken, de moeite van het te betoogen hadde gewis gespaard kunnen gebleven zijn; maar volgens onzen voortreffelijken Kerkvader beteekenen verdeeldheid en onvolkomenheid volmaakt hetzelfde, en zietdaar wat mijn voorbeeld u begrijpelijk maken moet. Zou hetzelve nogtans daartoe iets te duister zijn, dan zal het volgende, wat mij juist te binnen schiet, u, hoop ik, alle bekoring benemen van

Digitized by Google

de zaak nog aan de minste betwijfeling te onderwerpen. Des te liever zal ik mij van hetzelve bedienen, zoo, wijl de eenvoudige vrienden der waarheid doorgaans veel van voorbeelden houden, als ook, wijl hetzelve iets nader aan mijn onderwerp, of liever, oogmerk roert.

§. 7.

Tweede voorbeeld, menschen. — Een leger.

Wat noemt men een groot, aanzienlijk, of magtig leger? Is het een zulk, wat eene menigte officieren en soldaten telt? Dit is wel is waar één der vereischten, maar geenszins het voornaamste: ja wat meer is, zoo lang het voornaamste, ik wil zeggen het middelpunt der eenheid, er aan ontbreekt, zal het niet eens *een leger* genoemd mogen worden, maar zich met den naam van *een hoop krijgslieden* moeten vergenoegen: de menigte zal tot last en onheil strekken, tenzij zij op de stoffelijke en zedelijke spil harer eenheid ruste, dat is, tenzij zij eenen generaal hebbe, en denzelven, als eenen onfeilbare, met eene geheele onderwerping, ten minste van 't verstand, gehoorzame. — Dit klinkt iets vreemd; ik beken het: niettemin verwacht ik dat een weinigje nadenken de bevreemding spoedig zal doen bedaren.

§. 8.

De eenheid is zoo onafscheidelijk van de volmaaktheid, dat men alles, zelfs het dierbaarste, moet weten op te offeren, als het te doen is om de eenheid te behouden.

Een generaal is niet altoos de kundigste en ervarenste krijgsman des legers, en, wat hier ook van zij, zijne

kunde en ervarenheid zouden hem kunnen begeven; het geval laat zich dus denken dat er een kolonel wezen kon, die eenen misslag of verkeerden maatregel bij hem ontdekte. Wat zal die kolonel nu doen? Zijn eerste pligt is en blijft gehoorzaamheid en eerbied, en zijn eenig regt bestaat in zijne inzigten bescheiden in te dienen en dezelve aan het oordeel des generaals te onderwerpen. Zou deze toch stijf op zijne meening blijven staan en de kolonel dienvolgens zijne gehoorzaamheid of met wederzin betoonen of onttrekken, zoo ware dit reeds eene verdeeldheid die het leger verzwakken en verkleinen moet. Zou de kolonel zijne bijzondere inzigten aan zijne onderhoorigen en anderen mededeelen en hen overhalen om hem te gehoorzamen, dan waren er reeds twee legers, en dus, de volmaaktheid geschonden, ja eene onverantwoordelijke onvolmaaktheid daargesteld. Is hij daarentegen naar behooren van zijnen pligt doordrongen, zoo ondervindt hij wel is waar in deze omstandigheid, dat die pligt eene blinde onderwerping van hem eischt; doch indien hij die onderwerping met een eenvoudig oog beschouwt, zal hare blindheid hem weldra een helder licht worden; want niets is gemakkelijker dan zich te overtuigen dat de volmaaktheid uit de eenheid komt, althans, dat verdeeldheid onvermijdelijk onvolkomenheid te wege brengt, welke, zoo als de H. Bernardus zegt, groot wordt, naarmate de getallen van de eenheid afwijken, en wat men gemakkelijk begrijpen kan, als men zich meer wederspannige officieren in het gedachte leger wil verbeelden. Onze onderwerpelijke kolonel, zijns pligts bewust, zal in dezer voege moeten redeneren: —

Digitized by Google

» Bijaldien de generaal voortvaart met zijne genomene maatregelen te volgen, zal het leger vermoedelijk in groot gevaar geraken, doch ik zou eene onvergefelijke verwaandheid bedrijven, met te meenen dat ik mij niet bedriegen kon. Wat hier echter van zij, zeker is het dat het doordrijven van mijne inzigten eene zekere vernieling des legers zal bewerken; er blijft derhalve niets over, dan mij blindelings te onderwerpen." Ziet daar, eene redelijke en wel eene beredeneerde blindheid. In de opoffering van zich zelven ligt iets waarachtig groots, en men zou al zeer kleinhartig moeten zijn bijaldien men die grootheid niet konde omvatten. De getuigenis van zijnen pligt te hebben gedaan en het daaruit ontspruitende zoete gevoel van zich, zoo voor zijn geweten als voor zijne overheid, te kunnen verantwoorden, spreekt zoo nadrukkelijk tot alle menschen, dat men al alle eenvoudigheid afgelegd zou moeten hebben, indien men daarvoor zijn gemoed niet gaarne wilde openen.

§. 9.

Wat is het middel der eenheid?

De schoone leering van den H. Bernardus is derhalve buiten allen twijfel, en zoo duidelijk en eenvoudig, dat zelfs de eenvoudigste mensch dezelve moet begrijpen. Ik heb haar, wel is waar, slechts met een paar voorbeelden toegelicht; doch er meer voor den dag te brengen ware niet alleen een nutteloos tijdverspelen, maar ook een schandelijk spotten met uwe verbeeldingskracht geweest; nademaal het u niet de minste moeite

Digitized by Google

behoefde te kosten, om overal voorbeelden ter opheldering te vinden. Ingevalle ik deze bladen voor Catholijken schreef, zou ik ongetwijfeld mijne voorbeelden uit het Rijk der Waarheid gekozen hebben; maar zulks verbood mij, tegenover ulieden, de verdraagzaamheid en kieschheid. Ja, ten spijt van mijne omzigtigheid verbeeld ik mij toch reeds, u te hooren zeggen: — » Wat wilt gij dan met die leering van den H. Bernardus? Wilt gij dezelve op dat punt toepassen, op hetwelk die Kerkleeraar dezelve toegepast heeft? Wilt gij dat wij zoo maar eensklaps de beginselen der Hervorming zullen verzaken en ons met eene blinde gehoorzaamheid onder den Opvolger van Eugenius III begeven?"

Inderdaad, mijne geliefden, dit is het wat de H. Bernardus met de gemelde stelregels beoogt. Zij zijn aan genoemden Paus geschreven, ik heb dezelve in hun verband aangehaald op bladz. 204 en 205, van het 1.e Deel mijns *Antwoords op het Zestal Brieven* van den Predikant Le Roy, en die goede heer heeft dezelve ongehinderd in hunne bewijskracht gelaten; doch ik zal ulieden daarmede niet lastig vallen. Wel kan ik mij niet verbergen dat ik ulieden niets vuriger toewensch dan met ons in eene redelijk blinde gehoorzaamheid onder het eeuwig zigtbare middelpunt der eenheid vereenigd te worden; doch het is tot nu toe bloot een wensch. Thans spreek ik alleen over de eenheid *in abstracto* (zoo als de geleerden het noemen) dat is, zonder opzettelijke toepassing op een bepaald voorwerp. Ik heb u slechts geleerd, dat eenheid tot volmaaktheid gelijk menigvuldigheid tot gebrekke-

O. F. CONV. VEN.
Digitized by Google

lijkheid staat; en dit heb ik u zoo duidelijk en ontegensprekelijk geleerd, dat, wanneer ik dienaangaande niet meer last met uwe harten dan met uwe verstanden krijg, onze volmaakte eenstemmigheid wegens dat punt niet lang meer toeven zal. Er blijft mij dan nog over, ulieden de eenheid beminnelijk te maken; met daaraan te voldoen kom ik als van zelf in mijn onderwerp.

II.

DE EENVOUDIGHEID.

§. 10.

Zij is noodzakelijk tot alle wetenschappen, bijzonderlijk tot die der waarheid.

Wat is dan het eenvoudigste middel om tot eene gemoedelijke en duurzame eenheid te geraken? Het is de eenvoudigheid.

Als menschen onder elkander over eene zaak twisten, dan bestaat de fout doorgaans daar in, dat ieder zich de beteekenis der woorden zoekt te bemagtigen, en zoodoende wordt het een strijd zonder einde. Vooral heeft zulks plaats wanneer de geschillen een of ander punt des geloofs betreffen; het ongelukkigste van alles is dat men zich wederzijds niet verstaat; want het laat zich begrijpen dat, zoo lang dit voortduurt, er aan geene bijlegging te hopen is. Is dit eenvoudigheid?

De middeleeuwsche geleerden, hoe verachtelijk ook in de oogen der hedendaagsche, en hoe barbaarsch de taal ook moge schijnen in welke zij hunne geleerdheid

Digitized by Google

bekend maakten, waren toch verstandig genoeg om naauwlettend op de beteekenis der woorden toe te zien en om derzelver zin met de meest mogelijke juistheid te bepalen, alvorens zich in eenigen twiststrijd te begeven. Bijaldien wij ook eene zulke wijsheid en daarbij hunne lieve eenvoudigheid hadden, zoo zouden wij spoedig weder zoo gelukkig als onze vaders zijn, het geloof van Europa zou tot de eenheid, dat is, tot de volmaaktheid wederkeeren.

Maar helaas bij ons is alles verward en bedorven; onze eerste behoefte is een goed beredeneerd woordenboek; er is schier geen woord, tot aan *Hervorming* toe, of het heeft eene hervorming noodig. Het gaat zeker boven mijne magt, zulk een woordenboek daar te stellen; niettemin zullen in mijn onderwerp verschillende woorden voorkomen, welke eene toelichting noodig hebben, bijaldien wij niet in het wild willen redeneren: en daar de eenheid onafscheidelijk van de volmaaktheid is; daar verder de eenvoudigheid, gelijk ik gezegd heb, het eenvoudigste middel tot eene gemoedelijke en duurzame eenheid is, zoo wordt het mijne taak, die voortreffelijke deugd eenigzins te beschrijven, althans de beteekenis van het woord *eenvoudigheid* goed te vestigen.

§. 11.

Zij is derhalve, gelijk de waarheid, bij velen hatelijk; doch geheel ten onregte. Dit bewijst de algemeene liefde tot kinders, maar bijzonder

De ondervinding raadplegende, bemerken wij dat de onkundigste menschen doorgaans de eenvoudigste zijn,

Digitized by Google

en dat de eenvoudigheid tegelijk met de onwetendheid schijnt te verdwijnen: vandaar dat eenvoudigheid in den mond der oppervlakkige of kwaadwillige verstandigen steeds niets anders dan domheid beteekent; en dit gezang heeft wel zoodanig de boventoon verworven, dat er bijna niemand is die zich niet schaamt een eenvoudig mensch genoemd te worden, wat hij toch zich tot de grootste eer behoorde te rekenen. Maar reeds voor vier duizend jaren en nog langer werd met de eenvoudigheid der regtvaardigen de spot gedreven (1); zietdaar waarom men zoo ongaarne als eenvoudig bekend wil staan: trouwens spotternij is het wapen waartegen schier niemand bestand is; en alleen diegenen, die waarlijk eenvoudig zijn, dat is, wier hart en geest onveranderlijk tot God, gelijk de compasnaald naar de poolster, gerigt zijn, zijn in staat om zich boven alle aanvallen der boosheid te verheffen, en zich gestadig aan hun één en onverdeeld *rustpunt* vast te houden. Niettemin is de eenvoudigheid de beminnelijkste eigenschap des menschen, en de noodzakelijkste deugd des Christens. Immers wat is het dat onze harten steeds als ondanks ons zelven tot kinders trekt? Het is hunne lieve eenvoudigheid, dat is te zeggen, die getrouwe voegzaamheid en inschikkelijkheid, dat spoedige vergeten des hun aangedane ongelijks, dat ongekunstelde hart, in één woord, de vereeniging van die hoedanigheden, om welke de Zaligmaker wil, dat wij ons aan hen gelijk zullen maken, en zonder welke het onmogelijk is, een waardig lid van het rijk der hemelen te worden (2).

(1) Job XII. 4. (2) Matt. XVIII. 3.

Digitized by Google

III.

NATHANAËL.

§. 12.

Hij is het bewonderenswaardigste voorbeeld der eenvoudigheid.

Waarom worden wij (en iedereen, tot welke kleur hij ook behoore) altoos zoo aangenaam getroffen, als wij in het Evangelie de roeping van Nathanaël lezen of hooren lezen? Is het om de lieve beschrijving derzelve? — Het is waar, die beschrijving is zoo allerliefst eenvoudig, dat alleen de pen van den beminnelijken Apostel der eenvoudige liefde daartoe bekwaam geweest schijnt te zijn: althans de grootste welsprekendheid der wereld zal altijd wel beneden zulk eene beschrijving blijven; en zoo dieper, hoe meer zij hare kunst vertoonen, dat is, den eenvoudigen stijl verlaten zou: desniettemin, beschrijvingen van dien aard, uit een letterkundig oogpunt beschouwd, leveren de gewijde bladen ons in menigte. — Is het wijl Jesus gezegd heeft: *Ziedaar een ware Israëliet, in wien geen bedrog is?* Het is wederom waar, dit gezegde is treffend: nogtans hetzelve mag niet met regt onze hoofdbewondering wegdragen; want wij hebben honderd even duidelijke en niets minder roerende bewijzen dat Jesus *wist wat er in den mensch omging, wijl Hij allen kende en niemands getuigenis dienaangaande noodig had* (1). — Maar wat is dan wel wat ons het

(1) Joh. II. 24, 25.

Digitized by Google

aangenaamst opvallend is wanneer wij ons de roeping van Nathanaël te binnen brengen? Het is in de voornaamste plaats Nathanaël zelf; het is verder Philippus, een niet veel minder beminnenswaardig voorbeeld der edele eenvoudigheid; het is onze goddelijke Zaligmaker, die het eenvoudigste middel bij de hand neemt, om een verkeerd maar eenvoudig vooroordeel uit den weg te ruimen; het is, in één woord, een zamenloop van omstandigheden, welke wij wel steeds vruchteloos pogen naar verdienste te ontwikkelen, doch welke ons telkens uitlokken om met den koninklijken zanger uit te roepen: *o Israël! Hoe goed is God, voor diegenen die regt van harte zijn* (1)!

§. 13.

Beschrijving derzelve.

Nogtans, ten spijt der moeijelijkheid die ik zie om de roeping van Nathanaël met de gewenschte vrucht te ontleden, noopt mij het belang der zaak, alsmede de liefde, welke ik jegens waarheidlievende menschen gevoel, deswege eene proef te gaan nemen. Wij zullen dan de eenvoudige beschrijving, welke de H. Johannes daarvan gegeven heeft, eenvoudig tot grondslag leggen.

Philippus vond Nathanaël, en zeide hem: » wij hebben dengene gevonden van welken Mozes, in de Wet, en de Profeten geschreven hebben; het is Jesus de Zoon van Jozef te Nazareth.'' En Nathanaël zeide hem: » Kan uit Nazareth iets goeds komen?'' Philippus zeide hem: » Kom en zie.'' — Jesus zag Nathanaël

(1) Ps. LXXII. 1.

Digitized by Google

tot Zich komen, en zeide van hem: » Ziedaar eene ware Israëliet, in wien geen bedrog is." Nathanaël zeide Hem: » Waaruit kent Gij mij?" Jesus antwoordde en zeide hem: » Alvorens Philippus u riep, toen gij onder den vijgenboom waart, heb ik u gezien." Nathanaël antwoordde Hem en zeide: » Meester! Gij zijt de Zoon Gods, Gij zijt de Koning van Israël." Jesus antwoordde en zeide hem: » Omdat ik u gezegd heb: ik heb u onder den vijgenboom gezien, zoo gelooft gij. Gij zult iets grooters zien dan dit." Ook zeide Hij hem: » Voorwaar, voorwaar ik zeg ulieden, gij zult den Hemel open zien, en de Engelen Gods opklimmende en nederdalende over den Zoon des menschen (1)."

Zietdaar, mijne geliefden, de geschiedenis van Nathanaël. Ik heb dat edele verhaal niet met mijne tusschenbemerkingen, zelfs niet met een enkeld woord willen onderbreken: nogtans het is der moeite waard, deszelfs merkwaardigste omstandigheden voor den voet op te nemen.

§. 14.

Nathanaël was behebd met een zeer moeijelijk vooroordeel.

Wij hebben dan hier in de eerste plaats Philippus, en wij vinden hem onder de eerste proselijtenmakers van het Christendom. Wel is waar Andreas, en, als gij wilt, Johannes de Dooper, hadden dat edele en benijdenswaardige ambt vóór Philippus uitgeoefend:

2

(1) Joh. I. 45 — 51.

Digitized by Google

doch deze verdient met regt de patroon van het Christelijke Proselijtismus genoemd te zijn (1), nademaal hij in Nathanaël eenen zijns ijvers en zijner bijbelkundige bedrevenheid waardigen proselijt gevonden had, die hem zoo maar niet op zijn woord, gelijk die der allereerste proselijtenmakers, volgde, en in wien Philippus een zeer zwaarwigtig vooroordeel te bekampen had, hetwelk hij nogtans met Apostelmoed aangreep en met Spartaanschen ernst overwon. Om echter de overwinning van Philippus beter op waarde te kunnen stellen, dienen wij vooral het vooroordeel van Nathanaël iets nader te overwegen; en om dit met vrucht te doen, zal het wederom vooraf dienstig zijn, het woord *vooroordeel* te hervormen, dat is tot zijne oorspronkelijke waarde en beteekenis terug te brengen.

§. 15.

Wel begrepen, strekte hem dit geenszins tot oneer; vooroordeelen gelijk het zijne, moeten met bescheidenheid behandeld worden.

Wat is een vooroordeel? — Dit woord heeft in ons vaderland, en overal waar de geest eener zekere factie hare verwoestende geleerdheid gespreid heeft, steeds

---

(1) Ik herinner mij hierbij, dat de Cathedrale kerk van Algiers op den uitdrukkelijken wil van Zijne Heiligheid aan den H. Philippus toegewijd moest worden, en tegelijk *het uiterste van den tweeden teen, genomen van de heilige overblijfselen des gemelden Apostels tot geschenk* ontvangen heeft. Zie C. N. *Stemmen* 1839, N.° 3. — Zou misschien de Paus al niet aan den proselijtengeest van den H. Philippus bij die gelegenheid gedacht hebben? Vermoedelijk toch heeft de Geest, die hem bestuurt, zulks niet verwaarloosd.

Digitized by Google

eene hatelijke beduiding; en toch, geen woord is onschuldiger dan dat. Nemen wij hetzelve in zijne spraakkundige beteekenis, dan is een vooroordeel iets wat men als waar aanneemt, juist wijl het *te voren* zoo *geoordeeld* is; dienvolgens zijn niet alleen al onze Goddelijke, maar ook verre weg onze meeste menschelijke kennissen, in den strengen zin van het woord, niets anders dan vooroordeelen: trouwens al wie zeggen durfde: » ik ben zonder vooroordeel, ik oordeel alles alleen door mij zelven," zou een onverdragelijk voorbeeld van verwaandheid zijn. — Beschouwen wij dit woord volgens het spraakgebruik der meer eenvoudige, en derhalve minder bedorvene eeuwen, dan ook vertoont hetzelve zich geenszins in die afschuwelijkheid, in welke men hetzelve thans steeds wil aanschouwen. *Préjugés légitimes* (wettige, onverwerpelijke vooroordeelen) plagten de Franschen te zeggen, en zij wisten zeer goed wat zij daardoor te kennen wilden geven, alsmede, dat zij alsdan niet over een onding spraken. Ook wisten de eerste Calvinisten in Frankrijk dit zeer goed; weshalve zij gepoogd hebben de beteekenis van *vooroordeel* te bedonkeren en te veranderen, waarin zij dan, zoo door hen zelve als door middel hunner opvolgers, ook tamelijk naar hunnen zin geslaagd zijn. Zij spraken onophoudelijk van vooroordeelen bestrijden, uitroeijen enz. en met het tooverwoord *vooroordeel* versloegen zij meer eenvoudigen, dan met hunne welsprekendste leerreden. Heden ten dage heeft schier iedereen dat woord in den mond, en van de honderd die het uitspreken, is er naauwelijks één, die weet wat hij zegt. Het is derhalve van belang, de ware betee-

Digitized by Google

kenis, van het woord vooroordeel niet te miskennen; althans, alwie voortvaart met daarin een spook te zien, behoorde toch den moed te hebben om hetzelve onder de oogen te durven komen. Alles wat wij van God en Zijne heilige zaken, van onze ziel en hare bestemming weten, is vooroordeel; ja al zouden wij zelven de waarheid onmiddellijk uit de bron des goddelijken Woords geschept hebben, dan nog is dit van onzentwege niets meer dan een vooroordeel: immers dat deze en gene leering waarheid is, is het juist wijl zij zoodanig geoordeeld is door Hem, door wiens Geest de mannen Gods gesproken en geschreven hebben. Zeker hebben wij daarbij ook wederzijds menschelijke vooroordeelen, doch laten wij bedacht zijn om ze niet te spoedig te veroordeelen; » gelukkig zij wier men-» schelijke vooroordeelen met het geloof, wat de H. » Geest in het hart legt, verbonden is: zij zijn ont-» heven van eene groote verzoeking, alsmede van de » schrikkelijke moeite welke men heeft, om in het » geloof hunner Kerk het onderscheid te maken tus-» schen hetgeen van God en hetgeen van de menschen » is (1)." Zeker hebben wij wederzijds ook eenige menschelijke vooroordeelen die tegen den toetssteen der waarheid niet berekend zijn; doch laten wij ons hiermede ook niet overijlen. De eenvoudigen zijn ter oorzake van hunne eenvoudigheid beminnelijk; *met hen spreekt de Heer gaarne* (2); ja hunne zelfs bedriegelijke vooroordeelen hebben iets eerbiedwekkends, waaraan eene roekelooze hand niet roeijen mag. Met me-

(1) *Bossuet.* Conf. avec M. Claude.
(2) Spr. III. 32.

Digitized by Google

nige zulker vooroordeelen is het dikwijls het verstandigste, dezelve maar stil aan hun lot en aan den eeuwigen Beschermer der eenvoudigen over te laten; want *die te veel uitmelkt, trekt het bloed na*, zoo als de wijze man zegt (1). Ik bid u ter liefde der eeuwige waarheid, blijft toch eenvoudig genoeg om het er voor te houden, dat hoe meer de menschen over verlichten en over verdelgen en uitroeijen der vooroordeelen snoeven, hoe grootere bedriegers zij zijn. De waarheid gaat, even gelijk Hij van wien zij voortspruit, als ongemerkt en langzaam. *Het Rijk Gods komt ongemerkt; men zoekt er om, terwijl het in ons midden is* (2). Ook zoo leert ons wederom de Schriftuur, dat *de Heer niet van gesnoef houdt*, en *niet* te vinden *is* in genootschappen *waar het roerig toegaat* (3). Zijn er alzoo menschen die ons eene verlichting aanbieden; dan zeker hebben zij eenige aanspraak op onze opmerkzaamheid: desniettemin zouden wij altoos voorzigtig doen met hen naar hunne zending te vragen, en ik voor mij zou bovendien nog gaarne zien, dat zij hun proselijtismus in navolging van Philippus beoefenden.

§. 16.

Philippus begreep zulks;

Philippus was naauwelijks met het heil van Israël bekend geworden, of hij volgt den aandrang zijner en der gewone menschelijke (4) natuur, met den gevon-

(1) Spr. XXX. 33. (2) Luk. XVII. 20, 21.

(3) 3 Kon. XIX. 11.

(4) Inderdaad het proselijtenmaken is een wel is waar Christelijk, maar ook geheel natuurlijk voorschrift. De mensch is

Digitized by Google

denen schat aan zijnen vriend mede te deelen. Wel overtuigd dat de mensch over het algemeen tegen nieuwigheden, vooral in het geval van leeringen, ingenomen is, zoo overlegt Philippus de zaak met eene bewonderenswaardige voorzigtigheid. Hij maakt zijnen vriend opmerkzaam dat hij niet iets ongehoords komt zeggen. Hij beschrijft den gevondenen schat, niet als eenen die toevallig ontdekt en, als ware het, uit de lucht gevallen is; maar als een zulken, dien men sinds eeuwen wist dat ergens gevonden moest worden, om welken men te zijnen tijd nadrukkelijk zocht, en waarvan derhalve de ontdekking niet een ongemeen opzien baren mogt. » Wij hebben dengene gevonden," zeide hij, » van wien Mozes, in de wet, en de Profeten geschreven hebben;" en meer had een Nathanaël niet noodig om zijne oplettendheid op het hoogst te spannen. Philippus vervolgde: » Het is Jesus de Zoon » van Jozef," en tot hiertoe was alles onverbeterlijk; doch met er bij te voegen: » uit Nazareth" konde Philippus de zaak gemakkelijk bedorven hebben, ingevalle zulks onder eenvoudige harten mogelijk was. Redeneerkundigerwijze gesproken zou men zeggen dat Philippus die laatste omstandigheid hadde moeten beveinzen; nademaal de zwarigheden zich altoos tijdig genoeg vertoonen en men de vooroordeelen der men-

van natuur maatschappelijk. Hij streeft wel om boven anderen uit te munten: maar *alleen* zijn is hem onverdragelijk, en van het *zonderling* zijn, gevoelt hij zelf de bespottelijkheid beter dan men hem dezelve betoogen kan. *Vae soli!* — Voor het overige leert de ondervinding dat het proselijtismus nergens werkzamer, althans woeliger is, dan daar waar men er het meest tegen schreeuwt.

Digitized by Google

schen doorgaans nooit doelmatiger bekampt, dan met hen er zoo min mogelijk aan te laten denken: doch wat hier eene schoonheid in de kunst geweest zou zijn, strookte niet met de oogmerken van Hem, wiens wijsheid alles op eene zoete wijze beschikt (1). Het heeft den H. Geest behaagd, ons ook eenige lieve trekken uit het karakter van Nathanaël te schetsen; hetgeen echter bezwaarlijk met minder ongedwongenheid zou hebben kunnen geschieden dan ten gevolge van datgene, wat eene menschelijke wetenschap veelligt eene onvoorzigtigheid in Philippus noemen wil.

§. 17.

Weshalve Nathanaël zonder overgroote moeite voor de waarheid te winnen was.

Nathanaël gaf ten antwoord: » Kan dan uit Nazareth iets goeds ten voorschijn komen?" Dit sprak hij naar aanleiding van een vooroordeel, ja wat meer is, van een zeer gevaarlijk vooroordeel. Geheel Galilea, maar inzonderheid Nazareth, stond bij de Joden in een zeer verachtelijk aanzien; Nathanaël wist het, ja had het veelligt op den schoot zijner moeder geleerd; niets was dus eigenaardiger, dan dat hij bedenking nam om zoo maar terstond te gelooven. Nogtans hij oppert zijne zwarigheid met eene bescheidene ingetogenheid; hij vraagt slechts. En Philippus, te zwak misschien om Nathanaël's opwerping in den vorm te wederleggen, doch verstandig genoeg om te begrijpen dat schijnbare moeijelijkheden altijd te zwak moeten blijven om

(1) Wijsh. VIII. 1.

Digitized by Google

de eenmaal goed erkende waarheid te ondermijnen, verbeuzelt zijnen tijd niet in nuttelooze redeneringen: » kom en zie," was het eenige antwoord. Inderdaad op zulk een vooroordeel zouden vermoedelijk de beste redeneringen afgesprongen zijn; » overtuig u met uwe eigene oogen," was het verstandigste wat in zulke omstandigheid gezegd kon worden. Ook was Nathanaël te eenvoudig om dat eenvoudige middel van de hand te wijzen. Zonder aarzelen volgde hij zijnen beminnelijken leidsman, en nog op weg zijnde hoorde hij reeds: » ziedaar een ware Israëliet, in wien geen bedrog is!" Zijn edel gedrag bewees verder dat de goddelijke hartenkenner hem goed geschoten had. Menig ander zou begrepen hebben dat men, na eene zoo ruime lofspraak, bij de ontwikkeling derzelve niet kon winnen, en dienvolgens tegen dezelve aanzorgen; doch zoo niet een ootmoedige en eenvoudige Nathanaël. » Hoe kent gij mij?" vroeg hij; als willende de proef nemen of die lofspraak ook de taal der vleizucht dan die der waarheid was. Maar toen Jesus hem gezegd had: » Ik » heb u gezien eer Philippus u riep en toen gij onder » den vijgenboom waart," was hem de geheele gedachte van Nazareth en al zijn verkeerd vermoeden ten laste des Zoons van Jozef vergeten. Aan zulk een ondubbelzinnig blijk van Goddelijkheid wilde hij gaarne zijn ingeworteld vooroordeel ten offer brengen, en zijn eenvoudig hart had niet de minste moeite om in eene heilige verbazing uit te roepen; » Meester! Gij zijt de » Zoon Gods! Gij zijt de Koning van Israël!" Een looze twister zou bij zulk eene gelegenheid nog velerhande misschiens in zijn gemoed hebben laten omgaan;

Digitized by Google

maar zoo niet de eenvoudige Israëliet, in welken geen bedrog was. En daar hij zich met een eenvoudig bewijs vergenoegde, zoo ontving hij, tot loon, de verzekering dat er in 't vervolg nog menige en zwaardere bewijzen zouden komen, en zoo schitterend dat het niet mogelijk zou zijn, de overtuiging daaraan te weigeren.

§. 18.

Nathanaël is dienvolgens een waardig toonbeeld voor diegenen die, gelijk hij, uit eenvoudigheid dwalen; inzonderheid voor de Nederlandsche Protestanten.

Zietdaar, mijne beminde Landgenooten, het beeld van Nathanaël; ach, ware het ons gegeven, waarachtige afdruksels van hetzelve te zijn! Alsdan immers zouden spoedig al onze schadelijke vooroordeelen verdwijnen, en niets ware gemakkelijker dan in den Zoon Gods, in den Koning van Israël, onzen eenigen Middelaar en Verlosser te vinden. Wij hebben wederzijds onze vooroordeelen; gijlieden hebt de uwe, de Catholijken hebben de hunne: de groote vraag is maar, bij wie van beide de vooroordeelen aan de hand der waarheid gaan. Wij hebben altemaal onzen God als op den schoot onzer moeders leeren kennen; wat zij geloofden hebben wij ook geloofd, en ons geloof was reeds gevestigd alvorens wij in staat waren om een nadenkend oog op den Bijbel te werpen, ja zelfs om hem te lezen: zoodat het eene zeer bedriegelijke dubbelzinnigheid is, als men ons wijs maakt dat ons geloof op den Bijbel alleen gegrond zou wezen. Onze gevoelens aangaande den Godsdienst rusten op vooroordeelen; onze

ouders hebben bepaald, welk geloof wij belijden en welk wij verfoeijen zouden; en deze regel is zoo algemeen, dat het bijna niet mogelijk is eene algemeen bekende uitzondering op denzelven aan te wijzen. Wij gaan niet tot uliedeu over, aangezien men ons geleerd heeft dat er buiten het Roomsche geloof geene zaligheid mogelijk is. Gijlieden komt niet tot ons; want men heeft u datzelfde leerstuk als het volslagene bewijs eener allerhatelijkste onverdraagzaamheid afgeschilderd. Gij hebt als met de moedermelk ingezogen, dat wij u haten, dat wij u als ketters beschouwen, u verdoemen, naar de hel jagen, en wat maar leelijk is. Doch neen, mijne Broeders! Men heeft u bedrogen; men heeft uwe lieve eenvoudigheid verschalkt. Bijaldien wij al eenige reden hadden om u te haten, dan zou het moeten zijn wijl gijlieden, ten spijt van onze herhaalde en onwederleggelijke ontschuldigingen, toch altijd voortvaart met zoo leelijk over ons te denken. Doch wij vergeven het met liefde, en niet slechts vergeven wij het, maar ook wij verschoonen het: want wij kennen den krachtigen invloed der vaderlijke overlevering. Zulks is, wel is waar, een jammerlijk vooroordeel; nogtans verre van ulieden daarom te haten, beminnen wij u zoo veel te teederder; naardien wij in menig uwer eenen Nathanaël eerbiedigen, die ongetwijfeld de waarheid zou omhelzen, ingevalle hij slechts eenen Philippus vond die hem tot haar bragt. In navolging van Nathanaël zegt gijlieden: » Kan er uit Rome dan iets goeds komen?" en gij zegt het, wijl uwe Leeraars, in navolging der Pharizeërs, gezegd hebben: » Onderzoekt de Schrifturen, en gij zult zien dat uit

Digitized by Google

Rome niet iets goeds kan komen (1).” Zij hebben niet verzuimd de Schrifturen zoodanig te onderzoeken, dat er uit blijken moest dat de Paus de Antichrist, en de Roomsche Kerk de hoer van Babel is. Zij hebben zich wel geschaamd, toen zij gedwongen werden eene zoo schandelijke Schriftverklaring te verlaten; doch zij hebben zich over die nederlaag trachten te wreken, door ten laste van Rome maar alles te verzinnen en te liegen wat maar ijzingwekkend en onteerend was: ja heden ten dage, ten spijt van onze beschaving en verlichting, bewijst deze en gene onder hen ons nog, dat het wel degelijk huns ondanks is, dat zij de voorvaderlijke Protestantsche verklaringen der Apocalypsis moeten missen. De menigte van daadzaken, die den luister van Rome zoo luid verkondigen dat zij de bewondering der geheele wereld gebieden, hebben naauwelijks vat op ulieden; want men weet de bazuin der publieke opinie zoo niet te doen verstommen, dan toch valsch te doen blazen. Dus, als gijlieden zegt: » Kan er iets goeds uit Rome komen?” dan, in plaats van u daarom te haten of zelfs te verachten, houden wij het er voor dat gij, gelijk Nathanaël, de eenvoudige taal uwer overtuiging spreekt; en wij slaan weder met moed de hand aan het werk om ulieden te leeren, niet alleen dat er wel iets goeds uit Rome komen kan, maar ook dat Rome het middelpunt der Christelijke eenheid is; en diensvolgens dat, nademaal eenheid en volmaaktheid volgens de onbetwistbare leering van den H. Bernardus hetzelfde

(1) Verg. Joh. VII. 52.

Digitized by Google

beteekent (§. 1. 4.), niet een enkelde godsdienstige kring goed is, die zich niet om Rome, als om zijn middelpunt, beweegt.

§. 19.

Deze hebben, gelijk hij, reden genoeg om hun vooroordeel tegen eene zekere stad geheel af te leggen; zoodat men hen reeds terstond naar Rome, hedendaags den zetel der waarheid, kon voeren.

Wij nemen het ulieden dan geenszins kwalijk, mijne geliefden, dat gij zulk een ongelukkig denkbeeld over onze heilige Moeder hebt; integendeel, daaraan denkende, gevoelen wij jegens u steeds eene nieuwe deernis. » Kan dan uit Rome iets goeds komen?" zegt gij; in denzelfden geest en toon sprak ook eens Nathanaël, en wij prijzen dit in hem als het blijk van zijn lief eenvoudig hart: zouden wij dan niet schandelijk onbillijk zijn bijaldien wij in ulieden laakten wat wij in hem zoo hoog roemen? Hij sprak ongekunsteld wat hij meende; wij wenschen van ulieden niets anders: en hoe gebrekkig, ja hoe aanstootelijk het ook moge wezen, wij zullen, even gelijk de waarheid, steeds bedaard blijven, en niets verzuimen om u in liefde het goed bebaande pad te wijzen. Alleen wenschen wij dat gij in alle opzigten onzen Nathanaël tot voorbeeld kiezet. Met hem gezegd hebbende: » kan dan uit Rome iets goeds komen?" hebt dan ook den moed om op te staan en met eene eenvoudige rondborstigheid den Philippus te volgen die u het » kom en zie" zou toeroepen; geen twijfel, of gij zult weldra geene

Digitized by Google

voldoende woorden vinden om uwe liefde en eerbied jegens de Moeder aller geloovigen uit te drukken.

§. 20.

Doch zulks schijnt niet raadzaam: beter is het voor eerst, hunne eigene vaderlandsche kerk wat dieper te beschouwen. —

De schoonheden van Rome zijn zoo veeltallig en overal zoodanig zigtbaar, dat zelfs mijne geringheid wel in staat zou zijn om u dezelve onmiskenbaar aan te wijzen; maar eensdeels acht ik er mij te onwaardig toe, en ten andere ben ik van oordeel dat zulks nog wat te vroeg, en dienvolgens ondoelmatig zou wezen. Een verstandig oogarts verbiedt diegenen, welken hij de cataract geligt heeft, zich terstond in het daglicht op te houden; en vooral eischt hij, dat zij het ongebrokene zonnelicht eenigen tijd vermijden. Langzaam aan moet in de duisternis al meer en meer licht gebragt worden: zoodoende worden de oogen al sterker en sterker; doch zonder die voorzigtigheid zouden zij overweldigd en onherstelbaar vernietigd worden. — Bijna eveneens is het geval met ulieden, mijne geliefde vrienden! Het licht van Rome is al te schitterend, en dus, met reden, onverdragelijk voor uwe oogen; en toch het is dat licht, zonder hetwelk er geen oorspronkelijk licht is, en wat gij toch eenmaal zult moeten aanschouwen bijaldien gij het ware licht wilt genieten. Wat dan nu gedaan? Het verstandigste zal zijn dat gij nog eenigen tijd in uwe duisternis blijvet; alsdan zal ik pogen langzaam aan al meer en meer licht

Digitized by Google

in dezelve te brengen. Dit geschied zijnde, twijfel ik bijkans niet, of uwe oogen zullen genoegzaam gevestigd zijn om den dag, ja om de zon te aanschouwen. De taak tot welke ik mij verbind is zeker niet eene der gemakkelijkste; vooral is er een leren geduld noodig om dezelve naar behooren uit te voeren: niettemin ik reken iets op den bijstand van den *Vader des lichts van wien alle volmaakte gave komt* (1) en ook op de geduldige eenvoudigheid dergenen die de waarheid liefhebben: weshalve niets mij wederhoudt om de gemelde taak met vlijt en moed te aanvaarden.

IV.

OVERZIGT

DER PROTESTANTSCHE RELIGIE-GESCHILLEN IN NEDERLAND SEDERT 1833.

§. 21.

Beknopte beschrijving derzelve.

Voor weinige jaren heerschte er in de Hervormde Kerk van Nederland eene groote beroering; het vraagstuk was, of het doodvonnis, in den jare 1816, over de Synode van Dordrecht uitgesproken, vernietigd dan bekrachtigd zou worden. Thans echter heerscht er in diezelfde Kerk eene opmerkenswaardige stilte, en wel zoodanig dat men van lieverlede vergeet, dat het er vroeger zoo roerig toegegaan is. Wij hebben, wel is waar, vele redenen van ons te verheugen dat het Vaderland

(1) Jac. I. 17.

Digitized by Google

weder tot de lieve kalmte teruggekomen is; nogtans er is te veel geschied, om het voor onze nakomelingen geheel verloren te laten gaan. Een paar Predikanten hebben, de eene een tweetal Leerreden, de andere eene briefwisseling in het licht gegeven, vermoedelijk zonder te voorzien dat de vurige formuliersverdediger Ds. de Cock dezelve als een toegeworpen' handschoen zoude opvatten; evenwel dit geschiedde, en zie, daar was de strijd geopend. Het was intusschen jammer voor de onpartijdige aanschouwers dat het Gouvernement goedvond, zich in dit tweegevecht te mengen, en zulks was nog jammerder voor dezulken die in het Gouvernement alles behalve gunstige sekondanten vonden; want het wekte deernis, hoe toentijds zware inkwartieringen, beboetingen, gevangennemingen enz. aan de orde van den dag waren: doch dat is voorbij; en het past eenen onderdaan niet, de daden zijner overheden te beoordeelen. Maar de vruchten der pennetwisten zijn nog aanwezig; menschen van allerlei standen, Predikanten, Hoogleeraars, Staatsmannen, Regtsgeleerden, Dagbladschrijvers, en zelfs tot Handwerkslieden, hebben zich er mede bemoeid; en dát al die toestel reeds binnen het verloop van een half dozijn jaren zoo geheel vervlogen zou zijn dat het gebeurde welligt in niemands gedachte terug zou keeren, dit kan niet geregtvaardigd worden, al ware ook alleen mijne nietigheid nog maar daar, ten einde zulk eene verdwijning uit de letteren onzes Vaderlands te kunnen verhoeden. Ik heb in den tijd alles gelezen wat dienaangaande bij een zeer beroemden Protestantschen Boekhandelaar te bezetten was; ik heb er veel vrucht uit

Digitized by Google

getrokken. En nademaal het mij een groot genoegen is mijne toenmaals ingevallene opmerkingen aan anderen mede te deelen en ze wel aan mijne Protestantsche Landgenooten, die de waarheid liefhebben, te mogen opdragen, zoo willen wij ons van nu af aan tot het reeds lang beloofde overzigt der geschillen gaan begeven. Moge de tegenwoordige bedaardheid des religiegeestes ook iets toedragen om er het verhoopte nut uit te trekken!

§. 22.

De daartoe betrekkelijke geschriften.

Ten einde dit overzigt zoo veel mogelijk met geregeldheid te doen, zal het dienstig zijn, voorloopig al de geschriftjes onder hunne bijzondere titels te gaan beschouwen; ik zal dezelve, waar ik kan, in de chronologische orde plaatsen. Zie hier zijn ze:

1. *Noodige waarschuwing en heilzame raad aan mijne Gemeente, in twee Leerredenen, door L. Meijer Brouwer, Predikant te Uithuizen. Te Groningen, bij J. Römelingh, 1833.*

2. *Brieven over de tegenwoordige verdeeldheden en bewegingen in de Hervormde kerk. Uitgegeven door G. Benthem Reddingius, Th. Dr. en Predikant te Assen. Tweede Druk. Te Groningen, bij W. Zuidema, 1833.*

3. *Verdediging van de ware gereformeerde leer en van de ware gereformeerden, bestreden en ten toon gesteld door twee zoogenaamde gereformeerde Leeraars, of de Schaapskooi van Christus aangetast door twee wolven en verdedigd door H. de Coek,*

Digitized by Google

gereformeerd Leeraar te Ulrum. — Philipp. 3 : 2. Ziet op de honden, ziet op de kwade arbeiders, ziet op de versnijding. — Johannes. Geliefden, gelooft niet eenen iegelijken geest, maar beproeft de geesten, of zij uit God zijn: want vele valsche profeten zijn uitgegaan in de wereld. — 2 Cor. 4: 3, 4, 5. Indien ook ons Evangelium bedekt is, zoo is het bedekt in degene die verloren gaan, in dewelke de God dezer eeuwen de zinnen verblind heeft, enz. Te Groningen, bij J. H. Bolt, 1833.

Als ware deze titel nog niet omslagtig of duidelijk genoeg, is nog op den omslag geplaatst:

De leer der waarheid en de ware godvreezenden, aangerand door den Heer Brouwer en Reddingius en beschermd en verdedigd door H. de Cock, ger. Leeraar te Ulrum, 1833.

4. *De Dweeper. Een woord aan allen die de Waarheid liefhebben. Door M. J. Laurman, Predikant te Oosterlittens. Franeker, G. Ypma, 1833.*

5. *Wien zult gij gelooven, den mensch of God? Ter overweging voorgesteld aan allen die de Waarheid liefhebben, in eenen tijd, waarin velen van de zuivere leer der godzaligheid afwijken en de menschen tot verderfelijke dwalingen zoeken te verleiden. Tweede, veel vermeerderde druk. Te Groningen, bij M. Smit, 1833.*

6. *Korte beantwoording der vraag: Wat moet men denken van die leden der Nederlandsche Hervormde Kerk, welke in het begrip staan, dat hunne Leeraars van de zuivere leer van het Evangelie zijn*

Digitized by Google

afgeweken, en uit dien hoofde zich aan derzelver prediking onttrekken? — Een woord voor allen, die de waarheid in de liefde wenschen te betrachten. Derde vermeerderde en verbeterde druk. Te 's Gravenhage, bij A Kloots, 1833.

7. *Hartelijke en broederlijke vermaning aan mijne medeleden der Hervormde Kerk in Nederland. Door den schrijver van: Korte beantwoording der vraag: Wat moet men denken, enz. Te 's Gravenhage, bij A. Kloots, 1833.*

8. *Eene stem uit den voortijd. Getrokken uit een Hoogduitsch werkje, van het laatste der vorige eeuw, en op onze tegenwoordige omstandigheden toepasselijk gemaakt, door J. J. E. F. Schröler. Te Amsterdam, bij A. B. Saakes, 1833.*

9. *Laat ons de waarheid in liefde betrachten, met het oog op God en den Hemel! — Eene stichtelijke en vertroostende toespraak aan die leden van onze Hervormde Kerk, welke, geheel ten onregte, met den naam van Dweepers bestempeld worden. Te Franeker, bij G. Ypma, MDCCCXXXIII.*

10. *Ontboezeming over de Godsdienstige denkwijze vroomheid en regtzinnigheid in de Hervormde Kerk, bijzonder met betrekking tot de Leeraars; door R. Engels, Predikant te Nieuwolda. Tweede Druk. Te Groningen, bij R. J. Schierbeek, 1834.*

11. *Bedenkingen over de ontboezeming van den Wel Eerwaardigen Zeer Geleerden Heer R. Engels, Predikant te Nieuwolda. Door een onderzoekend Gereformeerd Protestant. Te Groningen, bij M. Smit, 1834.*

Digitized by Google

12. *De Evangelische Gezangen getoetst en gewogen en te ligt gevonden, door Jacobus Klok, Verwer en Koopman te Delfzijl, met eene korte voorrede en uitgegeven door H. de Cock, Geref. Leeraar te Ulrum. Te Groningen, bij J. H. Bolt, 1834.*

13. *De waarachtige bekeering des zondaars, met betrekking tot den nieuwen mensch en de nieuwe aarde; verdedigd tegen de dwaalbegrippen der negentiende eeuw. Door H. Hentzepeter. Te Amsterdam, bij A. Vink, 1834.*

14. *Wenken aan mijne Gemeente, bij het lezen van een onlangs door den Eerw. Heer de Cock, Predikant te Ulrum, uitgegeven geschrift, gerigt tegen de Wel Eerw. Heeren Meijer Brouwer en Reddingius, Predikanten te Uithuijzen en Assen. Door W. J. Tenckinck, Predikant te Tzum. Te Franeker, bij G. Ypma, 1834.*

15. *Gedachten over de beschuldiging, tegen de Leeraars der Nederlandsche Hervormde Kerk in deze dagen openlijk ingebragt, dat zij hunnen eed breken, door aftewijken van de leer hunner kerk, die zij beloofd hebben te zullen houden. Door P. Hofstede de Groot, Hoogleeraar te Groningen. — Als tot verstandigen spreke ik: oordeelt gij, wat ik zeg. Paulus. — Te Groningen, bij M. Smit, 1834.*

16. *Tegengedachten op de gedachten van P. Hofstede de Groot, Hoogleeraar te Groningen, omtrent de beschuldiging enz., door Joh. Andriessen en J. B. Wielinga, Leden der Gereformeerde Kerk te Sneek.*

17. *De gemaskerde ontmaskerd; of, de zooge-*

Digitized by Google

noemde vriendelijke vraag beantwoord, voor rekening van een gezelschap Gereformeerde Waarheids-Vrienden. De tweede uitgave is van de meeste drukfeilen gezuiverd. Te Leeuwarden, ter Drukkerij van S. Y. van der Werff, 1834.

18. *Ernstig antwoord aan de schrijvers van de vriendelijke vraag, aan de Predikant de Cock, te Ulrum, gedaan. Door een onderzoekend Gereformeerd Protestant. — Te Groningen, bij M. Smit, 1834.*

19. *Schibboleth en Sibboleth. — Vraag, aan alle mijne Gereformeerde Landgenooten, naar den Heelmeester Israëls. — Nalezing op de gemaskerde ontmaskerd. Door eenen, die het in waarheid op waarheid gezet heeft. (Gedrukt voor rekening van den schrijver). Te Leeuwarden, bij L. Schierbeek, 1834.*

20. *Een omstandig en met afdoende bewijzen gestaafd verhaal: dat de Wel Eerw. Heer H. de Cock, Gereformeerd Predikant te Ulrum, wegens zijn schrijven tegen de aldus genoemde wolven in schapenvachten, de kansel, zonder zich wettiglijk te mogen verdedigen, verboden is, — en dat wel door middel van openbaar geweld! — Of, Uitnoodiging, in eenen brief gedaan, aan een gezelschap Gereformeerde Waarheids-vrienden, door iemand, die het in waarheid op waarheid gezet heeft. — Te Leeuwarden, bij Johannes Proost, 1834.*

21. *Zamenspraken van vader Reinhoofd met zijnen zoon over de oorzaken der godsdienstige dweeperij in Nederland. Medegedeeld door H. Timmer, Predikant te Garnwerd en Oostum. Te Groningen, bij W. Zuidema, 1834.*

Digitized by Google

22. *Broederlijke teregtwijzing, medegedeeld in een' brief aan den schrijver van het werkje: de predestinatie-leer der Dordsche vaderen, beschouwd in het licht der reine bijbelwaarheid: ter aanwijzing van het misverstand omtrent onze Hervormde Belijdenis. Door J. J. le Roy, Predikant te Oude-Tonge. Te Amsterdam, bij A. B. Saakes, 1834.*

23. *Verhaal van eenen misschien niet onbelangrijken droom in deze dagen. — Te Sneek, bij F. Holtkamp, Boekdrukker en Boekverkooper, 1834.*

Ziet daar, beminde Lezers, een drie-en-twintigtal geschriften, welke ik op dit oogenblik voor mij liggen heb. De collectie is nog grooter geweest; uit dezelve zijn ten minste de onder N. 17 en 18 bedoelde *Vriendelijke Vraag*, en eenige plat-Groningensche knittelgedichtjes ten laste van den Hooggeleerden Schrijver van N. 15, verloren geraakt. — Men zal vermoedelijk opgemerkt hebben, dat schier al de genoemde werkjes produkten der twee Noordsche Provintiën onzes Vaderlands zijn en zich daarover weinig verwonderen, nademaal de moedige Predikant de Cock het was, die het eerst den luidruchtigen strijd geopend heeft; het is echter niet onbekend, dat de persen der andere Provintiën misschien weinig minder rust hadden. Wie herinnert zich niet de onvermoeide waarheid- en vredesliefde van den Oude-Tongeschen Predikant? Ach hadde ik al zijne geschriften mogen lezen! — Op den omslag van zijn *Zestal* waren er ten minste acht vermeld, en het ware in het belang mijns overzigts derzelver lijst alhier te geven: nogtans aangezien ik zulks reeds eenmaal gedaan hebbe, moge men het ten goede

houden, dat ik de gemakkelijkheid neme van derwaarts (1) te verwijzen.

§. 23.

Algemeen overzigt.

Het is eene onmogelijkheid, al de genoemde werken afzonderlijk onder een naauwlettend oog te nemen: niettemin zullen een en andere herinnering niet ondienstig zijn, alvorens wij tot de schifting derzelve overgaan.

Onderscheidene dezer geschriften spreken, reeds op den titel, van onderzoeken, vragen, waarheid enz.; doch iets verder ziende hebt gij ontwaard dat het een zoeken zonder vinden en een vragen zonder antwoorden was; alsmede, dat de waarheid u bloot op het titelblad geleverd wierd, vermits schier iedere Schrijver zich, in den loop en aan het slot zijns arbeids, zijner onvolledigheid bewust getuigt, de zaak in bedenking geeft, u aanspoort om te zoeken, en zelf nederig om teregtwijzing vraagt waar hij gedwaald zoude hebben. — Wat beteekent zulk bombarie? Gaat een Christelijke Nathanaël aldus te werk? Wie, bij voorbeeld, het bovenstaande N. 20 geannonceerd gezien hebbende, verwachtte niet *een omstandig* enz. *verhaal* te zullen koopen, en zag zich niet te leur gesteld toen hij slechts eene *uitnoodiging* tot zulk een verhaal ontving? Die schrijver moge het dan *in waarheid op waarheid gezet hebben*, de handelwijze is toch altoos anders dan waarop een lezer van wege eenen waren Israëliet, in wien geen bedrog is, rekenen zou. —

(1) *Antwoord op het Zestal.* 2.e Deel, blz. 411.

Digitized by Google

Vermoedelijk hebben wij het N. 19. aan denzelfden Schrijver te verdanken; ik verheugde mij reeds met de hoop van, door middel van zijn *Schibboleth*, eindelijk het leuswoord te zullen ontvangen: maar ach! hij leeraart ook al *behoudens beter;* het eenige wat hij met zekerheid (?!) weet, is, dat er buiten de Roomsche Kerk geen wettig kerkelijk gezag bestaat, en daarom vermaant hij zijne lezers, niet Dordsch-Gereformeerd, maar Bijbelsch-Gereformeerd te zijn. » Laat » ons dus onder een Protestantsch kleed geen Roomsch » hart dragen," zegt hij, » of in eene Protestantsche » ziel geene Roomsche grondbeginselen dulden, dan » blijven wij, gelijk zij, immer de oude knecht, en » worden nimmer dien huisvader, die uit den schat » zijns harten oude en nieuwe dingen voortbrengt." Een weinig te voren had hij geschreven: » De Roomschen zeggen: Christus heeft den Paus noodig." Gijlieden weet wel beter; trouwens de Roomschen zeggen alleen, dat Christus den Paus tot instandhouding Zijner Kerk gebruikt. Maar zulk eene leugen was altoos goed om op zijne teedere vermaning te kunnen komen en zijne lezers te betoogen dat Christus nergens dan in den Bijbel zit, dat zij maar trouw zoeken moeten, en dat Hij veelligt wel achter een of ander blad zal komen wegrollen. Verschoont mij deze kleine afwijking, mijne geliefden! en houdt het mij ten goede als ik later eens op *Schibboleth* terug kom. Wij hebben het thans slechts over algemeene opmerkingen; diensvolgens willen wij met een woordje over ulieder zoeken beginnen en daarna ook iets over ulieder waarheid ter opmerking aanbieden.

Digitized by Google

§. 24.

Hetgeen de Reformatie zoekt, was reeds vijftien eeuwen voor hare geboorte gevonden.

Mij dunkt, gijlieden moet het den Roomschen wel benijden dat hunne vaderen den Christus reeds gevonden hadden, alvorens de bijbel, in welke gijlieden Hem nu nog zoeken moet en waarin Hij hoe langer zoo moeijelijker te vinden wordt, geschreven was, alsmede, dat Hij hun thans nog volmaakt dezelfde is welken hunne vaderen, te beginnen met Philippus en Nathanaël, en, als gij wilt, nog vroeger, gevonden hebben. Zou het misschien ook een weinigje aan zulken nijd toegeschreven mogen worden dat u de oogen hoe langer zoo meer beginnen te schemeren; zoodat Christus, die in de meening uwer vaderen de natuurlijke Zoon Gods en dus waarlijk God was, in de uwe niet meer dan de aangenomene Zoon van God en dus eenvoudig mensch is, en vermoedelijk in die uwer kinderen slechts de eerstgeborene zoon van Saturnus worden en dus niet eens een mensch blijven zal? Inderdaad de Protestantsche Hoogleeraar Strauss heeft, gelijk gij weet, de kaarsen tot zulk eene verlichting reeds voor eenigen tijd gegoten; en als de bestendige ondervinding doorgaat, volgens welke ons vaderland (wel is waar wat laat en altoos met eenige tegensparteling) al zulke lichten opneemt, dan is het te voorzeggen, dat zij toch eenmaal op de kandelaars der Nederderlandsche Hervormde Kerk zullen branden. Uwe Leeraars spreken steeds van vooruitgang in de waarheid, en ik ben het, wegens onze verpligting daar-

Digitized by Google

toe, met hen eens: maar te willen beweren dat de bijbel alleen daartoe het middel is; is niet alleen de wegen afsluiten en, in plaats van vrijheid te geven, de vrijheid belemmeren, maar ook een ware achteruitgang. Trouwens wat behoeven wij thans nog aan iemand te zeggen: » Welaan, gij bijbelman! Wat zult » gij te wege brengen, indien men loochent wat gij » beweert en beweert wat gij loochent? Gij zult u, » met zulk disputeren, slechts heesch schreeuwen; » en de godslastering welke gij verneemt, zal u de » gal in onrust brengen (1);" wat behoeven wij, zeg ik, zulks thans nog te zeggen, nu Tertullianus dit reeds voor zestien honderd jaren gezegd heeft, en nu Justyn de Martelaar ons reeds voor zeventien honderd jaar geleerd heeft dat verlegene leeraars, die elkander met hunne nieuwigheden pogen te overgalmen, geene leeraars zijn, en dat men zijne zaligheid aan een al te zigtbaar gevaar blootstelt, als men zich diets maakt, de waarheid van zulke menschen te kunnen leeren, die zelven nog te dom zijn om te begrijpen dat hun onderling twisten en hunne zich wederzijds bevechtende inzigten het kenmerk der leugen en des bedrogs zijn (2)? Zij willen u, blijkens *Schibboleth*, tot huisvaders vormen, die uit hunnen schat oude en nieuwe dingen ten voorschijn halen; en dit is zeer bijbelma-

---

(1) *Quid promovebis, exercitatissime Scripturarum, cum si quid defenderis negetur, ex diverso si quid negaveris defendatur? Et tu quidem nihil perdes nisi vocem in contentione, nihil consequeris nisi bilem de blasphematione.* De præs. c. 18.

(2) *Cohort. ad Græcos.* — Ik heb die plaats in mijn meergemeld *Antwoord* (2.e D. blz. 325.) afgeschreven.

Digitized by Google

tig (1): maar zij ontveinzen u dat zij het oude geheel zoeken te vernietigen; en daarom betoogen zij dat men een al te lage oude knecht zou zijn, bijaldien men het nieuwe op het oude wilde gronden. — Om dit met eene vergelijking iets op te helderen, — zij willen wel zaaijen; ook wel visschen: maar volgens hunne leerwijze moet men, alle voorvaderlijke overleveringen latende varen, het zaad in de zee en de netten op het land werpen. Zij leeren u steeds zoeken; wel vermoedende dat gij nooit iets anders vinden zult dan wat zij u zullen gelieven aan te wijzen: en zietdaar uw Bijbel-alleen, mijne beminden!

§. 25.

Eenvoudige Protestanten beginnen te begrijpen dat het Protestantsche zoeken juist het middel is om de zaak meer en meer zoek te maken.

Van ontveinzen sprekende herinner ik mij het boekje onder N. 12 vermeld. Hetzelve schijnt, naar den stijl beoordeeld, eerder met eene verwerskwast dan met eene behoorlijk versnedene pen geschreven te zijn; doch dit doet hier niets af. Als zijnde door den beroemden Predikant de Cock uitgegeven, had hetzelve, voor eene menigte van Nederlandsche Gereformeerden, eene quasi-sijmbolische waardigheid; en wat mij betreft, in het belang mijns onderzoeks was het een der nuttigste van al die geschriften. De Heer Jacobus Klok heeft met zeer veel fijnheid van oordeel ingezien dat de Evangelische Gezangen (veelligt de eerstgeborenen

(1) Matt. XIII. 52.

Digitized by Google

der beruchte Maatschappij tot Nut van 't Algemeen) met zoo veel kunst en list opgesteld zijn, dat een Remonstrant of Sociniaan ze met minder tegenzin dan een orthodox-Gereformeerde zal zingen. De eenzelvigheid der goddelijkè Personen, de verlossing door het Bloed enz. enz. worden in die Gezangen met smaak omhuld, en zoo had het Calvijnsche orthodoxismus nog al meer Schibboleths, welke de lippen der Neologanten met maar al te veel moeite konden uitspreken.

§. 26.

Een vlugtige blik in de Protestantsche Kerk. Zij blijft zich in hetgeen niet al te fraai is, vrij goed gelijk. — Eene Gereformeerde predikatie.

Om mij van zulke haarkloverijen iets te doen bekomen, zoek ik naar iemand die het met de waarheid in de liefde opheeft, en zoo vinden wij den Schrijver van N. 6 en 7. — Hij begint bijna, met het groote regt te betoogen, krachtens welk hunne vaders zich van de Roomsche Kerk hebben losgescheurd. Zijne uitboezeming over » het dwanggezag der Priesters" valt mij niet zeer koud op het lijf; het bevreemdt mij echter iets dat » de R. Kerk verantwoordelijk voor de » gevolgen, welke deze scheuring zou veroorzaken," gesteld wordt. Want wat waren die gevolgen? Hij leert ons later, en wel uit den godzaligen Brakel, dat » Godt zendt doorgaans heymelyke oordeelen over » de absenteerders. Zy werden hooghmoedigh, eygen- » wys, versmaden het oordeel van verstandige godtza- » lige, verachten de gemeynte Gods, spreken uit de

Digitized by Google

» hooghte van groote dingen, komen buyten staat van
» onderrigt te werden. Een trotsheyt, tegen *welke*
» David badt, *Ps.* 19, 4. Godt zendt de sodanige wel
» een bijzonder kruis toe, waaraan zy al haar leven
» genoegh hebben: giet verachtinge over haar uyt,
» verkleynt hare lichamelyke conditie, laatse in sonden
» vallen, en dewyle zy het dwalen lief gehadt hebben,
» en de liefde der waarheyt niet aangenomen hebben,
» zoo zendt Hy haar een kracht der dwalinge om de
» leugenen te gelooven. 2 *Thess.* 2, 10, 11."

De absenteerders, » dat is," zegt onze Schrijver, » die zich afzonderen." Zij zijn, volgens hem, door vader Brakel goed beschreven, en het lijdt geene uitzondering dan wanneer men zich van de Roomsche Kerk afzondert!! Wat meer is, de Roomsche Kerk is voor al de zonden der absenteerders aansprakelijk!! O die Nathanaël!!!

Maar laten wij dien lieven man nog *één* stapje volgen. In zijne » hartelijke en broederlijke vermaning" spreekt hij van leeraars die door eenen Professor beschreven worden » als herders, die hunne schapen bij
» de wolven sturen; Cartesiaansche bokken, advocaten
» van den duivel, zij moesten afgesneden worden als
» verrotte leden;" en zoo brengt hij mij onder het gehoor van » eenen, wegens zijne godgeleerde kennis
» en vroomheid, geachten leeraar, die, op zijne stand-
» plaats, tienmaal predikte over den XIII Zondag van
» den Heidelbergschen Catechismus, en de laatste dier
» leerredenen met deze menschlievende voorafspraak
» aanving: »» ik heb nu reeds negen maal over dezen
»» Zondag gepredikt, nu blijft er nog over, dat ik

Digitized by Google

»» n in dit middaguur bewijze, dat **Lampe** een »» *guit* geweest is."" — O gij Nathanaëls! Mijn vroegere lust om eens eenen uwer Predikanten te gaan hooren, is mij, hierna, geheel over. Ook die van ooit weder iets hunner kanselgewrochten te lezen. — Veroorlooft mij te dezen opzigte een onnoozel stapje buiten de hiervoren (§. 22.) opgesomde boeken.

§. 27.

Een uitstapje wegens eene andere predikatie. — Een Protestant kan, als Protestant, hoogstens negatieve waarheden bekend maken.

Te zelfden tijde nagenoeg dat dezelve in het licht verschenen, heeft de *Opregte* (1) *Haarlemsche Courant* eene *Leerrede over het nut van het kaartspelen* geannonceerd. Tot schande van mijn geheugen moet ik bekennen dat ik het nummer en zelfs het jaar dier aankondiging geheel vergeten ben; ook mag ik mij misschien voor den Predikant dier Leerrede wel schamen dat ik zijnen naam niet meer weet; en hadde ik slechts den naam des Drukker-Uitgevers onthouden, zoo ware het misschien mogelijk geweest, mij voor al deze beschamingen te behoeden. Nogtans ik herinner mij nog zeer goed het aangekondigde onderwerp dier Leerrede, alsmede, dat zij over *Ef.* V. 15, 16, geloopen hebben moet. Nu die Schriftuurplaats luidt:

Ziet derhalve toe, broeders, hoe gij voorzigtiglijk wandelet: niet als dwazen,

---

(1) De Redactie van dat Blad zal denkelijk Mevrouw Nathanaël heeten.

Digitized by Google

Maar als verstandigen: den tijd terug koopende, nademaal het slechte dagen zijn.

En hiermede herinner ik mij nog vrij wat tot mijn tegenwoordig oogmerk.

Heeft die goede man — zoo vroeg ik mij in den tijd — een auditorium van grootendeels bankroetiers of zulke menschen, wier zaken, ten gevolge van wangedrag, achteloosheid, of der slechte tijden, verloopen zijn? Wil hij hen nu, met het Protestantsche woord Gods in de hand, op het gezag van Paulus vermanen om het verlorene, zoo tijd als goed, weder in te halen, en daartoe voortaan, *als verstandigen*, de kaarten te bezigen? Hebben, bij die gelegenheid, de kaartenlegsters misschien ook eene aanbeveling tot gunst en recommandatie ontvangen? Of heeft het gild dier vrouwen eene petitie of *adres aan de Hoog Eerwaardige algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk* ingediend, ten einde in de Hierarchie dier Kerk ingelijfd te worden? — Doch laten wij niet schertsen in een onderwerp van zoo veel ernst; de gedachte predikatie, ofschoon veelligt eene der verdragelijkste welke men van eenen Protestant, als Protestant, zou kunnen verwachten, behoudt nog genoeg tot haren, of liever, tot des Protestantismus' last, om haar zonder scherts als geheel des Christelijken kansels onwaardig te doen voorkomen. Haar niet gelezen hebbende, en bij gevolg haar niet anders dan gissenderwijze kunnende beoordeelen, kan ik echter bijna met zekerheid zeggen, dat de Predikant een welsprekend tafereel van de hedendaagsche booze dagen opgehangen en de kwaadsprekenkheid of eenige andere ondeugd, welke niet gemak-

Digitized by Google

kelijk met de werkelijke beoefening van het kaartenspel bestaanbaar zijn, in hare geheele verfoeijelijkheid geschetst hebben zal. Hij zal, van zulk beginsel uitgaande, betoogd hebben dat de tijd, welken men anders tot een wezentlijk kwaad besteedt, waarlijk uitgewonnen, of, gelijk Paulus het noemt, terug gekocht wordt, indien men denzelven met een schuldeloos middel verdrijft. Nu, het kaartspel is, op zich zelf, zulk een middel; de Bijbel-alleen verbiedt het niet, althans niet regtstreeks noch met klare ronde woorden, en zulks is genoeg voor echte Protestanten; ook is het niet onmogelijk dat de Predikant dit spel als een zeer fijnen gezelschapsband beschreven hebbe, dienstig om de gemoederen meer en meer te vereenigen, het verstand meer en meer te beschaven en het hart meer en meer te veredelen: en wie zou zich verwonderen, zelfs al waren de bronnen der Protestantsche welsprekendheid te dezen verwaarloosd gebleven, dat de zuilen van diens Predikants Kerk genoeg gesticht geworden zijn om den man te raden, ja schier te noodzaken om die predikatie tot nut van 't algemeen in het licht te geven? Inderdaad, ik herhaal het, tot eene protestantsche predikatie zou ik bezwaarlijk kans zien om een geschikter onderwerp en geschikter' tekst te kiezen; en de man heeft alzoo, in mijn oog, zijn beroep eer aangedaan.

Maar wat moet men, na zulke predikatiën, wel van het beroep der Predikanten denken? — Dat de kansel van het Protestantismus, in onze hedendaagsche beschaving, veroordeeld is om nooit eenig dogmatisch onderwerp te verhandelen, althans, dat een Predikant van fatsoen of nadenken zich steeds wacht om zulk

Digitized by Google

eene verhandeling in het licht te geven, dit was ons sedert lang bekend: maar het mogt ons met regt verwonderen, te zien dat de Protestantsche zedeleer ook al tot eene zulke dorheid uitgeteerd schijnt te zijn, dat de kaartenbladen hedendaags ook al moeten strekken om de bijbelbladen te bevruchten; en als de Heer le Roy het is die de gemelde Leerrede over het nut van het kaartspelen gehouden en ten druk bevorderd heeft (1), zoo had hij later wel degelijk reden om, tegenover den Heer Le Sage ten Broek, op zijne waarde als Protestant te roemen!

Armzalige Kerk van het Protestantsche Nederland! Wilt gij uwe kinderen iets wezentlijk goeds leeren, zij zullen u terstond mogen antwoorden: » om zulke waarheden te ontvangen behoefden wij toch niet Hervormd te worden; de Catholijke Kerk leert dit reeds sedert eene menigte eeuwen." Wilt gij hun echter iets vreemds leeren, dan, men kan er gerust op zijn, is het of gelogen òf bespottelijk, of, en niet zelden, beide.

§. 28.

Behalve de Marcioniten en Valentinianen (§. 24.) hebben ook de Arianen steeds de Overlevering willen ontduiken en verwerpen.

Maar laten wij het uiterlijke uwer Hervorming ter

(1) Alzoo ik mij, gelijk gezegd is, niets dan het onderwerp en den tekst dier predikatie herinnere, en mij flaauwtjes verbeelde dat zij naamloos is, ware het, 's mans vlugge en oppermogende pen in aanmerking genomen, niet geheel onmogelijk dat hij derzelver maker is. Het is mij evenwel te gewaagd, aan hem dezelve toe te schrijven en zelfs toe te denken.

Digitized by Google

zijde denken en hare grondstelling weder iets nader in oogenschouw nemen.

Gij hebt hierboven gezien dat het geheel ten onregte is als gij de eer van met den Bijbel-alleen te strijden als eene vrijheidskroone der Hervorming beschouwt. Immers volgens Tertullianus volgden de Valentinianen en Marcioniten reeds dit stelsel. Ter gelegenheid van Paulus' lof aan diegenen die de geboden welke hij hun overgeleverd heeft onderhouden, gegeven (1), laat de H. Athanasius de Arianen aldus tot hun volk spreken: » Wij prijzen u niet wijl gij de vaders ge- » denkt, maar veeleer prijzen wij u daarom, dat gij » hunne overleveringen verwerpt." Hierbij voegt die voortreffelijke Kerkvader er spoedig daarna het volgende: » Maar laat u deswegens niet ontroeren, en » houdt het er niet voor, dat hunne driestheid waar- » heid zij. Immers zij zijn onderling zeer verdeeld, en » naardien zij van de Vaders afvallig geworden zijn, » hebben zij het rustpunt der eensgezindheid verloren » en dobberen zij in verschillende gevoelens. Tegen » de Synode der Kerk strijdende hebben zij zelven vele » Synoden belegd, in welke zij telkens hunne geloofs- » belijdenis afleggen zonder er ooit bij gebleven te » zijn en zonder er ooit bij te zullen blijven; nade- » maal zij de waarheid, welke zij haten, op het ver- » keerde pad zoeken en haar derhalve nooit zullen » vinden (2)." Alzoo, de namen der Hervormers en

4

(1) I. Cor. XI. 2.

(2) *Certe Beatus Apostolus Corinthios laudat his verbis :* Quod per omnia mei memoris estis, et sicut tradidi vobis, præ-

Digitized by Google

hunner volgelingen mogen eenigermate nieuw zijn, hunne verwaande en vermetele eigenzinnigheid had in de vroegste ketters reeds voorbeelden gevonden. — Maximinus een Ariaansch Bisschop, met den H. Augustinus in een dispuut tredende, opent, na eene korte voorafspraak, hetzelve in dezer voege: » Hetgene » gij uit de H. Schrift, allerzijde als zoodanig er» kend, ten voorschijn brengt, zal ik aanhooren; » maar van alles wat buiten de H. Schrift is, willen » wij niet het minste weten; aangezien de Heere » zelf zegt: *vergeefs eeren zij mij, leerende de ge» boden en leeringen van menschen* (1).” Hieruit is

cepta mea tenetis. *Isti autem cum talia de majoribus suis cogitent, iis plane contraria populis dicere audebunt: Non vos laudamus quod Patrum memores sitis; sed potius eo vos probamus quod eorum traditiones non retineatis: ac demum infaustum suum genus culpent, dicantque: Nos non ex piis viris sed ex hæreticis originem duximus. Decet quippe ita loqui homines, qui, uti supra dixi, et Patrum honorem et salutem suam Arianæ hæresi propinant: qui non quod in divino Proverbio scriptum est:* mala proles patrem execratur, *audire metuunt, non minas adversus ejusmodi homines in lege positas. Ob suum itaque pro hæresi studium ita pertinace sunt animo. At vos ne ideo turbemini, neve auduciam eorum pro veritate habeatis. Etenim ipsi inter se mutuo dissident, et cum a Patribus defecerint, nequaquam una eademque sunt mente sed variis diversisque sententiis fluctuant: disceptantesque adversus Nicænam Synodum multas et ipsi Synodos celebrarunt: in quarum singulis cum fidem exposuerint, nulli tamen stetere professioni, nec alio unquam modo acturi sunt. Male quippe quærendo quam oderunt sapientiam, nunquam invenient.* De Synodis n. 14.

(1) *Si quid enim de divinis scripturis protuleris quod commune est cum omnibus, necesse est ut audiamus. Hæ vero voces quæ extra Scripturam sunt, nullo casu a nobis suscipiuntur. Præ-*

Digitized by Google

ligt te zien, niet alleen dat de Bijbel-alleen toch vooral geene reformatorische nieuwigheid is, maar ook dat het getrouwe stopwoord hetwelk ik in al de hierboven (§. 22.) vermelde boekjes vind en hetwelk, naar alle vermoeden, door iederen Protestant, gelijk van zijne ouders ontvangen, aan zijne kinderen als eene alles afdoende bijbelplaats overgeleverd wordt, geenszins uitsluitend aan de Reformatie toebehoort.

§. 29.

Ook de Pelagianen.

Inderdaad nooit was er een stichter of voortplanter eener ketterij, of hij begreep zeer goed dat zulk een beginsel tot zijne oogmerken geheel voldoende was. — Dat zulk eene leerwijze tegen alles wat ooit bestaan heeft en nog bestaat geheel indruischt, hierover bekreunde hij zich nimmer. Dat de Bijbel-zelf ons op eene menigte van plaatsen naar de leeringen onzer vaderen verwijst, ten einde met zekerheid de waarheid te vinden, dit maakt hem ook al niet eene groote zwarigheid: met veel op de bedriegelijkheid der menschelijke leeringen af te geven en den bijbel, als het ware, boven God te verheffen, is hij gerust dat hij wel volgelingen zal verwekken; en, hun wijs gemaakt hebbende dat de Bijbel het duidelijkste boek der wereld is, zal hij zich gemakkelijk kunnen voorbehouden om hen daarin hetgene hij verkiest te laten lezen. Behalve de

---

terea cum ipse Dominus moneat nos et dicat: Sine causa colunt me, docentes mandata et præcepta hominum. — Ctra Maximinum Lib. 1. cap. 1.

Digitized by Google

laatstgemelde Schriftuurplaats is hier en daar nog zulk een tooverwoord in den Bijbel waarmede hij zich onbeschroomd van de harten der zijnen verzekert, en tegenover de eenvoudige vrienden der waarheid leveren zij hem het voorregt van lang, zeer lang het punt te kunnen ontwijken (1). Dat zulks de onveranderlijke kettermanier is, getuigt de H. Augustinus uitdrukkelijk (2); en men zou toch zeggen dat die man, die niet minder dan een en negentig ketterijen bestudeerd en beschreven heeft, uit welke hij zelf verscheidene regtstreeks bevocht en overwon, het toch wel weten moest; en in welk een groot aanzien die vermaarde Kerkvader bij den Aartsvader der Hervormde Kerk van Nederland, ik wil zeggen bij Johannes Calvyn stond, dit is ulieden vermoedelijk veel beter dan mij bekend. Overtollig ware het alzoo, nog meer voorbeelden van ketterlijke overleveringen aan te halen. Nogtans wijl ik toch wel eens voor goed op mijn betoogpunt komen moet, wil ik u noch bekend maken dat Pelagius, wiens naam voor eeuwig in de geschiedenis geboekt is, gezegd heeft: » Laten wij gelooven hetgeen » wij lezen en hetgeen wij niet lezen als ongeoorloof- » de bijgeloovigheid en menschelijke vonden verfoei- » jen (3)." — Met het antwoord hetwelk de H. Au-

(1) Hierop heeft de aangehaalde Kerkvader mij opmerkzaam gemaakt. *AUGUST. dixit: Si ad ista omnia respondere voluero id etiam ego agere videbor ne veniatur ad causam. Proinde ut cito agamus quod instat, dic mihi fidem tuam de Patre et Filio et Spiritu Sancto.* Ibid. c. 2.

(2) De plaats is aangehaald in den *Catechismus door een Gezelschap Priesters in Vriesland.* blz. 131.

(3) *Credamus igitur quod legimus, et quod non legimus, nefas credamus astruere.* De Nat. et Gr. ctra Pel. c. 37.

Digitized by Google

gustinus hierop geeft, zullen wij ons gezamenderhand aan het zoeken begeven.

§. 30.

Stijfzinnig op den Bijbel-alleen staan, is een bewijs van kwade, ten minste zeer verdachte trouw. De Bijbel-alleen kan onmogelijk zijne bewijskracht toonen.

» O gave God" zegt onze voortreffelijke Kerkleeraar, » dat Pelagius nooit iets anders zegge, dan wat » hij in de gewijde letteren leest en dat hij het waar- » lijk als eene misdaad beschouwde, er iets, ten spijt » van hetgene hij leest, bij te voegen! Voorwaar, hij » zoude zich met eene getrouwe gehoorzaamheid aan » hetgeen geschreven staat onderwerwerpen (1)." En o, mijne teedergeliefden, hoezeer wenschte ik niet, ook in dien toon tot ulieden te durven spreken! Ik heb u uit de leeringen onzer gezamentlijke Vaderen doen zien, dat gij geen ander regt hebt, dan om uit den bijbel onderwezen te worden, en dus geenszins om u daarmede tegen de aloude leeringen te verzetten; alsmede, dat de manier van disputeren der voormalige ketters volmaakt gelijk aan die van uwe tegenwoordige Leeraars is. » Het waren menschen, zult gij zeggen, — de Bijbel, Gods woord! ziedaar de eenige bron der waarheid." Dit zij zoo. Maar hoe zijt gij aan den Bijbel gekomen? Wie heeft u geleerd dat de

---

(1) *O utinam non dicat aliud quam in illis litteris legit, verum contra id quod legit nihil vellet astruere: fideliter et obedienter audiret quod scriptum est.* Ibid. c. 30.

Digitized by Google

bijbel Gods woord is? Dit waren toch ook menschen; en diensvolgens komt het geschil in den laatsten aanleg toch onvermijdelijk voor de regtbank van menschen; trouwens met Dengene, door wiens ingeving de H. Boeken geschreven zijn, heeft vermoedelijk niemand onzer van mond tot mond gesproken. — Gij zult hier denkelijk willen zeggen dat de Bijbel zelf het leert: doch alsdan veroorloof ik mij, u in bedenking te geven, of eene getuigenis van papier aannemelijker zij dan eene van menschen; want hierop moet het ten slotte onmisbaar neder komen, als men de leeringen van menschen geheel aan zijde schuift. — »Neen; — zult gij antwoorden — maar wijzelven lezen in den Bijbel." Doch hiermede is, helaas, de zaak niet gered; want nu wordt het eigene getuigenis: en hoe bedriegelijk eigene getuigenis zij, vooral indien zij tot eigene wijsheid overgaat en de getuigenis van schier alle tijden en volken en landen tegen zich heeft, zal wel onnoodig zijn te betoogen. Maar laten wij ook dit over het hoofd zien, laten wij ons verbeelden dat er in den Bijbel staat: de Bijbel alleen is het woord Gods; en wel met zulke klare, ronde en duidelijke woorden, dat zelfs menschen die stokblind zijn het er in lezen kunnen; laten wij daarbij, om maar ter zake te komen, over de echtheid van het exemplaar of der lezing geene bedenking maken: dan nog zouden wij, alvorens zulks te gelooven, verstandig handelen met naar eenige getuigenis buiten den Bijbel om te zien. Zulks billijkt niet alleen de natuur der zaak, maar ook de duidelijke uitnoodiging van Hem, die de eerste en de

Digitized by Google

laatste letter des Bijbels is (1). *Bijaldien ik getuigenis van mijzelven geef*, heeft Deze gezegd, *zoo is mijne getuigenis niet waarachtig* (2); en inderdaad, de H. Schrift geraadpleegd, is er niets zoo heilig, of het zou, geheel *alleen* zijnde, onder een jammerlijk *wee* moeten kermen (3).

§. 31.

Genomen echter dat de Bijbel als de eenige bron van Christelijke waarheid bewezen was, zoo ware het Protestantismus nog niets gevorderd.

Ziedaar, mijne Geliefden, eenige moeijelijkheden, welke uw zonderling stelsel reeds bij de eerste inzage medebrengt! Het ware geen arbeid, dezelve met eene menigte andere aan te hoopen; doch zij zijn veelligt reeds te veeltallig: want het staat voor mijne rekening, dat zelfs de schranderste uwer Leeraars, de Predikant van Oude Tonge niet eens uitgezonderd, de ligtste derzelve wel te zwaar zal bevinden. Moest ik over deze of gene derzelve met Geleerden twisten, dan zeker hadde ik de bekoring eener diepere ontwikkeling en eener verdere aaneenschakeling niet mogen wederstaan; maar tegenover ulieden vind ik mij door zulk eenen geest van toenadering gedrongen, dat ik zelfs de ontegensprekelijkste voorregten der waarheid gewillig opoffere. Ik zal dan, zelfs ten spijt der waarheid (maar met het vertrouwen dat zij het mij, ter liefde harer tweelingzuster, de liefde, ten goede zal houden), ulieder stelsel aannemen. Welaan dan! wij

(1) Apoc. I. 8. (2) Joh. V. 31. (3) Pred. IV. 10.

Digitized by Google

zullen zoeken. Waar? In den Bijbel. — In den Bijbel-alleen? — Ongetwijfeld. — Nu goed! Echter met die bepaling van, gelijk de H. Augustinus wil, nooit anders te zeggen dan gelijk wij daar lezen, en er niets van onze vooroordeelen bij te voegen.

§. 32

Gelijk in ieder, zoo ook in den Bijbel, moet men niet alleen zien wat, maar ook door wie iets gezegd wordt.

Laten wij dan, duidelijkheidshalve, de zaak bij wijze van zamenspraak verhandelen, en, ten einde haar van den grond af op te nemen, veroorlooft mij te vragen: waarmede staaft gij de verpligting van te zoeken naar de waarheid? —

— » Er staat geschreven: *Onderzoek de Schrifturen.*"

— Dit stem ik toe; het staat er met klare en ronde woorden. Maar zullen wij alles gelooven wat in den Bijbel staat? Er staat ook geschreven: *Daär is geen God.* Ps. XIII. 1 (1). Het maakt mij een verbazend onderscheid of een dwaas, dan wel of God of eenig verstandig mensch iets zegge; en nademaal het, in de door u bijgebragte plaats, de Pharizeërs zijn die mij naar het onderzoek der Schrifturen verwijzen, zoo bid ik u, mij voor 'shands het vooroordeel nog eenigen tijd in te schikken, dat ik het liever met den Paus

(1) In den Statenbijbel zal dit denkelijk de XIV.e Psalm zijn. De Heer Le Roy heeft mijn verzoek, van den Bijbel steeds volgens de Vulgata te mogen aanhalen, niet afgewezen; van wege ulieden maak ik staat op niet minder toegefelijkheid.

Digitized by Google

en de Bisschoppen dan met zulke Leeraars en Hervormers houde. Wilt gij bovendien de goedheid hebben van mij de vrijheid niet te betwisten van ook eene stem wegens het behoorlijke verstaan des Bijbels uit te brengen, zoo zal ik er nog bijvoegen dat wij zoo maar niet een brok eener Schriftuurplaats moeten afscheuren; en dezen regel volgende, lees ik: *Onderzoek de Schrifturen, en zie dat uit Galileë niet een Profeet opstaat* (1). Dienvolgens zouden de Schrifturen mij even wijs, of liever, even dom maken als Nathanaël ten tijde zijner onnoozeldheid; want ditzelfde had hem hetzij zijne eigene, hetzij vreemde Bijbelkunde ook geleerd. En vertoonde zich een Philippus om mij te verkondigen dat hetgene wij zochten reeds gevonden is, geen ommezien zou ik aarzelen om mijne dorre bijbelbladeren aan kant te werpen, en hem, schoon eenen mensch, bij de hand te vatten ten einde onder het gehoor van het levende en zigtbare woord Gods te komen. Deed ik het niet en bleef ik steeds in den Bijbel snuffelen, het ware te vreezen dat het mij afging gelijk onze onderwerpelijke Bijbelmannen van welke de Schrifture onmiddelijk daarop (v. 53.) zegt: *En zij zijn ieder naar zijn huis terug gekeerd.* Denkelijk geheel onverrigter zaken; althans de Schriftuur meldt er niets van, en de ondervinding, bijzonder die der Bijbelzoeking van 1833 en 1834, raadplegende, leert zij mij dat zoo het doorgaande lot der Bijbelmannen is. Dus, tot zulk nutteloos zoeken is de tijd mij te kostelijk. —

(1) Joh, VIII. 52.

Digitized by Google

— » Maar gij vergist u. Dit is niet de plaats op welke wij de verpligting tot het onderzoeken gronden." —

— Niet? Ik bid u, vergeeft het mij dan. Voor het overige, die vergissing is mij iets te verschoonen, nademaal het niet te ontkennen is dat gijlieden op de keuze der Leeraars niet zeer naauwzigtig zijt, en zij u reeds voldoen als hetgene zij u voor de oogen houden maar in den Bijbel staat. Zoo b. v. het over eene zekere instelling der Roomsche Kerk (de Biecht), welke gijlieden als eene der schrikbarendste menschelijke vonden opgeeft, hebbende, zegt gijlieden. *Wie anders dan God alleen kan de zonden vergeven* (1)? Woorden welke en in de H. Schrift staan, en, ook zonder dat, eene groote waarheid behelzen, edoch, welke aan dezelfde kwaal der vorige sukkelen. Inderdaad het zijn ook woorden der voormalige Schriftgeleerden: en, met een Pharizeën mond uitgesproken, verdienen ze zeker geen beter antwoord, dan: *Waarom denkt gijlieden booze dingen in uwe harten* (2)? — Het ware gemakkelijk meer zulke voorbeelden bij te brengen en u uit Thomas Moore te leeren dat de Hervorming in de Capharnaïten, in Simon den toovenaar, enz. hare Oudvaders heeft: maar het ééne voorbeeld van mij was reeds een buitensprong; weshalve ik mij haaste met u te verzoeken om zelven de echte schrifttuurplaats te willen opgeven. —

— » Daar staat geschreven: *Onderzoekt de Schriften.* Joh. V. 39. — Aldaar zijn de woorden toch wel degelijk door den Heere uitgesproken. Hij voegt

(1) Luk. V. 21. (2) Matt. IX. 4.

er zelfs bij, dat de Schriften het eeuwige leven behelzen, alsmede, dat Hij geene verheerlijking van menschen aanneemt (v. 41.)." —

Het is ontegensprekelijk dat de Heer aldaar aan het woord is; en deze omstandigheid verdient zeker eene ernstige opmerking. Wij willen dezelve derhalve eens opmerkzaam onder de oogen nemen, waarna gemakkelijk genoeg blijken zal, of zij ons ook tot het onderzoek der Schriften verbinden.

§. 33.

De Bijbel leert niet dat wij de Schrifturen moeten onderzoeken, maar alleen, dat zulks de handelwijze der dwazen is.

Vooreerst moet ik u dan doen opmerken dat in de Vulgata staat: *Scrutamini scripturas*, hetgeen beteekent: *gijlieden onderzoekt de Schriften.* De woorden, door u aangehaald, staan dus n i e t geschreven; en het maakt mij een groot onderscheid wat en hoe ik leze. De Heere sprak die woorden tot de Pharizeërs. Wel Zijne lessen, maar niet hun gedrag is onze regel; immers als wij toch van hen leeren moeten den Bijbel te onderzoeken, zoo ware ik met den eerstverhandelden tekst (Joh. VII. 52.) reeds overvloedig voldaan. —

— » Maar wat hebben wij met uwe Vulgata van noode? Wij hebben altijd gelezen: *onderzoekt de Schriften*; wat meer is, de lezing des Statenbijbels is, te dezen, overeenkomstig met de Vaders der oude Kerk, en sedert de Reformatie zijn er nog zeer veel

Digitized by Google

Roomsche geleerden, die dezelve voor zeer goed houden." —

— En zoo bewijst gij reeds meesterlijk dat het stomme boek, hetwelk wij Bijbel noemen, zonder de leeringen van menschen volstrekt niets is. Ons eerste onderzoek diensvolgens behoorde over de authenticiteit van deze of gene uitgaaf des Bijbels te loopen; dit onderzoek, 't spreekt van zelf, moet hoofdzakelijk buiten den Bijbel omgaan; en zoo komen wij van zelf op leeringen van menschen die de zaak moeten beslissen; afgezien nog van de zwarigheid of iemand onzer wel in staat zou zijn om die leeringen in hare zuivere bronnen en oorspronkelijke talen op te sporen en te lezen. En ziedaar, hoe de verwerping der overlevering reeds bij den eersten aanhef eene onvermijdelijke verwarring te wege brengt.

Maar ik heb gezegd dat soortgelijke moeijelijkheden ons niet moesten ophouden; mijner voegzaamheid getrouw blijvende, zullen wij het dan den Bijbel laten beslissen. Dien ten gevolge zal ik mij veroorloven te zeggen dat uwe lezing goed is; doch, indien het onderzoek vrij mag blijven, dat de mijne beter is. Ik hoop dat volgende vertoog over den zamenhang des tekstes u bewegen zal om zulks met mij eens te worden. Het ware te omslagtig, het vertoog des Zaligmakers, waartoe de onderwerpelijke tekst behoort, in zijn geheel verband te verhandelen; evenwel komt het mij zeer dienstig voor, hetzelve toch één vers hooger op te nemen. Aldaar hebben wij: *Gijlieden hebt niet zijn* (des Vaders) *woord in u blijvend;* neen, het vliegt bij ulieden heen en weêr: en wat is de oor-

Digitized by Google

zaak? *dewijl gijlieden niet dengene gelooft, dien Hij gezonden heeft.* Zonder het middel der zending valt aan eene bestendige leering niet te denken: maar gijlieden, *gij onderzoekt de Schrifturen;* en waarom? *wijl gij meent, in haar het eeuwige leven te hebben.* Wat hiervan zij, *ook deze zijn het, welke getuigenis van mij geven* (v. 40.), *en gij wilt* evenwel *niet tot mij komen ten einde het leven te hebben;* gij wilt u liever op de doode letter blijven beroepen (v. 41.). *Ik ontvang* mijne *klaarheid niet van menschen* (v. 42.). *Maar* wat ulieden betreft, *ik kenne u* er voor, *dat gij de liefde Gods niet in u hebt* (v. 43.). *Ik ben gekomen in den naam mijns Vaders, en gij ontvangt mij niet: als een ander in zijnen* eigenen *naam gekomen zal zijn, dien zult gij ontvangen.*

Zietdaar, mijnen geliefden, een genoegzaam verband om u te doen zien dat met de lezing der Vulgata alles gemakkelijk uit elkander volgt. Volgens het Grieksch, dat is, in de taal in welke de H. Johannes zijn Evangelie geschreven heeft, hebben wij volmaakt dezelfde lezing (1), en daaruit vertaald zou het nog beter gebleken zijn, dat het onderzoeken der Schrifturen niet het eenige middel der waarheid, maar veeleer eene eigenwijze stijfzinnigheid der Pharizeërs was (2); zoodat ik niet alleen de letter des tekstes maar ook de

(1) Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς.

(2) De Grieksche tekst is nog duidelijker dan de Vulgata. Aldaar hebben wij: ὑμεῖς δοκεῖτε, hetgeen door *vobis videmini* of iets dergelijks vertaald hadde kunnen worden, en *ulieden dunkt*, of, *gij verbeeldt u* beteekent. De Zaligmaker schijnt diensvolgens wel verre van zulke meening der Joden goed te keuren; alleen voegt Hij Zich naar dezelve.

Digitized by Google

omstandigheden iets zou moeten wringen, om met de Gebiedende Wijze eenen verdragelijken zamenhang te kunnen geven. Nogtans, zoo uit eerbied jegens de H. Vaders, als wel voornamelijk uit zucht van toenadering tot ulieden, ben ik genegen om van mijne lezing afstand te doen; maar wat dan? —

— » Alsdan lezen wij er een uitdrukkelijk gebod, in klare ronde woorden vervat en door den Goddelijken mond der eeuwige Waarheid uitgesproken." —

§. 34.

Ook moet in den Bijbel naauwkeurig toezien, tot wie iets gezegd wordt.

Altemaal wel; niettemin een gebod hetwelk men met het uiterste geweld zoude moeten wringen, indien men hetzelve op al de geloofsartikels wilde toepassen en daaruit betoogen dat de Schriftuur de eenige sleutel des Christendoms is. Maar laten wij de moeite sparen van den onderhavigen tekst in dien zin toe te lichten; ik bid u, zegt mij eens: tot wie werd dan dit gebod gerigt? —

— » Tot de Joden. Althans gij zijt wat te ver gegaan met uwe Schriftgeleerden en Pharizeërs; de Schriftuur spreekt er geene letter van." —

— Dit laatste is letterlijk waar, en wat het eerste aanbelangt, het is niet der moeite waard om er over te twisten. Trouwens die Joden waren toch niet van de beste soort; althans ik voor mijn hoofd zou er naauwelijks verschil uit maken, een aap van zulke Joden, of der Schriftgeleerden en Pharizeërs te zijn. Doch gij hebt naar de letter gelijk, ik zal

Digitized by Google

terug trekken. Tot de Joden dan. — Maar is alles, wat Christus in de Gebiedende Wijze tot de Joden, dat is, tot Zijne vijanden gezegd heeft, een gebod voor Zijne vrienden, de Christenen? Hij heeft tot de eersten gezegd: *Maakt gijlieden ook de maat uwer vaderen vol* (1). Dit staat toch wel degelijk in de Gebiedende Wijze; zoodat er voor een waardigen zoon der Hervormde Kerk in Nederland die zich herinnert hoe zijne vaderen deze Kerk aangelegd en opgebouwd hebben, niets overblijft, dan veelligt naar Velp, Uden of Megen te gaan, ten einde aldaar de maat zijner vaderen te vullen, dat is, volgens al de Schriftverklaarders, hun werk te voltooijen, en zoodoende, hier en daar nog eenigen vreedzamen Pater of Kloosterling te wurgen, op te hangen of anders te martelen. Inderdaad ingevalle alles, wat de Zaligmaker in de Gebiedende Wijze gezegd heeft, als een gebod, en wel voor alle Christenen, beschouwd moet worden, dan heeft niemand den *Christengeest* beter geschoten dan de Schrijver van het Werk hierboven (§. 22.) onder N. 3. vermeld. Gijlieden zult u vermoedelijk de » scherpbijtende, maar op de waarheid gegronde echo" nog wel herinneren, welke hij op zijne bladz. 46 — 48 laat spreken en welke ik helaas mij niet geschaamd heb, elders (2) voor het grootste gedeelte af te schrijven.

---

(1) Matt. XXIII. 32.

(2) *Antwoord.* 1.e Deel bladz. 264 en v.

Digitized by Google

§. 35.

De Bijbel geeft een zeer gemakkelijk middel aan de hand om de waarheid te vinden; te weten de leering der getrouwe vaderen.

Laat ons evenwel eens stellen dat Jesus de Joden, en, in hunne personen, ons geboden of aangemoedigd hebbe om de Schrifturen te onderzoeken; wat dan? De wet der genade, onder welke wij thans leven, bestond toenmaals nog niet; en om uit de duistere wet van Mozes of uit de Profeten naar dezelve te raden, dit is, in zulk eene gewigtige zaak, al te gevaarlijk. De wet van Mozes is evenwel duidelijk genoeg om ons te leeren dat wij, met zekerheid de waarheid willende opsporen, bij onze vaderen moeten gaan vragen en alle eeuwen en geslachten doorloopen (1). En raadplegen wij de Profeten, dan zal Joël ons komen zeggen niet alleen, maar ook bewijzen, dat het middel der overlevering het eenige natuurlijke, ja het eenige algemeen uitvoerbare is. *Is het* woord des Heeren, vraagt hij, *in uwe dagen geschied*, *of in de dagen uwer vadederen? Derhalve verhaalt hetzelve aan uwe zonen, en laten uwe zonen het aan hunne zonen, en laten hunne zonen het aan een ander geslacht verhalen* (2). als wilde hij zeggen: » Diegenen, in wier tijd en onder wier oogen eene zaak geschiedt, hebben de verpligting om naauwkeurig wegens dezelve toe te zien en te onderzoeken, en dit geschiedende, bepaalt zich het belang der waarheid alleen bij de getrouwe over-

---

(1) Deut. XXXII. 7. (2) Joël. 1, 2, 3.

Digitized by Google

levering." Vraag ik u nu naar aanleiding van den Profeet: » Is de Kerk van Jesus in uwe dagen gesticht of in de dagen uwer vaderen?" Ongetwijfeld zult gij mij antwoorden: » In de dagen onzer vaderen;" en zoo zal ik weder den draad der redenering opvatten met te zeggen: De Catholijken handelen alzoo braaf met eenvoudig naar de leeringen hunner vaderen te luisteren en dezelve, op hunne beurt, aan hunne kinderen over te leveren; het zoeken is voor hen reeds gedaan, hun blijft niets meer te doen, dan het door hunne vaderen gevondene en ontvangene getrouw aan hun nageslacht mede te deelen. Al wie niet in eene onfeilbare Kerk gelooft, heeft zeker reden van zich te verwonderen dat zulks gedurende eene reeks van achttien volle eeuwen geheel zuiver geschied zou zijn; gijlieden zoudt derhalve gehoord moeten worden, als gij beweren wilt dat wij onze eenvoudigheid wat te ver drijven en dat er hier en daar in onze leering eenig menschelijk bijvoegsel of zelfs onchristelijke bijgeloovigheid tusschen geslopen zij. Het blijft echter altoos, zelfs schriftuurlijk, waar, dat *wij* in den regel handelen; weshalve het *uwe* beurt zou zijn, aan te toonen, wanneer die regel verkracht geworden is. Dit gaat niet door middel van wijsgeerige bedenkingen over dit of dat leerpunt; trouwens deze zijn in de zaken Gods doorgaans bedriegelijk; doch hoe onbedriegelijk zij ook al mogten bevonden worden, nooit toch kunnen zij het hooger dan tot eene menschelijke waarheid brengen; altijd zouden zij te mistrouwen blijven en nooit voldoen aan een gemoed hetwelk naar goddelijke waar-

Digitized by Google

heid smacht. Ook gaat zulks niet met den Bijbel; want de waarheid is ouder dan de Bijbel in welken zij beschreven staat, en buitendien, van ons tot op den Bijbel zouden wij over ten minste zeventien eeuwen moeten heen springen; doch dit ware geheel tegen den regel eener natuurlijke, schriftmatige en gedurende meer dan vijf en vijftig eeuwen beproefde leerwijze. Het eenige wat u dus te doen staat, is, den trouweloozen vader op te sporen, die den loop der oude beek gestuit en eene nieuwe wel gegraven heeft, uit welke de leering tot ons komt. Deze vader ware zeker eene misdadiger van de grofste soort; weshalve gij hem met name en leeftijd zoudt moeten aanklagen en uwe beschuldiging niet op de lasteringen uwer vaderen, noch op hier en daar eene dubbelzinnige of onduidelijke uitdrukking, noch op eenig ondergeschoven bewijsstuk, maar op deugdelijke en onverwerpelijke gronden moeten schragen. Gebeurde dit; alsdan zeker ware ik de eerste om »weg met de onfeilbaarheid der Roomsche Kerk!" te roepen en gaarne zoude ik de handen met u willen in een slaan, om te zien of er door middel van hervorming nog iets goeds van te maken was.

Ziedaar hoe gemakkelijk het is, de Roomsche Kerk van aanmatiging, menschelijke vonden enz., te overtuigen, ingevalle zij er maar de minste schuld aan had: trouwens de Geschiedenis, welke men vóór het Christendom reeds de getuige der oudheid en de fakkel der waarheid noemde (1) staat voor iedereen open;

(1) *Historia vero testis temporum*, *lux veritatis*, *vita memoriae*, *magistra vitae*, *nuntia vetustatis*. Cicero de Orat. lib. 2. n. 36.

Digitized by Google

wij zeggen gaarne, ja wij roemen er op, het geloof te bezitten, waarvan wij tot iederen Agrippa durven zeggen: *Niets van dat alles is in een hoekje gebeurd* (1); er ware diensvolgens niet eene bijzondere geleerdheid noch belezenheid noodig om ons in staat van beschuldiging te stellen. Om u dit met een voorbeeld bevattelijker te maken, — al wist ik niet eene letter van de leering der Hervormde Kerk in Nederland; de natuurlijke, op de H. Schrift en op de behoefte des menschdoms gegronde leerwijze is mij toereikend om hare niet-Goddelijkheid te begrijpen. De gemelde Kerk van 1816, is anders dan die van 1618, en deze was wederom anders dan hare oudste Moederkerk, ik wil zeggen de Hervormde Kerk van 1517. Volgens de bewezene leerwijze acht ik mij dan gerechtigd om, in navolging van den H. Hieronijmus te zeggen: » Bijaldien één van driën zich voor de ware » Kerk van Christus uitgaf, zoo konde ik het gelooven: » nu echter liegen er of twee, of alle drie (2)." Toont iets dergelijks van ons, en wij zullen openhartig bekennen, dat wij de waarheid missen.

§. 36.

Andere Bijbelplaatsen toegelicht. — De Bijbel zegt dat de Bijbel-alleen zeer gevaarlijk is, en de ondervinding bewijst het.

» Maar er zijn wel andere plaatsen in de H. Scnrift,

(1) Hand. XXVI. 26.

(2) *Meletius, Vitalis atque Paulinus tibi haerere se dicunt. Possem credere si hoc unus assereret: nunc aut duo mentiuntur, aut omnes.* Epist. 58.

welke voor het stelsel der Protestanten pleiten. Zoo bij voorbeeld (om van de verbodene bijvoegingen niet te gewagen) zegt de Apostel Paulus (2. Tim. III. 16): *Iedere van God ingegevene Schriftuur is nuttig om te leeren;* en Petrus stelt de schriften der Profeten boven de mondelijke overleveringen der Apostelen. 2. Petr. I. 19."

Bijaldien de Apostel Petrus in dezen gehoord mag worden, zoo is de zaak gemakkelijk af te doen; immers alsdan hebben wij slechts met hem op te merken dat er ongeleerde en, onder de geleerden, onstandvastige menschen zijn, die niet alleen de moeijelijke brieven van Paulus, maar ook de overige Schrifturen tot hun eigen verderf bederven (1). Al wie hierna nog betoogen wil dat de Bijbel een boek voor alle menschen is, dien moet voorzeker nog iets slimmers dan ongeleerdheid en onstandvastigheid aan de ziel schelen. De zaak is zoo duidelijk, dat iedere opheldering overtollig is; nogtans wijl gij zelven mij met uwe opwerping een allertreffendst voorbeeld aan de hand geeft, is het mij onmogelijk, hetzelve niet aan te nemen. Aldaar hadden wij eene plaats uit de brieven van Paulus; zij is niet eens moeijelijk; en toch hebben wij er een opvallend bewijs van hetgeen eene Protestantsche of ongeleerdheid of onstandvastigheid of bedriegzucht vermag, als het te doen is om de Schrifturen te bederven.

Paulus zegt: »De Schriftuur is n u t t i g," en gijlieden maakt haar reeds n o o d z a k e l ij k; gelijk zij

(1) 2. Petr. III. 16.

Digitized by Google

dan ook zijn moest, ingevalle deze plaats als eene opwerping konde dienen en bewijzen moest dat de Bijbel alleen het woord Gods behelst. Eerste bederving.

Paulus zegt: » de Schriftuur is nuttig om te leeren." Het Nederduitsche *leeren* heeft zoowel eene bedrijvende als eene lijdende beteekenis; de grondtekst is in dezen duidelijk en spreekt ontegenzeggelijk voor de eerste; desniettegenstaande kiest gijlieden de laatste beteekenis: want wierd die plaats eenvoudig vertaald: » De Schriftuur is nuttig om te o n d e r w ij z e n ," zoo mogt men u met reden vragen: » Zijn dan alle menschen leeraars of onderwijzers?" bijaldien gij den Bijbel in aller handen hebben wilt. — Tweede bederving.

De derde bederving bestaat daarin, dat de verder volgende woorden niet zonder alle loosheid verzwegen worden. Het geheele vers luidt: *alle van God ingegevene Schriftuur is nuttig om te onderwijzen, om te berispen, om te tuchtigen en om op te kweeken in alle geregtigheid.* Alzoo, de Apostel noemt de Schriftuur (als boek) alleen nuttig voor zulken, wier pligt het is, te onderwijzen, te berispen, te tuchtigen en aan anderen eene Christelijke opvoeding te geven; en deze les des Apostels versmaden de Catholijken zoo weinig, dat zij dezelve, in de praktijk, veel gemoedelijker behartigen dan de Protestanten, die den Bijbel in allemans handen hebben willen.

Eindelijk de vierde en ergerlijkste bederving is, dat men die woorden uit het verband neemt; want niet voor alle onderwijzers, berispers enz. is, volgens den Apostel, de Schriftuur (als boek) nuttig, maar alleen voor Timotheus en zijns gelijken. De twee vorige ver-

Digitized by Google

sen zijn dienaangaande duidelijk en uitdrukkelijk, en uit den geheelen zamenhang is het Catholijke stelsel klaarblijkelijk. Van eenige verleiders gesproken hebbende, zegt Paulus v. 14: *Maar wat u betreft, blijf voortdurend in hetgene gij geleerd hebt en u aanvertrouwd is, wetende van wien gij het geleerd hebt* v. 15. *En dewijl gij van kindsgebeente af de gewijde letteren gekend hebt* enz. Ziedaar duidelijk den regel. Getrouw overleveren is de pligt van iederen Leeraar; eigendunkelijkheid kan hij nooit regtvaardigen: trouwens door dit laatste komt de leering van menschen, al ware zij ook op de letter der H. Schrift gegrond. Maar de getrouwe overlevering in den bedrijvenden zin is nog niet genoeg; ook moet men weten van wien men dezelve geleerd, of ontvangen heeft; immers zonder dat ware eene scheuring, zoodra zij in de tweede of derde hand komt, reeds eene wettige leering. Wil nu een gemoedelijke Bijbelvriend zich gemakkelijk wegens zijne lijdelijke overlevering onderrigten, welnu! hij vrage zich slechts met Joël: *Is het woord des Heeren in uwe dagen geschied of in de dagen uwer vaderen?* en het antwoord wat hij onmogelijk ontwijken kan zal hem niet alleen naar zijne vaderen verwijzen; maar hem ook nadrukkelijk vermanen om, noch bij zijne Haagsche Vaders van 1816, noch bij zijne Dordsche Vaders van 1618, noch bij zijne Augsburgsche Vaders van 1530, noch bij zijnen Stamvader van 1517, (want in de dagen dier vaderen is het woord des Heeren ook niet geschied) blijven hangen: hij zal zich verpligt gevoelen om niet slechts de hoogere vijftien eeuwen maar alle derzelver geslachten

Digitized by Google

(*cogita generationes singulas*), zoo als Mozes wil (1), met zijne onderzoeking door te loopen, tot dat hij op de tijden van zulke vaderen kome, onder wier oogen het woord des Heeren geschied is, of, wat hetzelfde is, die de wateren der overlevering uit de bron zelve gedronken en voor hunne kinderen opgeschept hebben." —

§. 37.

Het onderzoek naar de leeringen des voortijds schijnt moeijelijk, doch is zeer eenvoudig.

— » Deze onderzoeking heeft zoo veel zwarigheden in, dat wij, langs dien weg, de zaak maar als verloren moeten beschouwen. » Hoe vele geleerdheid, welk » eene uitgebreide boekerij, en daarbij nog de be» kwaamheid om ze goed te gebruiken, het echte van » het onechte, het waarlijk oude van het later onder» geschovene of ingelaschte te onderscheiden en hier» in alles door eigene oogen te zien, is er dan niet » noodig? Of zullen wij dan hier alleen van het zeg-

(1) Deut. XXXII. 7. — Deze gewigtige les van Mozes behoort zoodanig tot zijne laatste lessen, dat hij dezelve vermoedelijk zelf niet eens geschreven heeft; en deze omstandigheid verdient eene bijzondere opmerking. Was zij eene les voor de volgende geslachten? Alsdan is het geschil over Catholicismus en Protestantismus reeds uitgemaakt. — Was het eene les voor zijne toenmalige hoorders? Alsdan zien wij eenen gewijden Schrijver de waarheden des toenmaligen geheelen Bijbels aan de overlevering onderwerpen. — Of zouden die woorden tot niet geschrevene waarheden betrekking hebben? In dit geval leveren zij weder een nieuw Schriftuurbewijs voor het *ongeschrevene* woord Gods der Catholijken.

Digitized by Google

» gen van anderen afhangen? Hoeveel is daarover niet
» over en weder geschreven (1)?" —

— Ik stem het toe, dit alles is met veel, zeer veel last verbonden; doch alleen voor diegenen, die, eene scheuring willende verbloemen, juist de oorzaak zijn dat daarover zoo veel over en weder geschreven geworden is; een Nathanaël daarentegen, die zoekt om zich te verlichten en niet om anderen te verduisteren, kan al die moeite sparen, of, indien hij zich er onder begeeft, zal zij hem ongetwijfeld tot een gelukkig besluit brengen: want hij zal gaarne den Philippus hooren die hem onder de beschaduwing der vijgeboomsbladeren weglokt, om hem den weg der Catholijke waarheid te wijzen. Wie was ooit een ijveriger en opregter Protestant dan Augustinus? Hij heeft zich, wel is waar, nooit regt met zijn Protestantismus kunnen bevredigen en deszelfs bestandeloosheid spoedig ingezien (2); hij bleef desniettemin, schoon intusschen steeds vlijtig naar de waarheid zoekende, nog jaren lang tegen den weg des gezags worstelen. Het was juist de last des onderzoeks welke hem overtuigde, nu eens dat de waarheid in 't geheel niet te vinden was, dan weder dat de doorzigtige mensch haar gemakkelijk zou moeten vinden kunnen, bijaldien hij den weg maar wist; diensvolgens, dat die weg niets anders dan een G o d d e l ij k g e z a g zijn konde (3). Nu

(1) J. J. Le Roy. *Zestal brieven* enz. blz. 83.

(2) Dat het Manicheismus volmaakt, als leersysteem, hetzelfde is als het Protestantismus, zal geen Protestant ter wereld durven betwisten.

(3) *Saepe mihi videbatur non posse inveniri, magnique fluc-*

Digitized by Google

moest dit gezag opgezocht worden; en zulks ging met onophoudelijke gemoedszwoegingen vergezeld, welke hem echter bewogen om zich meer en meer van zijne vorige Leeraars los te maken. Een vurig gebed bleef zijne eenige toevlugt (1). Hij kon nog wel niet besluiten om in het huis Gods, hetwelk is de kolom en de steun der waarheid (2), binnen te gaan, bemoedigde zich echter om zich aldaar op den drempel en in het portaal te stellen, vurig verlangend naar den Philippus die hem den Heer der waarheid konde aanwijzen, en welken hij met de openhartige getrouwheid van eenen Nathanaël gevolgd zoude zijn (3). In zulk eene beradeloosheid was het eene verstandige keuze,

---

tus cogitationum mearum in Academicorum suffragia ferebantur. Saepe rursus intuens quantum poteram, mentem humanam tam vivacem, tam sagacem, tam perspicacem, non putabam latere veritatem, nisi quod in ea quaerendi modus lateret, eundemque ipsum modum ab aliqua divina authoritate esse sumendum. De Util. Cred. Cap. 8.

(1) *Restabat quaerere, quaenam esset illa authoritas . . . . Occurebat igitur inexplicabilis sylva, cui demum inseri multum pigebat; atque inter haec sine ulla requie cupiditate reperiendi veri animus agitabatur. Dissuebam me tamen magis magisque ab istis, quos jam deserere proposueram. Restabat autem nihil aliud in tantis periculis, quam ut divinam providentiam lachrymosis et miserabilibus vocibus ut opem mihi ferret, deprecarer.* Ibid.

(2) 1. Tim. III. 15.

(3) *Decreveramque tandiu essse catechumenus in Ecclesia cui traditus a parentibus eram, donec aut invenirem quod vellem, aut mihi persuaderem non esse quaerendum. Oportunissimum ergo me ac valde docilem tunc tunc invenire posset, si fuisset qui posset docere. Hoc ergo modo et simili* etc. S. Aug. *loc. cit.* Vergelijk *Antwoord op het Zestal brieven* I.e Deel blz. 270.

Digitized by Google

zich tot die Kerk te wenden, in welke zijne ouders hem reeds hadden willen inlijven. Hij vond er eindelijk zijnen Philippus in den H. Ambrosius; en nu, de genade kennende welke, gelijk de zon, zich gaarne verspreidt zonder vrees van het minste van hare zelfstandigheid te zullen verliezen, wil hij, op zijne beurt, de Philippus van zijnen Honoratus worden. » Het is » reeds sedert langen tijd," zegt hij hem, » dat gij » eene soortgelijke onrust in uwe ziel ondervindt; en » wilt gij, zulk onverdragelijk geschommel moede, er » een einde aan maken, welaan! volg den weg » der Catholijke leering;" en ziedaar, Nathanaëls van Nederland! hetgeen de eenvoudige waarheid ook ulieden toeroept, indien uwe gemoedsrust u dierbaar is, gij u van den waarlijk vervaarlijken last des onderzoeks ontheffen wilt en uw zoeken zoo wilt onderleggen, dat er eindelijk eens een vinden op kan volgen.

§. 38.

Geene wetenschap wordt verkregen zonder leermeesters. De Predikanten zijn het niet.

Ik bid u, verstaat dit zoo niet, alsof wij hiermede willen zeggen: wordt Catholijk! Zulks is inderdaad gemakkelijk te zeggen; maar Hij, die zulke onderneming voltooijen moet, is God: want het Catholijke geloof is eene genade. Wij spreken hier alleen van den weg der Catholijke leerwijze; wij willen eenvoudig dat gij dien bedekten hoogmoed, welke den leermeester en leerling in eenen en denzelfden persoon verwart, verzakende, toch eenmaal met de geheele

Digitized by Google

wereld begrijpet, dat, wanneer niet eene enkelde kunst of wetenschap, toch zeker niet de wetenschap der waarheid zonder eenen afzonderlijken leermeester te verkrijgen is. — » Wij hebben onze leermeesters," zult gij zeggen; maar neen, mijne Geliefden! gij hebt slechts toelichters, en nog slechts dezulken, die u geenen grooteren dienst doen, dan welken gij u zelven bewijzen kunt. De hierboven (§. 22.) aangehaalde verzameling van strijdboekjes bewijst ten duidelijkste, dat de Leeken onder ulieden zich menigwerf boven de Predikanten verheffen en het beter schijnen te weten; bijgevolg, dat uwe ware Kerk een ware warboel is. Wilt gij daarna uwe Predikanten nog Leeraars noemen, zoo geeft gij uw Nathanaëls-karakter op, en wordt ware vleijers; en zij zelven, als zij zich Leeraars noemen, zijn ware aanmatigers. Dit is hun bereids voor twee jaren, en op grond van hunne eigene leerbeginsels, gezegd (1). De heer Le Roy, tot welken zulks regtstreeks gezegd is, heeft er tot nu toe geene letter op geantwoord, en de andere, welken zulks eveneens aanging, even weinig. En inderdaad wat zouden zij ook antwoorden? Trouwens wie hunner durft zeggen: » gelijk ik het u zeg, zoo is het. Gij moet mij gelooven; doet gij het niet, zoo zijt gij buiten het pad der waarheid en des levens." Zulk eene taal is vermetel, zult gij veelligt denken; en ik beken, zij ware vermetel in den mond van uwe Leeraars. En waarom? Juist wijl zij inderdaad geene Leeraars zijn. Durfden zij dezelve bezigen, dan mogten zij

---

(1) *Antwoord op het Zestal Brieven*, 1.e Deel. blz. 81. 89. 90.

Digitized by Google

vreezen, dat zelfs zulke menschen, welke zij zelven aan de leugen gewoon gemaakt hebben, hen te dezen opzigte van verwaandheid en leugen betigtten. Evenwel is in den grond zulk eene taal geenszins vermetel. En waarom niet? Juist wijl zij volgens den weg der Catholijke, dat is, op alles toepasselijke leerwijze is; zoodat zij eenen wettigen Leeraar nooit zal mistamen. In den mond van het nederige breidvrouwtje past dezelve, betrekkelijk, even goed tegenover hare breidkindertjes, als in dien van den Paus van Rome tegenover de Catholijke Kerk: daarentegen is zij in den mond van uwe zoogenaamde Leeraars telkens eene onverdragelijke en terstond in het oogloopende onbeschaamdheid. Die menschen zeggen: » Wij prediken u het zuivere woord Gods; maar het onderzoek moet u vrij blijven, want wij zijn feilbaar." Deze taal beteekent in zuiver Hollandsch, of: » Wij zeggen dat wij u het zuivere woord Gods prediken; maar wij liegen het;" of: » Wij prediken u het zuivere woord Gods; maar ziet toe dat het woord Gods in onzen mond niet het woord eens bedriegers zij." — O de Nathanaëls!

§. 39.

Het eenvoudige luisteren naar eenen meester wordt veracht en uitgejouwd; nogtans zoo gedroegen zich steeds de grootste mannen.

— » Maar de Catholijke leerwijze is bespottelijk; inderdaad, wie zal zoo maar blindelings eenen meester volgen?" — Behalve hetgene Augustinus er op geantwoord heeft, zal ik nog zeggen: ieder leerling die

Digitized by Google

zijnen pligt kent en denzelven volbrengen wil. Bovendien te dezen aanzien is de H. Schrift zoo spraakzaam en duidelijk, dat niemand, die nog eenige opregtheid overgehouden heeft, miskennen kan dat bespottelijkheid en verachtelijkheid in de oogen der wereld, juist een kenteeken der eenvoudige waarheid Gods is (1). — Uwe Leeraars zullen zulks veelligt domheid noemen; doch ook daarmede zeggen zij niets nieuws; inderdaad voor meer dan veertien honderd jaren durfde een zekere Felicianus wel zeggen, dat alles, wat niet met de Protestantsche leerwijze overeenstemt, boerachtig is (2); ofschoon Augustinus daarom even bedaard de Catholijke leerwijze bleef verdedigen. En inderdaad, als ik u éénen eenvoudigen raad mag schuldig zijn, wordt liever dom en boerachtig met eenen Augustinus en met de honderden van geleerden die in onze dagen, ten spijt eener bittere verdrukking en vervolging, tot de eenvoudige en verstand en hart bevredigende waarheid terug gekomen zijn, dan langer met diegenen verlicht en beschaafd te blijven, die tegen de heldere Catholijke leerwijze niets zakelijks dan eeuwen lang afgesabbelde smaadwoorden weten, en wier gekef ons onophoudelijk aan de fabel van de mops en de maan herinnert.

---

(1) Job. V. 13. Ps. XCIV. 11. Matt. XI. 25. 26. 1 Cor. I. 17 en verg.

(2) *Inter alia*, inquit, *quae me in vestris disputationibus frequenter offendunt, nihil deterius puto quam quod sic praecepta fidei rudibus traditis, ut non de intelligendarum rerum ratione, sed potius de quadam testimoniorum ostentatione colloquentibus praescribatis. Quod, ut non dicam vafrum, interim quam rusticum sit, nullus ignorat.* De Unit. Trinitatis Cap. 2.

§. 40.

Mag men het woord Gods wel iets toevoegen of afnemen? — Wat is het woord Gods?

Doch wij moeten wel tot ons vorig punt terug komen. — Wat de verbodene bijvoegingen betreft, ik zal de vrijheid nemen van te doen opmerken, dat het besnoeijen en bederven der H. Schrift ten minste verboden is; en hieraan zijn de Protestanten, zoo als ik reeds met den onderwerpelijken tekst van Paulus bewezen heb (§. 36.), wel ter dege schuldig. Voor het overige, dat het verboden is, iets bij het woord Gods te voegen even als er iets af te nemen, is zeer bekend; maar het is minder bekend dat uwe Leeraars steeds het geschilpunt ontduiken en een afgetrokken los gezegde in de lucht werpen, om zoodoende de eenvoudige menigte te verschalken en, hen tot magtige bijbelmannen makende, te verhoovaardigen. Trouwens wat is het woord Gods? Is het het stomme Bijbelboek? Het zou ons in de hersenen moeten slaan om het te kunnen gelooven; ik voor mijn hoofd althans, ik zou even spoedig, ja nog spoediger (1) gelooven dat het schrift eens geneesheers het geneesmiddel is, en dienvolgens konde ik (naar aanleiding van den boer der bekende anecdote met het recept) er wel vroeg of laat toe overgaan om wat Bijbelblad te eten, om, zoo niet mijnen geest, dan toch mijne maag met het woord Gods te vullen. — Is het de H. Schrift, verstaan naar

(1) Hiermede immers blijft het nog in homogenische zaken, dat is, eene werking van stof op stof; terwijl het Bijbelpapier den geest zoude moeten verlichten of genezen.

Digitized by Google

de grondregels eener Christelijke leerwijze en des gezonden menschenverstands? O ja; maar niet uitsluitend. — Is het de H. Schrift, beademd door den Geest der Kerk Gods en verrijkt met hier en daar eene opheldering of wel geheele bijvoeging, welke het dienzelfden Geest behaagd heeft aan de Apostelen te geven en door hen, langs eene getrouwe overlevering, aan ons? De Catholijken zeggen: ja; de Protestanten: neen. En deze, zich in het begronden van het punt des geschils niet behagende, maar liever hun onderzoek met een magtwoord willende eindigen, hebben elkander niets getrouwer dan hier en daar eenen stoptekst overgeleverd; ten welks gevolge er dan ook niet één hartelijke Protestant ter wereld is die niet weet dat Mozes gezegd heeft: *voeg er niets bij en neem er niets af;* of ten minste, die zich het *leerende de leeringen van menschen* niet herinnert.

§. 41.

Men mag de bekende waarheid niet verdenken om deze of gene moeijelijkheid welke zich soms tegen haar opdoet.

Het is dan inderdaad vrij raadzaam, van de gedachte verbodene bijvoegingen maar niet te gewagen; weshalve wij tot de plaats van Petrus willen overgaan.

Hierbij veroorloof ik mij, in de eerste plaats op te merken dat al ware dit eene zwarigheid, wij er ons, zoo goed zoo kwaad, mede moesten zoeken te redden, ja haar geheel zoude moeten verachten, veeleer dan haar bezigen om een helder en onmisbaar beginsel te doen wankelen. Inderdaad, bijaldien eene goed be-

Digitized by Google

wezene daadzaak zoo vast staat, dat noch tegenstrijdige ondervindingen, noch zelfs onomstootbare mathematische bewijsgronden er iets tegen vermogen, zoo als de graaf De Maistre geheel onomstootbaar bewezen heeft (1); hoe veel zwakker moet dan niet hier of daar eene enkelde duistere Schriftuurplaats zijn tegenover verscheidene andere, welke niet alleen eene onmiskenbare duidelijkheid op hun voorhoofd dragen en bovendien geheel op de menschelijke behoeften en op de analogische waarheden van alle tijden en landen en volken (zelfs Protestantsche) gegrond zijn? Herinnert gij u hierbij de meermaals vermelde les van Mozes, welke wij eveneens aan eenen veelligt even ouden gewijden Schrijver te danken hebben (2) en welke wij met de verzekering dat *de lippen der Priesters de wetenschap zullen bewaren* (3) en menig ander eensluidend Goddelijk gezegde (4) kunnen aanhoopen; zoo zal het u weinig moeite kosten om te begrijpen wat ik hiermede zeggen wil.

---

(1) *Soirées de St. Petersbourg*, 4.me *Entretien.* — *Le Senateur* had gezegd: *Peu importe qu'on puisse opposer à des vérités prouvées certaines subtilités dont le raisonnement ne sait pas se tirer sur-le-champ; car il n'y a pas de moyen plus infaillible de donner dans les erreurs les plus grossières et les plus funestes que de rejeter tel ou tel dogme, uniquement parce qu'il souffre une objection que nous ne savons pas resoudre.* Hierna vat *Le Comte* het woord op, om deze nuttige waarheid door voorbeelden buiten twijfel te brengen, waarna *Le Chevalier* er ook een oppert. De geheele plaats is lezens- en behartigenswaardig, en, het gelegenheidspunt aangemerkt, vooral voor de vrienden van Mutschelle.

(2) Job. VIII. 8.

(3) Mal. II. 7.

(4) Eccli. VI. 35. VIII. 9 — 12.

Digitized by Google

Begrijpt het echter, bid ik u, niet in dier voege, alsof de verlegenheid met die geduchte plaats van Petrus ons noopt om in eenen algemeenen regel een redmiddel te zoeken: o geenszins! De Catholijken hebben die zwarigheid over verschillende boegen, en wel telkens tot eene zeer bevredigende voldoening, weggezeild. De Protestanten weten zulks; ten minste zij, althans hunne leeraars, moesten het weten: want zonder dat ware hunne onwetendheid veel schandelijker dan de eenvoudigste domheid. Desniettegenstaande komen zij nog dikwijls met dien tekst (en het is vooral niet de eenige) voor den dag, als ware er nog nooit een woord op geantwoord. O die Nathanaëls!! — Het zoude alzoo eene vergeefsche moeite zijn, ons in eene regtstreeksche wederlegging te begeven. Doordien ik mij echter vleije, ook den thans onderwerpelijken tekst zoo te zullen toelichten, dat hij ten slotte, niet voor het Protestantsche, maar voor het Catholijke stelsel stemmen moet, zoo verbiedt mij de liefde jegens de eenvoudige liefhebbers der waarheid, den hiertoe benoodigden arbeid te schroomen

§. 42.

De woorden der H. Schrift moeten minder naar onze spreekwijze dan naar den zin der H. Schrift verstaan worden. — Wat zijn dienvolgens Profeten?

Het is een doorgaande regel, dat, willen wij met goed gevolg eene taal leeren, wij ons tot diegenen begeven moeten aan wie die taal eigen is. Dit is niet

Digitized by Google

alleen waar wegens de levende talen eener beschaafde verkeering, maar ook met de gebaardentaal der doofstommen, maar ook met de stomme talen der boeken, maar ook, en wel inzonderheid, met de stomme taal der H. Schrift. En nademaal het, in dezen, voornamelijk op het woord *Profeet* aankomt, zoo moet de ware beteekenis minder in ons spraakgebruik dan in dat der H. Schrift opgespoord worden.

Wat is dan een Profeet? — Gewoonlijk verstaat men onder die benaming dezulken, die door eene bovennatuurlijke ingeving toekomstige gebeurtenissen voorspellen en wier voorzeggingen in de H. Schrift geboekt zijn, zoo als Isaïas, Jeremias en menig andere, van wie wij gewijde Schriften bezitten; doch bij deze, hoewel in de volle beteekenis van het woord en wel bij uitnemendheid Profeten, bepaalt de titel van Profeet zich niet. Er komen in de Schriftuur zoo menigmaal Profeten zonder blijken, en zelfs met tegenblijken, van Goddelijke voorzeggingen voor, dat het voorzeggen van alleen aan God bekende dingen geenszins tot het wezen van eenen Profeet behoort; en, de H. Schrift met eenige naauwlettendheid raadplegende, zullen wij bevinden dat alwie krachtens eene wettige aanstelling of zending in eens anders naam het levende woord verkondigt, reeds daardoor, in den gewonen schriftuurlijken zin, een Profeet is.

Zoo wordt Abraham een P r o f e e t genoemd, denkelijk alleen op grond dat hij eene buitengewone bescherming des Allerhoogste genoot (1). — Toen de

(1) Sch. XX. 7.

Digitized by Google

Heer aan de dwingelandijen van Pharao een einde maken wilde, sprak hij tot Mozes: *Zie, ik heb u tot den God van Pharao aangesteld; en Aaron, uw broeder, zal uw Profeet zijn* (1). Dit beteekent: » Gij zult den koning Pharao met eene onbetwistbaar Goddelijke magt bedwingen, en Aaron zal, op uw gezag, het woord voeren;" althans kan hier onmogelijk een Profeet gelijk Jeremias of Daniël bedoeld worden. — Ja het voorzeggen van merkwaardige dingen, zelfs ook indien zij zouden nakomen, maakt den gezaghebbenden Profeet niet uit: ingevalle hij zulks tot een voorwendsel zou bezigen ten einde de oude en algemeene leering te verkrachten, moet hij er evenzeer om veracht worden (2). — Ook worden Samuël, Gad, Nathan, Ahias en anderen, alsmede eene ontelbare menigte nameloozen, wezentlijke Profeten genoemd, ofschoon wij van schier niemand hunner eenige eigentlijke voorzegging hebben en zij geenszins tot de als zoodanig algemeen bekende Profeten behooren. — Ja wat meer is, Jonas behoort er toe; en evenwel, als de wezentlijke en nagekomene voorzegging het onderscheidende kenmerk van eenen Profeet was, zoude men zonder grond dien eertitel aan Jonas toekennen: trouwens zijne voorzegging van welke de H. Schrift gewaagt, niettegenstaande dezelve op Gods uitdrukkelijke bevel uitgevaardigd was, is geheel afgesprongen; zoodat de Profeet zelf er iets onvergenoegd over was (3). Desniettemin was Jonas een waarachtig Profeet; want

(1) Uitg. VII. 1.
(2) Deut. XIII. 1 — 5.
(3) Jon. IV. 1.

Digitized by Google

hij had eene wettige zending om te Ninive het woord Gods te prediken.

Onder de honderde bewijzen, welke het Oude Testament tot mijn onderwerpelijk oogmerk levert, zullen de aangehaalde denkelijk wel toereikend zijn; wij willen dan ook nog iets dienaangaande uit het Nieuwe Testament vernemen.

De H. Johannes wordt steeds een Profeet genoemd, en wel, onder de vrouwen-zonen, de grootste van alle Profeten (1); zonder nogtans dat wij eene enkelde zoogenaamde profezij, noch zelfs eene enkelde letter H. Schrift van hem hebben. Maar hij was een wettig gezondene Leeraar, en het levende woord zijns monds was telkens wezentlijke profezij, volgens de beteekenis van dat woord in de H. Schrift. — Toen de Zaligmaker zeide dat een Profeet alleen in zijn vaderland en in zijn huis onaanzienlijk is (2), wilde Hij dit gezegde zeker volgens Zijne, en niet volgens onze, spreekmanier, en dus eenvoudig van Leeraars, verstaan hebben. Trouwens vooreerst niet had eene voorzegging er aanleiding toe gegeven; en, van enkeld Leeraars verstaan, is zulks nog een hedendaags spreekwoord, hetwelk te weinig en te nietige uitzonderingen ondergaat, om niet steeds als regel te kunnen gelden (3). — Toen de Heere

(1) Luk. VII. 28. (2) Matt. XIII. 57.

(3) Ook is te dezen opzigte de ondervinding nog zoo jeugdig, dat zij zelfs aan onze kinderen bekend moet zijn. — Wat al bitterheden en mishandelingen hebben uwe Leeraars De Cock, Scholte en soortgelijke in hun vaderland en in hun huis niet uitgestaan? Pas echter waren zij ambulanten, op des volks genade gezonden, en kwamen zij in andere Provintiën, of zij werden de aanzienlijke bewonderlingen der orthodox-gerefor-

Digitized by Google

den zoon der weduwe van Naim tot het leven gewekt had, zeide het volk: *Daar is een groot Profeet onder ons opgestaan en God heeft zijn volk bezocht* (1). Hier toch zal *Profeet* niet een' voorzegger van toekomstige dingen, maar eenen Leeraar, naar welken op Goddelijk gezag geluisterd moet worden, beteekenen moeten.

Wederom genoeg om den schriftmatigen zin van het onderwerpelijke woord te vestigen; zoodat ik reeds te veel zou doen met nog naar eenige der ontallijke andere plaatsen te verwijzen (2). De opmerking echter dat onze Zaligmaker, leerende en mirakelen doende, niet zelden als Profeet begroet wordt, terwijl Hem, bezig met de bewonderenswaardigste voorzeggingen, zulks niet overkomt en Hij naauwelijks gehoord schijnt te worden, kan ik zachts aan ulieder verbeelding aanbieden. Maar de plaats van Paulus (Ef. II. 20.) verdient eene kleine toelichting van mijnentwege; zoo wijl zij hier tot mijn oogmerk dient, als wel ook, wijl zij u in 't voorbijgaan, in den thans reeds genoegzaam bewezenen zin verklaard, iets nuttigs kan leeren.

---

meerde menigte. — Ik zeg dit geenszins als houdende hen voor Profeten naar den Schriftuurlijken zin van dit woord (tenzij zij soms als Hananiassen of Achabs Profeten zouden begeeren te gelden); ik herinner het alleen als toelichting tot het in aller monden zwevende spreekwoord.

(1) Luk. VII. 16.

(2) Wie er echter genoegen aan neemt, kan zijne Bijbelbedrevenheid nog met de volgende plaatsen oefenen. Matt. X. 41. XIV. 5. XXIII. 29. 30. 31. 34. 37. Luk. I. 70. — Het zij mij geoorloofd hierbij te zeggen, dat de *Wet en de Profeten*, mijns oordeels, niets anders dan het *geschrevene en ongeschrevene woord Gods* van het Oude Verbond beteekent.

Digitized by Google

§. 43.

Wie zijn de Profeten, op wier fondament, volgens Paulus, de Christenen gebouwd zijn?

Wat dit laatste betreft, het is bij ulieden een klassiek, ja bijkans, of misschien geheel, een volks-argument, dat wij, volgens Paulus, gebouwd zijn op het fondament niet alleen der Apostelen maar ook der Profeten; waaruit gijlieden afleidt, dat niet het woord van menschen maar de H. Schrift het fondament der Kerk is. Wij zijn dit geheel met u eens. Wij erkennen de H. Schrift als het fondament der Kerk, en wij mistrouwen het woord van menschen. Nogtans wij zijn er verre af, van de H. Schrift voor het eenige fondament der Kerk te houden; ja zij is ons een zulk fondament, hetwelk weder aan een ander fondament behoefte heeft; want waarlijk, de Bijbel, afgetrokken van den menschenmond, of ten minste van de oogen van menschen, heeft bij ons slechts de waarde van scheurpapier. Nu, dat ander fondament, door hetwelk het fondament des Bijbels het gebouw der Kerk mede onderschraagt, zijn, volgens Paulus, de Apostelen en de Profeten; de Apostelen, dat is (tenzij gij de Kerk met het onmiddellijk door Christus aangestelde personeel verdwenen willet hebben) thans de Bisschoppen (of gijlieden zoudt, volgens de uitdaging van Tertullianus (1), eene andere wettige opvolging moeten aanwijzen); en de Profeten, dat is, diegenen

(1) *Edant origines Ecclesiarum suarum, evolvant ordinem Episcoporum suorum* etc. In het *Antwoord op het Zestal* 2.e Deel blz. 311. en volg. is de geheele plaats vertolkt en aangehaald.

Digitized by Google

welke in de Kerk Gods het werk der *sommigen*, die, *met* eene *Goddelijke aanstelling* den *tweeden* rang bekleeden, zoo als Paulus duidelijk zegt en welke hij te gelijk *Profeten* noemt (1). Nu, zijn dit de overledene Profeten van het Oude Verbond of zelfs hunne Schriften? De fondamentlooze Hervorming moet zulks wel beweren, zal zij zich iets gelijk blijven: alwie echter met eenen eenvoudigen Nathanaël's zin de Schrifturen onderzoekt, zal het, gelijk alles wat echt Protestantsch is, door en door belagchelijk vinden. Wie zijn die Profeten dan? Het zijn diegenen, die in waardigheid terstond op de Apostelen volgen en op wier fondament wij, even als op dat der Apostelen, volgens den Apostel, gebouwd zijn, en die (als de Kerk niet vergaan is) even als de Apostelen hunne opvolgers moeten hebben en in leven zijn. Menschen, zooveel als gij wilt, maar menschen welke *God* zelf *gegeven heeft tot de voltooijing der Heiligen, tot het werk der bedieninge, tot de opbouwinge van het ligchaam Christi, tot dat wij allen zamenloopen in de eenheid des geloofs en der kennisse van den Zone Gods.... Zoodat wij nu niet zijn waggelende kleintjes, noch omslingeren met iederen wind van leering* (2); welk doel ongetwijfeld bereikt wordt wanneer die fondamenten zich getrouwelijk aansluiten aan het eenige, door Christus onder Zijne Kerk gelegde fondament (3), en wij ons getrou-

(1) I. Cor. XII. 28. Verg. Ef. IV. 11.
(2) Ef. IV. 11 — 14.
(3) Matt. XVI. 18. 19. — Men zal wel gelieven te begrijpen dat ik hier op Petrus en op deszelfs Opvolger, den Paus van Rome doel. Ook, hoop ik, zal niemand geërgerd geworden

Digitized by Google

welijk en, als het ware, blindelings naar hunne leiding voegen, tenzij men wille dat Christus ons bedrogen hebbe, of te magteloos zoude zijn om Zijn woord gestand te doen. Wanneer wij dan zeggen dat wij het woord van menschen mistrouwen, willen wij daarmede geenszins zeggen dat wij ieder woord mistrouwen wat door menschen gesproken wordt. Integendeel, ingevalle de wettige Opvolgers der hierboven vermelde

---

zijn toen ik Petrus (en diensvolgens den Paus) *het eenige door Christus gelegde fondament der Kerk* noemde; vermits zulks echter plaats konde hebben, zal ik de geërgerden weder trachten te bevredigen.

Als wij, Catholijken, in den Apostel Petrus en in zijnen Opvolger het fondament der Kerk aangeven, beschouwen de Protestanten zulks, om zoo te spreken, als eene godslastering; aangezien Paulus gezegd heeft: *Niemand kan een ander fondament leggen dan hetgene gelegd is, hetwelk is Christus Jesus.* I. Cor. III. 11. — De Catholijken antwoorden hierop, dat Christus het eerste en de Paus het ondergeschikte fondament der Kerk is; en dit antwoord is zeer goed, ja al te goed om zulk eene laffe objectie te wederleggen; want inderdaad zij is zoo veel ernst niet waard.

Alwie eenigermate met de H. Schrift en hare onnavolgbare spreekwijze vertrouwd is, is, helaas, verpligt zich dikwijls de onaangename opmerking te maken, dat een Protestant als Protestant dat Goddelijke Boek steeds, in de praktijk, met eene minachting behandelt, wegens welke hij zich tegenover zelfs den geringsten Schrijver, wiens onderwerp maar niet over partijzucht-wekkende punten loopt, beschamen zou. — In hetgene het Protestantismus tegen de gronding der Kerk op Petrus inbrengt, heeft de zaak menigmaal het voorkomen alsof de Zaligmaker onbekwaam was om goed eene allegorie tot aan het einde vol te houden; doch met deszelfs *eenig fondament Christus* wordt de welvoegelijkheid, en zelfs de waarheid, dermate gekrenkt, dat mijne liefde tot Christus en Zijne geliefde Bruid mij het niet vergeven zou, bijaldien mijne

Digitized by Google

Apostelen en Profeten in de kracht hunner bedieninge tot ons spreken, zoo beschouwen wij hunne leering als Gods waarachtig woord, al zoude zij ook nog zoo eenvoudig zijn en daarvan niet eene enkelde letter in den Bijbel staan. Voor menschen die in den Bijbel lezen: *Wie dan God alleen, kan de zonde vergeven* (1)? alsmede: *Hoe kan Hij ons Zijn vleesch te eten geven* (2)? moet dit zeker zeer vreemd voorkomen; maar

poging om Hunne eer te herstellen achterwege bleef.

Dat het woord *Kerk* ook al een van die *Schibboleth's* is welke een Protestantsche mond zoo bezwaarlijk kan uitspreken dat zij steeds liever hun *Sibboleth*, dat is *Gemeente*, zeggen, dit is schier op iedere bladzijde der bovenvermelde boekjes (§. 22.) en overal duidelijk zigtbaar; en o! konden zij de geheele beeldspraak doen verdwijnen! doch alsdan moest hun dwarsboomen tot dolzinnigheid overslaan. — Nu, volgens de onderwerpelijke beeldspraak is, ontegenzeggelijk, Christus de architekt, Petrus de alles dragende grondsteen, en de overige leden zijn de andere bestanddeelen van Zijn Goddelijk gebouw. Willen wij nu Christus als het e e n i g e fondament doen voorkomen, zoo begaan wij reeds eene volstrekte onwaarheid, en het wordt eene philologische onwaarheid wanneer wij Hem, hier ter plaatse, het voornaamste of zelfs een mede-fondament noemen; immers zoodoende wierd het een beeld gelijk het *Humano capiti etc.* van Horatius, waarop dan, van zelf, ook het *Spectatum admissi risum teneatis amici!* volgen moest. Trouwens wie zal niet lagchen op het gezigt van eene Kerk, tot welker fondament de bouwmeester eenen rotssteen aangewezen had, doch welke Kerk latere bouwmeesters gemeend hebben te moeten hervormen en dit hebben willen doen door den rotssteen onder het gebouw weg te arbeiden en den primitieven bouwmeester in deszelfs plaats te leggen? O die Nathanaëls!

— » Maar Paulus zegt het toch!" — Wat zegt Paulus? Dat Christus het eenige fondament der Kerk is? Zoo ja, dan toch

(1) Luk. V. 21. (2) Joh. VI. 53.

Digitized by Google

de Catholijken zijn ook geene discipels der Schriftgeleerden en Phariseërs, noch der Capharnaïten! integendeel, zij beroemen zich er op, discipels te zijn van Hem, die gezegd heeft: *Die u hoort, hoort mij, en die u veracht, veracht mij; doch die mij veracht, veracht Dengene die mij gezonden heeft* (1). Het is derhalve aan geenen twijfel onderhevig, hoe, over 't algemeen, het woord *Profeet* en de daarvan afgeleide

---

alleen in dien zin in welken Christus zulks reeds vóór het Christendom, ja van der eeuwigheid, was en tot in der eeuwigheid blijven zal; want *Jesus Christus*, zegt hij elders (Hebr. XIII. 8.) *is gisteren en heden dezelfde, en in der eeuwen.* Wil men echter dat Paulus hier geheel in denzelfden zin van de Kerk spreke gelijk de Zaligmaker toen Hij zijn fondament legde, dan zal ik vooreerst opmerken dat de Apostel hier niet eens het woord *Kerk* gebruikt, en ten tweede, dat hij (of ten minste de H. Geest voor hem) de schoone letteren te goed verstond om, in eene allegorie, den bouwmeester niet met de bouwstoffen te verwarren; en bijaldien de Protestanten nog leeren moeten om in de H. Schrift de beelden goed te onderscheiden en te bestuderen, dan hebben zij wel degelijk redenen om in den voortgang der verlichting iets anders dan een verdoovend gekraai te beschouwen.

Inderdaad het beeld is hier geheel anders; en zulks niet op te merken is voor de onderzoekers der Schriften te onverschoonbaarder, nu Paulus zelf het, zoo niet met klare ronde woorden, dan toch overduidelijk zegt.

Paulus, wel verre van de zaken door een te mengen, onderscheidt wel nadrukkelijk den architekt van het fondament; *ik*, zegt hij, *heb als verstandige architekt het fondament gelegd* (v. 10.). Het beeld is hier alzoo anders; maar de zaak ook. Tot de Kerk welke Christus gesticht heeft, dat is, tot den zigtbaren vorm van bestuur, moest (menschelijker wijze gesproken) noodzakelijk een mensch tot fondament gelegd worden; en in dezen zin was de Kerk, reeds vóór Paulus' tijd,

(1) Luk. X. 16.

woorden verstaan moeten worden; en den waren zin tot grondslag nemende, zullen de, anders vrij moeijelijke, woorden van Petrus geen bijzonder bezwaar te wege brengen.

§. 44.

Verklaring van 2. *Petr.* I. 19.

Deze Apostel, de verheerlijking des Meesters op Tha-

---

ten dienste van alle volken en tijden zoo gesticht, dat er niets meer te stichten viel. Het stichten der Apostelen beteekent derhalve iets anders; het is slechts eene uitbreiding der Kerk door Christus gesticht, en ziet derhalve op bijzondere kerken, zoo als Paulus dan ook tot de bijzondere Kerk van Corinthe sprak. In dien zin zegt de Apostel dan: *het verdere optrekken moet ieder zelf regelen* (v. 10); maar het fondament moet ongeschonden blijven: *want een ander fondament kan niemand leggen, dan hetgene gelegd is* (door mij), *hetwelk is Christus Jesus* (v. 11.). Als wilde hij zeggen: » Corinthianen! Ik heb ulieder Kerk op Christus, dat is, volgens de bouworde van Christus gesticht; zoodat gijlieden Petrus als het zigtbare fondament moet erkennen en iedere daarop gevestigde optrekking altoos goed is; nademaal alsdan, in den grond, alles van Christus komt. Maar *indien iemand zegt: ik houd het met Paulus; en een ander: ik met Apollo; zijt gij dan niet* (bloot) *menschen* (v. 4.)? Immers *noch ik* die *geplant heb*, *noch Apollo* die *gegoten heeft*, *zijn iets; maar God*, die *den groei gegeven heeft* (v. 6. 7.). Deswegens heb ik, *als verstandige bouwmeester* tot het gebouw des geloofs het fondament gelegd, *buiten hetwelk geen ander gelegd kan worden, te weten Christus Jesus.* Hadde ik zoowel uw geloof op het onderzoek der Schriften of op mijne geleerde toelichtingen gegrond, hiermede zou hetzelve geenszins Goddelijk zijn; doch nu het gegrond is op Christus Jesus, nu hebt gij een waarlijk Goddelijk geloof; want de wettige planters en begieters werken steeds op den Goddelijken grondslag, door welken alles Goddelijk en onfeilbaar wordt. Misschien zal men u eens zeggen: Wilt gij

Digitized by Google

bor verhaald hebbende, zegt: *maar wij hebben eene vastere profetische taal; gij zult wel doen met daarop te letten* enz. en uit deze plaats neemt gijlieden het bewijs dat de Schriftuur de voornaamste bron der Goddelijke waarheden is. Die plaats echter, zoo als ik reeds heb laten gissen, bewijst mij juist het tegendeel; en wel zoo duidelijk dat ik veel hoop heb dat het met ulieden eveneens zal gaan, indien wij haar in een ge-

---

dan steeds als kinders aan den leidband loopen en nooit uit eigene oogen zien? Maar *dat niemand zich verleide. Wie zich verbeeldt wijs volgens de wereld te zijn, moet dom worden om* (waarlijk) *wijs te worden* (v. 18.). *Immers de wijsheid dezer wereld is domheid bij God. Want er staat geschreven: Ik zal de wijzen in hunne loosheid vangen* (v. 19.). *En wederom: De Heere kent de inzigten der wijzen, dewijl zij ijdel zijn* (v. 20.). Zoodat het eenige fondament Christus Jesus, dat is, Zijne instelling, hoe eenvoudig ook, het eenige middel is om tot de waarachtige en Goddelijke wijsheid te geraken; weshalve zij voor iedereen genaakbaar is."

Ziedaar de zin der woorden van Paulus! inderdaad de verbazende Schriftgeleerdheid der wereld is door den H. Augustinus reeds als het eenige fondament der ketterijen en verderfelijke leeringen opgemerkt. *Neque enim natae sunt haereses*, zegt hij, *et quaedam dogmata perversitatis illaqueantia animas et in profundum praecipitantia, nisi dum Scripturae bonae intelliguntur non bene, et quod in eis non bene intelligitur, etiam temere et audacter asseritur. Itaque charissimi, valde caute* etc. (Tract. 18. in Joan. cap. 5.). — Behaagt deze zin echter niet en wil men liever, ouder gewoonte, op de doode letter omhangen, zoo begrijpe men dat *niet een man*, of mensch, de wortelwoorden van *niemand*, gelijk *ne homo* van *nemo* zijn; en bijaldien een m e n s c h al geen ander fondament kan leggen, men gelieve dan toch d e n a l m a g t i g e n C h r i s t u s iets meer in te ruimen en Hem het door Hem gelegde fondament, Zijnen zigtbaren Plaatsbekleeder, niet te benijden.

noegzamen zamenhang overwegen. Neemt het dan voor goed dat ik hieronder de volgende vertaling der Vulgata stelle.

2. Petr. I. 16. *Toen wij ulieden de kracht en de tegenwoordigheid van onzen Heer Jesus Christus bekend gemaakt hebben, deden wij zulks niet naar aanleiding van geleerde verdichtselen, maar als ooggetuigen van deszelfs grootheid.*

17. *Want Hij heeft van God den Vader de eer en de glorie ontvangen toen van uit de heerlijke glorie eene zulke stem tot Hem viel: Deze is mijn beminde Zoon, in dewelken ik mij behaagd heb; hoort naar Hem.*

18. *En deze stem hebben wij gehoord als uit den Hemel aangebragt, toen wij op den heiligen berg met Hem waren.*

19. *En wij hebben eene vastere profetische taal: gijlieden doet wel met daarop te letten als op eene lamp welke schijnt in eene nevelachtige plaats.*

Uit dit eenvoudige verband is reeds terstond te zien dat de Protestantsche verklaring van dit laatste vers geheel onaannemelijk is. Immers gesteld ook dat *profetische taal* de gewijde schriften der Profeten beteekent, wie zal dan durven beweren dat zij eene lamp zijn in eene benevelde plaats, daar zij veeleer in eene geheel omgekeerde verhouding staan? Trouwens wie weet niet dat de Profetische Schriften, zelfs voor de geleerdsten, zeer beneveld en donker zijn, en dat deze, zonder op de lamp der overlevering of der vervulling te letten, en schier niets in zien zouden? Wij weten allen wel, dat de schaduwen van het Oude Testament voor het

Digitized by Google

licht van het Nieuwe verdwijnen moeten; maar in het licht zijn en naar de schaduwen gaan om er eene betere schijnende lamp te vinden, dit mag toch waarlijk Protestantismus heeten! Nu, het is nogtans onvermijdelijk, zoodra men de onderhavige plaats hetzij als aanbeveling van het Schriftuur-onderzoeken, hetzij als strijdig met de zoo wetenschappelijke als positieve constitutie der Catholijke Kerk wil doen voorkomen.

Ik zeg: hetzij als aanbeveling van het Schriftuur-onderzoeken. Immers in de onderstelling van dit doel, zoude men vooraf moeten betoogen dat de Schriften der Profeten ten minste even klaar als die der Apostelen zijn; en dit ware nog niet genoeg, maar men zou aan dezelve eene grootere klaarheid of doelmatigheid ter verbreiding van het Christendom moeten toekennen: zonder dat ware het vastere der profetische taal zonder eenige aannemelijke beteekenis. Gij zult hier vermoedelijk tegen willen inleggen dat Petrus hier niet van de schriften der Apostelen sprak, en bij gevolg, dat deze schriften nog wel even vast als die der Profeten genoemd mogen worden. Dit is volkomen waar. Nogtans, aangezien de gedaante-verwisseling des Zaligmakers hier ter plaatse de hoofdleering van Petrus is, zoo verpligt u toch eene zulke objectie, om ten minste deze daadzaak of leering te erkennen als eene Apostelijke overlevering, en ik hoop toch dat gij jegens den mond van God den Vader (v. 17), uit welken die overlevering in de monden der Apostelen kwam, ontzags en eerbieds genoeg zult hebben, om haar als eene Goddelijke Overlevering te willen huldigen. Doch laten wij dit nieuwe blijkje van Pro-

Digitized by Google

testantsche bestandeloosheid maar weder voorbij zien; die Overlevering staat thans toch waarlijk in de Schriftuur. Petrus *schreef* (1) haar, en buitendien is zij beschreven door niet minder dan drie Evangelisten (2). Het moet er alzoo weder op nederkomen, dat de Schriften der Profeten v a s t e r dan die der Apostelen zoude zijn.

Gij zult mogelijk willen zeggen dat het Nieuwe Testament ook profetische Schriftuur bezit; maar toch niet, hoop ik, dat Petrus daarop doelde: want op het oogenblik dat hij schreef, bestond zij nog niet; ja eerst vele jaren later kwamen de schriftuurlijke bewijsgronden, ik wil zeggen de Roomsche Antichrist en het liefje van Babijlon, uit de porte-feuille van den H. Johannes. Doch laat Petrus er ook al op gedoeld hebben, dan toch hebben wij weder de duistere Apo-

(1) Het geschil over de canoniciteit van Petrus' tweeden zendbrief is, in den tijd, voor ons land, door de Hoogmogende Staten van Holland en Westfriesland uitgemaakt. Ook zoude men zeggen dat alleen het factum der objectie eene voldoende erkenning was; doch wie daar naar redeneert, schijnt den Protestantschen geest niet te kennen. — In den tijd dat de tweede brief van Petrus nog onder de apocryphe, ten minste twijfelachtige boeken der Protestantsche Schriftuur behoorde, schermde men evenzeer met die objectie. En waarom niet? Immers als een boek iets tegen het Catholicismus behelst, is hetzelve altoos, zoo niet terstond Goddelijk, ten minste zeer krachtig! — Zou men misschien ook willen zeggen dat Petrus wist dat de Goddelijkheid van zijnen tweeden brief bestreden en betwijfeld zou worden en dat hij daarom de Profetische Schriften v a s t e r noemt? — Ik geloof het wel niet; doch de Reformatie is zeer v a s t, en niet zeer kiesch met hare objectiën.

(2) Matt. XVII. 1 — 9. Mark. IX. 1 — 9. Luk. IX. 28 — 35.

calypsis als eene schijnende lamp in eene nevelachtige plaats! En als dit ook al geene zwarigheid maakt, dan wenschte ik toch wel te weten, op welke gronden bij ulieden het verschil der Goddelijke Boeken, ter zake van vastheid steunt.

In afwachting van zulks gewaar te worden zal ik maar de vrijheid nemen om ulieden mijne verklaring der onderwerpelijke plaats van Petrus aan te bieden; zij zal u, vertrouw ik, van al die ongerijmdheden verlossen en eene nuttige waarheid leeren.

De negatieve beteekenis der *vastere profetische taal* was gemakkelijk genoeg te vinden; trouwens wij hebben over velerhande boegen gezien dat het niet mogelijk is, in die woorden het geringste ten voordeele van het Protestantismus te ontdekken; veeleer is gebleken dat alles daarmede strijdig was. Wat derzelver positieve beteekenis betreft, ik beken, zij is mij, over het geheel, te moeijelijk. De verklaring door het Gezelschap Vriesche Priesters gegeven (1), schoon zeer goed tot haar oogmerk, behaagt mij thans iets minder dan voorheen. Het v a s t e r e der profetische taal blijft mij nog wel onduidelijk, doch dit doet niets tot onderwerpelijke zaak. Wat *profetische taal* aanbelangt, dit gedeelte is genoeg opgehelderd om iederen eenvoudigen liefhebber der waarheid te doen bekennen dat het onmogelijk de taal der Profetische S c h r i f t e n van het Oude Verbond beteekenen kan, maar noodzakelijk de taal der Profetische m o n d e n van het Nieuwe Verbond beteekenen moet (2)! en zoodoende hebben

(1) Zie den *Catechismus*. 1835. blz. 24.

(2) Ik hoop niet dat mijne geliefde Ambtsbroeders door deze

Digitized by Google

wij dan de Overlevering en het steeds levende Woord Gods in de (profetische) monden der wettige bedienaars van Gods Kerk als de onmisbaarste kenbron der Goddelijke leeringen. Met andere woorden, wij hebben zoodoende eene geheele vernieling van het systeem der Reforma-

verklaring ontsticht zullen zijn op grond dat zij tegen de algemeene verklaring der H. Vaders is; want zonder de moeite te nemen van naar de wezentlijkheid der daadzaak te onderzoeken, ja al wist ik met zekerheid dat de Exegesis van alle tijden onder *profeticum sermonem* de Schriften van het Oude Testament verstaat, dan nog zoude ik meenen, het voorschrift van het Concilie van Trente in geenerlei opzigt te overtreden, maar veeleer aan den geest van onze H. Moeder te beantwoorden. De Protestanten leggen ons tot last, dat, aangezien wij de Kerk en de H. Vaders tot regels hebben, de zaak bij ons aan het einde en alle verdere uitbreiding der waarheid, of verlichting, onmogelijk is. Met volmaakt hetzelfde regt zouden zij kunnen zeggen, dat, aangezien de Wet en de Regtbanken toch alles beslissen, de jurisprudentie, in eenen geregelden staat, onmogelijk tot eene verdere hoogte kan klimmen. Maar, alzoo de geest van domheid of lasterzucht reeds bij de geboorte van het Christendom bijna op den hoogsten trap zijner verlichting was, zoo laten wij eens zien wat de beroemde Vincentius van Lerins op zulk eene opwerping of aantijging te bemerken gehad heeft.

Hij eindigt zijne voortreffelijke uitlegging van *Depositum custodi, devitans prophanas vocum novitates* (1. Tim. VI. 20.) in dezer voege: » *Bewaar het pand*, zegt de Apostel; dat is: » Bewaar het talent der Catholijke leering ongeschonden en » ongekneukt. Hetgeen u toevertrouwd is, datzelfde moet on» der u blijven berusten, datzelfde moet gij overleveren. Gij » hebt goud ontvangen; geef dan goud terug: al het andere, » wat gij mij daarvoor in de handen zoudt willen stoppen, » wordt bij mij afgekeurd. Ik verwerp het lood wat uwe on» beschaamdheid, en al het andere metaal wat uwe list mij » in de plaats van goud zoude willen slijten; wezentlijk goud,

Digitized by Google

-tie en eene verdere bevestiging van het Catholicismus.

In zijne volgende woorden maakt Petrus dit nog al duidelijker. *Gij moet in de eerste plaats begrijpen dat geene profezij der Schriftuur door eigene uitlegging geschiedt*, zegt hij (v. 20); en deze woorden maken het mij wel begrijpelijk dat de Reformatie

» maar niet de schijn van goud, ziedaar wat ik begeer te ont» vangen. O Timotheus, o Priester, o Schriftverklaarder, o » Leeraar! Daar eene bijzondere gave Gods u tot uw ambt » bevoegd gemaakt heeft, zoo besteed uw verstand, uwe oe» feningen, uwe geleerdheid, om de Beseleel van het geeste» lijke tabernakel te worden: beslijp de kostelijke gesteenten » der Goddelijke leering; laat ze getrouw in elkander sluiten; » versier ze met overleg, en polijst ze zoodanig, dat zij een » nieuwen luister, bevalligheid en schoonheid vertoonen. Zoo» doende zal de nakomelingschap het aan u dank weten, dat » zij iets begrijpt wat men voorheen voornamelijk op het ge» zag der Leeraars geloofde en eerbiedigde. Evenwel geef » aan anderen dezelfde leering welke gij van anderen ontvangen » hebt, en wees bedacht om, met iets op eene nieuwe wijze » toe te lichten, nooit eenige nieuwe leering in te voeren."

» Moet er dan in de Kerk van Christus nooit de minste gods» dienstige vooruitgang plaats hebben? zal vermoedelijk ie» mand nu willen vragen; en ik antwoord: Wel zeker; en wel » een zeer groote: trouwens wie zal dermate tegen het heil » der menschen of zoo hatelijk in Gods oogen zijn, dat hij » zulks zoude pogen te beletten? Maar de vooruitgang moet » altoos in dier voege bewerkstelligd worden, dat daaruit » waarlijk een vooruitgang en geenszins eene verwisseling des » geloofs tot stand kome." *Commonit.* n. 22. 23. — Ware ik hier niet aan het bestek eener noot gebonden, het zou mij onmogelijk zijn, met zulk eene lieve taal zoo spoedig af te breken. Genoeg echter, vertrouw ik, zullen mijne Lezers uit dit weinige reeds gezien hebben, om te begrijpen dat, bijaldien mijne verklaring al anders dan die der H. Vaders is, zij toch geheel overeenkomstig met de door hen gestelde regels beschouwd mag worden; en bij dieper inzien van het gemeld

den tweeden brief van Petrus uit den Canon der Goddelijke Schriften heeft willen schrappen; maar geenszins, hoe zij er bij gekomen zij, om haren Bijbel-alleen en hare vrijheid van onderzoek op den Bijbel te gronden: want iedere Nathanaël die zich iets naar de tegenwoordige spreekwijze voegen wil, zal die woorden door: **Weg met den Bijbel-alleen! Weg**

Concilie zullen zij bevinden dat het geenszins algemeen verboden is, iets op eene andere manier dan de H. Vaders te verklaren, maar alleen in het geval wanneer onze verklaring het geloof of de goede zeden konde kwetsen of eenige gegronde ontstichting te weeg brengen (*in rebus fidei et morum, ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium*). Nu, het leerstuk zelf, namelijk dat de Overleveringen der Apostelen niet minder dan hunne Schriften het woord Gods zijn, laat ik niet alleen geheel ongeschonden, maar zelfs iets nader opgehelderd; en mijne verklaring zou dan alleen oncatholijk zijn, wanneer het een *dogma fidei* was, dat *profeticum sermonem* de Schriften der Profeten beteekent, of, wanneer zij tot eenige gegronde gevolgtrekking leiden konde, bij welke hier of daar een ander geloofspunt gevaar leed. Zoude zij misschien uit eenig ander oogpunt niet te juist bevonden worden, zoo konde zij hoogstens het onderwerp van een dispuut onder de Geleerden worden; en dit, althans indien het (gelijk gewoonlijk onder de Catholijken) in den geest van liefde en zucht naar onderrigting gevoerd wordt, zou eerder tot eer dan tot nadeel der waarheid verstrekken. — Wat echter van dit alles zij, niet slechts deze verklaring, maar alles wat ik ooit geschreven heb, zoo als ook alles wat ik misschien in 't vervolg eens schrijven zal, onderwerp ik met de diepste eenvoudigheid aan mijne dierbare Moeder de H. Kerk; zijnde ik (niet slechts als Catholijk, maar ook als filozoof) van geene waarheid dieper overtuigd en doordrongen dan van die, volgens welke zij het is, aan welke het toekomt, over den waren zin en de ware uitlegging der H. Schriften te vonnissen; gelijk zij dan ook zelve, en in dezelfde alinea van het meergeprezene Concilie betuigt. *Conc. Trid. Sess. 4. in decr. de ed. usu SS. Libr.*

Digitized by Google

met de vrijheid van onderzoek! Weg met het Protestantismus! vertolken.

En wilt gij bij de lamp van Petrus het Catholicismus zien? Geene eigene verklaring! zegt hij; *want de profezij is nooit door eenen menschelijken wil aangebragt, maar door de ingevinge van den H. Geest hebben de heilige Godsmannen gesproken* (v. 21). — Gesproken, zegt hij; hij spreekt van geen schrijven. Overlevering is dus het radicale woord Gods. De gewone uitdrukking: » de Bijbel is het woord Gods," is, op den keper der theologische subtiliteit beschouwd, een ware onzin. De waarheden des Bijbels waren het woord Gods op het oogenblik dat zij uit de pennen der heilige Godsmannen vloeiden; zij zijn het wederom, als zij overgeleverd worden, dat is, telkens dat zij, niet krachtens eenen menschelijken wil, maar krachtens eene Goddelijke ingeving of aanstelling verkondigd worden; en dit geschiedt alleen door de Apostelen en Profeten (door de Zendelingen die zich naar de landen begeven *alwaar Christus niet genoemd wordt* (1), en door de Leeraars der reeds ergens bestaande Kerk) die de grondsteenen der Kerk zijn (2). Maar zoude men in een afgetrokkenen zin willen zeggen dat de Bijbel het woord Gods is, zoo moet men eene transsubstantiatie (liever consubstantiatie (3)) dichten, bij welke die der Catholijken slechts een dage-

(1) Rom. XV. 20. (2) Ef. II. 20.

(3) De prediking in de Kerk is eene ware consubstantiatie. Zij is de voortdurende *unio Verbi cum corpore suo mystico;* zonder dat ware zij niet Goddelijk, en daarom is de leering eener scheuring, hoe waar zij soms moge wezen, nooit Goddelijk.

Digitized by Google

lijksch probleem zou zijn. De Bijbel (zelfs al bezaten wij de eigene manuscripten der Hagiographen) staat tot Gods woord gelijk (zelfs gewijd) doopwater tot Gods genade; het zijn elementen bij welke noodzakelijk het levende woord moet komen, als zij iets meer dan stoffelijke waarde zullen hebben (1). Ja bijaldien men de gemelde uitdrukking in haren geheel letterlijken zin zoude nemen, dan zit het woord Gods heden ten dage in de letterkasten der boekdrukkers, en zoodoende wordt het woord Gods, in den volsten zin van het woord, het maaksel van menschen handen. Inderdaad, een boekdrukker in beraad nemende of hij een gewoon geschrift dan Gods woord van onder zijne pers wille laten weg komen, zou even gemakkelijk tot het laatste als tot het eerste kunnen overslaan; niet ongelijk aan den timmerman van Horatius, dewelke, niet regt wetende of hij uit zijn vijgeboomsblok eene bank dan wel eenen Priaap zou maken, zijn besluit in dier voege liet uit, dat zijne bijl en beitel maar eenen God tot stand moesten brengen. En waarlijk, de Protestantsche Bijbel, vooral een zwaar gekoperde Foliant-Statenbijbel, is beter geschikt om bij gelegenheid eenen dief te begroeten en er vogelschrikkertjes van te maken, dan om, alleen op hemzelven, en zelfs ook beademd door den Protestantschen geest, het woord Gods genoemd te mogen worden (2). Doch alle scherts ter

(1) *Accedit verbum ad elementum et fit Sacramentum etiam ipsum, tanquam VISIBILE VERBUM.* S. Aug. in Joan. Tract 80.

(2) *Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum:*
Cum faber incertus scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse Deum. Deus inde ego, furum aviumque
Maxima formido. Lib. 2. Sat. 8.

Digitized by Google

zijde; de uitdrukking: »de Bijbel is het woord Gods," is, in den Protestantschen zin, niet slechts eene kettersche, maar zelfs ook eene heidensche propositie. Zoude men dezelve van den Bijbel als bloot materiëel boek verstaan, dan begrijpt een kind wel de waarheid van mijne bewering, en alsdan is het eene afgoderij van de allergrofste soort. Wil men echter dat boek liever in een schismatiek leven beschouwd hebben, alsdan behelst de zaak niets minder eene afgoderij: zij is dan, wel is waar, subtielder; nogtans even onbetwistbaar. Trouwens de Bijbel zelf is enkeld papier en letter; de Bijbelleeraars beschouwen zich niets hooger dan als feilbare menschen; nu, als het maaksel van papier en loutere menschenmonden het woord Gods is, dan moet die God, wiens woord het is, een afgod zijn, of ik zal Protestant gaan worden, ten einde het Protestantismus beter te begrijpen. Een feilbaar woord Gods! wie voelt niet terstond de contradictie? Onfeilbaarheid behoort zoodanig tot het wezen der Goddelijkheid eener leering, dat het Protestantismus zelf, te dezen aanzien, zijne bestandeloosheid gevoelt. » Wij » gevoelen en erkennen beiden eene onfeilbare zeker- » heid die het gemoed volkomen geruststelt, noodig » te hebben," schreef de gewezene tolk van dat Protestantismus hetgene hij zelf als het echte aangeeft (1). » Gij" (Mijnheer Lesage ten Broek!) » zoekt ze in de » Kerk, en dus bij slot van zaken in den mensch (2);

---

(1) J. J. Le Roy *Zestal Brieven*. blz. 104.

(2) Waarom niet: » in het steenen gebouw?" Althans mag men denken dat zijn » Stedehouder in Christus' plaats," hoe een belagchelijke pleonasmus ook, het waarlijk ernst moet

Digitized by Google

» ik daarentegen in den Heer zelven, die onfeilbaar » mijn gemoed, bij het lezen van zijn Woord verze- » kert." Ziedaar mijne bewering. De man zegt verder: » Het volgt op het ootmoedig geloofsgebed, op » grond van JEZUS' belofte steunende. Dit zegt mij » mijne eigene ervaring van een groot aantal jaren, » en wordt mij dagelijks (1) door gedurig nieuwe on- » dervinding bevestigd." — Op zulk eene taal mag, wel is waar, iedereen gerust een » gij liegt het," of ten minste » gij dweept," tot antwoord geven; althans men konde hem, gelijk Augustinus den toenmaligen Doctor Faustus, vragen: » Zijt gij dan de regel der » waarheid, en zal alles onwaar zijn wat tegen u » is (2)?" Niettemin dat Piëtismus is eene nieuwe bevestiging mijner bewering dat er of geene Goddelijke leering is, of dat zij ergens uit eenen menschelijken mond moet kunnen komen. Wilt gijlieden haar nu liever uit dien van den Predikant van Oude Tonge dan van den Paus van Rome vernemen, dit is uwe zaak; want, gelooft het mij, dwangmiddelen begeeren wij veel minder te gebruiken dan diegenen, die onder u- lieden veel van vrijheid schreeuwen (3): doch het prin-

---

zijn, indien hij meent dat de Catholijke onfeilbaarheid b ij s l o t v a n z a k e n op den mensch rust. Vergelijk het *Antwoord* 1.e Deel blz. 164. 165. 189.

(1) De primitive Hervormers zeiden: *nachtelijks.* Zie ULENBERG. *Zwaarw. en bill. Redenen* blz. 99. 508 — 510. 521.

(2) *Tu es ergo regula veritatis? Quicquid contra te fuerit non est verum? Quid si alius simili insania, sed tamen qua tua duritia confringatur, existat et dicat* etc. Contra Faustum Manich. Lib. 11. cap. 2.

(3) » Dwangmiddelen hebben wij niet, en begeeren wij niet

Digitized by Google

ciep is van weerskanten, in den laatsten aanleg, hetzelfde. En als wij naar de lessen onzer vaderen zullen luisteren, zoo zal die Kerkvader, aan wiens beslissing Calvyn soms wel moeijelijkere geschillen overdroeg, u zeggen dat gij altijd verlegen zult blijven zoolang gij u

---

te gebruiken," zeide de Zestalschrijver (blz. 101), toen hij zeker vergeten had dat hij niet zeer lang te voren nog zoo kermend naar het terugkeeren der vorige tijden, toen waarlijk ons Vaderland *Hervormd* mogt genoemd worden, gesmacht had. Dat gekerm *huichelen* noemende (Voorr. tot het *Antwoord* I.e Deel blz. XXII.) had ik zijnen thans vermelden afkeer van dwangmiddelen op het oog, en men zal nu wel gelooven willen dat zulk woord niet veel te hard was. » Nooit was het Jezus' doel, » op die wijze de éénheid daar te stellen," vervolgt hij; hij schijnt alzoo, op zijn ootmoedig geloofsgebed, niet alleen met de leeringen des Bijbels, maar zelfs ook met Jesus' doel bekend geraakt te zijn. De Paus van Rome echter zal vermoedelijk ook wel ooit een ootmoedig geloofsgebed opzenden, en evenwel leest hij anders. Wat de dwangmiddelen betreft, als men dezelve met eene Nathanaël's eenvoudigheid wilde komen zien, zouden de vooroordeelen dienaangaande spoedig toegelicht zijn. Dwangmiddelen ter zake der menschelijke gedachten heeft niemand, en alleen de Hervorming, met haren *slaafschen wil*, kan ze bij God onderstellen. — Dwangmiddelen voor menschelijke ligchamen hebben alleen de tijdelijke regeringen, en diensvolgens alle Kerken welke aan haar verdanken dat zij eenigen tijd Kerk kunnen blijven. Hoe de Hervorming begeerd heeft dezelve te gebruiken, dit mag in een vreedzaam geschrift naauwelijks aangeroerd worden: maar dat de Catholijke Kerk ze niet heeft, is voor iedereen zigtbaar; en dat zij ze nooit gebruikt heeft is even gemakkelijk te bewijzen. De eenige dwangmiddelen welke de Kerk heeft, zijn puur negatief, en derhalve zou *beletmiddelen* er een geschikter woord voor zijn. Ingevolge het voorschrift van haren Goddelijken Bruidegom houdt zij dengene die haar niet hooren wil, als eenen heiden of publikaan; doch dat zij waarlijk afkeerig is van zulk een dwangmiddel te

Digitized by Google

niet begevet onder » het gezag dier Catholijke Kerk, » hetwelk steeds door de eigene zetels der Apostelen, » tot op den huidigen dag, door eene onverbrokene rij » van Bisschoppen bezet, en door de overeenstemming » van ontelbare volken bevestigd wordt (1)."

gebruiken, blijkt genoegzaam daaruit, dat zij (ook ten gevolge van hetzelfde voorschrift, Matt. XVIII. 15 — 18.) eerst de zachtmoedigste middelen in het werk stelt, alvorens tot dat onaangename uiterste te komen. Voor het overige, dat dit uiterste middel nog al gevoelig treft, is genoegzaam daaruit af te leiden, dat er nooit een ketter geweest is, die niet al het mogelijke beproefde, ten einde door hetzelve niet getroffen te worden, en die, eens er door getroffen zijnde, zich niet poogde te wreken met allerlei dwangmiddelen ten laste der Kerk te verzinnen of schaamteloos uit te trompetten. — Zulke negatieve dwangmiddelen heeft de Hervorming niet; ze zijn onbestaanbaar met hare vrijheid. Nogtans zij gebruikt ze. Dit is, het spreekt van zelf, eene ongerijmdheid; maar wat meer is, het is eene ware aperij. De excommunicatie der Catholijke Kerk heeft vrij wat overeenkomst met een scheermes. Dit is, gelijk men weet, een zeer scherp werktuig; het wordt doorgaans niet gebruikt, dan na hetgeen men er mede afsnijden moet, zacht te maken; daarna wordt hetzelve nog met veel omzigtigheid gebruikt en veeltijds met grooten tegenzin: maar hetzelve naar den regel gebruikt hebbende, heeft men zich van eenig overtollig en lastig haar verlost, en het aangezigt is weder schoon en helder. — Een aap (zegt men), zulk eene operatie gezien hebbende, bedient zich ook van een scheermes. Het is zoo klaar als de dag dat hij aan geen inzeepen denken kan niet alleen; maar ook dat hij zich, zoo niet den hals uitsnijden, doch zeer zeker gevaarlijk kwetsen zal.

(1) *Quid ages? Quo te convertes? Quam libri a te prolati originem, quam vetustatem, quam seriem successionis testem citabis? Nam si hoc facere conatus fueris, et nihil valebis; et vides in hac re quid Ecclesiae Catholicae valeat authoritas, quae ab ipsis fundatissimis sedibus Apostolorum usque ad hodiernum diem succedentium sibimet Episcoporum serie et tot populorum consensione firmatur.* S. Aug. ibidem.

Digitized by Google

Ziedaar dan, nog eens, de lamp van Petrus! Zij is, wel *is* waar, niet in een groot aanzien bij de wereld; maar zij is ons van Diengene ter hand gesteld, die gezegd heeft: *Hebt moed! Ik heb de wereld overwonnen* (1). En o! wistet gij eens hoe veel moeds wij met zulk eene eenvoudige lamp hebben! Ik zelfs, hoe weinig beduidend ook, ik durf wel tot de wijzen dezer wereld zeggen: *Zijt gijlieden dan alleen de mannen, en zal de wijsheid met u uitsterven? Ik heb ook een hart, even goed als gij, en ik ben niets minder dan gij; want wie zou niet weten wat gijlieden weet?... Onze eenvoudigheid wordt wel begekt; maar dit is juist een teeken dat wij het regte voor hebben. Zij is eene lamp, verachtelijk bij diegenen die rijk van eigene gedachten zijn; met dat al, zij is eene lamp die klaar is op den tijd dat men haar gebruiken moet* (2).

§. 45.

Het Protestantsch zoeken is juist het middel om nooit te vinden. — De onzigtbare Kerk.

Ziedaar wat wij dan al gezocht hebben, en dit nog maar alleen om te weten of er wel eens gezocht worden moet. Daarmede hebben wij dan toch gevonden dat al het zoeken een geheel vergeefsche ja gevaarlijke arbeid is, bijaldien men hetzelve uit gebrek aan het

(1) Joh. XVI. 33.

(2) *Ergo vos estis soli homines, et vobiscum morietur sapientia? Et mihi est cor, sicut et vobis, nec inferior vestri sum: quis enim haec, quae nostis, ignorat?... Deridetur justi simplicitas. Lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad tempus statutum.* Job. XII. 1 — 5.

Digitized by Google

noodige licht onderneemt, en bijgevolg, dat niemand meer te beklagen is dan de onderzoekende Gereformeerde waarheidsvrienden. Men beschouwe dit echter geenszins gezegd, alsof wij Catholijken een behoorlijk onderzoek zouden vreezen. De Hervormde Kerk heeft zulks, ten minste eens, zeer zigtbaar gevreesd; en dit was toen zij leerde dat de Kerk van Christus onzigtbaar was; want wat anders dan de vrees van in een regtmatig onderzoek te zullen moeten bezwijken, konde haar ooit met den droom eener onzigtbare Kerk bezoeken? Met dan naar iets te zoeken wat waarlijk onzigtbaar is, daartoe zijn, ik beken het, onze tijd en onze oogen ons te dierbaar: maar wilt gij met mij naar iets zoeken wat wezentlijk zigtbaar is; dat is, naar eene Kerk van welke men zeggen kan: daar of daar is zij; alsdan ben ik bereid om u op alle paden te volgen; iedere lantaren is mij schier even goed; zelfs heb ik er niets tegen dat gij haar in de hand draget om mij voortelichten; het eenige verzoek, wat ik daarbij hebbe en wat uwe bescheidenheid vermoedelijk niet zal afslaan, is, dat gij haar niet als eenen dievenlantaren gebruiket; want wij moeten aan 't zoeken gaan met de hoop van te zullen vinden, en niet met de beangstheid van zelven gevonden te zullen worden.

§. 46.

De Bijbel-alleen tot niets nut. — De Roomsche Kerk, volgens de leering der Reformatie, voorheen de ware Kerk van Christus.

» Zulk eene lantaren, zegt gij, is er maar ééne, te weten de Bijbel."

Digitized by Google

Nu goed. Toon mij dan, als het u belieft, *met den* Bijbel de kerk van 's Gravenhage, of van Dordrecht, of van Geneve, of van Zurich, of van Wittemberg, of van Witmarssum, of (als gij liever wilt dat wij al die kerken onder eene enkelde benaming stellen) toon mij, met den Bijbel, de Reformatie.

» Dit is onmogelijk; want de Bijbel was duizende, althans honderde jaren geschreven, alvorens de *Reformatie* tot stand gekomen is."

Alzoo de Reformatie is een van die *sombere en nevelachtige plaatsen*, in welke men, *volgens de les van Petrus*, eene klaardere lamp dan doode letters behoorde te brengen, te weten de levende taal der Profeten, niet waar? Maar, ik bid u, wat leert de Bijbel *ons* dan wegens de Reformatie?

» Op het tijdstip van de geboorte der Reformatie kwamen de leeringen der Kerk van Rome en der aan haar ondergeschikte Kerken niet met de leeringen des Bijbels overeen; dit hebben Luther, Zwingel, Calvijn, Menno Simons en anderen ontdekt; zij hebben ons geleerd dat de Bijbel alleen het woord Gods is; zij hebben ons aangetoond dat al het vorige, bijv. de aflaten, het vagevuur enz., menschelijke vonden en *bijgeloovigheden* waren, en zij hebben zulks wel *zoo* klaarlijk aangetoond, dat wij niets duidelijker, dan dat, beschreven vinden."

Zoo, zoo! Dan heeft, volgens den Bijbel, de Kerk van Christus (want met de bijzondere leerpunten van aflaten, vagevuur enz., zouden wij ons gezoek maar verwarren) al hare positiviteit verloren. Vóór de Reformatie leerde zij leeringen van menschen en niet de

Digitized by Google

leeringen des Bijbels, met andere woorden, niet het het woord Gods. De Kerk van Christus was dus van de aarde verdwenen; en dit strekt Hem (om van Zijne uitdrukkelijke beloften, die toch ook wel degelijk in den Bijbel staan (1), niet te gewagen) zoo opmerkelijker tot oneer, daar Mozes het, met zijne Kerk, honderde jaren langer heeft kunnen uithouden. Doch wat hiervan zij, de Bijbel leert ons dan dat de Kerk van Christus niet te Rome is, en van de plaatsen of genootschappen waar zij, volgens de Reformatie, zou moeten wezen, spreekt de Bijbel ons niet eene letter. Zij heeft dus wel gelijk met zoodanig op het zoeken aan te dringen; want waarlijk het is er verre af, dat de Kerk voor haar gevonden zou zijn!

» Wel foei! Wij rekenen ook op de beloften van Christus; Zijne Kerk was toentijds geenszins van de aarde verdwenen; dit heeft de Reformatie nooit gezegd."

Neen; maar de Kerk van Christus was, volgens de Reformatie, toch onzigtbaar; en ik betuig u op mijn woord van eer, ik zie beter kans om een spook dan om eene onzigtbare Kerk te zien, tenzij wij soms, ten spijt der geduchte waarschuwing van den Predikant Le Roy, onder het woord *Kerk* een steenen gebouw verstaan zouden. Inderdaad, als het mij geoorloofd is mij iets boven zijnen gemeenen man te verheffen, moet ik zeggen dat eene onzigtbare Kerk mij een der moeijelijkste mijsteriën van het Protestantismus is. Vergunt mij te zeggen dat, volgens mijne Bijbeloefeningen, de Zaligmaker voornamelijk, of liever, alleen

(1) Matt. XVI. 18. XXVIII. 20.

Zijne Kerk gesticht heeft, opdat zij zigtbaar zijn *zoude.* —
» De Kerk was vóór de tijden der Reformatie *niet* onzigtbaar; zij bestond in de gemeenten van Johannes Hus, Wiclef, enz., en zoo klimmen wij langs de Waldensers, de Albigensers en anderen tot die tijden, waarop de Roomsche Kerk nog de ongeschondene bruid van Christus was."

De kerk der Reformatie was dan toch zoo weinig zigtbaar, dat men thans, zonder een goeden microscoop, zijne oogen welligt vergeefs zou gebruiken. Maar laat dit zijn. Ik bid u, toont mij toch dien Johannes Hus of iemand der anderen in den Bijbel, of laat voortaan dat gesnork van den Bijbel-alleen achterwege blijven. Inmiddels doet het goed, dat wij toch gevonden hebben dat de Roomsche Kerk eens van haar *leven* de ware Kerk van Christus geweest is; want zoodoende hebben wij toch iets positiefs der Kerk terug, en dus weder Catholicismus. Weest nu zoo goed om zelven dat tijdstip maar te bepalen; ik zal op een jaar, ja, als gij wilt, op eenige honderde jaren niet zien; en als wij bevinden zullen dat de hedendaagsche Roomsche Kerk niet volmaakt dezelfde geest en constitutie heeft welke zij in de dagen harer onbetwiste zuiverheid had, zal ik haar op het oogenblik verlaten; en als wij bovendien bevinden zullen dat de toenmalige Roomsche Kerk maar iets noemenswaardigs van den geest of van de constitutie der hedendaagsche Reformatie heeft, zal ik deze op het oogenblik omhelzen niet alleen, maar ook mijn uiterste best doen om proselijten voor haar te winnen.

Digitized by Google

§. 47.

Zij is het nog; zelfs de Bijbel is duidelijk genoeg om het te bewijzen.

Maar ach! Wat zou het baten? Trouwens bijaldien mijne hand eens waardig genoeg wierd om de hierboven gedachte lantaren te dragen, moest ik toch spoedig de Kerk van Rome met hare eeuwige schoonheid en met de toezegging eener benijdenswaardige onfeilbaarheid in den Bijbel vinden. Wat Petrus betreft, van zijne aanstelling als Bisschop van Rome, verhaalt de H. Schrift ons niet het minste, althans niets duidelijks; dus inderdaad, indien de Bijbel-alleen het eenige leerboek der Christenen is, ware het zeer gemakkelijk te betoogen, dat de Pausen, met hun regt van opvolging, regte aanmatigers zijn. Wel is waar, de Bijbel schijnt wel vrij duidelijk van eene algemeene aanstelling van Petrus tot Opperhoofd der Kerk, zonder bepaling zijner residentie, te spreken; maar zulks geschiedt telkens onder zinnebeeldige spreekwijzen: het ware derhalve wederom gemakkelijk, de uitleggingen der Hervormende Vaderen een weinigje te versmelten of, des noods (want de Catholijken zijn vrij dom), zoo maar geheel ruw over te leveren; ja, als het wezen moest konde ik mij, ondanks mijne grijze haren, nog wel verbinden om wat Arameïsch te willen leeren ten einde Petrus tot eenen *Rotsman* te kunnen maken en om, als hij de herder der schapen en lammeren wordt, te zeggen dat hij zulks wel noodig had om weder met zijne mede-Apostelen op dezelfde lijn te komen, van welke hij door zijne driewerf herhaalde verloochening vervallen

Digitized by Google

was (1); al zouden wij daardoor genoodzaakt worden om onze hartelijke ontboezemingen ter zake der aflaten te bedwingen. Maar van Petrus ontlast zijnde hebben wij Paulus nog, welken de Roomschen toch ook voor den Stichter hunner Kerk aanzien. Diezelfde lastige Apostel, die onze Hervorming reeds van voren in zulk eene menigte van hare belagchelijke onzinnigheden aangeduid heeft, dat ik veel bekoring heb om hem den Jesajas der Reformatie te noemen, - heeft bovendien nog de onbeschaamdheid van de Romeinen met het compliment te vleijen dat hun geloof over de geheele wereld gepredikt wordt; hij doet er een' eed op, dat hij zich, in de bediening van het Evangelie, steeds op de Romeinen beroept; en nu Petrus de residentie van Jeruzalem verlaten had, bidt Paulus nooit, zonder er iets van zijne begeerte naar Rome tusschen te laten vloeijen (2). Dit alles staat er wel niet met ronde klare woorden; evenwel duidelijk genoeg om mij met mijne Hervorming geheel verlegen te kunnen maken: te meer, daar vóór de Reformatie, dat is, vijftien honderd jaren lang, de geheele wereld dien tekst als een bewijs voor de onfeilbaarheid der Roomsche Kerk verstaan heeft, en de bewijzen hiervoor zich in de afgelegenste oudheid verliezen. — Maar laten wij die plaats eens met eenvoudigen ernst overwegen.

---

(1) *Zestal Brieven* blz. 7. 15.

(2) Rom. I. 8 — 12.

Digitized by Google

§. 48.

Het geloof dat over de geheele wereld verkondigd wordt, dat is, het Catholijke geloof staat duidelijk in den Bijbel; alsmede, dat dit het geloof der Roomschen is.

Inderdaad de Apostel zegt: *Wel in de eerste plaats bedank ik mijnen God door Jesus Christus voor ulieden allen, wegens dat uw geloof over de geheele wereld verkondigd wordt;* en nademaal het geloof dat over de geheele wereld verkondigd wordt en het Catholijke geloof twee verschillende uitdrukkingen voor eene en dezelfde zaak zijn, zoo heeft Paulus gezegd: »Romeinen! Ik bedank mijnen God, dat gijlieden te Rome het Catholijke geloof hebt." Het Catholijke geloof en de Kerk van Rome beteekenen dus, volgens dezen Apostel, volmaakt hetzelfde; en dit is hem wel van zoo veel belang, dat hij zich niet wederhouden kan, van God daarvoor te bedanken.

Gij zult misschien denken dat hij veelligt hetzelfde van andere Kerken zeggen konde; en dit zal ik niet bestrijden: maar kon hij ook, ten aanzien van andere Kerken, er terstond op volgen laten: *Want God, welken ik in mijnen geest in het Evangelie van Zijnen Zoon dien, is mij getuige, dat ik zonder ophouden het aandenken van ulieden tot stand breng?* Wanneer wij nu hier het woordje *want* niet over het hoofd zien en aan Paulus de kunst toevertrouwen van zulke voegwoordjes te goeder plaatse te bezigen, dan hebben zijne woorden den volgenden zin: »Het geloof van Rome wordt over de geheele wereld verkondigd; dit

Digitized by Google

predik ik overal waar ik kom; en deze prediking is van zooveel aanbelang, dat ik onder eede betuig daaraan getrouw te zijn." — Zullen wij nu deze woorden tot grondslag onzer redenering leggen, dan komt alles op het volgende neder: 1.o Christus heeft gezegd: *Gaat en onderwijst alle volken* (1); *gaat over de geheele wereld en predikt het Evangelie aan alle schepselen* (2), het Evangelie dus, of het geloof hetwelk over de geheele wereld gepredikt wordt, is het geloof van Christus. — 2.o Volgens Paulus wordt het geloof der Kerk van Rome over de geheele wereld verkondigd; het is derhalve onmisbaar, of het geloof der Kerk van Rome moet waarlijk het geloof van Christus zijn. 3.o Tot diegenen die het geloof van Christus over de geheele wereld moeten verkondigen heeft Hij gezegd: *Ziet ik ben bij ulieden alle dagen tot aan het einde der eeuwen* (3); deze woorden zijn door alle tijden heen, en zelfs door allerlei ketters, in zulker voege verstaan, dat het geloof van Christus nooit vergaan kan: nu, het geloof hetwelk over de geheele wereld verkondigd wordt heeft de toezegging van den bijstand van Christus; en naardien, volgens Paulus, het geloof der Kerk van Rome dat geloof is hetwelk over de geheele wereld verkondigd wordt, zoo spreekt van zelf dat het Roomsche geloof in het genot derzelfde Goddelijke toezegging zijn moet; het Roomsche geloof is dienvolgens tegen eenen ondergang gewaarborgd, hetzelve is onfeilbaar, heiligmakend, en welke vereerende uitdrukkingen gij maar zoudt willen bezigen; want

(1) Matt. XXVIII. 19.
(2) Mark. XVI. 15.
(3) Matt. XXVIII. 20.

Digitized by Google

alwie de prediking, welke over de geheele wereld aan alle schepselen geschiedt, dat is die der Roomsche Kerk, *geloofd zal hebben, zal zalig worden*, zegt Christus (1); maar — 4.° Hij voegt er oogenblikkelijk bij, dat *alwie* die prediking *niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden*: zoodat de twee meest bekende leerstukken der Catholijke Kerk: *a*) het geloof hetwelk over de geheele wereld verkondigd wordt, of met andere woorden die echter hetzelfde beteekenen, het Catholijke geloof, of wederom met andere woorden die niets minder hetzelfde beteekenen, het Roomsche geloof is het ware geloof van Christus; en *b*) buiten ditzelfde over de geheele wereld verkondigd wordende, of buiten het Catholijke, of buiten het Roomsche geloof is geene zaligheid mogelijk; — zoodat die twee leerstukken, zeg ik, zij mogen dan, het eene voor het verstand wat vernederend en het andere voor het hart wat hard schijnen, toch nog al zoo schriftmatig zijn, dat onze hedendaagsche Bijbelmannen denkelijk vergeefs zullen beproeven, om aan dezelve hunne achttienhonderdjarige verkondiging over de geheele wereld, dat is, hunne Catholiciteit, dat is, hunne Roomschheid, dat is, hunne Christelijkheid te benemen. En zou mij iemand vragen waarom nu juist het geloof van Rome over de geheele wereld verbreid wordt en al de daarmede verknochte eigenschappen heeft, zoo zeg ik dat een eenvoudige Nathanaël moet antwoorden: » Dit *waarom* raakt ons niet; genoeg, dat wij diegenen welke Paulus en de Profeten beschrij-

(1) Mark. XVI. 16.

Digitized by Google

ven en prediken, gevonden hebben. Ondanks het spreekwoord: » kan uit Rome wel iets goeds komen," zal ik den Philippus die mij: » kom en zie," zegt, volgen; en geen twijfel of, gekomen onder het aanschijn des opvolgers van hem die, met zijn: *Gij zijt de Christus de Zoon van den levenden God*, al zulke voortreffelijkheden voor Rome verworven heeft, zal ik die eeuwige *rots* zien *op welke Christus Zijne Kerk gebouwd heeft en welke de poorten der helle niet zullen overwinnen*; ik zal er diengene zien, die de sleutels van het rijk der hemelen ontvangen heeft benevens de magt om dezelve geheel onafhankelijk van alle aardsche magt te gebruiken (1). De geopenbaarde daadzaak is het alzoo waar alles op aan komt; en deze heeft nooit in een helderder licht gestaan dan op den dag dat de Reformatie opstond om haar den door Paulus gegevenen lof te bestrijden. Ware de Kerk van Rome gelijk de onbeschaamde Reformatie haar in den beginne uitgescholden heeft en gelijk heden ten dage deze en gene onbeschofteling of lage gouvernementsbekruiper haar nu en dan nog wel eens uitscheldt, dan voorzeker konde ik jegens haar niet eene groote achting hebben; maar nog minder jegens den Bijbel, en nog minder jegens Paulus, en wederom minder jegens Christus: want naardien ik, onderstellende dat de Kerk van Rome het geloof van Christus schandelijk bezwalkt had, het geheele geloof als een schandelijk bedrog zoude moeten beschouwen, zoo moest ik van zelf mijne verachting aan een ieder

(1) Matt. XVI. 16 — 19.

Digitized by Google

toemeten naarmate hij er deel aan gehad had; op Christus, den aanlegger, zou zij in hare volheid nederploffen; en de hemelsche Vader . . . ! Maar laten wij aan de lasteraars zelven den last overlaten van hunne lasterlijke aantijgingen tot aan de laatste godslasterlijke gevolgtrekkingen te brengen.

§. 49.

De Christelijke leering is onfeilbaar; om tot algemeen genot te kunnen strekken moet zij ergens in eene bepaalde Kerk te vinden zijn.

Evenwel ofschoon dit weder een geval is, waarin alleen de daadzaak alles genoegzaam afdoet, zoo behoeft daarom de *quæstio juris* niet geheel onvermeld te blijven; o neen! wij zijn ook van dezen kant met het hierboven vermelde *waarom* geenszins verlegen. Wel is waar wij kunnen niet met menschelijke redeneringen begronden waarom juist Rome, en niet Corinthe of Efeze of eene andere stad, al zulke verhevene voorregten verworven hebbe; bijna even weinig als wij er doorslaande redenen voor kunnen aangeven, waarom juist Petrus, en niet Andreas of Philippus of een andere, tot Hoofd der Apostelen gekozen geworden is: niettemin bijaldien de zaak op de gewone wijze der Voorzienigheid (1) zoude toegaan, moest er toch ééne Kerk zijn welke boven de andere uitstak, nagenoeg gelijk Petrus boven zijne mede Apostelen uitgestoken heeft; en dan van zelf die Kerk, welke Petrus, hetzij op Goddelijk bevel hetzij uit eigene beweging, tot de zijne

(1) Wijsh. VIII. 1.

Digitized by Google

koos (1) — De Catholijke Kerk, wel zeker zij is onfeilbaar; niet, in den eersten aanleg, op grond van deze of gene belofte, maar reeds alleen uit dien hoofde dat zij waarlijk de Kerk van Christus is. Toen Christus gezegd had dat Hij waarlijk God was, en, dat Hij eene Kerk wilde stichten, sprak reeds van zelf dat die Kerk onfeilbaar zijn moest; iedere belofte van onfeilbaarheid ware derhalve een pleonasmus, even gelijk een ronde cirkel een pleonasmus is: want rondheid behoort niets meer tot het wezen van eenen cirkel, dan onfeilbaarheid tot het wezen eener van God gestichte Kerk behoort; en van daar dan ook, dat zoodra eene Kerk zich feilbaar verklaart, zij terstond metterdaad verklaart, of dat zij niet de Kerk van Christus is, of dat zij Zijne Godheid loochent. De Catholijke Kerk, welke dienvolgens ook noodzakelijk één zijn moet, is door haren

(1) De woorden *begronden* en *doorslaande*, van welke ik mij zoo even bediende, dient men vooral in hunnen strengsten zin te nemen; want wat de redenen van voegelijkheid betreft, men moet bekennen dat, menschelijker wijze gesproken, de Zaligmaker nooit eene betere keus konde doen, dan met Rome tot den hoofdzetel Zijner leering aan te wijzen. Eene stad, welke de ongehoordste en ongerijmdste dwalingen huldigde, aan het Evangelie te onderwerpen niet alleen, maar ook haar het Evangelie verder te doen uitbreiden dan zij hare alles overweldigende wapens uitbreiden kon, dit mag waarlijk wel het werk van God genoemd worden. *Tibi Evangelium Christi Roma resplenduit; et quæ eras magistra erroris facta es discipula veritatis . . . ut . . . per sacram beati Petri sedem caput orbis effecta, latius præsideres religione divina, quam dominatione terrena. Quamvis enim multis aucta victoriis jus imperii tui terra marique protuleris, minus tamen est quod tibi bellicus labor subdidit, quam quod pax Christiana subjecit.* S. Leo in Nat. Ap. P. et P. Serm. I. — Zoude men niet

Digitized by Google

Stichter bestemd om over de geheele wereld verspreid te worden, en daarom heeft zij eene eenheid welke alleen het Goddelijke begrip kan overzien; voor menschen is deze eenheid bloot een voorwerp van bespiegeling of een idealismus. Wijl de Catholijke Kerk een zedelijk ligchaam is, zoo heeft men er (even weinig als over andere zedelijke ligchamen, bijv. een staat, een leger enz.) geen denkbeeld over, tenzij men zulk ligchaam of voor de oogen zie — en dit maakt het verspreid zijn over de geheele wereld tot eene onmogelijkheid, — of tot een of meerdere zigtbare ligchamen brenge, en alsdan begint de bespiegeling of het idealismus iets wezentlijks of positiefs te worden. Teneinde dan de Catholijke Kerk, welke uit hare natuur, als zijnde te uitgestrekt, onzigtbaar is, zigtbaar te

---

zeggen dat daarom juist schier de geheele wereld aan den éénen schepter van Rome door de Voorzienigheid onderworpen geweest is, opdat het ééne geloof zich des te gemakkelijker over de geheele wereld konde spreiden? (*Disposito namque divinitus operi maxime congruebat ut multa regna uno confoederarentur imperio, et cito pervios haberet populos prædicatio generalis quos unius teneret regimen civitatis.* Ibid.) — Ten zelfden tijde zong een ander licht der Kerk:

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris,
Facta caput mundi, quidquid non possidet armis,
Relligione tenet.

S. Prosper in carm. de ingratis.

Dat is:

» Vermaarde heuvelstad! Uw' herderlijke eer
Heeft u in roem en magt tot 's werelds hoofd verheven;
Veel meer dan gij u ooit verwierft met zwaard en speer
Is door den Godmensch u in Petrus' Stoel gegeven."

De soortgelijke getuigenissen, zelfs uit de vroegste eeuwen des Christendoms, zijn ontelbaar.

Digitized by Google

maken, verdeelen wij haar in eene menigte van Kerken, en wij zeggen, bijv. de Kerk van Spanje, van Afrika, van Frankrijk enz. en zoo heeft ieder zulker Kerken weder hare onderverdeelingen. Nu, ondanks al die verdeelingen moet de Kerk, om de Catholijke Kerk te blijven, toch één blijven; en hoe geschiedt dit? Het spreekt van zelf, iedere Kerk kan door haar Hoofd vertegenwoordigd worden, en deze kunnen zich vereenigen; zoodat eene vereeniging van zulke mannen waarlijk de Catholijke Kerk vertegenwoordigen zou: maar aan hoeveel moeijelijkheid is zulks niet onderhevig, ja hoe geheel onuitvoerbaar was zulks niet, gedurende de meeste tijden der verloopene achttien eeuwen? En hoe onuitvoerbaar is zulks niet inzonderheid thans, nu de verscheidene gouvernementen der aarde elkander met een vleijend, maar streng, oog onophoudelijk beloeren, doch gezamentlijk hun loerend oog met nog meer strengheid op het tijdelijke gouvernement des hemels gevestigd houden? Hoeveel geschikter ware het dan niet, wanneer er, onder al die ontelbare menigte van Kerken, eene enkelde bestond welke al de andere vertegenwoordigde en zoodoende het ééne, maar wijd en zijd verstrooide en, in dien zin, onzigtbare ligchaam tot een zamengedrongen en derhalve gemakkelijk zigtbaar ligchaam vormde? Doch zóó is het. De daadzaak is onloochenbaar. De Kerk van Rome staat voor eens ieders oogen. Zij staat er met zulk eene onbedekbare helderheid, dat zelfs de voortplanters der Reformatie verpligt zijn, die Kerk als de schoonste inrigting welke ooit op aarde bestaan heeft, te beschouwen en in hunnen nijd of (om het zachtste te noemen) in

Digitized by Google

hunne ingekankerde verblindheid alleen den troost overhouden van, hier en daar in het donkere, iets over menschelijke vonden en bijvoegsels te kunnen prevelen. Ik betuig niettemin dien Predikanten (1) mijnen hoogen dank wegens zulk eene bespiegeling; met bijvoevoeging echter dat zij oorspronkelijk de hunne even weinig als de mijne is. Zij is die van Paulus; zij is in het Goddelijk boek opgeteekend; zij is derhalve klaarblijkelijk Goddelijk; zij is derhalve voor iederen Nathanaël van dien aard, dat hij geredelijk al die zoogenaamde vonden en bijvoegsels aanziet, of als looze en lasterlijke verdichtsels, of als zulke nietige beuzelingen, tegen welke niets gewaarborgd is wat onder de handen van menschen komt, en welke derhalve, in plaats van die Goddelijke zaak te misvormen of zelfs te ontsieren, veeleer als de schaduwen beschouwd mogen worden, welke het beeld met meerdere glans en kracht doen uitkomen.

§. 50.

De Kerk van Christus moet verbeeld kunnen worden door een menschelijk ligchaam. — Het Protestantismus is dus geenszins de Kerk van Christus.

Paulus, de uitspattingen van het vrije onderzoek willende betoomen, leert *ons allen*, en wel krachtens zijne Goddelijkeaanstelling (*per gratiam quæ data est mihi*) het onderzoek alleen te drijven *volgens de maat des geloofs welke God aan een ieder toegedeeld heeft. Want*, zoo gaat hij verder, *gelijkerwijze wij in één*

(1) Zie C. N. *Stemmen*. 1837. N.° 34.

Digitized by Google

ligchaam velerhande leden hebben en evenwel alle leden niet hetzelfde werk verrigten; zoo zijn wij, schoon velen, één ligchaam in Christus, en ieder afzonderlijk een medelid van de anderen (1). Ziedaar duidelijk het beeld des ligchaams.

Aan datzelfde beeld heeft de Apostel het geheele twaalfde kapittel van zijnen eersten Brief tot de Corinthiënen toegewijd. Het is te lastig, wijl onnoodig, dat kapittel geheel af te schrijven; het weinige echter, wat ik er uitkippen zal, moet klaar doen zien, aan welke zijde het ligchaam van Christus is.

v. 4. *De gaven worden verschillend toegedeeld; doch de Geest is dezelfde:*

v. 5. *En de bedieningen worden verschillend toegedeeld; doch de Heer is dezelfde.*

v. 6. *En de uitwerksels worden verschillend toegedeeld; doch het is dezelfde God, die alles in allen bewerkt.*

Ziedaar de constitutie van het rijk Gods; alles, van het begin tot het laatste, is louter, ten minste hoofdzakelijk, genade. Maar wat hebt gij hiervan in de Bijbelkerk der Reformatie? — Van de gaven des Geestes, als zijnde onzigtbaar, zullen wij niet spreken; en, om tijd te besparen, schier even weinig over de uitwerkselen Gods: de bedieningen echter, welke de Heere toedeelt, verdienen eene kleine opmerking. — Uwe leeraars noemen zich altemaal bedienaars van het Woord des Heeren; nogtans bedient de eene het Woord des Heeren in diervoege dat (om slechts iets te noemen)

(1) Rom. XII. 3 — 5.

de Heere waarlijk God is, de andere, dat Hij niet God is; ja ik zoude u voorbeelden kunnen aanvoeren van leeraars, volgens welker bediening de Heere eerst God geweest en later puur mensch geworden is, en van andere, volgens welker bediening de zaak met den Heere geheel anders om is toegegaan: doch nademaal zulk soort van bedieninge des Goddelijken Woords reeds sedert jaren volgens den hoogsten regel der Protestantsche verlichting is (1), zijn zulke voorbeelden, zoo niet hatelijk, dan toch overtollig. Maar, ik bid u, zijn de in zulken zin verschillende bedieningen door *denzelfden* Heere toegedeeld? Ik kan mij wel verbeelden dat de Heere Superintendenten, Predikanten, Ouderlingen, Diakenen, Catechizeermeesters, en welke benamingen de Reformatie al meer heeft, aangesteld hebbe; maar om mij haar als kerk voor te stellen moet ik mij verbeelden, dat hare bouwmeester schier alle oogenblikken nu eens tot zijne timmerlieden zegge: o werpt mij dien muur eens om, welken gindsche metselaars opgetrokken hebben! en tot zijne metselaars: weest toch zoo goed en brengt mij wat kalk in de potten der verwers! en meer zulke zotternijen. En deze bouwmeester zal toch één en dezelfde Heere zijn! Doch zelfs met uwe kerk op den Bijbel te gronden, is het volstrekt onmogelijk een beter beeld voor haar te ontwerpen.

Maar wij moeten verder gaan. — Het ligchaam nagenoeg gelijk hierboven beschreven hebbende (v. 12 — 14.) zegt onze Apostel:

---

(1) Vergelijk de 21.e aanteekening tot het *Antwoord op het Zestal Brieven*, 1.e Deel blz. 283.

Digitized by Google

v. 15. *Indien de voet zegt: ik ben de hand niet, ik behoor niet tot het ligchaam; behoort hij daarom niet tot het ligchaam?*

v. 16. *En indien het oor zegt: ik ben het oog niet, ik behoor niet tot het ligchaam, behoort het oor daarom niet tot het ligchaam?*

v. 21. *Maar het oog kan niet tot de hand zeggen: ik kan het buiten u wel redden; en wederom, het hoofd niet tot de voeten: gij beiden zijt mij niet noodzakelijk.*

Eigenaardiger kan, dunkt mij, het Protestantismus onmogelijk geschetst worden. Niets van dit alles kan in een geregeld of levend ligchaam plaats hebben; nogtans dit alles heeft in het Protestantismus plaats: de gevolgtrekking gaat derhalve met zekerheid door, dat het Protestantismus of geen ligchaam, of een verward ligchaam, of een dood ligchaam zijn moet. — Om dit met een voorbeeld op te helderen, de Predikant Le Roy, door den Heer Lesage ten Broek opmerkzaam gemaakt, dat het Protestantismus zich in de praktijk weinig om den Bijbel bekommert, of liever denzelven regtstreeks te keer gaat, antwoordt daarop met de volgende woorden: — » Voor den kinderdoop » meen ik ten minste voor mij, dat duidelijke schrif- » tuurlijke bewijzen geleverd kunnen worden." Hij wist het in zijn hart wel beter; althans hij had ze moeten leveren: maar het was gemakkelijker, er zich met een Protestantsch: *meen ik ten minste voor mij* af te maken; hetgeen in den grond niets anders beteekent, dan: wat raakt het mij, oog, wat het oor gehoord heeft? — Verder: — » Zoodra mij die ont-

» nomen worden, laat ik ook den kinderdoop varen.'' Dat is: Zoodra men mij overtuigt, dat mijn oog verkeerd gezien heeft, zal ik zeggen: oog! gij behoort niet tot het ligchaam. — Verder: — » Zij die onder » de Protestanten den eersten dag der week bepaalde» lijk als Sabbath vieren, meenen het ook uit de » Schrift te kunnen bewijzen. Zij die daar omtrent » anders denken, willen ook in het vieren » van dien dag als eigenlijken Sabbath niet gebon» den zijn, doch houden enz. (1).'' — De vraag was hier, niet hoe de Protestanten den eersten dag der week vieren, maar, op welken Bijbelschen grond zij het vieren van den Sabbath (laatsten dag der week) hebben afgeschaft; en het was gemakkelijker dit punt te ontwijken dan er een bevredigend antwoord op te geven. Doch dit zij voorbij gezien. Het antwoord zoo als het daar ligt, brengt ons van zelf het oog van Paulus voor den geest, hetwelk tot de hand zegt: ik kan het buiten u wel redden; en het hoofd, hetwelk tot de voeten zegt: gij twee zijt mij niet noodzakelijk. De Predikant Le Roy behoeft zich echter zulks niet bijzonder aan te trekken; inderdaad, wanneer eene zaak in den grond slecht is, kan geene geleerdheid ter wereld haar vergoelijken; en wat hem belangt, zijne spitsvondigheid mag zich gestreeld achten, dat zij de oogen der oppervlakkige menigte een tijd lang heeft weten te begoochelen. Het ligchaam hetwelk hij verdedigde, is een ligchaam, waarvan de verschillende leden afgescheurd of uitgerukt zijn,

(1) *Zestal Brieven*, blz. 91.

Digitized by Google

en derhalve geheel het tegenbeeld van het ligchaam door Paulus geschetst. In het ligchaam der Reformatie kan de voet zeggen: » ik ben afgekapt, ik ben de hand niet, ik behoor tot het ligchaam;" maar behoort hij daarom tot het ligchaam? En eveneens het oor: » ik ben afgescheurd, ik ben het oog niet, ik behoor tot het ligchaam;" maar behoort zulk oor daarom tot het ligchaam? Wil men echter zeggen dat die ledematen waarlijk vereenigd zijn, dan moet men aan dezelve den Bijbel, dat is, een dood boek, tot hoofd geven; het zou derhalve niets meer dan een lijk zijn. Wil men er evenwel absoluut een levend ligchaam van hebben, zoo als men waarlijk ook zeggen moet dat de Reformatie is, dan is zij een ligchaam bezield door dien geest, die, van den beginne af tot op heden toe, niets anders beoogd heeft dan te verstrooijen, te verdelgen en te vernielen. Zij heeft diensvolgens eene negatieve, of liever, privatieve eenheid; allerhande ledematen, hoe onhandig ook, zijn tot zulk een ligchaam bruikbaar; en de geheele geloofsbelijdenis van het Protestantismus is met een eenvoudig: » ik ben niet Roomsch, ik mag niet Roomsch zijn," terstond uitgeput; ook het is niet zeer moeijelijk te begrijpen dat er tot zulk een geloof geene symbolische documenten of formulieren van eenigheid noodig zijn.

Maar Paulus heeft nog niet afgedaan. — Verscheidene bedieningen in het ligchaam van Christus opgenoemd hebbende, vraagt hij: *Zijn allen Apostelen? Zijn allen Profeten? Zijn allen Doctoren? Zijn allen* enz.? v. 29. 30. — Zelf antwoordt hij er niet op, en dus is het antwoord: *neen;* doch het Protestantismus kan er

Digitized by Google

niet anders dan *ja* op zeggen. — Onder de Werkjes hiervoren (§ 22.) vermeld; is N. 15. geschreven door eenen Hoogleeraar; en men zou zeggen, dat dit toch de hoogste Protestantsche bediening moest zijn. Maar N. 16. is geschreven door eenen Bakker en eenen Touwslager, en N. 12. door eenen Verwer en Koopman; minder elegant misschien dan het Werkje des Hoogleeraars; nogtans in mijn oog met veel meer blijken eener eenvoudige waarheid, en altijd met het regt der heroverde kroone der Hervormde vrijheid. Luther is te dezen opzigte duidelijk; zoo als men in Ulenberg zien kan (1). — Wat den Bakker betreft, hij, die moedige voorstander en Confessor van het voormalige separatismus, heeft later opentlijk in geschrifte verklaard, van de afgescheidenen zich af te scheiden, en zal zich derhalve van zichzelven moeten afscheiden als hij weder eens tot het moreele ligchaam der Reformatie zoude willen behooren (2). Wat er van zij, dat ligchaam is in alle opzigten geheel het tegenbeeld van het ligchaam door Paulus ontworpen, in hetwelk de geloo-

(1) *Zwaarw. en billijke redenen* enz. blz. 155. 156.

(2) Zie zijn werkje, getiteld: *Korte opwekking aan allen, die de waarheid liefhebben en in alles vereenigd zijn met de leer onzer Dordsche vaderen, in deze zoo verwarde dagen.* (Dus veelligt aan niemand). *Geschreven uit gevoel van pligt en liefde tot de waarheid.* (Ei, ei! uit liefde tot de leer onzer Dordsche Vaderen! Trouwens deze liefde en de liefde tot de waarheid zijn één!) *Door* JOH. ANDRIESSÉN, *die, als afgescheidene van de Hervormde kerk in* 1835, *zich genoodzaakt vond, in* 1837, *zich af te scheiden van de afgescheidenen. Te* Sneek, *bij* ANDRIES ANDRIESSEN, *boekverkooper*, 1839. — Deze titel alleen zal welligt eenen liefhebber der waarheid beter den weg der waarheid wijzen, dan het geheele boekske.

vigen waarlijk velen en toch maar een ligchaam zijn, in Jesus Christus onzen Heer.

§. 51.

Geen ander geloof is ooit, en het geloof der Roomsche Kerk is door alle tijden heen, tot op den huidigen dag toe, over de geheele wereld verkondigd.

Om dan weder tot ons punt terug te komen, wij hebben dan de ééne Kerk van Rome gevonden, aanbevolen en door eene menschelijke en door eene Goddelijke Philosophie als het geschikste middelpunt der over den ganschen aardbodem verspreide eenheid. Doch zulks is voor Christenen nog niet genoeg; wij moeten ook nog hare positieve Goddelijke aanstelling tot dat oogmerk hebben. Wij behoeven dezelve wel niet uit den Bijbel te halen; niettemin de Bijbel geeft ze ons, en wel in de meermaals vermelde woorden, in welke Paulus zijnen God bedankt, dat het geloof der Romeinen over de geheele wereld verkondigd wordt. En welk eene onbeschrijfelijke weldaad is dit niet voor de eenvoudige liefhebbers der waarheid? Overal te reizen waar dit geloof verkondigd wordt, en daarna te zien of hetzelve overal eene waarachtige eenheid vertoone, zulks ware eene bovenmenschelijke moeite. Nu echter Rome met een Goddelijken vinger aangewezen is als de zonne, welke hare lichtstralen over de geheele aarde spreidt, nu is ons niets gemakkelijker dan ons door dien beminnelijken gloed te laten beschijnen en verwarmen. Van alles wat wegens hare menschelijke vonden en bijgeloovigheden geleeraard wordt, staat geene enkelde letter in het Goddelijke woord: en zulks

Digitized by Google

moge dan waar of onwaar zijn, het diende tot niets dan om den eenvoudigen zand in de oogen te strooijen en het punt des geschils te verwarren. Wordt het geloof van Rome over de geheele wereld verkondigd? Ziedaar het Bijbelsche probleem. Dit probleem is zoo eenvoudig dat alle man, van de domsten tot de geleerdsten, in staat is om hetzelve op te lossen of te bestrijden; want het is eene daadzaak, welker lotgevallen voor de oogen van alle menschen bloot liggen. Wordt het geloof van Rome niet over de geheele wereld verkondigd? Of is er, gedurende de verloopene achttien eeuwen, een tijdstip geweest waarop zulks onderbroken geweest is, zoodat het geloof eener andere stad (Wittemberg b. v., of Geneve, of Dordrecht enz.) over de geheele wereld verkondigd wierd? Welnu, toont het ons aan; en wij zullen Rome niet alleen verlaten, maar haar bovendien wegens eene of andere menschelijke vond en bijgeloovigheid uitjouwen. Kunt gij echter zulks niet aantoonen, en verpligt u uw onderzoek om te bekennen dat er, heden ten dage gelijk door alle tijden heen, nooit eenig land of eilandje ontdekt wordt alwaar Rome haar geloof niet brengt; weest dan eenvoudige Nathanaëls genoeg, om over al de praatjes ten laste van dat Christelijke Nazareth heen te zien, en erkent dat Rome juist het Bijbelsche standpunt der waarheid is, alsmede, dat Rome, juist zonder datzelfde Proselytismus, hetwelk uwe Leeraars u zoo gruwelijk hebben leeren verafschuwen, hare voornaamste schriftmatigheid zou moeten missen.

Digitized by Google

§. 52.

Ook hebben zelfs de oudste en eerbiedwaardigste Leeraars des Christendoms zulks als het volslagene bewijs van Rome's Goddelijken voorrang erkend.

Maar, zult gij zeggen, dezelfde lof wordt ook door Paulus aan de Kerk van Thessalonica gegeven. — Ik antwoord hierop: niet dezelfde; — evenwel om tijd te winnen zal ik bekennen dat de lof van Thessalonica er genoeg naar zweemt om met dien van Rome gelijk gesteld te worden; en nademaal ik bij geene dier beide plaatsen eenig zigtbaar belang hebbe, maar alleen belang hebbe om tot de ééne door Paulus geprezene Kerk te behooren, zoo toont mij slechts de Kerk van Thessalonica; en als haar geloof ook over de geheele wereld verkondigd wordt, zal ik hetzelve als Goddelijk omhelzen.

Gij kunt niet. De Voorzienigheid heeft voor het Protestantismus dat middel afgekapt. Thessalonica bestaat naauwelijks bij name in de monden der geloovigen. Rome daarentegen is de eeuwige stad, op welke (om de les van Mozes niet te vergeten) al onze vaders, van Ignatius van Loyola af tot op Ignatius van Antiochië toe, als op de bewaarplaats der onvergankelijke waarheid heenwijzen. Willen wij het eens gemakkelijk gewaar worden; welaan! zoo laten wij, volgens den raad van den H. Augustinus, den weg der Catholijke leerwijze volgen; dat is, laten wij niet stijfzinnig zien wat het woord Gods volgens onze verbeelding zegt, maar laten wij zien hoe onze ontzagwekkende Vaders hetzelve verstaan hebben. — Waarom gingen, in de eer-

Digitized by Google

ste eeuw, de Corinthianen, ter zake van hun geschil, niet naar Efeze maar naar Rome? Efeze was digt bij, Rome afgelegen; de Bisschop van Efeze was een Apostel, de Bisschop van Rome niet; desniettemin moest de zaak te Rome beslist worden: want niet Efeze en Johannes, maar Rome en Petrus, zelfs in zijnen Opvolger Clemens, hadden het Goddelijke en Schriftuurlijke kenmerk der Catholijke eenheid (1).

En, in de tweede eeuw, waarom zegt Ireneüs, dat alle Kerken, dat is, de alom verspreide geloovigen, zich met de Kerk van Rome moeten vereenigen (2)? — Waarom zegt Tertullianus dat het gezag van Rome zelfs in Afrika bij de hand is, en Rome nog uit andere oogpunten de voornaamste Kerk is, waarhenen de liefhebbers der waarheid en der zaligheid verwezen kunnen worden (3)? Waarom, zegt Origenes (in het begin der derde eeuw) dat de rots, op welke Christus de Kerk gebouwd heeft, even onoverwinnelijk als de Kerk zelve is? En waarom, dat Petrus de sleutels van alle hemelen (het gezag over alle kerken) ontvangen heeft, terwijl de anderen slechts de sleutels ieder van zijnen bijzonderen hemel ontvingen (4)? De Bijbel maakt alles duidelijk, en het gezonde verstand zegt aan elken eenvoudigen nadenker dat het Catholijke geloof eene zeer onbepaalde beteekenis of werkkingskracht zoude hebben, bijaldien hetzelve niet met zekerheid in eene bepaalde Kerk te vinden was.

---

(1) Zie *Antwoord* aan den Predikant Le Roy, 2.e Deel blz. 268.
(2) Aldaar blz. 209 en verv.
(3) Aldaar blz. 288.
(4) Aldaar blz. 301.

Digitized by Google

Gaan wij nu een weinigje dieper in de derde eeuw, dan zien wij de Priesters van Rome zich reeds op den tekst van Paulus beroepen. » Bij ons," te Rome, zeggen zij, » is de oude vastheid en het oude geloof, » bij ons is de onveranderlijke onderhouding der Kerk- » wetten te lezen. Trouwens hoe zou de Apostel ons » anders zoo uitbundig geprezen hebben met te zeg- » gen: *Ulieder geloof wordt over de geheele we- » reld verkondigd*, ten ware" enz. (1)?

» Maar zij waren aanmatigers," zal mogelijk iemand zeggen; kom aan, dan willen wij u iets van Cyprianus zelven, dien grooten held der Reformatie en der aankleve van haar, voorleggen.

Van een troepje scheurmakers sprekende zegt deze H. Kerkvader: » Bovendien durven zij nog varen om » naar den Stoel van Petrus en naar de principale » Kerk, in welke de Priesterlijke eenheid haren oor- » sprong heeft, brieven van scheurmakers en Gods- » dienstloozen te brengen, zonder er op te letten dat » de Romeinen juist die menschen zijn, wier geloof » door de loffelijke getuigenis des Apostels geprezen » is; zoodat h e t o n g e l o o f b ij h e n g e e n e n » t o e g a n g k a n v i n d e n (2)." — Hoe duidelijk!

---

(1) *Sed antiqua haec apud nos severitas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua: quoniam nec tantas de nobis laudes apostolus protulisset dicendo:* Quia fides vestra prædicatur in toto mundo, *nisi jam exinde vigor iste radices fidei de temporibus illis mutuatus fuisset.* Inter Cyprianicas, Epist. 30. Ed. Gauthier.

(2) *Post ista, adhuc insuper pseudoepiscopo sibi constituto, navigare audent, et ad Petri cathedram atque ad ecclesiam*

Digitized by Google

En wilde ik nog eene menigte, vooral niet minder krachtige getuigenissen van Cyprianus aanvoeren, het zou wel is waar gemakkelijk zijn, maar den schijn kunnen hebben alsof ik ulieder eenvoudigheid mistrouwde.

Wat de vierde en vijfde eeuwen betreft, ik heb sinds lang eenen grooten stapel getuigenissen uit dezelve in eenen *Vierden Brief* aan den Predikant Le Roy gereed liggen: doch alzoo de man mijn gewurm versmaadt en blijft versmaden, zal ik mijne vergeefsche moeite maar niet met eene nieuwe vergeefsche moeite verzwaren. Ook weet ik dat er dikwijls zaken zijn, welke men, hoe waar en nuttig ja noodzakelijk ook, juist met er veel over te spreken, walgelijk maakt en in verdenking brengt; weshalve wij met het zoeken maar een einde zullen maken; te meer daar ik voor mijn hoofd, ingevalle het aangewezene niet helpt, niet de minste kans zie om u het verlorene ooit te doen wedervinden.

§. 53.

Een weinigje over eenige Protestantsche magtwoorden. — Erfdeel des Heeren. Testament.

Inderdaad wat is meer waar, wat is nuttiger, wat is noodzakelijker dan de waarheid? En toch moet ik u met waarheid betuigen, dat mij niets walgelijker is geweest dan het velerhande *ware* en *waarheid* op de omslagen en tijtels der meergedachte boekjes. Naauwe-

---

principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis et prophanis litteras ferre, nec cogitare eos esse Romanos quorum fides apostolo praedicante laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum. Ep. 54.

Digitized by Google

lijks had ik ze aangekondigd gezien, of (ergert u niet!) ik zeide mij: Dáár kan onmogelijk de waarheid wezen! — Ik zeide mij zulks op grond van getrouwe ondervindingen, van doorgaande regels en van eenstemmige getuigenissen onzer geachtste Vaderen. — Het worde mij vergund, mij hierover te verduidelijken.

Niemand is zoo eenvoudig, of hij heeft moeten opmerken, dat hoogdravende woorden en benamingen bijzonderlijk aan de Hervorming eigen zijn. — Waarheid, vrijheid, liefde, het zuivere woord Gods, het erfdeel des Heeren, het Testament van den Heere Jesus, enz. enz., ziedaar uitdrukkingen, waarvan gij, in Protestantsche boekjes, bijna om den anderen regel er eene zult aantreffen; en alwie getrouw zijne ondervindingen raadpleegt, dien moet, juist en reeds alleen omdat gesnoef, de zaak zeer verdacht voorkomen.

Trouwens het kan als vaste regel aangenomen worden, dat, waar men het meest over eene zaak schreeuwt, zij doorgaans het minst te vinden is. — Een kwijnend mensch spreekt gaarne en veel over de gezondheid, terwijl zulk een gesprek iederen gezonde spoedig zal vervelen. Gij zult iemand, die waarlijk rijk is, niet veel over zijne bezittingen hooren spreken; maar *geld*, *coupons* enz. zijn de woorden welke eene vaste plaats op de lippen onzer hedendaagsche kale figuranten hebben gehuurd. Ook zal een aanzienlijk en gevestigd koopman zelden of nooit het tafereel zijns uitgebreiden handels ophangen noch zijne waren tot walgens toe aanprijzen. Waarom niet? Hij steunt op de verjaring zijner goede trouw, en zijne eenvoudigheid waarborgt hem tegen eenig onheil van wege zijne schreeu-

Digitized by Google

wende mededingers. Hoort gij echter iemand ongemeen op zijne groote winsten of zware verdiensten of op zijne buitengewoon beste behandeling pogchen, zoo wees voorzigtig en mistrouw hem: want het is hem te doen om zich een onwettig crediet te verschaffen en uwe eenvoudigheid te verschalken.

Het gaat met de voorregten des tijds gelijk met die der eeuwigheid; een ieder heeft aan beide eene, als het ware, ingeborene behoefte. Alwie ze niet met der daad bezit, zal ze ten minste in zijne hersenen willen bezitten; en als dit niet kan (wijl zijne hersens er te goed toe zijn) dan zal hij toch den schijn willen aannemen, alsof hij ze waarlijk bezat.

De zoo even gestelde aardsche voorbeelden zijn ook in geestelijke zaken toepasselijk. — De ware deugd is stil en ootmoedig. Hoort gij daarentegen iemand veel op zijne goede werken roemen; gij moogt verzekerd zijn dat hij ze niet heeft, of ten minste dat zij niet zuiver zijn. Zoo ook is het met het geloof gelegen. — Een ware geloovige spreekt weinig of nooit over geloofsgeschillen. Waarom niet? Hij verlaat zich op zijne grijze Moeder de H. Kerk. Hij ontvangt hare waarheden uit den mond van diegenen, welke zij gezonden heeft om dezelve te verkondigen en te verdedigen; daarna is hij gerust dat hij ze van haar, en diensvolgens van haren Goddelijken Bruidegom, ontvangen heeft. Daarentegen is er, buiten het ware geloof, naauwelijks een ambacht, of het levert preêkers; naauwelijks een vrouwtje, of het voelt zich geroepen om over het geloof te strijden. Hoe komt dit zoo? Raadpleeg uwe ondervinding; zij zal het u verklaren. — Zoolang gij u ver-

Digitized by Google

trouwt, gaat gij stil en ongehinderd uwen gang; begint gij echter aan eene zaak te twijfelen, zoo zult gij er reeds over gesproken hebben eer gij er zelf aan denkt.

Wanneer gij dan de ongelukkige scheurmakers en scheurlingen over waarheid, erfdeel des Heeren, testament enz. hoort spreken, zoo is dit reeds eene reden om hen in uw medelijdend hart te beklagen: want waarlijk, gij kunt u overtuigd houden dat zij die zaken niet bezitten. Zij hebben wel is waar een testament: maar wat het erfdeel des Heeren belangt, dit heeft de Heere aan Zijne geliefde Bruid, aan onze Moeder de H. Kerk geschonken, buiten dewelke dat erfdeel niet te vinden is. Zij hebben dan een testament; het bijbelboek, waarmede de laatsgenoemden naar de kerk gaan, heet bij hen, meen ik, het testament: maar het is een testament, gelijk een Notaris een testament onder zich hebben kan, hetwelk van milioenen schats spreekt, terwijl de testamenthouder dood arm zijn en in zware schulden steken kan; want hij heeft niet het geringste regt op de daarin beschrevene goederen. Zij hebben dus het testament, maar bloot in de letter; zij hebben deszelfs geest in de Kerk gelaten van welke zij zich hebben losgescheurd: en, bedenkende dat *de letter doodt maar de geest levend maakt* (1), behoorden zij zich vooral te haasten om tot hunne wettige, maar deerlijk door hen mishandelde Moeder terug te keeren, ten einde in haren schoot hunnen gehoonden God in geest en waarheid te kunnen aanbidden.

---

(1) 2. Cor. III. 6.

Digitized by Google

Zullen zij hierna misschien nog zeggen dat zij waarlijk het erfdeel des Heeren bij testament ontvangen hebben, zoo zal ik, voor 's hands het geschil in 't midden latende, hen eenvoudig vragen: Hoe hebt gij dat erfdeel ontvangen? En, de zaak met eene hedendaagsche couranten-uitdrukking toelichtende, zal ik zelf er maar op antwoorden met te zeggen: Gij hebt het aanvaard onder beneficie van inventaris: gij hebt het aan uw vrij, dat is, losbandig, onderzoek onderworpen; gij kiest er uit wat u aanstaat, en gij verwerpt wat niet met uwe begrippen strookt. Reeds voor vijftienhonderd jaren heeft de H. Augustinus al zulke vrije onderzoekers veroordeeld met hun toe te roepen: » Het is aan » alle kanten te zien dat gijlieden draaijers zijt. Zegt » liever ronduit dat gij het Evangelie niet gelooft! » Trouwens gijlieden, die in het Evangelie gelooft wat » gij wilt, en wederom niet gelooft wat gij wilt, gij » gelooft niet het Evangelie maar uzelven (2);" en ten huidigen dage veroordeelt u nog een ieder die maar het geringste denkbeeld over regt en billijkheid heeft. Ja, begeeft u maar in welke uwer eigene zaken gij, behalve in uwe religie, zoudt verkiezen; gij zelven zult u veroordeelen. — En is zulks niet honend voor den Goddelijken Erflater, den Heere Jesus?

Maar laten wij het geschil nu uit het midden wegnemen; want de uitdrukking *erfdeel des Heeren* is

---

(1) *Undique tergiversatio vestra contunditur; aperte dicite non vos credere Christi Evangelio: nam qui in Evangelio quod vultis creditis, quod vultis non creditis, vobis potius quam Evangelio creditis.* Contra Faustum lib. 17. cap. 3.

Digitized by Google

belangrijk genoeg om hervormd, dat is, tot hare eerste en onbedorvene beteekenis terug gebragt te worden: gelukkig, dat zelfs de Bijbel daartoe een onverbeterlijk middel is.

Wat is dan het erfdeel des Heeren? — De Heer heeft tot Davids Heer gezegd: *Vraag van mij, en ik zal u de Heidenen tot uw erfdeel geven, en tot uwe bezitting de grenzen der aarde* (1). Ik bid u, Hervorming, waar zijn de Heidenen die datgene bezitten wat uwe onbeschaamde snorkerij het erfdeel des Heeren noemt? Zijn Duitschland, de Nederlanden, en een of ander hervormingshoekje meer, de grenzen der aarde? — Maar vraagt gij ons, waar die Heidenen zijn; Rome, die stad welke haar geloof over de geheele wereld en tot de grenzen der aarde verkondigt, zal ze u wel aanwijzen. — En als de Wijsheid Gods, hare eeuwige afkomst en voortdurend gezwerf op aarde verhaald hebbende, eindelijk zegt: *In dat alles heb ik rust gezocht en in het erfdeel des Heeren zal ik vertoeven* (2); wie is er dan, die den zoo even vermelden tekst niet vóór zich, en de Geschiedenis van achttien volle eeuwen niet achter zich heeft, om hier het erfdeel des Heeren van die Kerk te moeten verstaan, welke haar geloof over de geheele wereld verkondigt, en dit met eene zoo onveranderde bestendigheid, dat men zeggen kan dat de Wijsheid Gods er vertoeft; terwijl, wanneer de Hervorming het erfdeel des Heeren zijn zou, die Wijsheid alle oogenblikken uit hare rustplaats verjaagd

(1) Ps. II. 8. (2) Eccl. XXIV. 11.

Digitized by Google

wordt? En dat deze Wijsheid waarlijk in de Roomsche Kerk huishoudt, dit schijnt de Predikant Le Roy ook te begrijpen; althans wij moeten zijn antwoord nog verwachten (1).

§. 54.

Waarheid — Besluit van het algemeene overzigt.

Laat mij nu dan nog een woordje over de Protestantsche waarheid zeggen; want voor hare verdraagzaamheid, vrijheid en meer zulke kroonen, zal veelligt hierna wel een geschikter plaatsje komen.

De opmerking, dat het onophoudelijke geschreeuw met waarheid juist geschikt is om zulk eene waarheid bij hare eenvoudige liefhebbers zeer verdacht te maken; is niet oorspronkelijk van mij; ik heb haar aan onze H. Vaderen te verdanken; en dit bewijst mij op nieuws dat zulks weder eene taktiek is, waarvan onze hedendaagsche verlichters, de eer aan hunne voorgangers der afgelegenste eeuwen moesten laten toekomen. » Is er wel ééne » ketterij," vroeg reeds de H. Augustinus, » welke » zich niet gaarne de waarheid noemt? Ja hoe » hoovaardiger zij is, hoe meer zij eene bekoring zal » gevoelen om zich zelfs de volmaakte waar- » heid te noemen (2)." Doch zoo spreekt hij tot

---

(1) Zie *Antwoord op het Zestal Brieven.* 2.e Deel, blz. 334. 335.

(2) *Numquid enim est haeresis quae non veritatem se nominet, et quanto est superbior tanto magis se etiam perfectam nominet veritatem?* Ctra Faust. lib. 32. cap. 17.

dezelfde ketters, in welke de hedendaagsche Protestanten toch onmogelijk hunne voorvaders kunnen miskennen: want een weinigje lager zegt de H. Kerkleeraar: » Gij ziet alzoo dat uwe handelwijze alleen » strekt om de Schriftuur van al haar gezag te beroo- » ven en om ieders partikulieren geest te laten be- » slissen wat hij in iedere Schriftuur goedkeurt en » wat hij er in afkeurt. Dat is; uw vrij onderzoek » bewerkt, niet eene onderwerping uws verstands aan » het gezag der Schriften om zoodoende tot het ge- » loof te komen; maar eene onderwerping der Schrif- » ten aan uw verstand. Deze of gene uwer leeringen » behaagt u; niet ter oorzake dat zij in dat verhevene » gezagboek te lezen staat: maar, dewijl zij u reeds » voorloopig behaagd heeft, daarom verbeeldt gij u, » dezelve klaar en duidelijk in de H. Schrift te le- » zen (1)."

Dat de meesten onder ulieden zich hieraan in eene verschoonbare, althans medelijdenswaardige, eenvoudigheid des harten pligtig maken, de liefde gebiedt mij het te gelooven; althans ik wil het zeer gaarne onderstellen: maar dat zulks ook het geval met al uwe Leeraars, inzonderheid met dezulke die zich gaarne met hunne geschriften en vertoogjes aan het publiek

---

(1) *Videtis ergo id vos agere, ut omnis de medio Scripturarum auferatur auctoritas, et suus cuique animus auctor sit, quid in quaque Scriptura probet, quid improbet, id est, ut non auctoritati Scripturarum subjiciatur ad fidem, sed sibi Scripturas ipse subjiciat: non ut ideo illi placeat aliquid, quia hoc in sublimi auctoritate scriptum legitur, sed ideo recte scriptum videatur, quia hoc illi placuit.* Ibid. c. 19.

Digitized by Google

vertoonen, zoude zijn; mijne eigene eenvoudigheid, zoo des harten als des geestes, gebiedt mij eveneens om er telkens neen op te zeggen, zoodra zij met hun liefhebben der waarheid, ware leer, en hoe het maar meer luidt, voor den dag komen. Ik zie hen alsdan iedermaal reeds veertien eeuwen te voren door den H. Leo gekenschetst, die tot zijnen keizerlijken naamgenoot van menschen spreekt, dewelke » verstokt in » hunne boosaardigheid en onverpoosd den schijn van » vlijt en naarstigheid voorwendende, niets anders be» geeren dan leugens te zaaijen, terwijl zij reeds lie» gen, als zij betuigen de waarheid te zoeken (1)." Inderdaad, het is wel waar » dat er eene zeer groote » inspanning vereischt wordt om de wijsheid en de » waarheid te bereiken;" maar dit is veel minder eene inspanning des geestes » dan des gemoeds, dat » is te zeggen, der begeerte: want bijaldien de ware » wijsheid gezocht wordt gelijk het behoort, kan zij zich » onmogelijk aan diegenen die haar liefhebben ont» trekken noch zich voor hen verbergen. Dit wordt » ons verzekerd door dat woord, hetwelk ook gijlie» den dikwerf in den mond hebt, te weten: *vraagt*, » *en gij zult ontvangen; zoekt, en gij zult vinden;* » *klopt, en u zal open gedaan worden. Niets is ver*» *borgen wat niet ontdekt worden zal.* (Matt. VII. » 7. X. 26.) Het vragen, zoeken, kloppen, is het » werk der liefde; alsdan openbaart ook de liefde, en de

(1) *In malitia sua inconvertibiles, perseverantes ..... falso diligentiae nomine, dum veritatem se mentiuntur inquirere, mendacia desiderant seminare.* Epist. 156. ad Leonem Augustum.

Digitized by Google

» liefde eindelijk is het, welke den mensch bij het geo-
» penbaarde doet verblijven .... Luistert er derhalve eens
» voor goed naar, en geeft, bid ik u, zonder hardnekkig-
» heid, acht op hetgene de Profeet zegt. *Daar is*, zegt hij,
» *eene klare en nimmer uitterende wijsheid; zij wordt*
» *gemakkelijk door diegenen, die haar liefhebben, opge-*
» *merkt, en gevonden door die haar zoeken: diege-*
» *nen, die haar begeeren, neemt zij reeds voorloopig*
» *in, ten einde zich aan hen te vertoonen. Alwie*
» *zich op haar toelegt, zal geene moeite hebben;*
» *want hij zal haar aan zijne deur gezeten vinden.*
» *Inderdaad, over haar nadenken is de verhevenste*
» *oefening des verstands, en wie haar zijne oplet-*
» *tendheid schenkt, zal spoedig gerust zijn; immers*
» *zij gaat zelve rond om diegenen op te zoeken die*
» *haar waardig zijn; aan ieder, wien zij op de*
» *wegen vindt, toont zij haar blijd gelaat en zij*
» *komt allen met allerlei bezorgdheden te gemoet.*
» *Trouwens de zucht naar haar is het zekerste blijk*
» *dat men reeds op het pad der goede tucht is.*
» *Heeft men de liefde, zoo stelt men belang in deze*
» *tucht, en de liefde is het onderhouden harer wet-*
» *ten; doch het onderhouden der wetten is de be-*
» *vestiging der onbederfelijkheid, en de onbederfe-*
» *lijkheid is het wat ons het meest gelijk maakt aan*
» *God. De begeerte der wijsheid is derhalve de*
» *leidster naar het Rijk* (Wijsh. VI. 13 — 21) .....
» O gave God dat gijlieden, hetgeen gezegd is, be-
» grijpen kondet, eerlang zoudt gij al uwe zotte fabels
» verwerpen, ... en u, met eene groote opgeruimd-
» heid, met eene opregte liefde, met een onverzette-

Digitized by Google

» lijk geloof, allen te gelijk **in den allerheilig-**
» **sten schoot der Catholijke Kerk** komen
» nederleggen (1)."

Laten wij dan met dezen teederen en liefelijken wensch de uiterlijke beschouwing der geschriftjes en de gedachten welke zij bij ons opgewekt hebben, maar

---

(1) *Nam si sapientia et veritas non totis animi viribus concupiscatur, inveniri nullo pacto potest. At si ita quaeratur ut dignum est, subtrahere sese atque abscondere a suis dilectoribus non potest. Hinc est illud quod in ore habere etiam vos soletis, quod ait Jesus:* Petite et accipietis; quaerite et invenietis: pulsate et aperietur vobis. Nihil est occultum quod non revelabitur. *Amore petitur, amore quæritur, amore pulsatur, amore denique in eo quod revelatum fuerit, permanetur. Ab hoc amore sapientiæ diligentiaque quærendi non deterremur Veteri Testamento, quod semper mendacissime dicitis; sed ad hæc vehementissime concitamur. Audite itaque aliquando et advertite quæso sine pertinacia quid per Prophetam dicatur:* Clara est, *inquit*, et quæ nunquam marcescit sapientia, et facile videtur ab iis qui diligunt illam, et invenitur ab iis qui quærunt illam: præoccupat qui se concupiscunt, ut illis se ostendat. Qui vigilaverit ad illam non laborabit: assidentem enim illam inveniet foribus suis. Cogitare enim de illa, sensus est consummatus: et qui vigilaverit propter illam, cito erit securus: quia dignos se ipsos circuit quærens, et in viis ostendit se illis hilariter, et omni providentia occurit illis. Initium enim illis verissimum disciplinæ concupiscentia est. Cura ergo disciplinæ dilectio est, et dilectio custoditio legum illius est. Custoditio autem legum confirmatio incorruptionis est, incorruptio autem facit proximum Deo. Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad Regnum. *Itane tandem adhuc adversus ista latrabitis? Nonne ita posita et nondum intellecta cuivis significant altum se quiddam et ineffabile continere? O utinam possetis intelligere quæ dicta sunt. Confestim abjiceretis omnes ineptias fabellarum et vanissimas imaginationes corporum, totosque vos magna alacritate, syncero amore, firmissima fide, sanctissimo Ecclesiæ Catholicæ gremio conderetis.* De moribus Eccl. Cath. Cap. 17.

Digitized by Google

sluiten. Wij zullen het dan doen met van N. 23 de aanleiding te nemen om van al die geschriftjes (§. 22.) en van derzelver Schrijvers te zeggen: *Gelijkerwijze een hongerige droomt dat hij eet, en, wakker geworden zijnde, zijne maag even ledig bevindt; en gelijkerwijze een dorstige droomt dat hij drinkt, maar, wakker geworden, evenzeer door den dorst gekweld wordt; juist zoo zal het met een iegelijk gaan, die tegen den berg des Heeren gestreden heeft* (1). Inderdaad, mijne geliefden, uwe in den tijd zoo veel geruchts gemaakt hebbende strijd heeft thans naauwelijks de waarde eens drooms behouden. — Dat gijlieden onder elkanderen gestreden hebt, dit verdiende niet de minste opmerking; maar gij hebt tegen Gods heiligen berg gestreden, en dit geschiedt nooit ongewroken. O mogte ik het gewroken hebben gelijk de Romeinen zich reeds sedert vijf en twintig honderd jaren wreken; dat is, mogte mijne overwinning de overwonnenen tot bondgenooten en kinders van dat moedige en sterke Rome maken, voor welks wapenen ook de geduchtste legermagten moeten onderdoen! Het Heidensche Rome omhelsde hare overwinnelingen uit heerschzucht; het Christelijke Rome doet zulks uit liefde. Hare Kerk, het zij nog eens gezegd, hare Kerk alleen kan en moet steeds zeggen: *Ik ben de Moeder der schoone liefde, der bezorgdheid, der kennisse en der heilige hoop; in mij is de genade tot allerlei goede werken en tot de waarheid; in mij is de zekere hoop tot het leven en de godzalig-*

(1) Is. XXIX. 8.

Digitized by Google

heid. Komt tot mij, allen die mij liefhebt, en laat u vervullen met datgene, wat reeds sedert geslachten het mijne is: trouwens mijn geest is zoeter dan honig en bij mijn erfdeel kan geene honigraat vergeleken worden; mijn roem gaat door de geslachten der eeuwen. Die van mij eten, zullen nog meer begeeren; en die van mij drinken, zullen weder naar zulken drank verlangen. Wie mij hoort, zal niet beschaamd worden; en die in mij arbeiden, zullen onschuldig blijven. Die mij verheerlijken, zullen het eeuwige leven bezitten. — — Ziet! Voor mij is een onoverzienbare weg open gesteld, en mijn stroom is tot de zee genaderd. Waarom? Mijne leering is voor een ieder als het licht des dageraads, en ik zal haar tot in de verte verkondigen. Ik zal de diepste gedeelten der aarde doordringen; ik zal al de slapers beschouwen, en ik zal allen verlichten die in den Heere hopen. — — Begrijpt het, dat ik niet voor mij alleen gearbeid heb, maar voor allen die de waarheid zoeken (1).

V.

BIJZONDER OVERZIGT.

§. 55.

Hetzelve kan niet voegelijk over al de vermelde geschriften loopen.

Ik ware zeker geregtigd om met het thans verhandelde maar af te breken en mijne taak als voleind te

(1) Eccl. XXIV. 24 — 31. 43 — 45. 47.

beschouwen; want inderdaad, bijaldien men nu nog zegt: » Kan er uit Rome wel iets goeds komen?" zonder den moed te hebben om hetgeen uit Rome komt eens met waarheidlievende Nathanaëls-oogen te gaan beschouwen; met een zulken zoude men toch maar al te zigtbaar den spot drijven indien men van hem zeide: » Ziedaar een ware Israëliet, in welken geen bedrog is!" Niettemin aangezien een in velerlei opzigten vermaard Leeraar der oudheid ons zegt dat de onwaarheid goed te kennen de voornaamste stap tot de waarheid is (1), zoo noopt mij de liefde tot de waarheid nog, om dit vertoog iets verder door te zetten en om het afschuwelijke der leugen en des bedrogs daar te doen zien, waar zij de ijverige moeite neemt om zich als de waarheid en de opregtheid te willen doen uitschijnen.

Ondertusschen verlaat ik mij genoeg op uwe bescheidenheid, om mij van het naauwkeurige overzien van ieder de meermaals aangestipte Werken te durven verschoonen: want welk een arbeid, zelfs indien hij ook al nuttig konde zijn! Doch in niet minder dan drie en twintig Werken, waarvan ieder naauwelijks ééne onstrafbare linie behelst, en waarvan zoo niet alle, dan toch de meeste Schrijvers zich gezegd schijnen te hebben: *Onze naam zal met der tijd in de vergetelheid geraken, en geen sterveling zal onzer Wer-*

(1) *Sed jam finem facere libro decrevi, ne modum excedat . . . Primus autem sapientiae gradus est, falsa intelligere; . . . . Ergo apud quem haec prima institutio nostra profecerit qua falsa deteximus, excitabitur ad veri cognitionem, qua nulla est homini jucundior voluptas.* Lact. Lib. 1. Div. Inst. cap. 23.

Digitized by Google

ken gedenken (1); van zooveel, zeg ik, en van zulke Werken telkens aantoonen waar de liefde tot de Protestantsche waarheid de waarachtige waarheid heeft willen kwetsen, zulks zal ongetwijfeld iedereen als zedelijker wijze onmogelijk moeten erkennen.

En o! ware het mij maar mogelijk, in deze omstandigheid uwen smaak of keus te kennen; doch ook vind ik mij genoodzaakt, zelf de keus te doen. Zij zal echter met de meeste bescheidenheid en overleg geschieden, en daarvan hoop ik uzelven wel voorloopig te zullen overtuigen.

§. 56.

Aanleiding en standpunt der Protestantsche geschillen. — Een geschrift van den Hoogleeraar P. Hofstede de Groot.

Hierboven (§. 21.) heb ik verhaald dat een paar aanzienlijke Predikanten, de Schrijvers van N.r 1 en van N.r 2. (§. 22.) den bewusten strijd geopend hebben, maar zoo onbarmhartig onthaald geworden zijn, dat zijzelven het veld der letteren verlieten, en dat het veld der wapenen (ik wil zeggen, gevangenneming, inkwartiering enz.) het laatste argument scheen te zijn, wat het verlichte en verdraagzame Protestantismus tegen de getrouwe kinderen der trouwelooze Dordsche Vaderen in te brengen had. Althans de Haagsch-Gereformeerde Leeraars zwegen, en zulks werd door de Dordsch-Gereformeerden, niet zonder alle zelfsvoldoening, opgemerkt. De eer der nieuwste Kerk scheen te vorderen, om, behalve het politieke over-

(1) Wijsh. II. 4.

Digitized by Google

wigt, ook nog een moreel gezag over hare oudere en schier afgeleefde zuster te mogen voeren, en zij mogt het zich tot eer en geluk rekenen, dat een voornaam Hoogleeraar zich te dezen opzigte wel met hare belangen bemoeijen wilde. Zijn Werk is hierboven (§. 22.) onder N.r 15. vermeld. Het daarop volgende Werk is er echter eene goede wederlegging van. Ook is hetzelve wederlegd door een beroemd Nederlands Regtsgeleerde, te weten M.r C. M. van der Kemp. Daar ik echter ergens gezegd hebbe: » In zoo ver » het voor Protestanten mogelijk is om Protestanten » krachtig te wederleggen (1)," en ik nog geene regtstreeksche Catholijke wederlegging van des Hoogleeraars product hebbe mogen zien; zoo zal men het, hoop ik, goedkeuren, ten minste ten goede nemen kunnen, dat, onder de meervermelde drie en twintig boekjes, mijne keus, ten fine van wederlegging, zich tot het vermaarde N.r 15. bepaalt.

§. 57.

Hij wederlegt het zelf in eenen brief over D.r Strauss.

Maar waartoe zal het dienen? Althans hoe zal het mogelijk worden, dat Werkje ooit zigtbaarder te wederleggen, dan de Hoogleeraar zelf hetzelve wederlegd heeft? Men gelieve zijn stelsel en zijn gedrag eens naauwkeurig met elkander te vergelijken.

Hij heeft de lieve rondborstigheid gehad van onbewimpeld te bekennen dat Bossuet de Dordsch-Her-

---

Antwoord op het Zestal. 1.e Deel blz. 252.

Digitized by Google

vormde Kerk onherstelbaar vernield heeft; zij heeft tegen zijne *Geschiedenis van de veranderingen der Protestantsche Kerken* niets in te leggen. Volgens den Hoogleeraar echter is het echte Protestantismus nog zoo ongelukkig niet; want de waarachtige kroone der Hervormde vrijheid bestaat daarin, dat der menschen inzigt in het Christendom steeds veranderen moet, zoodat het geheel onchristelijk is, eene enkelde waarheid als Christelijk te bepalen. In dezer voege heeft een zekere D.r Straus het Christendom ook begrepen; en, gebruik makende van de *vrijheid van inzigt*, bij herhaling en met eene nadrukkelijke welsprekendheid door Groningen's Hoogleeraar geproclameerd, heeft hij ingezien dat de Stichter des Christendoms een geheel fabelachtige persoon is, die, gelijk Jupiter, Venus en soortgelijken, alleen zijn bestaan aan de verbeelding der Dichters te danken heeft en derhalve in de wezentlijkheid er nooit geweest is. Eene gruwelijke leering voorzeker, en geheel onverdragelijk voor Christelijke ooren; doch met dat al geheel des Protestantismus en deszelfs tegenwoordigen standpunts van verlichting waardig, en welke leering P.r Hofstede de Groot, zoo hij haar al niet toejuichen en verbreiden wilde, toch nooit anders dan met diepen eerbied bestrijden mogt. Maar wat doet hij? — In plaats van nu, na dit veranderde inzigt in het Christendom, op zijne beurt weder een nieuw, veranderd, verbeterd, volkomener inzigt in het Christendom te leveren, gaa hij de inzigten van Strauss op het spoor van onze Catholijke vaderen te keer, en schijnt het te betreuren dat het Catholijke middel om den invloed van slechte

Digitized by Google

boeken te beletten (te weten het verbieden derzelve) voor het vrije Protestantismus verdwenen is. Hij kent voor 's hands geen ander middel dan Strauss met zijn *Das Leben Jesu* aan de kaak der publiciteit te stellen, ten einde de stad Groningen zich niet moge bezwalken met de *schande*, van Strauss' Werk aan ons land te leveren. De Groninger Courant van den 4 Julij van het jaar 1839. heeft tot dat oogmerk eenen brief van den Professor, regtstreeks aan dat Blad toegezonden, openbaar gemaakt. Die brief is in verschillende andere bladen overgenomen, en wel vermoedelijk met het gevolg dat de uitgaaf der vertaling van D.r Strauss bij een voornemen gebleven is; althans *Het Bestuur der vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels* heeft gemeend Hervormde Kerk te moeten spelen en, op grond van den tekst des gemelden Zendbriefs, de Confraters » vriendelijk te verzoeken, niet » alleen geene inteekenaren op Strauss *Das Leben Jesu* » aan te nemen, maar tevens alles aan te wenden, » wat strekken kan, om de verspreiding van dit kwade » zaad tegen te werken en zoo mogelijk te verhinde» ren (1)." Des Hoogleeraars brief had inderdaad ook al de vereischten, netten stijl, geleerdheid, welsprekendheid, hartelijkheid, vastheid, in één woord, alles wat op Protestantsche gemoederen konde werken; waartoe denkelijk de naam eens Hoogleeraars aan eene Nederlandsche Universiteit ook niet weinig bijdroeg. Eindelijk, om het schoonste en edelste van dien brief niet te vergeten, hij behelst vele en gewigtige waar-

(1) Nieuwsblad voor den Boekhandel. 13. Junij 1839.

Digitized by Google

heden zonder eene enkelde zigtbare leugen. Alleen, het Protestantismus had niet het minste regt om zulke waarheden uit te spreken, en vooral niet door den mond van eenen man, volgens wien de inzigten in het Christendom veranderlijk moeten zijn, wanneer men wil dat het Protestantismus behouden zal blijven.

§. 58.

Beschouwing diens briefs. — Gegronde grieven tegen Strauss; alleen, zij zijn ongegrond in den mond van het Protestantismus. — Contradictiën en illiberaliteit van den Hoogleeraar.

Laten wij des Professors brief eens een vlugtig, maar niet onverschillig, oogje toewerpen. De *Catholijke Nederlandsche Stemmen* (1839 N.o 29) hebben dien brief reeds tot grondslag genomen om de naaktheid van het Protestantismus aan te toonen wegens het geval waar hetzelve zich met de zending belast om de verspreiding van goddelooze leeringen te beletten; doch zulks, hoe waar en geestig ook betoogd, is tot mijn onderwerp niet genoeg. De Nederlandsche Nathanaëls moeten daarenboven nog zien dat het Protestantismus in dat wapen telkens onregtvaardig wordt en zich zelf vernielt; en willen zij zich te zulker gelegenheid eens vragen: » Kan er uit Rome wel iets goeds komen?" zoo heeft Rome veel kans, om ook daarmede van hunnentwege eene nieuwe bewondering harer eenvoudige schoonheid te verwerven.

Het eerste wat de Hoogleeraar op de vertaling des boeks van Strauss tegen heeft, is dat hetzelve te geleerd, en derhalve, de vertaling *ondoelmatig* is. » Een

Digitized by Google

» ieder," zegt hij, » die geen Latijn en Grieksch en
» Duitsche wijsgeerige taal verstaat, en op deze ver-
» taling van Strauss inteekent, werpt zijn geld dus
» weg."

Dit is volkomen waar, en het doelmatigste wat aan Nederlanders (uitgenomen aan den Vertaler en aan den Boekhandelaar) gezegd konde worden. Een gewoon lezer zou zulks op grond van zijne eigene ondervinding wel met meer regt kunnen beslissen; want een Geleerde, bijzonder een Protestantsch Hoogleeraar, ziet gaarne uit de hoogte, en de ongeleerden zijn over 't algemeen minder dom dan de geleerden zich verbeelden: doch de Professor mogt, in het geval van Strauss, genoeg op zijne menschenkennis vertrouwen, om zich tot zulk een vonnis geregtigd te rekenen.

Maar welk eene vertooning maakt daarbij het Protestantismus?

Deszelfs natuurlijk en schriftuurlijk grondbeginsel is: *Beproeft alles, en behoudt het goede;* en deze woorden van Paulus moeten naar de strengste letter verstaan worden door alwie zich niet op den benedensten trap van het Protestantismus wil bevinden. In ons N.r 15. had de Hoogleeraar gezegd: » Waar heeft JEZUS
» ons verpligt, altijd dezelfde inzigten in het Chris-
» tendom te hebben, of regtzinnigheid tot het ken-
» merk van Christelijke gezindheid gesteld?... Heeft
» Hij iets anders voor het merk, waaraan ieder zal
» bekennen, of iemand zijn leerling is, aangewezen,
» behalve de onderlinge broederliefde?.... Heeft
» PAULUS niet gepredikt, dat, waar de Geest des Hee-
» ren is, aldaar ook vrijheid is; en heeft hij niet het

Digitized by Google

» regt van eigen inzigt voor ieder' Christen tegen de » liefdelooze veroordeelingen van anderen krachtdadig » gehandhaafd (1)?" — Doch als wij nu in den brief lezen moeten dat Strauss met zijne inzigten te volgen, » op het zachtst uitgedrukt, eene groote onbezonnen- » heid heeft gedaan,.. ja.. zich beneden eenen » waarheidlievenden Jood gesteld," en » de geschied- » kundige waarheid der Evangeliën... met eene gren- » zelooze willekeurigheid aantast;" moeten wij nu niet denken dat Strauss maar zeer zwakjes door Paulus gehandhaafd is? Ten minste, zoude men niet zeggen dat de Hoogleeraar van Groningen het Christendom van Paulus, zoo hij hetzelve al kent, toch liefelijker weet te beschilderen dan te beoefenen? Hij zelf gevoelt zich dienaangaande niet al te gerust. » Ik vertrouw," zegt hij, » dat niemand, die zelf waarlijk liberaal is, mij » wegens dezen stap van illiberaliteit zal beschuldi- » gen." Maar ik, zonder de minste aanspraak op eene Protestantsche liberaliteit te maken en haar veeleer hoogelijk verafschuwende, ik beschuldig hem er van, en houde mij daarbij vrij gerust van de Christelijke broederliefde geenszins te kwetsen. Inderdaad is het niet illiberaal, het volmaakte Christendom daarin te doen bestaan, dat het » eene kracht Gods is, die den » mensch naar denkwijze, gevoel en leven al meer en » meer verandert, vernieuwt" enz., en dat geene enkelde leer vastgesteld mag worden; en daarna eenen Strauss, die dit principe getrouw behartigd heeft, in zijne Nederlandsche wedergeboorte onbarmhartig te

(1) *Gedachten* enz. blz. 40.

willen verstikken? Doch laten wij eens zien wat kwaads die beruchte Strauss dan toch wel gedaan mag hebben.

§. 59.

Doctor Strauss, een echte Protestant.

Strauss heeft, zegt de Professor, » het beste en » heiligste, hetwelk wij hebben, aangetast, om er » ons, konde het mogelijk zijn, van te berooven, „ zonder ons iets weder te geven." Maar hebben de Orthodox-Gereformeerden niet het regt om den Professor volmaakt hetzelfde compliment voor de voeten te leggen? En zullen de Roomschen het niet, met nog veel meer regt, te gelijk aan Luther, Calvyn, Zwingli en anderen doen? Inderdaad wat was de Reformatie anders dan eene aanranding van het heiligste wat onze vaderen hadden? En als wij Strauss bij de Hervormers, en zelfs bij den Hoogleeraar Hofstede de Groot, vergelijken, dan mag hij, zijne *vrijheid van inzigten* gebruikende, als een voorbeeld van gematigdheid geprezen worden. Nogtans van wege Strauss was zulks eene *onbezonnenheid!* — Doch ik zeg: Neen, Mijnheer de Professsor! Maar het is zuiver Protestantismus; en wel zoo zuiver, dat Strauss niet een enkelden der door u gestelde regels verwaarloosd heeft. Ook had niemand minder regt om hem van onbezonnenheid te betigten dan die Hoogleeraar, volgens wien de volmaakte Christen zich aan geene enkelde positieve leering mag binden. Gij hebt Strauss met hetzelfde regt beschuldigd, waarmede Luther eertijds Carlstad, Zwingel en anderen beschuldigd heeft: want als *vrij-*

Digitized by Google

heid van inzigt toch de kroon der Hervorming is, waarom mag Strauss dezelve dan niet even ongehinderd, als Luther, Calvyn en gij, op zijn hoofd passen? Het is zeer illiberaal, hem zulks te benijden of te betwisten.

§. 60.

Zijne onbezonnenheid ten onregte door den Hoogleeraar gewraakt. — Hetzelfde geldt van zijne grenzelooze willekeurigheid.

Maar waarin bestaat dan zijne onbezonnenheid? » Hij » heeft zich... beneden een' waarheidlievenden Jood » gesteld, daar, terwijl Salvador... de geschiedkun- » dige waarheid der Evangeliën nadrukkelijk hand- » haaft, Strauss, die onder Christenen is opgevoed, » lidmaat der Kerk en Doctor in de Theologie is, » door HEGELSCHE wijsgeerte bedwelmd, die waarheid » met eene grenzelooze willekeurigheid aantast." — Ziedaar de onbezonnenheid van Strauss! Voorwaar eene zeer beklagelijke en groote: maar, nademaal het Protestantismus zelf, in zijn beginsel, eene onbezonnenheid is, en nademaal het, voor het overige, een blijk van eenen schranderen geest is, de beginselen tot de gevolgen uit te strekken, zoo heeft geen Protestant ter wereld het regt om Strauss de geringste onbezonnenheid aan te tijgen; en het minst van allen een Hoogleeraar in de Hervormde Godgeleerdheid, volgens welken de kern des Christendoms in eene gestadige verandering van denkwijze en in eene onbeperkte vrijheid van inzigt bestaat. Wat Salvador's waarheidlievendheid betreft, ik voor mij wil er mijne ziel, noch

Digitized by Google

zelfs mijn' goeden naam, niet voor verpanden; van den anderen kant echter benijd ik het dien Jood ook geenszins dat hij vanwege het Protestantismus de eer en den roem der waarheidlievendheid geniet, hoewel ik, voor mij, het kiescher zou vinden, Jesus met Strauss tot eene Mythe, dan met Salvador tot eenen bedrieger te maken: alleen zal ik zeggen dat, wanneer het nadrukkelijk handhaven van de geschiedkundige waarheid der Evangeliën het kenmerk der waarheidlievendheid is, het Rationalismus (de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, het Nederlandsche Schoolwezen, Professor Hofstede de Groot, enz. enz. enz.) deze lievenswaardige deugd reeds van deszelfs geboorte af heeft beginnen te verzaken en thans geheel verzaakt heeft. Trouwens wat haalt het uit, de persoonlijkheid van Jesus nog met Salvador te blijven erkennen, terwijl men toch met Strauss eens is dat de beroemdste eigenschappen en daden van Jesus, schoon eeuwen en eeuwen lang door de geheele wereld als de onbetwistbaarste daadzaken geloofd, niets meer dan zinnebeelden of fabels zijn? Welke geschiedkundige waarheid blijft de Geschiedenis van Jesus zoodoende behouden? En wanneer de mirakelen, de Engelen, de duivels enz., die in het Evangelie voorkomen, zoo aan het vrije onderzoek en inzigt der menschen onderworpen worden, dat men daarin niet waarachtige daadzaken noch levende wezens behoeft te erkennen, ja veeleer niet mag erkennen (1), maar alles zinnebeeldig (b. v.

(1) Zulk eene middeleeuwsche domheid ware immers al te diep beneden den hedendaagschen tijdgeest!

Digitized by Google

door ziekten, buikspraak enz., welke bijbelverklaring met de schoolboeken reeds in de jeugdige verstanden der kinders gebragt wordt om goed wortel te vatten) verklaard moet worden; is het dan niet met het woord *geschiedkundig* (een woord hetwelk zich tot walgens toe in al onze geschriften vertoont) zigtbaar den spot drijven, als men dan nog het geringste aan de *geschiedkundige* waarheid der Evangeliën hecht? Nu Strauss den Persoon van Jesus weg redeneert, wordt zijn systeem eene onbezonnenheid ja eene *grenzelooze willekeurigheid;* als de hedendaagsche verlichting de Godheid van Jesus weg redeneert, weet men bijna geene woorden te vinden om zulk eenen vooruitgang naar behooren te prijzen: beide echter kwetst schier even zeer de *geschiedkundige* waarheid der Evangeliën. Het was zeker eene verbazende willekeurigheid toen Strauss de persoonlijkheid van Jesus loochende: doch hij was Protestant; en vanwege eenen nadenkenden en gevolgmatigen Protestant mag ons niets verbazen, al wilde hij ook den Eeuwigen Vader tot eene Mythe maken: alleen mag het ons met reden verbazen dat een Protestantsch Hoogleeraar, die eene geheele vrijheid van inzigt als de kroone der Hervorming aangeeft, zich in de bres stelt om een gevolgmagtig-protestantsch inzigt van *grenzelooze* willekeurigheid te betigten; even als ware hij aangesteld om over de onstuimige zee der Hervorming te gebieden en als had hij de zending (1) om, in navolging van God,

---

(1) Wie weet het? Trouwens dat het Protestantismus overal een natuurlijke onderdaan der Politiek is, men behoeft niet

tot haar te zeggen: *Tot hier aan toe zult gij komen; gij zult niet verder gaan: hier zult gij uwe zwellende golven verbrijzelen* (1). — Strauss is, volgens den Professor, door *Hegelsche* wijsgeerte bedwelmd; doch wat doet het, in den grond, ter zake of hij zijne philosophie van Hegel of van Kant, of van Luther of van Zwingli hebbe? Immers iedere Protestantsche Philosophie is er eene, welke men of zelf met zijn vrij inzigt vindt of van een anderen vrijen inziener ontvangt; zij draagt dus altoos den naam van eenen mensch; zij is derhalve eene zulke philosophie welke de geschiedkundige waarheid, niet alleen *der* Evangeliën, maar ook van *het* Evangelie (dat is, van het steeds voortdurende Rijk Gods (2)) minder met eene grenzelooze willekeurigheid (trouwens men mag iederen Protestant zijne goede trouw niet verdenken) dan

overveel doorzigt te hebben om het terstond te begrijpen. Ons Vaderland heeft bovendien het voorregt van het met allerhande bewijzen te kunnen staven. De omstandigheden dat Strauss » onder de Christenen is opgevoed, lidmaat der Kerk en Doc- » tor in de Theologie is," beteekenen hier vrij wat; althans zij zouden des Hoogleeraars geheel onwaardig zijn, indien niet ten minste het doctoraat in de Theologie eene grenspaal aan de *vrijheid van inzigt* stelde. De hoofdbron der Protestantsche graden is niet onbekend.

(1) Job XXXVIII. 11.

(2) Inderdaad het Protestantsche Symbolismus behandelt nagenoeg op dezelfde wijze de leeringen der Oudvaders als het Rationalismus die der Apostelen en Evangelisten. Onder gekunstelde eerbiedsbetuigingen jegens de Schrijvers randen zij hunne schriften aan op eene wijze, dat het woord *geschiedkundig* een bijzonder tooverwoord schijnt te zijn. — Luther moge geweest zijn wie hij wil; ik ken geen' Protestantsch Schrijver die het in rondheid bij hem kan halen.

Digitized by Google

met eene onwillekeurige grenzeloosheid aantast; zij is derhalve die philosophie tegen welke iedere Nathanaël op zijne hoede zal zijn als hij weet en behartigt, wat Paulus met de volgende woorden leert: *Ziet toe dat niemand u misleide door de philosophie en door de ijdele bedriegerij, volgens de overlevering der menschen, volgens de leerwijzen der wereld en niet volgens Christus: want Hij is het, in wien de geheele volheid der Godheid ligchamelijk woont* (1).

§. 61.

Verdere contradictien. — De Hervorming eene krankzinnigheid.

» Ten derde," zegt de Professor, » spreekt de Heer » Bolt van *denkende en waarheidlievende* mannen, » die hem tot de vertaling van dit werk hebben aan- » gezet, *zonder* die mannen *bij name* kenbaar te ma- » ken." — Dit kan, dunkt mij, zeer goed eene beredeneerde bescheidenheid van den Heer Bolt geweest zijn; want om in ons Vaderland juist te weten hoe verre men de Protestantsche principiën, zonder vrees voor politieke of maatschappelijke onaangenaamheden, drijven mag, dit is zeer moeijelijk. En, als de Professor verder zegt dat » er ook *denkende* en *waarheidlievende* » mannen zijn, die zich niet schamen *met hunnen* » *naam* voor den dag te komen," verwondert mij het laatste minder dan het eerste: trouwens dat die mannen » het werk van Strauss voor een misgeboorte van onze » eeuw houden," getuigt niet zeer gunstig voor hunne

(1) Col. II. 8. 9.

Digitized by Google

denkendheid, als ik dit woord zou mogen gebruiken. Inderdaad men behoeft niet zeer diep te denken om te kunnen begrijpen dat een systeem, hetwelk *vrijheid van inzigt* als hoogste princiep aangeeft, nooit geregtigd is om eenige nieuwe leering, hoe zonderling of onchristelijk zij ook moge wezen, als misgeboorte uit te schelden, en derhalve, dat die onversaagde mannen of al de juweelen van de kroon der Hervormde vrijheid niet kennen, of eenige derzelve aan anderen benijden. Doch deze ongerijmdheid had, geloof ik, maar onopgemerkt moeten gebleven zijn; want daar de Hervorming sedert hare geboorte ontelbare en allerlei soort van bruidegoms gehad heeft, zoo is het te verschoonen dat men soms een harer kinderen zoodanig lief heeft, dat men een ander, hetwelk men minder lief heeft, als onecht beschouwt.

Maar wat moet men wel denken als, volgens de gedachte mannen, het werk van Strauss » alleen moet » gekend worden door de Godgeleerden, gelijk de Ge» neesheer krankzinnigen moet kennen, om te weten » waar hunne kwaal zetelt, ten einde die te kunnen » wegnemen?" Immers het tegen het Catholicismus hebbende, zullen die mannen ongetwijfeld niet verzuimen om een ieder, met den Bijbel in de hand, toe te roepen: *onderzoekt* ALLES, *en behoudt het goede* (1); maar Protestant tegen Protestant, schijnt het onderzoek de taak der Godgeleerden te zijn! En als de Hoogleeraar Hofstede de Groot zich zijne vroegere leering herinnerd had, hadde hij die mannen liever

(1) 1. Thess. V. 21.

Digitized by Google

mogen raden om met hunne namen wat geheimer te blijven; want hij heeft beslist (1) » dat de Roomsche Paus hetzelve" (Christendom) » juist daarom niet goed kent, dewijl hij aan deze kracht" (van den mensch naar denkwijze gevoel en leven meer en meer te veranderen, te vernieuwen en volkomener (2) te maken) » in alles paal en einde wil stellen;" die domme aanmatiger van een' Roomschen Paus hadde diensvolgens beter gedaan met zulk eene taak aan de Dordsche of Haagsche Godgeleerden over te laten!! Maar als de Protestantsche Theologie eene analogie uit het vak der medicijnen gaat nemen, alsdan voorzeker kunnen wij hetzelve nooit gunstiger beoordeelen, dan met zulk eene handelwijs aan krankzinnigheid toe te schrijven; want welke vakken bevechten zich zigtbaarder dan de geneeskunst en het Protestantismus? Inderdaad, indien

(1) *Gedachten* enz. blz. 41.

(2) Zonder dit *volkomener* zou de strik al te bloot voor de oogen liggen; zoo fijn weet een fijne Protestant steeds zijne uitdrukkingen te kiezen! — Daar is niemand zoo eenvoudig of hij kent het spreekwoord: » Alle verandering is geene verbetering;" en iedere Nathanaël zal mij wel willen toestemmen dat deze spreekwoord-stijl in den gewonen stijl beteekent: » Alle verandering is doorgaans verslechting." Dit spreekwoord vindt reeds zijne bevestiging in dingen over welke ieder mensch begrip heeft, en in zulke dingen zal ook geen Protestant ter wereld aarzelen om hetzelve te eerbiedigen: maar in dingen welke boven het bereik van een ieder zijn wijl ze onmiddellijk uit de Goddelijke openbaring tot ons komen; in dingen alzoo, in welke iedere verandering eene godslastering en iedere vernieuwing doorgaans gevaarlijk, nooit noodig en zelden nuttig is; in dingen welke God bijzonderlijk aan diegenen toevertrouwd heeft, tot welke Hij gezegd heeft: *Die u hoort, hoort* MIJ,

Digitized by Google

de mensch over het algemeen zoo veel belang in de genezing zijner ziel als in die zijns ligchaams stelde, zoude men geene zwarigheid maken om blindelings de leiding zijner Leeraars te volgen. — Het strekt nogtans die mannen tot eer dat zij hunnen geneesheer bij krankzinnigen laten verschijnen; want aan een gewoon ziekbed zou zulk een man een al te mal zinnebeeld van het Protestantismus vertoonen. Het zou veelligt onkiesch zijn, de Hervorming aan die geesten toe te schrijven, van welke Luther, Zwingli en andere Hervormers, volgens hunne eigene getuigenis, hunne Bijbelverklaring geleerd hebben: laten wij dan liever zeggen dat de Hervorming eene krankzinnigheid geweest is, en bij gevolg, dat zij nooit aan haar beginsel getrouw kan blijven, zonder telkens eene nieuwe vlaag van krankzinnigheid te vertoonen. Deze beoordeeling moet, dunkt mij, aan hare hedendaagsche Bijbeloefenaars zoo

---

die u veracht, veracht MIJ enz., dat is, aan de Apostelen en hunne opvolgers, den Roomschen Paus en de met hem vereenigde Bisschoppen, Pastoors enz.; in zulke dingen,' zeg ik, moet dat spreekwoord eene volle beschaming ondergaan als men zich met de kroone der Hervorming wil versieren. De lompe Paus van Rome kent de kracht Gods niet goed, hij wil er in alles paal en einde aan stellen! Zij bestaat daarin, dat ieder mensch, hoe dom hij ook moge zijn, ja al kan hij niet eens lezen, maar meer en meer, met den Bijbel onder den neus, moet veranderen, vernieuwen en volkomener worden. » Laat ons toch weten," zegt onze gemoedelijke Professor, » wat Jezus en de Apostelen ons hebben geschonken, en, na- » dat het geroofd was" (door den Roomschen Paus zeker!), » de Hervormers ons hebben heroverd, *vrijheid van inzigt.* » Laat ons het weten, en houden, wat wij hebben, opdat » niemand onze kroon roove!" — Ach! Arme Nathanaëls!

Digitized by Google

meer welkom wezen, wijl zij, allerlei geesten uit den Bijbel, en meest door middel van krankzinnigheid, verdreven hebbende, eerder gelooven zullen dat Luther en Zwingli krankzinnig geweest zijn, dan dat de eerste herhaalde bezoeken van den duivel gehad heeft, en dat de andere op eene aangename wijze door eenen zwarten of witten geest (1) in zijne nachtrust gestoord is geworden. — Wie lust heeft om 's Professors volgende woorden te overwegen, zal bevinden dat hij juist tegen het Werk van Strauss, gelijk een Catholijk Polemist tegen ieder Protestantsch Werk spreekt; ik zal ze eenvoudig afschrijven. Hij zegt: — » Zoo wijst » (om nu te zwijgen van vele andere), b. v., de Heer » Busch Keiser, in eene recensie van Strauss, in » het *Tijdschrift: Waarheid in Liefde*, 1837. 11., » op het overtuigendst aan, dat, zoo men die geheel » onwetenschappelijke en willekeurige wijze van ver- » klaren of liever verdraaijen volgt, welke Strauss be- » zigt, aan alle geschiedenis den bodem wordt inge- » slagen, en men op *zijne* gronden zou kunnen be- » weren, dat de geheele Belgische revolutie van 1830 » eene mythe of sprookje is, ontsproten uit de Fran- » sche omwenteling, met welke zij in hoofdtrekken » en bijzonderheden zoo vele overeenkomst heeft. Ter- » wijl andere Duitsche Recensenten, aldaar blz. 382 » aangehaald, op de gronden van Strauss hebben be-

---

(1) Zwingel wist het zelf niet; zoodat, wanneer die kleuren sedert de drie jongste eeuwen veranderd, vernieuwd en volkomener gemaakt zijn, men ten minste ééne positieve weldaad aan de Hervorming te danken heeft: want heden ten dage kan men zwart en wit vrij gemakkelijk onderscheiden.

Digitized by Google

» weerd, dat er geen LUTHER, geen NAPOLEON, ja ook » geen STRAUSS zelf ooit heeft bestaan!"

§. 62.

Het Protestantismus voert tot het Deismus, ja tot het Atheismus.

Krachtige taal voorwaar, en met zeer veel welsprekendheid en waarheid uitgedrukt; nogtans het is niets meer dan eene negatieve redenering, dat is te zeggen het allerkrachtigste wat dezulken tegen elkander kunnen inbrengen, die gezamentlijk van hetzelfde valsche hoofdbeginsel uitgaan, en welke derhalve tegen de eene minder en tegen de andere meer, maar inderdaad tegen alle afdeelingen der Hervorming kan gelden. Luther en Calvyn hebben voorwaar de Geschiedenis met weinig meer eerbieds dan Strauss behandeld. Indien ik van mij konde verkrijgen om de Godheid van Jesus te loochenen, zoude ik zeker eene poging doen om ook Zijne Menschheid te kunnen loochenen; want Hem niet als God erkennende, kan ik Hem onmogelijk als Mensch erkennen, zonder Hem tevens als eenen bedrieger te erkennen, en wel als den fijnsten die er ooit bestaan heeft. Zulks, ik beken het, kan niet geschieden zonder aan het gezag der geschiedenis geheel den bodem in te slaan: maar hoe gemakkelijk was dit niet voor Strauss, nu zijne hervormende voorloopers reeds lang gepoogd hadden, de hoepels van dat vat te vernielen en deszelfs duigen omtesmijten? Inderdaad, als men de mirakelen van Jesus, inzonderheid de bovennatuurlijke omstandigheden Zijns levens (Zijne verrijzenis,

hemelvaart enz.) tot de klasse van sprookjes mag vernuftelen, wie zal dan nog door den eerbied voor de Geschiedenis teruggehouden worden van ook Zijnen persoon tot eenen Apollo of Hercules te maken? Zoo waar is het, dat het Protestantismus, getrouw opgevolgd, regelregt tot het Scepticismus leidt; onze Catholijke Vaderen hebben dit reeds sedert eeuwen aan de Hervorming voorspeld, en hunne voorspelling is herhaalde malen bevestigd; maar thans, nu het Werk van Strauss in de wereld is, is deze waarheid zelfs door het Protestantismus erkend geworden. Een onderwijzend gezag is, zoo in den Godsdienst als in alle vakken, onze eerste meester; dit is de philosophie van den H. Augustinus, en, volgens hem, de philosophie der natuur (1): alwie dezelve niet volgt, dat is, alwie de positieve leering verwerpt om vrijheid van inzigt te prediken, mag zich over niets meer verwonderen, zelfs al wilde iemand uit den Bijbel betoogen dat er geen God bestaat.

§. 63.

Vergelijking tusschen de Protestantsche en de Catholijke boekveroordeelingen.

Het boek van Strauss heeft dan een resultaat der vrijheid van inzigt geleverd, aan hetwelk onze Nederlandsche prediker der vrijheid van inzigt geoordeeld heeft, in naäping van den Roomschen Paus, paal en einde te moeten stellen; laten wij beider magtoefening eens vergelijken.

---

(1) *Naturæ ordo ita se habet, ut cum aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas.* De Moribus Eccl. Cath. Lib. I. Cap. 2.

Digitized by Google

» Om deze redenen," zegt de Hoogleeraar, » die » ik nog met meer andere zou kunnen vermeerderen, » acht ik mij verpligt, alle denkende en waarheid- » lievende menschen, die Strauss nog niet kennen, » te waarschuwen, zich door geene aanprijzing het » geld, dat zij beter kunnen gebruiken, te laten ont- » futselen" (het is bijna of de Heer Bolt een goochelaar of beurzesnijder is (1); althans in minder verhevenen stijl beteekent die taal zooveel als: Lieve burgerij! Past op uwe zakken)! » en den tijd, dien zij » nuttiger kunnen besteden, met het bestuderen van » deze onrijpe en wrange vrucht eener ontstelde wijs- » begeerte te laten ontrooven, en tevens den Heer

(1) De *Kamper Courant* heeft ook het geld als den hoofdgrond gebezigd om de vertaling van Strauss te beletten; maar iets ronder, ten minste iets duidelijker, dan de Professor. Deze begon zijnen brief: » Met groote verwondering heb ik ... » eene bekendmaking gelezen van den boekverkooper BOLT, » dat hij" enz. De Kamper Courant zegt: » Uitgenomen de » verwondering, (want der geldzucht is niets te heilig), stem- » men wij .... geheel in met Prof. P. HOFSTEDE DE GROOT" enz.; indien echter de *vrijheid van inzigt* iets meer dan eene leus en niet een monopolie der Hoogleeraars en Couranten is, komt mij de verdenking van onheilige geldzucht iets liefdeloos, althans hard voor. Uit eene hiervoren (blz. 159.) aangehaalde uitdrukking des Professors schijnt de Heer Bolt zelf de Vertaler te zijn, dus een man niet zonder inzigt en die derhalve ook zijn aandeel in de buit van de herovering der Hervorming eischen mag en reden heeft van onvergenoegd te zijn dat zijne medestrijders hem voor de geheele wereld in de verdenking eener lage geldzucht brengen. Mijne *denkende* Lezers die zich de lijst der geschilschriften (§. 22.) herinneren, zullen zich zeker verwonderen dat de Heer Bolt, de voornaamste Uitgever der geschriften ter verdediging der Dordsche Kerk, nu in eens over de Haagsche Kerk heen gesprongen is om zich met de

Digitized by Google

» Bolt openlijk te verzoeken, dat hij zijn plan weder » intrekke en zijne pers niet onteere door zulk een » misvormd voortbrengsel der Duitsche letterkunde op » onzen bodem over te planten." — Ziedaar dan het *non plus ultra* van de magt der Hervorming als zij haren bruidegom, den Staat, niet in den arm knijpt: eene waarschuwing aan de menigte om op haar geld en tijd te passen, en een ootmoedig verzoek aan den boekverkooper om voor de eer zijner pers bezorgd te zijn! De Roomsche Paus daarentegen, zijner waardigheid en zijner positieve aanstelling bewust, geeft eenvoudig aan het boek van Strauss een nummer in den *Index librorum prohibitorum*, en van dat oogenblik af aan is het geloof der Catholijken gewaarborgd

---

leering van Srauss te bemoeijen, en lang, wegens het uitgeven van een politiek Tijdschrift, aan politieke moeijelijkheden gesukkeld heeft. Bij gelegenheid van deze of gene uitgaaf welke ik wel ooit aan het Publiek heb aangeboden, heb ik wel brieven van Protestantsche boekverkoopers gezien, volgens welke de belangen van den handel *in alles boven aan* zouden moeten staan. Misschien is dit wel eene Protestantsche Traditie; en zoo ja, dan zeker eene, welke haren oorsprong zelfs in de eerste eeuw der Reformatie mag zoeken: althans Ulenberg is zeer aardig als hij ons (*Redenen* blz. 417.) op eenen boekdrukker te Zurich, met name Christoffel Froschover oplettend maakt, wiens vooruitgang *per saltum* eenige overeenkomst met dien van den Heer Bolt heeft. Niettemin onderstel ik gaarne dat zulks of iets onbedacht gezegd was of een uitvloeisel van het Protestantismus is; ten minste zal ik mij wel wachten van menschen, die ik hoogacht, van lage geldzucht te betigten. Indien ik echter eene gevolgtrekking maken moet, zal ik zeggen dat, wanneer de leering van Strauss in ons Vaderland opgang maakt, het zeer wel gebeuren konde dat onze Zaligmaker vroeg of laat onder de Protestanten met den naam van Mercurius zal prijken.

Digitized by Google

en hoort men, onder de Catholijken, van dat boek niet anders dan met de meeste verachting spreken. De conscientiën der Catholijken en hunne zucht om met den Roomschen Paus vereenigd te blijven, zijn veel krachtiger dan hunne geldzucht; en bovendien zou de bezorgdheid voor hun geld hun wat te laag toeschijnen, indien hunne leeraars juist dat middel op den voorgrond stelden en herhaalden, ten einde hen van het lezen van verderfelijke boeken af te schrikken. Ziedaar dan ten minste iets goeds wat uit Rome kan komen, en wat Wittenberg of Zurich of Geneve of Groningen niet evenaren, maar alleen op een zeer nederigen voet naäpen kan. Moge het mijne Nathanaëls bewegen om hunne ijdele verachting van Rome in eene vruchtbare bewondering van dien zetel der waarheid en des gezags te doen overgaan!

§. 64.

Besluit der bespiegelingen over het boek van Dr. Strauss. — Dankbetuiging aan Professor de Groot. — Zijne Gedachten over de beschuldiging *enz.*

Men zou mij hoogelijk miskennen, indien men, hetgeen ik tot hiertoe gezegd heb, in dier voege opvatte alsof ik het met het boek van Strauss iets op had; integendeel, niemand kan hetzelve meer verfoeijen dan ik. De Professor had er nog meer kwaads van kunnen zeggen dan hij gedaan heeft, zonder vrees van als lasteraar beschouwd te zullen worden. Het middel, door hem gebezigd om deszelfs vertaling bloot in manuscript te laten blijven, (schoon belagchelijker dan den

Digitized by Google

Roomschen *Index*, waarmede de Protestanten anders zoo gaarne lagchen en welken zij als het middel beschrijven om de menigte dom te houden), heeft zijn doel geschoten; ik betuig hem er mijnen hartelijken en opregten dank voor, en ons geheel Vaderland is hem daarvoor veel dank verschuldigd. Ik heb Strauss alleen in eene negatieve bescherming genomen, dat is, ik heb aangetoond dat iemand, die zelf een vernielend beginsel aankleeft, niet het minste regt heeft om een anderen vernieler aan te vallen; en deze ongerijmdheid mogt, meende ik, zoo minder voor de liefhebbers der waarheid onopgemerkt blijven, nu de aanvaller de man was die zelf eene volledige en onbeperkte vrijheid van inzigt gepredikt had en het diensvolgens geenszins kwalijk nemen mogt dat Strauss het werk der Hervorming voltooide. Ik heb dan zoodoende bewezen wat ik hierboven (§. 57.) zeide, namelijk dat de Hoogleeraar Hofstede de Groot zelf zijne *Gedachten* op het allerduidelijkst wederlegd heeft; het ware derhalve misschien van belang, eene andere keus uit de veelmaals gemelde Werkjes te doen. Dewijl echter deze *Gedachten* hun bestaan aan eenen Hoogleeraar eener beroemde Nederlandsche Universiteit te danken hebben, en geschreven zijn om in het reeds bestaande geschil uitspraak te doen of toelichting te geven; dewijl dezelve in eene geheele *vrijheid van inzigt* bestaat welke niet tot sijsteem gebragt kon worden zonder beginselen, waarmede, *zoo men die geheel onwetenschappelijke en willekeurige wijze van verklaren of liever verdraaijen volgt, aan alle geschiedenis de bodem wordt ingeslagen* (§. 61.): zoo gis ik dat mijne ge-

Digitized by Google

eerde Lezers toch het liefst zullen zien dat ik mij aan de eerste keus maar houde; weshalve ik dan nu tot de regtstreeksche beoordeeling dier *Gedachten* overga.

§. 53.

Aanleiding tot dat Werkje. — De Hoogleeraar is ook al een zoeker.

Na, op het titelblad, zijn Werk voorloopig aan het oordeel van verstandigen onderworpen te hebben, begint de Hoogleeraar hetzelve in dezer voege: » De » beschuldiging, dat de Mannen, die waarheid en » godzaligheid .... moeten prediken ...., trouweloos » belofte en eed schenden en aldus de Nederlandsche » Hervormde Kerk bedriegen en verraden, wordt hoe » langer zoo luider en stouter vernomen, zonder dat » er tot dus verre iemand was, die haar onderzocht » en of bewees of ontzenuwde." — De beschuldiging was gedaan; zij was niet door nameloozen noch ten laste van nameloozen gedaan; zoo lang derhalve dezelve niet ontzenuwd werd, moest het publiek haar als bewezen beschouwen. » Dit zwijgen," zegt echter de Professor, » heeft vele niet onaannemelijke gronden; » onder anderen dezen, dat de beschuldigden zich te » zeer bewust zijn, van eerlijk en trouw hunne ver- » pligting na te komen, dan dat zij die beschuldiging, » welke zij als vuigen laster beschouwen, zich zouden » aantrekken." — Deze grond, als zijnde een van die negatieve gemeenplaatsen van welke de vuigste lasteraar zich even krachtig als de vroomste leeraar kan bedie-

nen, is evenwel zoo weinig aannemelijk, dat de Hoogleeraar liever eenen der andere had moeten aangeven. Het echter bij dien éénen latende berusten, zegt hij verder: » Maar zulk zwijgen kan toch ook te lang » duren; bij voorbeeld, wanneer zeer vele gemeente- » leden het voor toestemmen opvatten, en meenen, » dat de beschuldiging niet *wordt* wederlegd, dewijl » zij niet wederlegd *kan* worden." — Dit voorbeeld was in den tijd iets meer dan een voorbeeld; het was de bare waarheid. De beschuldiging was bijzonderlijk tegen twee Predikanten gerigt die hunne leering niet bloot aan hunne eigene gemeenteleden, maar aan de geheele Nederlandsche Hervormde Kerk verkondigd hadden. Zij hadden zich genoemd; zij hadden tevens door hunnen edelen stijl en door andere blijken van bekwaamheid bewezen dat zij zulk eene grove beschuldiging niet lang op hen behoefden te laten drukken, wanneer de natuur der zaak het niet onmogelijk maakte, hen daarvan te bevrijden. Het kon hun derhalve niet onaangenaam zijn, dat, terwijl hier en daar de regtbanken zich met de ligchamen en bezittingen der beschuldigers bemoeiden, een Hoogleeraar van Groningen het wel op zich wilde nemen om hen in den geest, schoon » bescheiden en nederig," te kastijden. » Want," zegt hij, » ik wil niet twisten en schelden, » 't welk in ieder geval voor den Christen onbetame- » lijk is;" en aan dit voornemen is hij zeer getrouw, uitgezonderd wanneer de Roomsche Paus of deszelfs aanhangers hem soms in den weg mogten komen, die hij dan ook, met *zijn* Christendom onmogelijk voor Christenen houden kan. Daar deze menschen, in het

Digitized by Google

oog der verlichting, natuurlijk aan een allerdrukkendst kruis geklonken zijn, zoo spreekt van zelf dat de Professor hun van tijd tot tijd een gelei van gal en mirre voor den mond moest houden; doch het is telkens zoo overzuikerd dat de mijne er niet voor gewalgd heeft: ik vertrouw alzoo dat mijne Lezers er niet voor zullen gruwen.

Voor het overige, het Publiek moest het met zeer groote belangstelling aanzien dat een aanzienlijk Hoogleeraar zich tusschen de strijders mengde: trouwens bijaldien het toenmalige geschil op Protestantsche gronden uitgemaakt konde worden, dan voorzeker moest hij de man daartoe zijn; want van eenen Hoogleeraar in de Hervormde Godgeleerdheid mogt men met het volste regt geleerdheid, wijsheid, bijbelkunde, belezenheid en meer zulke prijselijke hoedanigheden verwachten. Het was zijner liefde jegens de Nederlandsche Hervormde Kerk waardig, de tegen haar gerigte gruwelijke beschuldiging niet te verdragen, en hij deed zijn beroep van Hoogleeraar eer aan, met daar te spreken waar gewone Leeraars tot het zwijgen veroordeeld schenen. Helaas hij geeft zijne leering voor niets meer dan g e d a c h t e n uit; hij *zoekt* nog de *waarheid* (1) en na al zijne redeneringen is hij van het onvolledige zijner gedachten nog bewust (2): niettemin, aangezien Protestantsche wijsheid en geleerdheid het nooit tot eene hoogere bewustheid brengen kunnen zonder zich in eene onverdragelijke hoovaardij te veranderen, zoo gebiedt de liefde ons om over deze omstandigheid heen

(1) Blz. 4. (2) Blz. 42.

Digitized by Google

te zien, en eenvoudig te onderzoeken wat wij van zijne Gedachten te denken hebben.

§. 66.

Eerste Gedachte. — Spitsvondige aanranding der Formulieren-verdedigers. — Ongelukkig gekozene voorbeelden.

Des Hoogleeraars » eerste gedachte is deze, dat velen » hier van de valsche vooronderstelling uitgaan, alsof » het niet houden van eene belofte of eenen eed in » ieder geval iets schandelijks en verkeerds zij.'' Hij heeft gelijk met zulks » *mijne* gedachte'' te noemen; want ik heb die *vooronderstelling* noch in het geschrift van den Predikant De Cock, noch in eenig ander gevonden; ook zullen wij spoedig zien dat hij dezelve den beschuldigers geheel zonder grond aandicht. Hierna legt hij hun de volgende taal in den mond: » Hebben zij niet beloofd, niet bezworen, de Formu- » lieren van eenigheid te houden? en nu doen zij het » niet! Zij zijn eedbreukige, gruwelijke menschen.'' Waarop hij antwoordt: » Ik twijfel zeer, of die re- » denering doorga;'' doch ik voor mij ben en blijf, ondanks zijnen grooten twijfel, van gevoelen dat dezelve zeer echt is (1): want moge hunne eedbreuk hen al niet tot meineedigen maken, zij zal toch niet beletten dat zij g r u w e l ij k e menschen zijn; vooral niet, nu des Professors toelichtingen zoo gekozen zijn, dat ik geene kans zou zien om der eedbrekers gruwelijkheid duidelijker te vertoonen.

(1) Zie *Antwoord op het Zestal* I.e Deel blz. 249.

Hij haalt, uit Philo van Alexandrië, het voorbeeld van Joden aan, die gezworen hadden, zich te zullen bedrinken, dezen of dien te vermoorden, enz.; ook dat van Herodes, die, tegen zijne overtuiging, aan eene bevallige danseres het hoofd van Johannes den Dooper schonk, wijl hij zich onder eede verbonden had, haar alles te geven wat zij zoude vragen: en wie ziet hier niet de kromme omwegen welke de verlichting maakt, ten einde den eenvoudigen het oude spoor te doen verliezen? » Is het houden van zulke eeden » loffelijk?" vraagt de Professor; en de ijveraars voor de Kerkleer zullen er ongetwijfeld neen op antwoorden; zoodat hieruit reeds blijkt dat het valsch is dat zij van zulk eene valsche vooronderstelling uitgaan. Het gold hier niet eene afgetrokkene bespiegeling over de verpligting welke uit eenen eed ontspruit; en dat een eed niets aan de natuur der bezworene zaak verandert, dit heeft men in de middeleeuwen reeds geweten. Zeker zullen de Seperatisten zonder bedenking zeggen dat die Joden en Herodes hunnen eed niet mogten houden, en veelligt nog eens vragen, of dat dan niet gruwelijke menschen waren: maar van den anderen kant zullen zij, en met reden, zwarigheid maken om den eed dier menschen op dezelfde lijn met dien der Hervormde Predikanten te stellen, en gaarne zullen zij dan de eedbreukige Predikanten de eer gunnen van met die Joden en met Herodes vergeleken te worden. Het vraagpunt was hier, of een op kerkelijk gezag voorgeschrevene eed ooit verbroken mag worden. Met de beginselen der voorvaderlijke eenvoudigheid was op die vraag gemakkelijk te antwoorden, en de toen-

Digitized by Google

malige beschuldigers hadden daartoe nog genoeg anti-protestantismus in hunnen boezem. Inderdaad, wiens ziel zal niet gruwen wanneer hij denkt aan eene Kerk, welke aan hare uitstekendste ledematen, aan hare leeraars, eenen eed voorschrijft dien zij niet houden m o g e n? aan eene Kerk, welke een Hoogleeraar in de Godgeleerdheid dierzelfde Kerk tegenover hare bedienaars, gelijk eenen wulpschen Herodes tegenover eene verlokkelijke danseres, moet stellen, om hare jongste trouweloosheid iets te kunnen verbloemen? aan eene Kerk, welke den onderwerpelijken eed eerst op grond van het z u i v e r e w o o r d G o d s voorschrijft, en naderhand degenen, die zulken eed gedaan hebben, leert, ja als het ware gebiedt, denzelven te breken, op straffe van, door eenen Hoogleeraar, met dronkaards, moordenaars, bloedschenders vergeleken te zullen worden, en van misschien nog veel bedenkelijkere moeijelijkheden te mogen voorzien? — Wat een Catholijke op zulk eene vraag zeggen zou, is gemakkelijk genoeg op te maken. Ten minste als in den tijd een Predikant van den ouden stempel mij wegens zulk gemoedsbezwaar geraadpleegd had, mijn antwoord ware ongetwijfeld nagenoeg op het volgende nedergekomen geweest: — » Zeker moogt, ja moet gij eenen eed breken die u verpligt om tegen uw geweten te prediken; doch wees nu te goeder trouw, en leer uit deze omstandigheid dat uwe Kerk, welke u z u l k e n e e d voorschrijft, niets anders dan eene synagoog des bedrogs en der dwaling is, al zweert zij ook, het loutere woord van God te verkondigen. Vermoedelijk zult gij denken dat uit Rome nooit iets goeds kan komen;

Digitized by Google

doch laat u door de magtspreuken eener Kerk, welke, door Luthersche en Calvynsche wijsgeerte bedwelmd, de waarheid met eene grenzelooze willekeurigheid aantast, aangezien zij met het beste en heiligste, wat wij hebben, te weten met de heiligheid en onschendbaarheid der eeden, trouweloos omspeelt, niet verder bedwelmen. Zulke spotternijen, ten laste van Rome, zijn lage vooroordeelen; evenzoo spraken de blinde Joden ook ten laste van Nazareth. Maar kom en zie; word een Nathanaël! Gij kunt ten minste verzekerd zijn dat in de Catholijke Kerk een welberadene eed eene onschendbare verbindtenis te wege brengt en eene allerheiligste godsdienst-oefening is."

§. 67.

Voortzetting van het voorgaande. — De Hervormers volgens den Professor. — Hun voorbeeld is niets minder schandelijk en onbijbelsch, dan dat van hunne opvolgers.

Vermoedelijk heeft niemand beter dan de Hoogleeraar van Groningen ingezien dat het toenmalige strijdpunt, uit een eenvoudig oog beschouwd, onvermijdelijk tot zulk eene beslissing leiden moest, gelijk dewelke ik zoo even ontworpen heb. Wat immers konde hem anders bewegen om reeds terstond eene onderstelling tot grondslag te leggen, welke iedereen, die niet door dronkenschap, moordlust, geilheid of gruwelijke onwetendheid bedwelmd is, zoo wel als hij, voor valsch verklaart? Wat, om dezelve, door zijn »van welke men uitgaat," aan het Separatismus toe te dichten? Wat, om zoo lang en zoo kunstig om te draaijen, alvorens

Digitized by Google

zelf zijne verlichte inzigten te vertoonen? Wat, om tusschenbeiden de slavernij van het Roomsche juk en den Paus, als Antichrist, in het spel te brengen? Een ware Israëliet, in wien geen bedrog is, gaat regtschapener te werk; doch de Professor vreesde veelligt dat er misschien hier of daar een Nathanaël zou zitten, die, de onophoudelijke hervormingen der Hervorming moede, eens in die Kerk ging zien, welker leering de eeuwige Waarheid tegen alle hervormingen van menschen gewaarborgd heeft. — Hij gelooft niet dat iemand zijner lezers in twijfel kan zijn; inderdaad niemand, die verstand heeft, zal gelooven dat eene slechte daad door eenen eed tot verbindtenis geraakt: maar of niemand » zal aarzelen ook in dit opzigt de » denk- en handelwijze der Hervormers goed te keu- » ren," dit is iets anders; vooral als men derzelver beschrijving van den Professor overneemt. » Deze waren," zegt hij, » bijna allen, voordat zij Hervormers der » Christelijke Kerk werden, Geestelijken in dezelve, en » hadden als zoodanig met eede bezworen een ongehuwd » leven te zullen leiden en den Paus gehoorzaam te » zijn. Doch toen zij inzagen, dat zij eene verkeerde » belofte hadden afgelegd, hield hun eed hen niet » terug, om dezelve te breken. Zij verklaarden in te » zien, dat zij iets hadden bezworen, wat zij niet » mogten houden, gingen in het huwelijk en zeiden » den Paus de gehoorzaamheid op." — Als het slot dezer beschrijving waarheid behelst, zal het toch wel niet moeijelijk zijn, verder te besluiten dat die Hervormers zeer gruwelijke menschen geweest moeten zijn.

Digitized by Google

De Apostel Paulus schrijft: — *Maar ik zeg aan de ongetrouwden: het is hun goed dat zij zoo blijven gelijk ook ik. Ik wil dat gij zonder bekommernis zijt. Die zonder vrouw is, is bekommerd wegens hetgeen den Heere betreft, hoe hij aan God behage. Maar die met eene vrouw is, is bekommerd wegens de zaken der wereld, hoe hij der vrouwe behage; en hij is verdeeld* (1); en hoe nadrukkelijk worden deze woorden niet, wanneer men zich menschen verbeeldt, wier regtstreeksch beroep of ambt het is, zich wegens de zaken des Heeren te bekommeren? Nu, zulke menschen waren, volgens den Professor, de Hervormers; hij zegt bovendien, dat zij zich door eenen eed tot het ongehuwde leven verpligt hadden. Hadde hij nu eenvoudig gezegd dat zij dien eed niet behoefden te houden, dan voorzeker zou alwie de leering van Paulus als de leering des Christendoms erkent, voor de leering des Hoogleeraars moeten gruwen: maar nu hij zelfs zegt dat de Hervormers dien eed *niet mogten houden*, hoe gruwelijk moet die leering dan wel niet in het oor van iederen Nathanaël klinken?

§. 68.

De Hervormers volgens de Geschiedenis.

Voor het overige laat het zich vermoeden dat dit verhaal in den tijd aan de verschillende ijveraars, zoo voor als tegen de Kerkleer, zeer welkom geweest zal

(1) I. Cor. VII. 8. 32. 33.

Digitized by Google

zijn, en bij gevolg, dat zulks het gebrekkige en valsche van 's Professors redenering en toelichtingen veel verbloemde: van den anderen kant is het echter zeer waar, » dat zoo men die geheel onwetenschappelijke » en willekeurige wijze van verhalen of liever ver» draaijen volgt, welke Hofstede de Groot bezigt, aan » alle geschiedenis de bodem wordt ingeslagen." De Hervormers hebben de kloosternonnen geschaakt en laten schaken, niet wijl » zij inzagen dat zij eene » verkeerde belofte hadden afgelegd;" maar wijl de geest der Hervorming hen te vleeschelijk gemaakt had om aan eene Christelijke, vijftien honderd jaren lang geëerbiedigde en door Paulus duidelijk aangeprezene gelofte getrouw te kunnen blijven. » Zij verklaarden" zoo weinig, » in te zien dat zij iets hadden bezworen wat » zij niet mogten houden," dat zij veeleer zich over hunnen meineed schaamden en geen beter middel wisten om hunne verradene conscientiën te stillen, dan tegen de heiligheid der geloften uit te varen en in dat oogmerk de H. Schrift te vervalschen. Luther had, wel is waar, reeds in 1522. te dezen opzigte de schandelijkste teugelloosheid gepredikt; ten gevolge derzelve begonnen eene menigte monniken en nonnen hunne kloosters te ontvlugten en te Wittenberg eene wijkplaats te zoeken: in 1523., toen eenige adellijke nonnen zich ook in de vrije wereld wenschten te begeven en zulks van hunne ouders niet verkrijgen konden, had een zekere Leendert Kopp dezelve op eenen nacht uit het klooster bevrijd, waartoe hij door Luther aangezet was en waarover Luther dien man terstond daarna in een openbaar geschrift als een' *zaligen roo-*

Digitized by Google

ver hemelhoog verhief; desniettemin wachtte Luther echter tot het volgende jaar, om zelf het monnikskleed af te werpen; en meer dan twee jaren liet hij verloopen, eer hij zich eene zoogenaamde vrouw uit het geroofde negental koos. Zoo lang had eene goed beredeneerde menschenvrees den man van die schanddaad terug gehouden; en toen dezelve gepleegd was, mishaagde zij nog grootelijks aan zijne eigene partij. Zelfs zijn dierbare vriend Melanchton treurde er bitter over, en zou ontroostbaar gebleven zijn, ten ware Luther geschreven hadde dat hij zich bij de menschen verachtelijk heeft gemaakt door een huwelijk, waarover hij hoopte dat de Engelen lagchen en de duivels weenen zouden; weshalve Melanchton dan ook vertrouwde dat er wel iets goddelijks onder dat huwelijk zoude schuilen. Thomas Moore vraagt bij deze gelegenheid: » Is » het mogelijk, de lafheid of de huichelarij (want » één van beiden moet het zijn) verder te drijven?" De openhartige Luther echter getuigt dat hij zijn huwelijk ook aangegaan heeft ten einde dezulken, die hem van een al te gemeenzamen omgang met Freule Catharina van Bore betigtten en waartoe zij uit eenige teekens van laatstgenoemde aanleiding namen, den mond te stoppen. Zulks leeren ons Cochlæus, Sleidanus, Seckendorf, Melanchton, al te maal tijdgenooten, meest vrienden van Luther, ja Luther zelf (1); en in 1834 zal het inzigt van eenen Hoogleeraar in de Nederlandsche Hervormde Kerk de vrijheid nemen

---

(1) Zie Ulenberg's *Leven van Luther*, kap. 11. n. 3. kap 14. n. 4. kap. 16. n. 2. — Thomas Moore's *Reize* enz. kap 46.

Digitized by Google

van ons te leeraren dat het ongehuwde leven zulk eene groote ongeoorloofdheid is, dat de Hervormers, die zich met eede daartoe verbonden hadden, ingezien en verklaard hebben dat zij hunnen eed moesten breken! Zonder nog daarbij van Calvyn aan te toonen dat hij niet bijzonder trouwzuchtig was (1), hebben wij reeds meer dan genoeg gezien, welk een diepen eerbied onze Professor voor het behoud der Geschiedenis heeft en welke heilige leeringen hij er uit weet te trekken.

§. 69.

Tweede Gedachte. — Zij is ingewikkeld ontwikkeld, en eene in 't oog loopende spitsvondigheid.

Zooveel over des Hoogleeraars Eerste Gedachte. Het spreekt van zelf dat, bijaldien zij de grondlegging tot de drie volgende is, uit deze zich niet eene bijzonder weldadige ontdekking voor het rijk der waarheid laat verwachten.

Zijne Tweede Gedachte is vrij omslagtig en ingewikkeld uitgedrukt; gelukkig echter heeft hij zelf, in den *Inhoud*, ons den dienst bewezen van te zeggen dat zij op het volgende neder komt: — » Dat de » Leeraren hunnen eed moeten breken, indien zij im-

(1) Men weet dat Bucer hem er met veel moeite toe heeft moeten aansporen; voor het overige, in menschen als Calvyn laat zich zoo iets wel verklaren. Lot kon zijne dochters aan zijne medebewoners van Sodoma ook niet kwijt worden. — Wie zich met dit punt der geschiedenis van Calvyn goed bekend wil maken, kan het *Antwoord op het Zestal Brieven* (2.e Deel blz. 349. en volg.) raadplegen.

Digitized by Google

» mer hebben bezworen, eene door menschen vast-
» gestelde leer te houden." Hier hebben wij de Gedachte, schoon niet onvoorwaardelijk, minder voorwaardelijk dan in den tekst; zoodat de liefhebbers der waarheid 's mans ontwikkeling naar dezen grondslag misschien beter zullen begrijpen.

Ongelukkig echter verlaat hij terstond het gekozene standpunt. — Het onderwerp zijner stelling is, gelijk men ziet, de vastgestelde leer; en hij gebruikt de magt van wetten te maken om daarmede die stelling te bewijzen: het is alzoo klaar, dat hij eene schim bestrijdt; want wie twijfelt er aan, dat dezelfde magt, welke eene wet kan maken, dezelve ook kunne opheffen? Met de leering der waarheid is het daarentegen anders gelegen. De waarheid is onveranderlijk gelijk God: zou men derhalve bevinden dat de leering eens veranderd moet worden; dan spreekt het zonder mond, dat zij niet de leering der waarheid, maar des bedrogs en der leugen was.

§. 70.

Evenwel redt de Hoogleeraar daarmede de zaak niet. — De leering des natuurregts en der Catholijke Kerk aangaande de beloften en eeden.

Laten wij echter eens niet zoo scherp zien, maar veinzen dat 's Professors buitenstap naar de wetten geheel in den regel zij. Wat dan? — De Eerste Gedachte zal daarom evenzeer eens Hoogleeraars in de Godgeleerdheid onwaardig blijven. — Om mij met deze bewering goed te doen begrijpen, moet ik mij verbin-

Digitized by Google

den om de Catholijke, dat is te zeggen, de ware leerbeginselen wegens den eed duidelijk daar te stellen.

De eed, gelijk ik reeds gezegd heb (§. 66.) verandert niets aan het wezen eener belofte; is de belofte op haar zelve ongeoorloofd, een bijgevoegde eed zal haar niet verbindend maken: is zij daarentegen in den regel, zoo zoude het reeds eens Christens ja eens eerlijken mans onwaardig en zonde zijn, dezelve te schenden, zelfs al ware zij niet met eenen eed bekrachtigd. Door iedere wettige belofte is men reeds jegens God verbonden: soms slechts middelijker wijze, wanneer namelijk de belofte slechts tijdelijke zaken betreft; altijd regtstreeks en onmiddelijk, wanneer er een eed bijgekomen is. Door den eed is zij bijzonderlijk eene zaak Gods geworden. Verbindt men zich tot iets van weinig aanbelang, zoo is het altijd zonde, deze verbindtenis met eenen eed te verzwaren; want dit ware God in beuzelingen mengen en derhalve Zijnen Naam ijdelijk gebruiken. Zou eene zaak, tot welke men zich verbindt, ongeoorloofd zijn, zoo kan een eed haar niet geoorloofd maken; door zulk een' eed wordt men echter een gruwelijk mensch, gelijk de Joden van Philo, en Herodes, en (als het stelsel des Hoogleeraars doorgaat) de Predikanten die de Formulieren bezworen hebben, gruwelijke menschen zijn; want bij zulk eene belofte eenen eed te voegen, is den heiligen God tot medewerker en bevestiger der zonde willen maken, en dus, Zijnen Naam niet alleen ijdelijk, maar zelfs op eene heiligschendende wijze gebruiken. Is echter eene belofte onder eede gedaan, welke men mag volbrengen doch niet volbrengt, zoo is het schenden der belofte

Digitized by Google

op zich zelf reeds zonde, en het schenden des eeds is eene *nieuwe* zonde, wijl men God, wien men als den eeuwigen beschermer der waarheid en den eeuwigen wreker der ongeregtigheid aangeroepen heeft, versmaadt door Hem die aanbiddelijke eigenschappen te ontzeggen. Naar aanleiding eener Schriftuurplaats (1) noemen de Roomsche Catechismussen het eerste geval: zweren zonder oordeel; het tweede: zweren zonder regtvaardigheid; en het derde: zweren zonder waarheid. De eed, zeggen zij, is in ieder afzonderlijk geval eene zware zonde; en hoe zwaar moet die zonde wel niet worden, wanneer al de drie gevallen zich bij één' en denzelfden eed vereenigen? welke vereeniging nogtans niet zeer bezwaarlijk bij het maken en het breken van den Dordschen eed aangewezen kan worden. Volgens den Professor beschuldigen de ijveraars voor de Kerkleer diegenen als gruwelijke menschen, die de bezworene Kerkleer laten varen; hij zelf, met zijne linksche voorbeelden der Joden en van Herodes, doet die beschuldiging aan degenen die zulken eed gedaan hebben: wanneer dan de wederzijdsche beschuldigden, gelijk ook hunne verdedigers en volgelingen, begeerig zijn om zich van den blaam van gruwelijke menschen te bevrijden, zal ik hun in mijne eenvoudigheid den raad geven om eens eene belofte van getrouwheid in de éene, heilige, Catholijke Kerk te gaan afleggen, in welke alleen de gemeenschap der Heiligen en de vergiffenis der zonden (zelfs al bestaan die zonden ook in roekelooze en valsche eeden) te vinden zijn.

---

(1) Jerem. IV. 2.

Digitized by Google

§. 71.

De Catholijke Kerk is, wegens dit punt, in hare praktijk vooral niet minder bewonderenswaardig.

Om hen hiertoe nog nader te bekoren, willen wij hun eens aanwijzen, met welk eene heilige naauwgezetheid die Kerk het punt der eeden en geloften behandelt.

Uit het beginsel dat een eed niets aan de natuur eene belofte verandert, moet in de tweede plaats volgen, dat, diegene, aan wien wij iets met eede beloofd hebben, terstond de uit den eed ontsprotene verbindtenis wegneemt, zoodra hij ons van de belofte ontheft. Hiervolgens zou men moeten besluiten dat eene welberadene belofte, aan God gedaan, geheel onverbrekelijk is; en deze gevolgtrekking is onvermijdelijk, wanneer men of geene of meer Kerken als waar erkent: doch in de Kerk van Christus is wegens iedere voorkomende zwarigheid voorzien. Hij, wien alle magt verleend is in den hemel en op aarde (1), heeft tot éénen, te weten den Roomschen Paus, den opvolger van Petrus, zijnen Stedehouder op aarde, gezegd: *Ik zal u de sleutels van het rijk der hemelen geven. En... alles, hoegenaamd, wat gij ontbonden zult hebben op de aarde, zal ontbonden zijn ook in de hemelen* (2). Alzoo, eene belofte aan God, zelfs ook in Zijne Heiligen, gedaan, in één woord, eene *gelofte* moet noodzakelijk volbragt worden, tenzij God zelf ons daarvan ontheffe. Hij kan

---

(1) Matt. XXVIII. 18. (2) Ald. XVI. 18.

Digitized by Google

zulks onmiddelijk doen, namelijk door verschijningen, mirakelen enz.; maar dit middel is vooreerst niet gemeenzaam, en buitendien niet geheel geruststellend; want naardien de geest der duisternisse zich somwijlen als een Engel des lichts vertoont, en de mensch voor zich reeds ook grootendeels van verbeelding leeft, zoo mogt men nog veeltijds bij zulk eene gelegenheid beducht zijn of men niet aan eene zinsbegoocheling geleden hadde. Geschiedt die ontheffing echter door middel van Gods Stedehouder, dan zou men aan God het regt moeten betwisten van eenen stedehouder aan te stellen, wanneer men dezelve niet als volmaakt zoo krachtig wilde beschouwen, als ware die ontheffing door God in persoon gedaan: en daar God, met bovenstaande woorden eenen stedehouder benoemende, geene onderscheiding gemaakt heeft, zoo volgt van zelf uit den onbetwistbaren stelregel van den H. Bernardus (§. 5.) dat de magt tot het vernietigen der geloften ook door die woorden aangeduid geworden is. Langs dezen laatsten weg zou daarenboven de daadzakelijke uitoefening eener zulke magt niet gemakkelijk betwijfeld kunnen worden; en verder, de bewonderaars der wegen Gods zouden uit zoo iets eene nieuwe aanleiding kunnen nemen om de eeuwige Menschheid van het eeuwige Woord in den Roomschen Paus te aanbidden. Althans de Schriftverklaarder van welken ik elders (1) gesproken heb, had veel meer regt om den Roomschen Paus *God* te noemen, dan de Gapsche Synode gehad heeft om daaruit eene aanleiding, of

(1) *Antwoord* 2.e Deel blz 89.

Digitized by Google

liever voorwendsel, te nemen, ten einde te besluiten
» dat de Paus eigentlijk de Antichrist is en de zoon des
» verderfs, in het woord Gods gekenmerkt; alsmede
» het in scharlaken gekleede beest, hetwelk de Heere
» in de pan zal hakken, gelijk Hij het beloofd heeft,
» en zoo als Hij reeds begonnen is."

§. 72.

Zij blijft er getrouw aan, zelfs in de drukkendste omstandigheden. — De verjaagde Kloosterlingen.

Deze Synode werd gehouden in het jaar 1603.; en daar de Heere dan nu bereids 238 jaren gehakt moet hebben, zoo zijn de hakmessen, welke de Hervormde Kerk Hem in handen geeft, niet uit de beste, misschien uit Arameïsche, fabrieken. Ten minste onder alle helsche plannen en werktuigen die reeds op den Roomschen Paus versleten zijn, leeft hij nog even jeugdig en helder (1); en bijaldien wij hem eens tegenover ons tegenwoordig onderwerp betrekken, zal zijne Goddelijkheid zich wel aan zijne vrienden en vereerders, en ten minste zijne grootheid zich aan zijne benijders en vijanden moeten vertoonen.

In het begin der Reformatie, en vooral toen Luther en andere Hervormers, aangespoord door eene vorstelijke toezegging van kloosters te mogen plunde-

---

(1) De Hervorming, haar vernielingswerk eens met goeden ernst beschouwende, moet zekerlijk met haarzelve grootelijks verlegen zijn. Helaas welken gemoedelijken raad men haar ook geve, met Achab zegt zij en blijft zij zeggen: *Daar is één man overgebleven door wien wij den Heere kunnen raadplegen: maar IK HAAT HEM.* 3. Kon. XXII. 8.

ren, den Landgraaf van Hessen de gruwelijke vergunning van twee gelijktijdige vrouwen geschonken hadden, zag het er voor de gemoedelijke kloosterbewoners zeer kommerlijk uit: nogtans, de Catholijke hospitaliteit was nog in bloei, en die vreedzame menschen werden in gespaarde kloosters opgenomen, alwaar zij in de mogelijkheid waren om hunne geloften ten volle gestand te doen. Maar in de dagen der verwoesting welke wij, ten minste onze vaderen, beleefd hebben, toen hemel en aarde het onderste boven schenen te zullen keeren en alles verdelgd werd wat maar bijzonderlijk met het rijk Gods verbonden was, ik meen in de dagen der Fransche revolutie, waren er zeker een aantal geordende Geestelijken en Leeken, voor welke het menschelijker wijze onmogelijk was om volgens hunne geloften te leven. Wat dan nu gedaan? Was de drang der tijden eene genoegzame reden om, op grond van deze of gene redenering, hunne afgestane vrijheid eigendunkelijk terug te nemen? Zeker neen. Zij hadden hunne vrijheid vrijwillig in de handen van Gods Bruid nedergelegd en zouden diensvolgens » eedbreukige, gruwelijke menschen" geworden zijn, indien zij zich verstout hadden om zelven hunnen band te verscheuren: die Bruid alleen, dat is de Catholijke Kerk, had de magt om hen te ontlasten; en wilden zij ontlast zijn, zoo was het hun pligt, zich te dien einde tot haar te begeven en zich naar hare hetzij geweigerde, hetzij gedeeltelijk of geheel gegevene ontlasting te voegen.

Dit zal veelligt eenen Protestant, van den eenen kant, wat slaafsch en, van den anderen, wat dwin-

Digitized by Google

gelandsch toeschijnen; desniettegenstaande zal ieder Nathanaël gemakkelijk inzien dat zulks volmaakt in den regel was, alsmede, dat het lot der gedachte verdrevelingen dan alleen van wege de Kerk te beklagen geweest zoude geweest zijn, bijaldien de Kerk hen niet van hunnen last hadde willen ontbinden. Doch het Hoofd der Kerk, de Roomsche Paus, den druk der omstandigheden in aanmerking nemende, heeft, nu eens uit eigene beweging de gewetens voorkomende, dan, op regelmatige aanzoeken de secularisatie vergunnende, het lot der ongelukkigen te gelijk met de eere en onschendbaarheid Gods gered.

§. 73.

De geduchte objectie uit Matt. XXIII. 8 — 10.
Die negatieve tekst behelst, volgens den Professor, het eenige positieve der leering.

En als de band eens eeds reeds zoo streng is, wanneer hij slechts instellingen van menschen en vrijwillige geloften betreft; hoe onverbrekelijk moet hij dan niet zijn, wanneer hij de kerkelijk bevolene leering van het zuivere Woord Gods ten voorwerp heeft?

Doch, gelijk gezegd is, van de l e e r i n g wil de Hoogleeraar, zoo 't schijnt, liefst niet weten; althans hij kiest zijne toelichting uit de wetgevende magt en brengt zulke wetten ten voorschijn, welke, van tijd, plaats en andere omstandigheden afhangende, natuurlijk, zelfs in de onveranderde Catholijke Kerk, niet altijd even pal staan. Nogtans, als het ware zich zijne ontduiking zelf verwijtende, zegt hij: » Doch is er iets,

Digitized by Google

» 't welk deze" (Christus) » heeft vastgesteld, hierin » mag niets worden verwrikt of bewogen. En vastge- » steld heeft Hij iets van het grootste gewigt aan- » gaande de leer des Christendoms: te weten" (geeft acht!) » dat wij niemand, wie hij ook zij, mogen er- » kennen, als onzen Leeraar, behalve Christus alleen. » » Gij zult niet genaamd worden Rabbi" " » zegt Hij » tot zijne Apostelen, » » want één is uw Meester, » » namelijk Christus: en gij zijt alle broeders." " Hierna laat hij de twee versen volgen, welke de Heer Le Roy den liefhebbers der waarheid met eigene oogen, en wel in 't Latijn, te lezen aangeboden heeft, en welke, als zijnde eene klassieke Protestantsche Schriftuurplaats, onmogelijk onderdrukt konden worden. Zonder dan te herhalen wat ik vroeger (1) wegens de slechte vertaling en toepasssing diens tekstes gezegd heb, en wat, zoo de Predikant als de Professor, mij nu reeds drie jaren lang ongemoeid hebben laten zeggen, wil ik thans alleen iets wegens de leering des laatstgenoemde zeggen en doen opmerken.

De stijve letter, zelfs zulk eener stijve vertaling, volgende, mag men zeggen dat Christus alleen verbiedt, iemand, buiten Hem, Leeraar te n o e m e n, en niet, hem als leeraar te e r k e n n e n; dit laatste nogtans heeft de Professor er ook uit getrokken, en hiermede is dan de leering van den Predikant Le Roy (volgens welke de Protestantsche Leeraars, zelfs Hoogleeraars, zich, mét minder regt dan een schoolmeester, leeraars kunnen laten noemen, maar zich met

(1) *Antwoord* 1.e Deel blz. 260.

Digitized by Google

den nederigen naam van toelichters moesten vergenoegen) door eenen Hoogleeraar in de Godgeleerdheid bijbelkundig toegelicht. — Dat soort van menschen wil den Catholijken Priesters doorgaans gaarne aanwrijven dat zij het volk dom houden; doch met veel meer reden mag men hun het verwijt doen dat zij het volk dom maken: trouwens zulke titels of namen zal ieder bekennen dat hoogstens tot de Christelijke wellevendheid of tot het formalismus behooren; doch neen: het betreft de leer des Christendoms, zegt de Professor! — Wat meer is, het is iets van het hoogste gewigt; het is door den oppersten Wetgever vastgesteld; het is het eenige wat vastgeteld is! zoodat, volgens zulk eene verlichting, al het positieve, althans het allergewigtigste in de leer des Christendoms, op eene negatieve wet uitdraait; — welke nog niet eens eene wet is; welke door geen Christen ter wereld, allerminst door Protestanten, onderhouden wordt; ja welke onze Professor in zijn boekje van 42. pagina's gewis wel 43. maal overtreedt! Zoo weinig mag hierin iets worden verwrikt of bewogen!! — Indien de Protestantsche Nathanaëls zulk eene schriftverklaring een' enkelden keer goeds moeds kunnen aanhooren, zoude men reeds groote bekoring krijgen van uit te roepen: » Die menschen moeten wel » onnoozele halzen zijn (1)!" Maar wat moet men roepen indien dezelve telkens en in alle Protestantsche geschriften ten voorschijn komt?

(1) Le Roy in de C. N. *Stemmen*. 1837. N. 7.

Digitized by Google

§. 74.

Des Hoogleeraars grieven tegen de Catholijke Kerk.

Zulks verklaart zich echter iets, als men weet dat deze tekst het vermogen bezit van steeds het beste thema tot eene Philippica tegen de Catholijke Kerk te leveren; vooral als de verbodene Rabbi zich aan de hand van den ongekruisten Paulus (1) schaart. Vereenigen echter die twee plaatsen zich onder de pen van eenen Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Groningen, zoo wordt het: — » Aan deze groote mis- » daad heeft zich geen Christelijk Kerkgenootschap » ooit erger schuldig gemaakt, dan het Roomsch- » Catholijke, welker leer langzamerhand *zulk* een za- » menraapsel van eigendunkelijke, menschelijke von- » den werd, dat de hemelsche geest des Christen- » doms er bijna gansch en al onder werd bedekt. » Daarom hebben ook nimmer Christelijke Leeraars » nadrukkelijker tegen de menschelijke bijvoegselen en » verontreiningen van het Goddelijke Christendom ge- » ijverd, dan de Hervormers." Hierop volgt eene ontzettend groote aanhaling uit Zwingli, alsmede eene uit Luther, welke nog wel eene halve bladzijde meer beslaat en aldus eindigt: » En had men dit voorbeeld » van AUGUSTINUS gevolgd, de Paus ware geen Anti- » christ geworden."

(1) 1. Cor. I. 13.

Digitized by Google

§. 75.

Het ijveren der Hervormers tegen de menschelijke bijvoegingen enz. van het Christendom. — Strijd tusschen den H. Augustinus en den H. Hieronijmus.

Maar hoe hebben de Hervormers dan tegen datgene geijverd, wat uwe Leeraars menschelijke bijvoegingen en verontreinigingen van het Goddelijke Christendom gelieven te noemen? Wat had Augustinus dan wel gedaan, om zulk een verwonderlijken lof van de zijde van Luther te verdienen? — Onmiddelijk vóór de zoo even vermelde uitboezeming had deze Hervormer, volgens de aanhaling van Professor Hofstede de Groot, gezegd: » Ik volg het voorbeeld van Augustinus, die » boven anderen door de boeken van alle Kerkvaders » en Heiligen ongebonden wil blijven, en alleen aan » de H. Schrift onderworpen, en daarom in een' har- » den strijd met Hieronijmus kwam, die hem de boe- » ken zijner Voorgangers voorwierp; doch om deze » bekreunt hij zich niet. En had" enz.

Woorden, eens Luthers overwaardig; want zij behelzen schier zoo vele leugens als gedachten: maar wat ons het meest moet bevreemden, is, dat de Hoogleeraar die woorden heeft durven afschrijven, zonder dezelve eenigermate te wijzigen. Het is waar dat er tusschen de genoemde Kerkvaderen een strijd bestaan heeft; ook was dezelve van den kant van den H. Hieronijmus iets vinnig: maar die strijd was zoo weinig hard, dat de laatstgenoemde, gedurende denzelven, steeds de opregtste betuigingen van eerbied jegens den H. Augus-

Digitized by Google

tinus bezigde, en dat deze van het eerste tot het laatste aan zijne lieve zachtmoedigheid en aan zijne achting jegens den H. Hieronijmus getrouw gebleven is. Ook is die strijd geëindigd, gelijk zulks altijd onder Heiligen geschiedt; namelijk door zich te vereenigen en in wederzijdsche hoogschatting en liefde toe te nemen. Toen dezelve afgeloopen was, schreef Hieronijmus aan Augustinus: »Ik heb u wel altijd den verschul-» digden eerbied toegedragen; . . . doch thans gaat » dezelve zoo ver, dat ik geen uur kan laten voorbij » gaan, zonder uwen naam in de gedachte te hebben," enz. En wanneer Augustinus al betuigd heeft het geschil liever door de Schriftuur alleen af te maken, was het, wijl dezelve er bijzonder toe geschikt was. Voor het overige, hoe Augustinus *alleen* aan de Heilige Schrift onderworpen wilde zijn, hebben wij hiervoren op verscheidene plaatsen gezien, en hoe weinig hij zich om de boeken zijner voorgangers bekreunde, kan zelfs daaruit blijken, dat hij zelfs in het geschil met Hieronijmus zegt: » Indien gij u het gevoelen » van onzen Ambrosius en van onzen Cijprianus herin-» nert, zult gij u welligt overtuigen dat ook wij er » hadden, welke wij gevolgd zijn," — ofschoon het waar is dat Augustinus zich niet om zulke voorgangers bekreunde, wier leering hij niet kende, en welke leering, volgens de woorden van Hieronijmus zelven, zeer verdacht moest zijn.

§. 76.

Zwingli de oorspronkelijke stichter der Hervormde Kerk. — Een woordje over dezen Hervormer en over deszelfs leering.

Zoo krachtig zijn de aanhalingen uit de Hervormers, en zoo nadrukkelijk hebben zij tegen de menschelijke bijvoegingen en verontreinigingen van het Goddelijke Christendom geijverd!! — Hetgeen de Professor uit Zwingli heeft aangehaald, is eene van die hoogdravende gemeenplaatsen, welke iedere sekte de onbeschaamdheid heeft van zich toe te eigenen; doch welke alleen door die Kerk met regt gebezigd wordt, welke hare zending uit hare bestendige duurzaamheid en uit hare onverbrokene verkondiging der leering van Christus en der Apostelen bewijst. Het verwonderde mij dan geenzins, zulke aanhalingen in onze onderwerpelijke *Gedachten* te vinden; zij waren altoos goed om uwen afkeer van de Roomsche Kerk gaande te houden en te vermeerderen, en de Hoogleeraar kon zich met reden voorstellen dat gijlieden dienaangaande zoo naauw niet zoudt zien. Maar het mag ons eenigermate bevreemden, dat Luther hier den voorpas afstaan moest: doch dit verklaart zich weder, door dat onze Professor aan Zwingli de eer toekent van de Hervormde Kerk gesticht te hebben, terwijl hij de andere Hervormers slechts deszelfs Mede-Hervormers noemt: ja eenige bladzijden lager (1) laat hij den bij ulieden allerzijds geëerbiedigden Brakel uitdrukkelijk voor het primaat van

(1) Bladz. 29.

Digitized by Google

Zwingli getuigen. » De ware Gereformeerde Kerk ," zegt deze Schrijver, » wordt bij verwijting van de partijen ge-
» naamd Calvinisten, naar CALVINUS, Leeraar te Geneve,
» die zich onder de eersten, mede verzette tegen de Room-
» sche dwalingen; wij zeggen onder de eersten, want noch
» hij, noch LUTHER waren de eersten, maar ZWINGLIUS."

Hoe gaarne ik den Lezer ook een schetsje van dezen godzaligen en grooten Aartshervormer wenschte te geven, durf ik alleen verzekeren dat het, volgens den Lutheraan Schutz (1), vooral niet een hemelsche geest geweest is, welke hem bewoog om ter zake zijner Hervorming een verschrikkelijk bloedbad aan te rigten, waarin hij zelf, als een dappere Mammeluk, met het zwaard in de hand gesneuveld en gestorven is. Ik herinnere mij niet te goed, of men zijn lijk ook hebbe kunnen wedervinden, en diensvolgens is het mij onmogelijk te zeggen, of men bij hem ook dien geur van Hervormersheiligheid waargenomen hebbe, om welken de stoffelijke overblijfsels van Luther en Calvinus zoo ongemeen berucht geworden zijn. — Wat de leering van Zwingli aanbelangt, ik heb er mij nooit zeer diep in willen begeven; want dezelve is zoo ingewikkeld, dat men er bijkans van kan maken wat men verkiest: en dit is misschien ook wel de reden, waarom de naam van Zwingli bij vele Rationalisten op een zeer vereerend blaadje staat. Nogtans mag ik den Lezer op het gezag van den geleerden Möhler, die al de afdeelingen der Hervorming met eene buitengemeene oplettendheid nagegaan is, verzekeren, dat men den

(1) Zie Ulenberg's Redenen blz. 536.

Digitized by Google

mensch bij eene koe, en God bij eenen stier moet vergelijken, om zich eenig denkbeeld van het zuivere Zwinglianismus te kunnen vormen (1).

§. 77.

De derde gedachte van den Professor. — Zijn begrip, het eenige regte, over het wezen eener geloofsbelijdenis.

Nu komen wij aan des Hoogleeraars derde gedachte; zij luidt als volgt: » Mijne derde gedachte, welke ik » over die zware beschuldiging wil in het midden bren- » gen, is derhalve deze, dat zulk eene belofte, om » eene door menschen, bijzonder door de Canones der » Dordsche Sijnode, voor altijd vastgestelde Kerkleer te » houden, door de Nederlandsche Hervormde Kerk van » hare Leeraren nimmer is geëischt, en dus de ge- » heele beschuldiging, als op eene onware vooronder- » stelling rustende, van grond is ontbloot."

Ten einde deze zonderlinge gedachte in de hersenen der zoogenaamde valsche beschuldigers over te planten, ontwerpt hij eene geschiedkundige verhandeling over de drie Formulieren van eenigheid, welke » zijn de *Hei-* » *delbergsche Katechismus*, de *Belijdenis des Geloofs* » en de *Canones* of *Leerregelen van de Nationale* » *Sijnode*, in 1618 en 1619 te Dordrecht gehouden." Hij zal ieder dezer stukken wat nader beschouwen, en begint met de Belijdenis des Geloofs, als zijnde het oudste van dezelve. Na de geboorte, het doel en ee-

(1) Sijmbolik 4.te Aufl. blz. 49 en 51, alwaar die zonderlinge vergelijking telkens met de eigene woorden van Zwingli uitgedrukt wordt.

Digitized by Google

nige bijzondere lotgevallen dier Belijdenis beschreven te hebben, vervolgt hij, » Naam en doel van dit stuk » stemmen derhalve volkomen met elkander overeen. » Het is eene *Belijdenis*, eene *bekentenis* eene *uit-* » *drukking* van het geloof der Nederlandsche Hervorm- » den op dien oogenblik, toen zij dezelve aflegden; » geenszins eene *verbindtenis* voor zich of hunne na- » komelingen, om daar altijd bij te moeten blijven."

Zonderling begrip over eene geloofsbelijdenis! Bijaldien de Hoogleeraar hebben wil, dat de Hervormde Kerk van Nederland tot het jaar 1816 gewacht hebbe, om volgens zulk een begrip eene geloofsbelijdenis van hare kinderen te eischen, zullen wij het niet gaarne tegenspreken: maar wil hij dit als het *regte* begrip van eene geloofsbelijdenis doen doorgaan, zoo zult gij vermoedelijk te verstandig zijn om er iets van te willen gelooven.

Hij zegt nogtans: » Zoo beschouwden haar Guido de Bres en zijne vrienden," en hij bevestigt dit door de woorden van Adriaan Saravia, die van hen zegt: » als » van welke niemand, met de zamenstelling der Be- » lijdenis, ooit heeft gedacht een regel des geloofs uit » te geven, maar alleen hun geloof uit de Heilige » Schrift te bewijzen." Maar zoo Adriaan Saravia, als de Professor die hem aanhaalt, verwarren de zaken. Het bewijzen des geloofs uit de Heilige Schrift is het werk der Godgeleerden, en men bindt zich aan hunne bewijzen of men verwerpt ze, naarmate men dezelve al of niet bondig bevindt; maar met eene geloofsbelijdenis is het anders gelegen. Eene geloofsbelijdenis is het werk van diegenen, welke de leerende Kerk ver-

Digitized by Google

tegenwoordigen, en door wier bekrachtiging en plegtige uitvaardiging dezelve wel degelijk een regel des geloofs wordt: een voor altijd onverbrekelijke regel, wanneer de geloofsbelijdenis van de ware Kerk is uitgegaan; een verbrekelijke daarentegen, wanneer zij eene valsche leering behelst; doch van welken men onderstellen moet, dat hij als onverbrekelijk uitgevaardigd is, ten zij men de Vaderen eener Sijnode of van kwade trouw, of van zinneloosheid, of van de bewustheid van hun gebrek aan zending en van volslagene onmagt wille verdenken. Alleen de omstandigheid dat de onderwerpelijke Geloofsbelijdenis tot de *Formulieren van* EENIGHEID behoort, moet een ieder overtuigen dat door dezelve waarlijk een verbindende regel voor het geloof bedoeld geworden is, toen men dezelve opstelde en uitvaardigde: het woord *Formulier* geeft dit reeds te kennen; maar nog duidelijker het woord *eenigheid.* Trouwens hoe zal men zich voorstellen, eenigheid te kunnen bewerken door iets, wat slechts het geloof van het oogenblik uitdrukt en waaraan niemand zich verder behoeft te binden dan hij goedvindt? Dit ware beneden de wijsheid der schrandere Dordsche Vaderen en der Opstellers van de Geloofsbelijdenis geweest; te meer daar de eerstgenoemden, zooals wij later breedvoeriger zien zullen, » opregtelijk en in goeder Conscientie als voor » den Heere verklaren, met deze onze onderteekening, » dat wij van harte gevoelen en gelooven, dat al de » artikelen en stukken der leer, in de Belijdenis.... » der Gereformeerde Kerken begrepen, ... *in alles met* » *Gods Woord overeenkomen*," en zulk eene verklaring van de toenmaals levende en nakomende Prediken-

Digitized by Google

ten enz. eischten; zoo dat de *Belijdenis* door hen wel degelijk werd beschouwd als eene *verbindtenis* voor zich en hunne nakomelingschap, om daar altijd bij te moeten blijven.

Ook weet men hoe die verbindtenis gedurende bijkans twee honderd jaren door het Staatsbestuur der Nederlanden gehandhaafd is. Ik lees wegens het kerkelijk bestuur van Drenthe onder anderen: » Onder- » tusschen committeert *Drenthe* mede één' Predikant » bij de vier van *Gelderland*, vier van *Zuidholland*, » twee van *Noordholland*, twee van *Zeeland*, twee » van *Utrecht*, twee van *Friesland*, twee van *Over-* » *ijssel*, twee van *Groningen*, en één van wege de » *Walsche Kerken*, om gezamentlijk, (gelijk jaarlijks » in de maand van Mei geschiedt,) ter Treveskamer » van H. H. Mog., in '*s Gravenhage*, visie te nee- » men van de Autographa, of de Authentique acten » van het Sijnode van *Dordrecht* (1).'' Welke eene plegtigheid! Welke voorzigtigheid! En dit alles ter zake van formulieren welke geene wezentlijke verbindtenis zouden te wege brengen!! Zoo althans wil de Hoogleeraar Hofstede de Groot het uitleggen, die, zoo in de twee andere formulieren, als in de *Belijdenis des Geloofs*, niets meer beschouwd wil hebben, dan » eene *belijdenis*, eene *bekentenis*, eene *uitdrukking* » van het geloof der Nederlandsche Hervormden op » dien oogenblik, toen zij dezelve aflegden.''

Zelfs aarzelt hij niet te zeggen: » Dat dit het regte

---

(1) *Compleete Zak-Atlas van de Zeventien Nederlandsche Provinciën enz.* Amsterdam bij Elwe en Langeveld. MDCLXXXVI.

Digitized by Google

» begrip van eene Geloofsbelijdenis is, valt gemakke- » lijk te bewijzen," en hij bewijst inderdaad meesterlijk dat de Protestantsche Geloofsbelijdenissen eene zakelijke wijziging en verandering hebben ondergaan; hetgeen voor het overige niet bewezen behoefde te worden, aangezien de daadzaken en de Geschiedenis dienaangaande al te duidelijk spreken, inzonderheid ten opzigte der Augsburgsche Confessie, welke hij als bewijsstuk aanvoert. Maar dit is, gelijk een ieder zien kan, het punt verlaten en de zaken verwarren. Hij moest bewijzen dat zij niet opgesteld zijn met het oogmerk om de gezindheid, wier geloofsbelijdenissen zij waren, er aan te verbinden; en dit bewijs zoude of zoo gemakkelijk niet vallen, of tevens eene gruwelijke beschuldiging tegen derzelver opstellers, en bijzonderlijk tegen de Hervormers, met zich medevoeren. De Augsburgsche Confessie werd, zegt hij, » door eenige Duitsche Vorsten in 1530 aan den » Keizer overgegeven, opdat deze en de geheele we- » reld met hem mogt zien, dat hun geloof zuiver en » Evangelisch was en zij niet verdienden als ketters » en muiters te worden gesmaad en vervolgd." Zij gaven alzoo die belijdenis als de uitdrukking van een z u i v e r g e l o o f en van het E v a n g e l i e; doch welken Christen Leeraar is het ooit in de gedachte gekomen, of wie heeft ooit durven zeggen dat een zuiver geloof of eene waarlijk Evangelische leering aan verandering onderhevig konde zijn? Dacht Melanchton er zoo over, toen hij de Augsburgsche Confessie opstelde? De eer van dien Hervormer gebiedt ons te zeggen dat dit zeer bezwaarlijk te bewijzen zoude val-

len, en wanneer men dit al bewezen had, dan ware tevens bewezen dat Melanchton een verfoeijelijke huichelaar geweest is en zich aan eene grove godslastering heeft pligtig gemaakt, door den Duitschen Vorsten eene veranderlijke leering, als het zuivere en Evangelische geloof ter hand te stellen. En ditzelfde geldt de opstellers der onderwerpelijke *Belijdenis des geloofs*; vooral daar zij in Art. 7 onder anderen zeggen: » Zoo » is het den menschen, al waren het zelfs de Apos» telen, niet geoorloofd anders te leeren, als ons nu » geleerd is door de Heilige Schrifture. Ja, al ware » het ook een Engel uit den hemel, gelijk de Apos» tel PAULUS zegt." Het is wel waar dat die Belijdenis, en inzonderheid de Augsburgsche Confessie, zelfs nog in den leeftijd der opstellers veranderd zijn: doch dit bewijst alleen dat dezelve niet eene zuivere en Evangelische leering behelsden, en geenszins, dat de opstellers dezelve niet als zoodanig hebben willen uitgeven.

§ 78.

De geloofsbelijdenissen der Catholijke Kerk. — Vergelijking derzelve met die der ketterijen

Ik heb dit punt opzettelijk iets breedvoerig behandeld, vermits hetzelve ongemeen gewigtig is en den eenvoudigen geloovige veel stof tot nadenken geeft. Inderdaad de Protestantsche geloofsbelijdenissen zijn veelmaals veranderd: doch dit was het lot van *alle* ketterijen die er tot op den dag van heden bestaan hebben, en de veranderlijkheid der geloofsbelijdenissen was het juist, waarvan al onze getrouwe Vade-

Digitized by Google

ren zich als een bewijsmiddel bedienden, om de wederstrevers der Kerk te overtuigen dat zij in de dwaling verkeerden. Hierop komen wij, als het God belieft, terug, wanneer wij de loffelijke en vereerende getuigenis, welke de Professor aan den scherpzinnigen Bossuet gegeven heeft, zullen overwegen, waarvan wij dan ook zullen zien dat zij tevens den schoonsten lof voor de Roomsche Kerk behelst. Laten wij thans die Kerk eens in hare geloofsbelijdenissen bewonderen; dit zal ons vermoedelijk beter op het regte begrip eener geloofsbelijdenis brengen, dan al de geleerde woordenbeteekenis, waarmede de Professor het zijne heeft willen daarstellen en ondersteunen.

Gelijk in alles, zoo is de Roomsche Kerk in hare formulieren en geloofsbelijdenissen opmerkelijk eenvoudig: zij heeft er, wel is waar, meer dan ééne; doch de eene vloeijen uit de andere voort, en strekken om elkander te verduidelijken en te staven. De oudste derzelve zijn even eerbiedwaardig en evenzeer een regel des geloofs als de jongste; zoodat alle in den grond slechts eene enkelde uitmaken. Het Symbolum der Apostelen had tot in de vierde eeuw des Christendoms geheel alleen als geloofsbelijdenis bestaan, en is tot heden toe nog het eenige formulier, waarmede *alle* Catholijken bekend moeten zijn. Hetzelve was op het genoemde tijdstip, wel is waar, te beknopt om de spitsvondigheden der Ariaansche ketterij te verijdelen; doch toen hetzelve verduidelijkt moest worden, voegden de Vaders der Kerkvergadering van Niceë er niets bij, dan hetgeen noodig was om het gemelde oogmerk te bereiken; en de door hen opgestelde geloofsbelijde-

Digitized by Google

nis. was zoo volmaakt, dat dezelve steeds als de toetssteen gebezigd werd, om de proef van het regtzinnige en aloude geloof te nemen en om de ketters van de Catholijken te onderscheiden. Tegen het einde dier eeuw werd de laatstgemelde geloofsbelijdenis op de Kerkvergadering van Constantinopel bevestigd, en er slechts dat weinige bijgevoegd, wat de leering der Kerk aangaande den H. Geest tegen de ketterij der Macedonianen beveiligde. Deze geloofsbelijdenis was tot aan den tijd der Hervorming een voldoende regel des geloofs, en werd als zoodanig in de door Pius IV. voorgeschrevene geloofsbelijdenis opgenomen; alwaar zij op den voorgrond staat en alleen door de uitdrukkelijke belijdenis van die leerstukken gevolgd wordt, welke in den tijd door de Hervormers en derzelver aanhangers bestreden werden.

Gij ziet derhalve uit deze beknopte geschiedenis der geloofsbelijdenissen, hoe alles in de voorvaderlijke Kerk één is, en hoe het nieuwe het oude onderschraagt en bevestigt. Daarentegen was het buiten de ware Kerk met de geloofsbelijdenissen geheel anders gelegen. Derzelver getal is zoo verbazend groot, dat alleen deze omstandigheid iederen eenvoudige reeds op de gedachte moet brengen dat er buiten haar overal verwarring heerscht: maar bemerkt men hierbij, dat de eene geloofsbelijdenis der ketters steeds strekte om de andere tegen te spreken en te vernietigen, zoo is deze omstandigheid van zulk eene kracht, dat zelfs de listigste spitsvondigheid niet in staat is om daarin het duidelijke bewijs voor de valschheid van derzelver Kerken te miskennen. Reeds omstreeks het midden

Digitized by Google

der vierde eeuw schreef de H. Hilarius aan den Keizer Constantius: » Het is mode geworden, steeds geloofs-
» belijdenissen te schrijven en te vernieuwen, en se-
» dert men zich meer toegelegd heeft om nieuwigheden
» te maken, dan om de oude leering te behouden,
» wordt noch het oude bewaard, noch het nieuwe
» bevestigd. Het geloof rigt zich meer naar den tijd,
» dan naar het Evangelie. Het kan slechts nadeel
» aanbrengen en het is al te zeer te betreuren, dat
» er thans evenveel geloofsbekentenissen als geloovers
» zijn, en dat men de leering naar de zeden, maar
» niet de zeden naar de leering plooit. . . . . Zoo-
» doende zoekt men een geloof, als bestond er geen
» geloof, en men verbeeldt zich geloofsbelijdenissen
» te moeten schrijven, alsof het hart nog zonder ge-
» loof was." Zoo sprak die uitmuntende Kerkvader ten laste der Arianen, en hetzelfde hadde een Leeraar der zestiende eeuw tegen de Hervormers kunnen zeggen, ja welligt heeft hij het gezegd; want in zulke wispeltorigheden is het kenmerk der dwaling maar al te duidelijk zigtbaar. En inderdaad, hoe menige geloofsbelijdenissen heeft de Reformatie wel niet gehad? Hoe dikwijls is alleen de Augsburgsche Confessie niet gewijzigd en zakelijk veranderd? Hoe menigmaal is zulks met de geloofsbelijdenissen der Hervormde Kerk niet geschied? De zaak is al te zeer in de Geschiedenis bevestigd en aan iedereen bekend, dan dat het niet overtollig zoude zijn, er langer bij te verwijlen; en van den anderen kant zouden wij evenzeer onzen tijd verbeuzelen, indien wij denzelven besteedden om aan te toonen, dat al zulke ver-

Digitized by Google

anderlijkheid als van zelf het bewijs der onwaarheid medevoert.

§. 79.

Protestantsche geloofsbelijdenis is contradictie. — Buiten de ééne Kerk heeft men hoogstens eene gevoelensbelijdenis.

Voor het overige, om te bewijzen dat het begrip des Hoogleeraars aangaande eene geloofsbelijdenis niets anders dan eene ware sophisterij is, hiertoe hadden wij zooveel moeite niet behoeven te nemen; het ware genoeg geweest te doen opmerken, dat eene geloofsbelijdenis der Hervormde Kerk toch niet als een model voor alle geloofsbelijdenissen aangenomen behoeft te worden, en dus, dat het tegen alle orde eener goede redenering indruischt, uit eene bijzondere geloofsbelijdenis het algemeene begrip eener zulke zaak te bepalen. Hadde hij onbewimpeld uitgedrukt hetgeen hij denkelijk toch zeggen wil, althans hetgeen hij meesterlijk bewijst, te weten, dat de Hervormde Kerk nooit iets meer dan eene *gevoelens*belijdenis heeft afgelegd, dan zeker zoude niemand ter wereld hem zulk een begrip betwisten; althans onze kinderen behoeven slechts geringe vorderingen in de Christelijke leering gemaakt te hebben, om reeds met zekerheid te weten, dat het Protestantismus » geen Goddelijk geloof, » maar alleen een menschelijk gevoelen of goeddunken" is (1). En inderdaad, het vrije onderzoek,

(1) Mechelsche Catechismus, 3.e Les.

Digitized by Google

de vrijheid van inzigt, een begrip over het geloof, volgens hetwelk de belijdenis van hetzelve zich naar den tijd en naar de eigenzinnige verlichting der Leeraars zou moeten schikken, en krachtens welk aan God het vermogen ontzegd wordt om een geloof daar te stellen, waaraan de mensch zich onveranderlijk moet onderwerpen, deze en meer andere zulke parels in de kroone der Hervorming zijn altemàal eigendunkelijkheden, welke niet alleen regelregt tegen den geest des Christendoms strijden, die een geest van eenheid is; maar welke tevens de aanhangers van zulke beginselen alle oogenblikken van het eene geloof, of liever, van het eene gevoelen naar het andere zullen jagen: zoodat zij, ten spijt van hunne zoogenaamde verlichting en van het verachtend oog, waarmede zij op de eenvoudigheid der Catholijken nederzien, toch, volgens de uitdrukking van Paulus, niets anders zijn dan kleine kinderen, die met alle winden van leeringen, gelijk de baren der zee, heen en weer geslingerd worden (1).

Dat bij gevolg een Formulier eener Protestansche belijdenis niet lang tegen onveranderlijkheid bestand kan blijven, is zeer natuurlijk. Dat evenwel de opstellers van zulke formulieren niet de meening gehad zouden hebben om ware regels des geloofs daar te stellen, dit is onbegrijpelijk; zelfs in weerwil van al de documenten en redeneringen, welke de Hoogleeraar Hofstede de Groot ten voorschijn brengt om te bewijzen, dat zulk zijne derde gedachte zoude zijn. Inderdaad wie kan

(1) Ef. IV. 14.

Digitized by Google

zich menschen voorstellen, zinneloos genoeg om iemand een formulier voor te schrijven, wien zij te gelijker tijd het regt laten om er zich aan te binden voor zooveel en zoo lang als hij goedvindt? of huichelend genoeg om iets als geloof te willen doen onderteekenen en bekrachtigen, wat zij zelven alleen voor een aan verandering onderhevig gevoelen houden? Een van beiden is toch onvermijdelijk het geval bij de Protestantsche geloofsbelijdenissen; en welke moeite de Professor ook genomen hebbe om de Dordsche Vaderen te redden, gij zult toch, vrees ik, ten slotte moeten bekennen, dat hunne eer er welligt meer bij verloren dan gewonnen heeft. Wij zullen evenwel vooraf een oogje in hunne geloofsbelijdenis werpen.

§. 80.

Beschouwing der Dordsche Geloofsbelijdenis. — Haar hoofdprinciep: « Alle menschen zijn leugenaars," enz., hetwelk het hoofdprinciep der geheele Reformatie, ja van het geheele Protestantismus is, toegelicht.

De Hoogleeraar leert mij, dat het Artikel 7 der Dordsche Geloofsbelijdenis zegt: » Want alle menschen zijn uit zich zelven leugenaars," alsmede, dat zulks door alle tijden der Hervormde Kerk heen haar beginsel geweest is (1). Het valt niet te ontkennen dat die spreuk veel waarheid behelst, en even weinig dat zij het hoogste beginsel van het Protestantismus is, desniettemin valt op dezelve, hetzij als eenvoudig gezegde, het zij als beginsel beschouwd, zeer

(1) *Gedachten* enz. blz 14. en 31.

Digitized by Google

veel aan te merken. Zij is negatief, dubbelzinnig, onvoldoenend, onteerend voor het menschdom en schadelijk zoo voor den voortgang der kennis als voor de burgerlijke maatschappij.

1.° Een beginsel is niet altijd af te keuren juist wijl hetzelve negatief is: iedere oppositie handelt, als oppositie, altijd uit een negatief beginsel; en niemand zal derzelver nut willen loochenen: zij is nuttig, niet alleen voor eenen Staat, maar ook in de Kerk; en dit om de eenvoudige reden, dat de eene zoo wel als de andere in de dagelijks voorkomende gevallen aan het bestuur van feilbare menschen toevertrouwd is. Maar verbeeldt u eens een sijsteem of eene inrigting, waarvan het algemeene of het hoogste beginsel negatief is. Verbeeldt u, bij voorbeeld, eenen Staat, welke hoofdzakelijk en in den laatsten aanleg door eene oppositie bestuurd wordt. Verbeeldt u eene oppositie zonder legaal bestaan, welke zelve zich opgeworpen heeft en hare aanmatiging steeds doet gelden om den koning en zijn bestuur de handen te binden, en welke oppositie hier en daar toegejuicht wordt, juist omdat zij zelve zich in de voorkans geplaatst heeft met onophoudelijk over de aanmatigingen des konings en zijner ministers te schreeuwen. Alsdan hebt gij een beeld, voor hetwelk uwe vredelievende oogen ongetwijfeld zullen gruwen: nogtans — het zij behoudens mijne vredelievendheid gezegd — alsdan hebt gij het zuivere beeld der Protestantsche Kerk. Alwie maar eenig nadenken heeft, behoeft met hare Geschiedenis niet zeer diep bekend te zijn om zich er van te

Digitized by Google

overtuigen: doch zij zelve mag er niet aan twijfelen, zoo lang zij als hoofdbeginsel heeft en houdt: » Alle » menschen zijn uit zich zelve leugenaars, en ijdeler » dan de ijdelheid zelve."

2.º Dit beginsel, had ik ook gezegd, is dubbelzinnig; trouwens hetzelve kan (althans in de taal des Bijbels, waardoor de Reformatie vermoedelijk op dien inval gekomen zal zijn) even goed beteekenen dat alle menschen liegen *kunnen*, als dat zij metterdaad *leugenaars zijn*. In dezen laatsten zin heeft Paulus hetzelve alleen ten laste der Cretensers (1) gebezigd; en nog wel had hij zijn gezegde van eenen Griekschen Dichter geleend, en misschien zal hij het wel niet van *alle* Cretensers, tot op één toe, verstaan willen hebben. Het is wel iets ongelukkig dat de anders zoo verstandige en verlichte Reformatie, nevens en buiten welke al het andere onverlicht, dom, enz. is (2), hier niet voor den geest had, dat een beginsel, en zeker een hoofdbeginsel, duidelijk moet zijn, ten minste, dat er vooral geene dubbelzinnigheid aan mag schelen. Maar zij had ook eene zware zending, en daarom mogen wij zoo naauw niet zien. Laten wij hetzelve dan in zijnen verdragelijksten zin beschouwen; alsdan zal waarschijnlijk zich wel eene nieuwe gebrekkelijkheid aan hetzelve vertoonen.

3.º Althans dat beginsel is, als beginsel, zeer onvoldoenend; hetzelve leert nog minder wezentlijkheid

---

(1) Tit. I. 12.

(2) » Ruw en uiterlijk vatteden onze Voorouders haar" (de Godsdienst) » op, toen WILLEBRORD en BONIFACIUS haren schrik » predikten," zegt de Professor blz. 38.

Digitized by Google

dan wanneer men tot ulieden zegt: *Niemand kan zonden vergeven, dan God alleen;* ofschoon beide gezegden volkomene waarheid behelzen.

Trouwens onder Christenen is het de vraag niet, wat de menschen *uit zich zelve* zijn; maar, wat de genade van onzen Heere Jesus Christus in hen bewerkt hebbe. Juist met het oogmerk om de menschen niet aan hen zelven over te laten, heeft Hij eene Kerk gesticht. *Hij heeft Zichzelven voor haar overgegeven, opdat Hij zelf Zich zoude kunnen vertoonen eene glorieuse Kerk, niet hebbende eene vlek of rimpel noch iets dergelijks* enz. (1): en ten einde zulks onophoudelijk te kunnen doen, heeft Hij verzekerd, bij haar te willen zijn, *alle dagen tot aan de voleinding der eeuwen* (2). Ten spijt van eene zulke constitutie der Kerk tegen haar te zeggen: » Wij gelooven u niet; want alle menschen zijn uit zich zelve leugenaars, en ijdeler dan de ijdelheid zelve," is zeker iets, alleen der Reformatie waardig. Wanneer, bij voorbeeld, de Heer Le Roy ons zegt dat hij » op het » ootmoedig geloofsgebed, op grond van Jesus belofte » steunende," tot de onfeilbaarheid gekomen is, dan behoudt zeker een ieder het regt van zulke snoeverij te betwijfelen, al zou de man er ook terstond achter voegen: » Dit zegt mij mijne eigene ervaring van een groot aantal jaren" enz. (3). Maar alwie hierop zeide: » Alle menschen zijn uit zich zelve leugenaars, en » ijdeler dan de ijdelheid zelve," zou niet alleen eene

(1) Ef. V. 25. 27.
(2) Matt. XXVIII. 20.
(3) Ziet hierboven blz. 103.

Digitized by Google

onwellevende grofheid begaan, maar ook niet het minste begrip over het toepassen van een beginsel hebben; tenzij hij het er soms op gemunt hadde om den Hervormden Predikant in de eigene principiën zijner Hervorming te verstrikken.

Nogmaals dan, een Christen moet niet zien wat de bestuurders der Kerk uit henzelven, maar, wat zij uit God zijn. De Paus van Rome en de andere Bisschoppen kunnen zeker liegen, even gelijk alle Priesters kunnen zondigen: doch wanneer God door hunne monden spreekt, zijn zij zoo zeker tegen het spreken der leugen beveiligd, als het zeker is dat de Priesters de zonden vergeven, wanneer God door hunnen mond tot iemand zegt: » Ik vergeef u de zonden;" want wie zal God de magt tot het een of het ander durven betwisten? Alles komt dus in den grond op God, en niet op den mensch uit zich zelven, neder. Het geldt hier dan weder daadzaken. Willen uwe Leeraars niet dat gij dezelve aannemet, zoo laten zij den redelijken weg inslaan, dat is, de getuigenissen bestrijden; maar niet uwe eenvoudigheid met magtspreuken, ijdeler dan de ijdelheid zelve, bedotten.

4.° Dat beginsel, zeg ik verder, is onteerend voor het menschdom. Inderdaad wie zou zich niet schamen een mensch te zijn, wanneer hij zich er naar zetten moet dat men hem, met een: » Alle menschen zijn » uit zich zelve leugenaars" enz., gestadig den mond kome snoeren? Wie zou het, behalve de schande, niet voor een groot onheil aanzien, dat hij tegen zijnen medemensch, meer dan tegen panters en beeren, op zijne hoede moet zijn? Wie zou het lot der dieren

Digitized by Google

niet benijden, dewelke zich onderling eenvoudig en zonder wantrouwen, op hunne wijze, hunne gevoelens mededeelen? Waarlijk, mijne lieve vrienden, het menschdom heeft buitendien ellenden in overvloed, al verpligten wij ons ook niet om hetzelve steeds naar deszelfs bedorvene en onherstelde natuur te beoordeelen. Zeker hebben wij, allen wie wij zijn, alle reden om ons diep te vernederen wanneer wij aan onze menschelijke afkomst denken, en zulk eene vernedering is dikwijls zeer nuttig: maar zij zoude onverdragelijk ja verplettend zijn, tenware wij ons in het bezit van die alleen-zaligmakende Religie mogten verheugen, welke hare eenvoudige en getrouwe kinderen telkens opbeurt wanneer zij hun toeroept: *Zoo zijt gijlieden wel* (uit uzelven) *geweest; maar gij zijt afgewasschen, maar gij zijt geheiligd, maar gij zijt geregtvaardigd in den naam van onzen Heere Jesus Christus en in den Geest van onzen God* (1).

5.° En eindelijk, om maar eene menigte andere kwade noten van dat ellendige beginsel over het hoofd te zien, aangezien alles wat het menschdom op eene onwaardige wijze onteert, noodzakelijkerwijze eenen schadelijken invloed op hetzelve uitoefent, zoo volgt dat het meergemelde beginsel misschien van dezen kant de grootste verachting verdient. Laten wij ons verduidelijken

Alwie alle menschen voor leugenaars houdt, zou misschien kunnen zorg dragen om nooit belogen te worden: maar wat heeft hij dan gewonnen? want bedrogen te worden blijft hem dan toch onvermijdelijk;

---

(1) I Cor. VI, 11.

Digitized by Google

en wat kan het in den grond der zaak schelen, of hij zich sulks zelf aandoe, dan, of hij door anderen bedrogen worde?

Trouwens dat beginsel leidt regelregt tot het Scepticismus; men kan hetzelve derhalve niet gemoedelijk aankleven, zonder zich te verbinden om niemand ter wereld te gelooven, en aan alles hoegenaamd, wat buiten ons zelven omgaat, hardnekkig te twijfelen. En waar gaat het dan heen met de wetenschappen? Welk kind, welke leerling, zal zich ooit eenige kennis aanschaffen? En waar gaat het dan heen met het steeds aanwezige belang der maatschappij? Wie die eenig, om het even welk, tijdelijk beroep uitoefent, zal gaarne zijnen dienst verrigten, tenzij hij vooraf betaald worde? — Doch het is van genoeg belang, om dit nog wat nader te overwegen.

» Gij moest bij uw punt blijven; wij hebben het hier over Religie-zaken," zal men veelligt willen inbrengen; doch ten onregte; want ik doe het. Immers geen beginsel, hoe verleidend het ook moge klinken, deugt, tenzij het op alles, wat onder deszelfs bereik valt, toegepast kunnen worden: en nademaal de *God*, welken wij gezamentlijk dienen, evenzeer *de Heer der wetenschappen* (1) als *de Stichter en Voltrekker des geloofs* (2) is, zoo kan een beginsel, hetwelk der wetenschappen de deur voor den neus toestoot, onmogelijk gelden om er eene Religie mede goed te maken. Maar het verband der Religie met den Staat is overal nog zigtbaarder, zoo wijl zij, niet

(1) 1 Kon. II, 3. (2) Hebr. XII, 2.

Digitized by Google

minder dan de Staat, de strekking heeft om de tijdelijke welvaart der menschen te bevorderen, als wijl wij onder beider bestuur door denzelfden God geplaatst zijn, uit wien alle magt, die er bestaat, haar gezag ontleent (1). Het spreekt dan van zelf, dat de principiën, welke voor de Religie dienen, zeer dikwijls op den Staat toegepast kunnen worden, en omgekeerd.

Ik twijfel er niet aan, of gijlieden zult tot op heden toe het onderhavige beginsel der Reformatie hoogelijk bewonderd hebben; maar er wordt meer bewonderd, wat daarom evenwel de keur eener gezonde bespiegeling niet verdragen kan. Wat wordt er hedendaags misschien meer bewonderd dan het hypothecaire stelsel, hetwelk, sedert Napoleon, in verschillende rijken de eigendommen der bezitters beschermt? Het is waar, alwie thans in zijne bezittingen bedrogen wordt, dien is het zijne eigene schuld; even als het iemands eigene schuld zoude zijn, wanneer hij zich soms eenige onwaarheid liet aanleunen: want (dank zij den bewonderden beginselen!) men kan zich tegen beide beveiligen met zijne medemenschen steeds als bedriegers en liegers aan te zien. Doch in welk aanzien blijft zoodoende onze zoo zedelijke als burgerlijke maatschappij? Ik althans, voor mijn hoofd, hadde veel liever van tijd tot tijd eens belogen en bedrogen te worden, dan gestadig mijnen medemensch uit zulk een onteerend oogpunt te moeten aanschouwen. Gelijk de Reformatie gezegd heeft: » Alle menschen zijn leugenaars," zoo heeft Napoleon (of zijn bestuur, wat toch hetzelfde

(1) Rom. XIII, 1.

Digitized by Google

is) gezegd: » Alle menschen zijn schurken." Ik wil Napoleon te dezen opzigte geenszins de eer der oorspronkelijkheid betwisten; want ik geloof gaarne dat hij veel te trotsch was, om maar het minste van de Reformatie te willen overnemen: desniettegenstaande komen beide beginselen uit één' en denzelfden geest voort; en, gelijk het eene der Reformatie, zoo is het andere eens Napoleons overwaardig; en, gelijk de leugenaars, sedert de Reformatie, zeer merkelijk vermenigvuldigd zijn, zoo zijn de schurken, sedert Napoleon, vooral niet verminderd. Wij hebben ook nog aan de Reformatie te danken dat menigen rijken zich niet goed regeren laten, tenzij men tot grondslag stelle dat de Staat Atheist moet zijn. Al zulke principiën, ik beken het, behoeven niet in den strengsten zin verstaan te worden: evenwel meen ik toch ook, dat zij eenen zeer gevaarlijken invloed op diegenen oefenen, die zich er naar moeten voegen. Het princiep der Reformatie heeft menige leugenaars, en dat van Napoleon menige schurken gemaakt: moge het theoretische Atheismus der Staatsbesturen toch nimmer het praktische Atheismus der Staatslieden voortbrengen!

§. 81.

De formulieren van eenigheid. — Het formulier van onderteekening derzelve. — Een beeld der Reformatie. — Het vreedzaam naast elkander bestaan der vrije inzigten in het Christendom.

Uit de vermelde definitie des Professors (§. 76.)

Digitized by Google

zoude men opnemen dat, volgens hem, de Dordsche Synode niets anders beoogd hebbe, dan te leeren wat de Hervormde Kerk toenmaals meende de waarheid te zijn; en inderdaad zulks beweert hij. Hoe bezwaarlijk zulks gaan zal, is bereids te gissen: nogtans het kan zijn nut hebben, den man hier en daar in zijn vertoog op het spoor te volgen.

Hij gaat langs eene menigte slingerpaden over eenige Protestantsche geloofsbelijdenissen en den Heidelbergschen Catechismus, en komt aan de Dordsche Synode, welke dien Catechismus en eene zekere geloofsbelijdenis als hare leering verklaart, en dezelve, benevens hare eigene Canones of Leerregelen, door de toenmalige en de toekomstige Leeraars ondergeteekend wilde hebben, welke drie stukken de vermaard gewordene formulieren van eenigheid uitmaken. Blijkens het formulier van onderteekening, hetwelk de Professor geheel afgeschreven heeft, verklaren de onderteekenaars » opregtelijk » en in goeder conscientie als voor den Heere, dat zij » van harte gevoelen en gelooven, dat al die artikelen » en stukken der leer . . . in alles met Gods woord » overeenkomen." Verder beloven zij, niet alleen met de uiterste kracht voor dezelve te zullen ijveren; maar ook, in het geval eener individueele mistrouwing of verwerping dier leer, hun bijzonder gevoelen bij voorraad te zullen onderdrukken en hetzelve alleen aan den Kerkeraad, de Klassis en Synode te openbaren, » om » daar onderzocht te worden, bereid zijnde te allen » tijde ons het oordeel des Kerkeraads, der Klassis en » Synode gewilliglijk te onderwerpen, op straffe, dat » wij hiertegen doende, metterdaad (*ipso facto*) van

Digitized by Google

» onze diensten gesuspendeerd zullen zijn." Ja zij onderwerpen zich zelfs voorloopig aan de straffe der suspensie, ingevalle zij de nadere verklaring, welke de Kerkeraad, Klassis of Synode mogt goedvinden van hen te eischen, zouden weigeren te geven. Zij behouden zich wel het regt van appèl (zonder nogtans dat het blijke, voor welke regtbank zij de zaak kunnen of willen betrekken): niettemin willen zij zich inmiddels » met de uitspraak en het oordeel der Pro» vinciale Synode te vrede houden."

Ziedaar hoofdzakelijk het formulier, door de Dordsche Synode ter onderteekening voorgeschreven. Ik zou mij moeten verbeelden dat de Christelijke eenvoudigheid en zelfs de dagelijksche goede trouw geheel en al uit de wereld verbannen waren, indien ik hetzelve ontleden moest, ten einde de Derde Gedachte van onzen Hoogleeraar als zeer gedachteloos te doen voorkomen: het stuk is evenwel gewigtig genoeg om eens te zien, hoe hij zelf het met die Gedachte verder maken zal.

» Zoo was dan nu de Roomsche Kerkdwang terug ge» komen, zeggen de bestrijders dezer Synode, en het » werk, het groote, goddelijke werk der Hervormers, » *vrijheid van onderzoek*, waaruit de geheele Hervorming » is uitgegaan, weder vernietigd." Dit zegt de Hoogleeraar, en in den grond der zaak is hij het met die bestrijders eens: daar hij echter scherp genoeg ziet om het zich niet te kunnen ontveinzen dat deze opwerping ten laste zoo wel der Hervormers als der Dordsche Synode komt, zoo roept hij al de kunsten zijner geleerdheid en spitsvondigheid in het spel, ten einde zulks voor de eenvoudige menigte zoo goed mogelijk te verbloemen.

Digitized by Google

Na eenig gedraai in de al- en niet gegrondheid eener zulke beschuldiging, zegt hij eindelijk » dat het gedrag » der Dordsche Synode grooten lof van wijsheid en » gematigdheid - verdient; nademaal de ondervinding » bewezen had dat de verschillende inzigten toen niet » vreedzaam naast elkander konden bestaan, en er » eene beslissing moest plaats hebben." Rampzalige Kerk, welker stichters hare onbruikbaarheid niet hebben voorzien, en waarvan, toen zij nog geen honderd jaren oud was, de eene steen den anderen reeds moest verdringen! Zij gelijkt op een huis, wat een bouwzuchtig man, tegen alle regels eener gezonde bouwkunde in, ontworpen heeft, wat hij alle oogenblikken vertimmert, en welks grondslagen door de latere bezitters geheel ondoelmatig bevonden worden. Zij gelijkt op een huis wat geheel uit krimpen en hokken bestaat, wat aan dezulken, die er niets gemeens mede hebben en diensvolgens hetzelve onpartijdig kunnen beoordeelen, eene doodsche somberheid of eene steeds vechtende levendigheid der bestanddeelen vertoont. Eindelijk, zij gelijkt op een huis, waarmede de hedendaagsche bewoners te langen laatste zoo verlegen geworden zijn, dat zij geraden geoordeeld hebben, hetzelve geheel uit te breken; tot welks verbetering echter het geheel afbreken nog niet eens voldoende is, maar waartoe bovendien vereischt wordt, hetzelve op een anderen grond te verplaatsten. — Maar zeg eens, Mijnheer de Professor, wanneer hebben de verschillende inzigten der Hervorming ooit vreedzaam nevens elkander kunnen bestaan? Vroeg men het mij, zoo zoude ik alleen het tijdvak der Fransche overheersching kunnen aanwijzen, alswan-

Digitized by Google

neer de Nederlandsche Hervormde Kerk naauwelijks lust had om adem te scheppen: doch, nademaal zij thans bijna drie volle eeuwen telt, zoo behoorde zij, mijns bedunkens, de ondervinding van zulk een hoogen ouderdom te raadplegen, teneinde te begrijpen dat haar fondament zoo zwak is, dat hare pilaren en muren onophoudelijk staan te waggelen, en dat haar dak steeds dreigt, dengenen die er onder zijn, met eene heillooze instorting te verpletteren. Nooit, nooit zullen de verschillende inzigten der Protestanten vreedzaam naast elkander bestaan, tenzij misschien wanneer zij zich tot die koude gevoelloosheid verlaagd zullen hebben, welke de grondslag der hedendaagsche verlichting is, en welke zij soms, achter het masker van verdraagzaamheid, nog al aardig kan doen lagchen. Doch ik heb nog te veel goede verwachting van de Nederlandsche Hervormde Kerk, om te durven voorzien dat zij ooit tot die verachtelijke onverschilligheid zal vervallen, welke met de natuur der menschen strijdt en alleen aan inzigtlooze wezens eigen is. Ach! Mogte men zich liever de ondervinding, niet van drie, maar van alle eeuwen benutten, om daaruit te leeren dat de verschillende inzigten nooit vreedzaam naast elkander zullen staan, tenzij men dezelve opregtelijk aan een beslissend gezag onderwerpe! Mogten de Nathanaëls van Nederland, in plaats van zich onverpoosd door hunne Leeraars en Hoogleeraars (want dit inzigt zal bij dezen niet ligt verschillend worden) tegen de slavernij van het Roomsche juk te laten opruijen (1), liever den Philippus volgen, die

(1) *Omnia quæ loquitur populus iste, conjuratio est.* Is. VIII, 12.

Digitized by Google

hun daar ter plaatste brengt, waar de vliezen der vooroordeelen terstond voor de oogen wegvallen, en waar hun gemoed van den bittersten haat in de warmste liefde zal veranderen!

§. 82.

Beeld der primitieve Hervorming. — Tegenover dat der Kerk.

De eerste Hervormelingen, zegt de Hoogleeraar, » waren immers slaven geweest onder het Roomsche » juk; hoe zouden zij nu op eens de volkomene vrij» heid met mate hebben kunnen gebruiken? Kinderen » aan den leidband gaande; hoe zouden zij nu eensklaps » op eigene voeten kunnen voortkomen? Het was vol» strekt noodig, dat op des geestes slavernij en kindsch» heid eene beperkte vrijheid volgde; en de heerschappij » der Roomsche Kerkwetten nu door eene voogdij, als » het ware, van Protestantsche Formulieren van eenig» heid werd vervangen." — Lief en aardig! Zou men niet zeggen dat de Hoogleeraar een warme vereerder der Formulieren is? Doch dit daar gelaten. Hij moest bedacht hebben dat, terwijl hij de voogdij der Formulieren op de heerschappij der Roomsche Kerkwetten plaatst, hij de Hervormers als het afdruksel der onbegrijpelijkste ruwheid beneden alles gesteld heeft. De primitieve Hervorming was, volgens hem, eene moeder, die aan hare kinderen den leidband weigert en hèn door middel van kruipen en vallen het gaan wil leeren! » Zij hebben," zegt hij later van ik weet niet wie, » weder des Meesters voorbeeld gevolgd en hunne » gemeenten eerst met melk en daarna met vaste spijs » gevoed." De Hervorming mag alzoo als eene moeder

Digitized by Google

beschouwd worden, welke aan de kinderen van haar eerste kraambed niet alleen hare borsten weigerde, maar hun ook alle melk onttrok en hun leerde om, als zij lust hadden, terstond den paplepel, ja, den vleeschvork, in hunne pas ontzwachtelde vingers te nemen. Wat iedere, zoo niet verstandige, dan toch hartelijke moeder voorzien zou hebben, voorzag zij niet: de kinderen geraakten, de eenen aan 't twisten en strijden, en de andere aan 't kwijnen, en de moeder ondervond dat de natuur niet overheerscht noch verwrongen wil zijn. Middelerwijl was hare melk opgedroogd; zij begreep alzoo dat er eene minne noodig was, en zij vond dezelve in de Synode van Dordrecht. Het verstaat zich dat het voor de moeder onmogelijk geweest zoude zijn, aan hare groote kinders voor te schrijven om voortaan aan zulk een vreemden boezem te gaan hangen: maar, reeds bij tijds eenen nieuwen bruidegom in den Nederlandschen Staat gekozen hebbende, had zij alle reden om meer van de onwederstaanbare kracht der Plakkaten te verwachten, dan hare sobere moederlijkheid konde geven. De invloed des bruidegoms ging nogtans, ten spijt van alle hulpmiddelen, zeer bezwaarlijk; wat vrij gemakkelijk te begrijpen is, of wat men anders uit het naauwkeurige verhaal van den Professor zou kunnen leeren. Moeder Hervorming heeft eindelijk haar kind zoo lang gedrukt, dat zij, hetzelve bij den thans zoo helderen dag beschouwende, niet langer aan deszelfs dood kon twijfelen; de Synode van 1816, heeft zulks duidelijk genoeg geregistreerd, en onze Hoogleeraar noodzaakt alle Protestanten om zulks te bekennen, nademaal hij

Digitized by Google

ons, aan het einde zijner Gedachten, leert, dat Bossuet met zijne strijdmiddelen gelijk heeft en onmogelijk in den vorm wederlegd kan worden. Thans schijnt men hoofdzakelijk om het nog levende kind te strijden. Het is duidelijk zigtbaar dat de alwijze Beslisser van het geschil een zwaard voor Zijne voeten heeft laten brengen, waarmede Hij het doorhakken des kinds schijnt te gebieden. Ook laat de moeder van het doode kind genoegzaam blijken dat zulk een bevel geheel in haren geest is; want zij schreeuwt onophoudelijk: *Het kind zij noch het mijne, noch het uwe, maar laat het verdeeld worden!* De andere daarentegen, welke niets rampzaliger dan scheuring en verdeeldheid kent, gruwt op zulk een ontaard voorstel; zij legt haar moederlijk hart voor alle omstanders open; zij betreurt het kind wat haar ontnomen is, en dit ontnemen maakt hetzelve des te dierbaarder aan haar gemoed. Zij kan onmogelijk hare toestemming tot deszelfs vermoording geven, en wil het kind liever aan de handen harer gruwelijke mededingster overlaten, in de hoop van hetzelve vroeg of laat in den schoot harer liefde terug te ontvangen. Alle omstanders en getuigen zijn door dit aandoenlijk schouwspel tot aan de nieren bewogen en lezen de uitspraak: *Geeft haar het levende kind, en dat het niet gedood worde; zij immers is er de moeder van*, op des Konings lippen. En ach! moge dit vonnis eens aan de geheele wereld openbaar gemaakt worden! Mogen allen dien Koning vreezen en de Wijsheid Gods in Hem bewonderen (1)!

---

(1) 3. Kon. III, 16 — 28.

Digitized by Google

§. 83.

Gruwelijkheid des eeds door de Dordsche Synode voorgeschreven. — Die Synode vertegenwoordigde de geheele Hervormde Kerk. — 's Professors Derde Gedachte daarmede vergeleken.

Ach, kinderen der vreemde moeder, ziedaar de geschiedenis der ware Bruid van Jesus! Begrijpt het toch wat de vaste spijs is, met welke gij thans gevoed wordt! Kunt gij niet van u verkrijgen om het moederhart van onze Kerk te komen zien, opent dan ten minste een paar Nathanaëls oogen over hetgene in ulieder eigen midden omgaat. Een geacht en geleerd Hoogleeraar heeft het zich niet kunnen beveinzen dat de Synode van Dordrecht iets gedaan heeft, wat zij krachtens de beginselen der Hervorming niet mogt doen. Zij heeft over de gewetens der toenmalige en toekomstige Leeraars beschikt door hun eene leering vast te stellen en hen door eene opregte verklaring in goeder conscientie als voor den Heere aan dezelve te verbinden. Zij heeft gedaan wat uwe Leeraars steeds als het gruwelijkste schelmstuk der Roomsche Kerk uitschelden. De Dordsche Synode heeft gedaan wat de Roomsche Kerk nooit gedaan heeft, ja wat deze zich eeuwig zoude schamen, indien zij het ooit gedaan hadde; uwe Synode heeft geondersteld dat men van eene beslissing, in alles overeenkomende met Gods woord, ooit zoude mogen terug komen; wat toch ieder opregt mensch als eene gruwelijke godslastering moet beschouwen. Zij heeft, voor zulk een geval, aan uwe Leeraars eene voorloopige

Digitized by Google

onderwerping aan de beslissing des Kerkeraads, en wel onder denzelfden eed, voorgeschreven, zelfs in weerwil van het vrije onderzoek en het daarop gegronde oordeel der Leeraars zelven. De letter van het formulier is al te klaar en duidelijk, dan dat een sterveling ter wereld zulks zoude kunnen betwisten. De Hoogleeraar Hofstede de Groot draait er wel zeer wonderlijk in om; nogtans kent hij aan het gedrag der Dordsche Vaders grooten lof van wijsheid en gematigdheid toe. Even kronkelend, maar nog vleijender, spreekt hij over de Synode van 1816., welke al het te Dordrecht verrigte vernietigd ja belagchelijk gemaakt heeft; zoodat beide Synoden te zamen u kunnen leeren dat het Woord Gods in de handen uwer geleerden niets anders is dan eene leus om uw eenvoudig geloof te verschalken, en om u alles te laten nazeggen, wat hunne verlichte inzigten u gelieven voor te praten. Zietdaar de vrijheid uwer Hervorming! Aan uwe eigene eenvoudigheid overgelaten wordende, zoudt gij ongetwijfeld hare bestandeloosheid en haar onophoudelijk veranderen inzien, om daaruit af te leiden dat zij onmogelijk het werk van den onveranderlijken God kan zijn: en het is daarom dat de Leeraars al het ongerijmde der Hervorming voor uwe oogen zoeken te verbergen met de zaken zoo te verwarren dat gij zelven het allerminst weet, op welk punt gij staat. — Schandelijk zeker en onverantwoordelijk was de eed, welken uwe Leeraars voorheen moesten doen; maar gruwelijk was de Kerk, welke denzelven voorschrijven en de bezworene zaak op Gods Woord gronden durfde: dit was God tegen God laten getuigen; eene nieuwigheid, waarop

Digitized by Google

veelligt de Hervorming alleen kan roemen. En wat was de Dordsche Synode? Zij was eene vergadering welke niet slechts de Nederlandsche, maar de geheele Hervormde Kerk vertegenwoordigde. De Predikanten van Frankrijk waren, wel is waar, zonder gevolg tot die Synode geroepen, aangezien hun verboden werd, zich tot dezelve te begeven: pas echter was zij ontbonden, of hare beslissingen werden op meer dan ééne Fransche Synode aangenomen. Op die van Charenton, gehouden in 1620., werden de Dordsche Canones in het Fransch vertaald, en derzelver onderteekening moest beëedigd worden. Het formulier luidt: »Ik neme aan, » keur goed en omhels de geheele leering der Synode » van Dordrecht als geheel overeenkomende met het » Woord van God en de Geloofsbelijdenis van onze » Kerken. De leering der Arminianen laat de verkie» zing Gods afhankelijk zijn van den wil der menschen, » zij brengt het heidendom terug, is een vermomd » Papismus, en werpt de geheele zekerheid der zalig» heid om verre." En, toen nog in dezelfde eeuw de herroeping van het edict van Nantes eene verhuizing der Fransche Predikanten te wege bragt, was de onderteekening van het Dordsche Formulier eene der bijzonderste voorwaarden, op welke die mannen de gastvrijheid van Nederland mogten genieten.

Men vergelijke eens ernstig al die plegtige gebeurtenissen met de Derde Gedachte van Professor Hofstede de Groot (§. 76. blz. 194.); ja men vergelijke dezelve slechts met het door hem aangehaalde formulier van beëediging en onderschrijving (§. 81. blz. 217.): waar zal de goede trouw blijven, als zulk eene gedachtelooze

Digitized by Google

gedachte aan den man kan komen? Wij weten wel dat, wanneer een Protestantsch Leeraar niet verzuimt het Roomsche juk en de Pauselijke dwingelandij op den voorgrond te stellen, zijne hoorders of lezers eene menigte onberijmde brokken zonder kaauwen zullen doorslikken: maar, om hen, ten spijt der Vaderlandsche Geschiedenis, ten spijt van een allerduidelijkst formulier, ten spijt van eene tweehonderdjarige overlevering, ten spijt der eigene handteekening van nog in leven zijnde Nederlandsche Predikanten; om hen, zeg ik, ten spijt van deze en nog meer omstandigheden de gedachte aan te blazen dat de Dordsche Synode niet het oogmerk gehad zoude hebben om eene bepaalde leering vast te stellen en derzelver geloof en verspreiding onder eede van de Predikanten enz. te vorderen, hiertoe zou men een Hoogleeraar moeten zijn: en inderdaad, aan de inleiding van onzen Denker te zien, zou men waarlijk zeggen dat hij zich ook zeer goed der zwakheid van alledaagsche Leeraars dienaangaande bewust was.

§. 84.

Nieuwe spitsvondigheid en lettergeleerdheid. — De afschaffing der Dordsche Synode. — Het beste middel om eenige der eedbrekers te verschoonen.

Het laat zich wel denken dat, ingevalle men den Hoogleeraar zijne verwrikking der gebeurtenissen onder de oogen houdt, hij nog eenigen tijd met zijn d o o r m e n s c h e n *vastgesteld* zal willen schermen: maar wat zal dat versleten kunstje? Trouwens zoo zwetsten

Digitized by Google

de Dordsche Vaders ook, en niets was hun verfoeijelijker dan de leeringen van menschen: intusschen stelden zij eene bepaalde leering vast; zoo vast, dat als men er aan wilde wrikken, het gevaar zou loopen dat het heidendom en het papismus terug zouden komen en de kinderen der Hervorming niet langer van hunnen stoel in den hemel verzekerd zouden blijven. Maar waren de Dordsche Vaders dan geen menschen? Of heeft de Professor van Groningen, die toch ook zijne leering vaststelt, eene audiëntie bij den H. Geest gehad? Van een Piëtismus heb ik bij hem geene bijzondere blijken gezien, en dat hij het Quakerismus toegedaan zoude zijn, kan ik mij nog bezwaarlijker verbeelden: doch, wat er van zij, hij zal nog wel altoos een mensch gebleven zijn. Wil hij dan van eene vastgestelde leer niet weten; hij vermake zich met eene steeds schommelende: hij behoorde evenwel te weten dat Paulus het op eene zulke niet breed begrepen had (1); en hij moet zich niet verbeelden dat zijne (?) gedachte zich gemakkelijk in de hersens van ronde en onbeschadigde hoofden zal planten. — Aan » De uit» drukking, dat men *de leer aanneemt*, *welke*, » *overeenkomstig Gods heilig Woord*, *in de for*» *mulieren is vervat*," heeft hij ook al zijne lettergeleerdheid willen oefenen. » Hier kan *overeenkomstig* » als bijvoeglijk naamwoord worden getrokken tot *leer* » en ontbreekt de opnoeming der formulieren (2)," zegt hij; en het is waar, de letter gedoogt zulks: wat meer is, de Synode van 1816. schijnt dien zin

(1) Ef. IV, 14. (2) Blz. 32.

Digitized by Google

zelfs beoogd te hebben. Doch wie ziet niet in, dat die Synode zoodoende niets gedaan heeft? Inderdaad, indien het eenen Catholijke onverschillig was of hij zich belagchelijk maakte, zoude hij even gemakkelijk zulk een formulier kunnen onderschrijven als een Predikant. Die Synode had moeten bepalen wat al en niet overeenkomstig Gods heilig Woord in de formulieren is vervat, ingevalle zij de menigte iets wilde leeren. Zij zag zeker goed in, dat zulk eene manier van doen voor eene Protestantsche Synode veel te Roomsch was, en ook gevoelde zij zich daartoe veel te onmagtig: docht dit diende hare verdedigers te leeren dat men altijd op de Roomsche manier moet nederkomen, wanneer men iemand iets wezentlijks leeren wil; en wat hare onmagt betreft, eene Kerk is te beklagen wanneer zij dezelve moet bekennen, en nog meer, wanneer zij dezelve moet beveinzen. Hadde de Synode van 1816. ondubbelzinnig de formulieren der Synode van 1618. afgeschaft, zij zoude zeker een meer algemeen eerbiedwekkend aanzien verworven hebben: maar daartoe was de verlichting nog niet genoeg gevorderd, het eigenbelang en de eigenliefde der Haagsche Vaders zouden er te veel bij ingeschoten hebben, de eenvoudige menigte moest nog een tijdlang begoocheld en dom blijven. » Kleinigheden," zegt de Hoogleeraar van Groningen, » maar die in zulk een » stuk van gewigt zijn!" (!!)

Zijn best middel om den bewusten eed iets van zijne gruwelijkheid te benemen, is, dat meer dan één bejaard Predikant hem verhaald heeft, » dat zij, Pro» ponenten wordende of in eene andere klassis ko-

Digitized by Google

» mende, hunne namen in een boek hadden gezet » achter vele andere namen, niet wetende dat dit ergens » anders toe diende, dan om eene lijst der Predikanten » te hebben." Inderdaad, bijaldien zulks met al de onderteekenaars van het Dordsche formulier het geval is geweest, zullen wij ons wel wachten van iemand hunner wegens meineedigheid te verdenken. Maar dan ook: O ernstige Hervormde Kerk van Nederland! *O lepidum caput!* Want waarlijk, de vos van Esopus zou lang moeten zoeken om er een *cerebrum* in te vinden.

§. 85.

De afschaffing dier Synode door den Professor aan het positieve regt getoetst. — Evenwel weder door middel eener zigtbare spitsvondigheid.

Niettemin aan het slot des vertoogs van zijne Derde Gedachte spreekt de Hoogleeraar met kracht tegen de orthodoxe Gereformeerden. » Nog eens," zegt hij, » Synode staat naast Synode: schrijft men der eene » gezag toe, men weigere het der andere niet. Wei- » gert men het, men verzet zich tegen de Nederland- » sche Hervormde Kerk, welker wettig bestuur zij is. » Weigert men het niet, men erkenne dat in de » Nederlandsche Hervormde Kerk *tegenwoordig* die » verklaring van Dordrecht niet meer geldt. Zij *is* » afgeschaft en zij *blijft* afgeschaft in onze geheele » Kerk. Zij is afgeschaft, ook krachtens de eigene » bepaling der Dordsche Vaderen, dat, zoo er beden- » kingen tegen haar opkwamen, hierover door ker-

Digitized by Google

» kelijke vergaderingen, en ter laatster instantie, door » de hoogste, de algemeene Synode zou worden beslist. » Wat wil men zich dan nog Dordscher dan de Dord» sche Synode zelve, op eene regtmatig afgeschafte » wet gaan beroepen, alsof zij nog bestond?" — Dit polemiek vuur behaagt mij, en is tegen zijne antagonisten vrij nadrukkelijk; evenwel minder dan de Hoogleeraar zich verbeeldt: want het is ontstoken door eene verkeerd opgevatte daadzaak; het formulier van onderschrijving heeft den goeden man misleid. Dit formulier veroorlooft, wel is waar, een appèl: doch het blijkt niet, op welke regtbank; hetzelve wordt alleen aan de individueele Leeraars vergund, die zich door eenen eed verbinden om, staande dat appèl, zich aan het oordeel der Provinciale Synode te onderwerpen (§. 81 blz. 217.) De Dordsche Synode was niet eene algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk (wat toch *contradictio in terminis* zoude zijn): zij was waarlijk eene algemeene Synode der geheele Hervormde Kerk; want zij bestond uit afgevaardigden van (Frankrijk, doch zijns ondanks, uitgezonderd) alle landen der Reformatie: alwie de zaak juist wil beoordeelen, mag deze omstandigheid niet uit het oog verliezen. Het is onbetwistbaar dat Synode naast Synode stond, en hetgeen de Professor daaruit afleidt, klinkt inderdaad allerliefst: doch met dat al, het is eene zeer ijdele spitsvondigheid; eens Hoogleeraars waardig zeker, in zoo verre men bekennen moet dat hij de twee zinnen van het princiep zeer goed voor den geest heeft gehad: doch eens gemoedelijken mans onwaardig; want zulk een bezigt nooit een dubbelzinnig princiep,

Digitized by Google

zich er op verlatende dat zijne hoorders of lezers eene eenvoudige redenering verwachten. In 1816. stond Synode naast Synode; dit is zoo: maar, eene nationale Synode kwam eene algemeene Synode verdringen; hierna beoordeele men, of de verdedigers der formulieren van eenigheid ook reden hadden om de Synode van 1816. van trouweloosheid en verschalking te beschuldigen. — Men noemt de jaarlijksche Haagsche Synode: » Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk," doch wie ziet niet dat die benaming zich zelve bevecht? Zij is hoogstens eene nationale, en diensvolgens partikuliere, Synode; tenzij de geheele Hervormde Kerk op Nederland ingekrompen zij: en zelfs in dit geval wordt toch of *algemeene*, of *Nederlandsche* een pleonasmus. — Verbeeldt u eens dat de Staten van Groningen konden goedvinden om iets, wat door de Staten van 's Hage vastgesteld was, af te schaffen, en dat een Hoogleeraar aan de universiteit van Groningen zulk eene gedraging met een » Staten staan naast Staten" kwam verdedigen; wie zoude dan niet oogenblikkelijk die partikuliere Staten van Groningen als oproerlingen tegen de algemeene Staten des Vaderlands, derhalve, als oproerlingen tegen het Vaderland, en den Hoogleeraar van Groningen als eenen verdediger des oproers verafschuwen? Doch wie ziet niet dat de redenering van den Groningschen Hoogleeraar P. Hofstede de Groot tegen de bepalingen der Hervormde Kerk, vertegenwoordigd op de Synode van Dordrecht, volmaakt dezelfde sophisterij behelst? Hiervoren (§. 81. blz. 220.) heb ik eene plaats van Jezaja in het Latijn aangehaald; thans echter, hoe

Digitized by Google

hard het mij ook valle, kan ik mij niet wederhouden van, met dien Profeet, in het Hollandsch te zeggen: *Dat volk kan geen woord spreken, of het is muiterij.* Evenwel behoeft onze Hoogleeraar zich dat niet bijzonder aan te trekken; hij behoorde alleen ter harte te nemen dat hij Protestant is, of liever, dat hij het Protestantismus heeft willen verdedigen. Een vat waarin niets dan water is, zal natuurlijker wijze niets dan water opleveren: maar nog zekerder is het dat een systeem, hetwelk oproerig in zijn begin en in zijne beginselen is, onmogelijk anders dan door oproerige bedrijven en leerstellingen voortgezet en geschraagd kan worden.

§. 86.

De bestandeloosheid der Hervorming bijzonder zigtbaar op hare Synoden. — Zij komen telkens tot de Catholijke regtspleging terug. — Alleen de Catholijke Kerk blijft zich gelijk.

Ook behoeft de Synode van 1816. zich zulks niet bijzonder aan te trekken; want hare handelwijze moest van zelf uit de bestandeloosheid der Hervorming voortvloeijen: evenwel kan niet ontveinsd worden dat die handelwijze eene onmiskenbare schending was van het positieve regt, hetwelk de Hervorming zich op verschillende andere Synoden, zoowel als op die van Dordrecht, had toegeeigend. — De Dordsche Vaders waren zich huns standpunts zeer goed bewust. Hunne vergadering was geheel naar den Catholijken vorm en zelfs op Catholijke principiën beraamd. De Remon-

Digitized by Google

stranten bragten het verwijt van scheuring steeds op hunne regters terug, door hen steeds aan de scheuring, welke de Roomsche Kerk op eller rekening brengen kon, te laten ruiken. De een weinigje oudere Delftsche Synode had zich van dat onaangenaam poeder ontlast met te leeren dat » Jesus Christus, die » aan de Apostelen den Geest der waarheid beloofd » heeft om hen met Zijne bestraling in alle waarheid » te leiden, ook aan Zijne Kerk de belofte gegeven » heeft van met haar te zullen zijn tot aan het einde » der eeuwen, en van Zich te zullen bevinden in het » midden van twee of drie, die in Zijnen naam bij- » eenkomen;" waaruit die Synode dan ook iets naderhand opmaakte, » dat, wanneer er zich herders » uit verscheidene landen zouden vereenigen om vol- » gens het woord van God te beslissen wat er in de » Kerk geleeraard moest worden, men met een vast » vertrouwen gelooven moest dat Jesus Christus krach- » tens Zijne belofte met hen wezen zou." Deze Synode van Delft is door de Dordsche Vaders in de akten der Synode van Dordrecht opgenomen en bekrachtigd. Ondanks deze omstandigheid bleven de Dordsche Canones wel eene door menschen vastgestelde leering behelzen; maar die Vaders beschouwden zich als menschen, door den H. Geest bestraald en door de beloften van Christus tegen de dwaling gewaarborgd. Nooit heeft een Roomsche Paus, noch de Roomsche Bisschoppen, noch allen zamen zich voor hoogere wezens, dan menschen, uitgegeven: maar, hunner menschelijkheid, dat is, hunner zwakheid bewust, begaven zij zich steeds met alle maatregelen der menschelijke voorzigtigheid, en

Digitized by Google

ooral met een ootmoedig mistrouwen van hunne eigene vijsheid aan het werk, telkens dat het te doen was om eene leering vast te stellen. Nooit zouden zij er eene hebben durven vast stellen, tenware de eeuwige Waarheid hen verzekerd had dat het hun, op hun gebed, noch aan de bestraling des H. Geestes, noch aan den bijstand van Christus zoude mangelen. Doch van zulke toezeggingen verzekerd, stelden zij de leeringen vast, en wel zoo vast, dat zij van alle geloovigen eene getrouwe en onveranderlijke onderwerping aan dezelve eischten. Was dit aanmatiging, dwingelandij, of zoo voorts? Vraagt het den Delftschen, vraagt het den Dordschen Vaderen, vraagt het der geheele Hervormde Kerk des toenmaligen tijds. » Ja!" zal zij antwoorden; want zij voelde zeer goed, dat zij anders hare Godsmannen tot Godsbevechters maken moest: evenwel op hare beurt met menschen te doen hebbende, die ook eenig begrip over gevolgmatigheid hadden en goed met de alooi van het Hervormingsgoud bekend waren, koos zij liever voor een oogenblik het Roomsche juk met een eedketting om de halzen harer Leeraars te hangen, dan zich door hare misschien jongste sekte iets nader aan de waarheid te laten brengen en hare oudere kinderen van de zoete verzekering wegens hunnen stoel in den hemel te berooven. De Paus van Rome was door den Hervormingsbijbel tot den Antichrist, en de Catholijke Kerk tot de hoer van Babel gemaakt; korte jaren te voren was die leering als het fondament der Hervorming vastgesteld (1): dit belette evenwel niet

(1) Vergelijk de noot op blz. 88 en volg. van mijn *Antwoord op het Zeetal* enz. 2.e Deel.

Digitized by Google

dat de geheele Hervormde Kerk te Dordrecht juist naar den Catholijken vorm handelde en zich op die beloften beriep, welke de Heere Jesus alleen aan Zijne ongeschondene Bruid, en geenszins aan ketters en scheurmakers gegeven heeft. En zij deed zulks (God vergeve het haar!) overeenkomstig met het zuivere woord van God! Daarop alleen, vooral niet op de leeringen van menschen, is hare leering vastgesteld!! — De Dordsche Vaders begrepen hunnen terugkeer tot de rampzalige slavernij uit welke de zalige mannen der vorige eeuw de kinderen der predestinatie verlost hadden; diensvolgens verbloemden zij denzelven door de godslasterlijke onderstelling dat het klare licht des Goddelijken Woords nu eens zoo, en op andere tijden anders, zoude kunnen schijnen: doch dit maakt den bewusten eed maar des te gruwelijker. Eene finale beslissing wegens geloofswaarheden sloeg het Protestantismus geheel en al den bodem in; en toen de Arminianen den Dordschen Vaderen zulks wilden doen inzien, hadden dezen er verstands genoeg toe. Die Vaders stelden dan de kroone der Hervorming op zulken voet, dat het vrij blijven zou, zich (wat de Jansenisten misschien van hen geleerd hebben) op eene toekomstige Synode der algemeene (1) Kerk te beroepen, mits (waarin de Janse-

(1) Wat heeft de Dordsche Synode onder de *algemeene kerk* verstaan? Zeker niet die Kerk, welke over de geheele wereld de Catholijke, dat is, *algemeene* Kerk genoemd wordt, en zoodoende wordt het onmogelijk een positief antwoord op die vraag te geven; want eene *onzigtbare* Kerk is op zich zelve reeds een onding, en het beroepen op dezelve brengt de belagchelijkheid tot het toppunt. De Dordsche Synode erkende nogtans het Symbolum der Apostelen als regel des geloofs;

Digitized by Google

nisten hen misschien in baldadigheid overtreffen) men zich in afwachting dier toekomst aan de Synode van Dordrecht onderwierp. De Dordsche Vaders schreven alzoo aan de leeraars enz. bepaalde leeringen voor, en wel onder eede; en niet te verwonderen: trouwens zij gaven dezelve uit, als door den bijstand des H. Geestes op het zuivere woord van God gegrond. Ook zoude men, luidens het formulier van onderschrijving, zeggen dat de Predikanten die leering » van harte gevoelen en gelooven" moesten; althans zij moesten zulks » verklaren opregtelijk en als in goeder consčientie als » voor den Heere:" de Synode heeft echter de verpligting van het hartelijk gelooven opgeheven; nademaal zij het appèl van haar op eene andere Synode toestaat. Hieraan scheelt evenwel zoo heel veel niet: want de Hervorming kan zonder geloof zeer goed haren

---

zij geloofde derhalve in de *heilige*, *Catholijke*, dat is, algemeene *Kerk*. Het Symbolum van den H. Athanasius begint: » Alwie zalig wil zijn, dien is het vóór alles noodig, het » Catholijke geloof te houden: bijaldien iemand hetzelve niet » geheel en ongeschonden onderhouden zal hebben, zal hij zon» der twijfel voor eeuwig verloren gaan." Hetzelve eindigt met nagenoeg dezelfde uitdrukking, en beide Symbolums waren, door de verloopene eeuwen heen, wel zoodanig de geloofsregels der Hervormde Kerk, dat men ze veelligt heden ten dage nog met groote letters in menige gereformeerde kerk zal zien hangen. De Dordsche Synode vertegenwoordigde de *algemeene Hervormde Kerk*, en, bemerkt het wel, zij veroorlooft een appèl van haar op de *algemeene Kerk*. Hierdoor betuigde zij dan duidelijk dat de Hervormde Kerk de *algemeene Kerk* niet was, en derhalve, krachtens haar eigen Symbolismus, dat zij de *heilige* Kerk niet was, alsmede, dat het onmogelijk was, in de Hervormde Kerk zalig te worden, en dat men in dezelve zonder twijfel zal verloren gaan.

Digitized by Google

gang gaan; men behoeft slechts haar te prediken! Maar de Leeraars tot beide, geloof en prediking, te verbinden en hun te gelijker tijde een middel aan de hand te geven om zich van het eerste en voornaamste los te maken; wie dit goedmaakt, moet iets van de zwarte kunst verstaan: een eenvoudig liefhebber der waarheid zal intusschen voortvaren met zulk eene leerzaal als de volmaakste normaalschool van hypocryten te beschouwen, van welke de wereld ooit een voorbeeld heeft gezien. Ook zal men wel willen gelooven, dat, zonder den bijstand der plakkaten, de Dordsche H. Geest wel te zwak gebleven zoude zijn om zulk eene leering vast te stellen.

§. 87.

Voortzetting van het voorgaande. — Het tegenwoordige standpunt der Nederlandsche Hervormde Kerk.

Gij ziet alzoo, mijne geliefden, dat ik, de Dordsche Vaders tegen den Hoogleeraar van Groningen verdedigende, geenszins het oogmerk had om hen tegen henzelven te verdedigen of om uwen eerbied jegens hen te vernieuwen. Het is waar, de Dordsche Synode heeft eenen ouderdom van tweehonderd jaren: maar, tegen Gods Woord bestaat geene prescriptie, al zoude men dezelve ook met den Bijbel in de hand willen beproeven; wat van den beginne nietig is, kan door het verloop des tijds geene kracht erlangen. Zoo spreekt het natuurregt; zoo spreekt het positieve regt der Catholijke Kerk (1). Hadde de Hoogleeraar zijn » Sy-

(1) *Non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit.* 18. Reg. jurn 6.

Digitized by Google

» node staat naast Synode" in eenen negatieven zin verstaan willen hebben, ik zou dan alles in 't werk stellen om zijn schoon gezegde toe te lichten. Ik zou dan zeggen: Gelijk de eene een aantal verdrukkelingen en onvergenoegden heeft gemaakt, zoo ook de andere. En: Gelijk de eene te onmagtig was om iets vast te stellen, tenzij gesteund door Prins Maurits, zoo ook de andere tenzij gesteund door Koning Willem I. Wijders: Gelijk de eene zich door en door belagchelijk heeft gemaakt in de oogen van een' ieder die er niet mede betrokken was, en bovendien aan de Catholijken eene nieuwe reden heeft gegeven om de wettigheid en schoonheid des openbaren regts van hunne krachtige Kerk te bewonderen, weinig minder de andere; en zoo zouden er nog al meer punten van overeenkomst te verzinnen zijn. De verdedigers der Synode van 1816. zullen het zeker beneden de waardigheid hunner heldere verlichting achten, de grondbeginselen eener regtvaardige en standvastige regtspleging van de Catholijke Kerk over te nemen: zij begrijpen nogtans evenzeer, dat zonder dezelve nooit iets gewettigd, maar hoogstens verbloemd kan worden. Blijkens hetgene wij van de Reformatie weten, is de eenvoudige waarheid gelijk volgt. De Dordsche Synode heeft de beginselen der Hervorming laten varen, en is, haars ondanks, tot die der Catholijke Kerk teruggekeerd. Dit zag de Nederlandsche Hervormde Kerk spoedig in; maar zij had te veel reden om de kracht en uitwerking der plakkaten te eerbiedigen. Toen deze eens verbroken waren, bewoog zij zich ook, om de slavernij van het Dordsche juk af te werpen; en ontveinzingen, dub-

Digitized by Google

belzinnige uitdrukkingen, zoetvloeijende liederen, de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, enz., enz., waren de eerstelingen van hare bemoeijing. In den jare 1816. waren, meende zij, de gemoederen dergenen, in welke zij vroeger eene al te voorvaderlijke opregtheid ontzien had, genoegzaam voorbereid om de afschaffing der Dordsche Synode als eene weldaad der verlichting van het Protestantismus te huldigen. Daar was op dat tijdstip nog reden genoeg om voor eenen vinnigen tegenstand vanwege de orthodoxe Gereformeerden beducht te zijn; dezen hadden de restauratie der plakkaten als de voornaamste vrucht der restauratie van Europa in het oog, en het moest hun eene treurige ondervinding worden dat de Haagsche Vaderen aan het geheiligde gezag der Dordsche Vaderen den doodsteek zouden geven: maar, men kon toen reeds voorzien, dat het verstandiger was, naar het herstel der heerschende Kerk van Nederland te wenschen, dan hetzelve te verwachten. Buitendien waren de vrij duidelijke blijken, door welke de Catholijken toonden dat zij hunne Religie nu ook eens mogten verdedigen, alsmede de vereeniging van twee volken, welke eene ondervinding van ongeveer twee honderd en vijftig jaren als onvereenigbaar gekenmerkt had, en van welke de latere Geschiedenis bewezen heeft dat men die ondervinding had moeten benutten, zoo vele afleidingen voor de misnoegde gemoederen; zoodat het tijdstip waarlijk allergelukkigst gekozen was. Maar naauwelijks was Nederland weder een volk geworden wat een volk kan blijven, of de eenvoudige menschen lieten zien, dat het gemakkelijker is hen

Digitized by Google

een tijdlang te beslenteren, dan hun een voorvaderlijk geloof te ontnemen. En wat dien ten gevolge geschied is, zal nog wel al te jeugdig in ulieder gedachtenis zijn, dan dat ik deszelfs somber verhaal zoude durven vernieuwen.

Zietdaar de eenvoudige geschiedenis. — De Dordsche Synode kan onmogelijk de Protestantsche keur verdragen. Zij vertegenwoordigde de gansche Hervormde Kerk; en zeker ware het eene wreede ontaardheid geweest, bijaldien de dochter van 1816. een zigtbaar schandvonnis over de moeder van 1618. uitgesproken had. Het schandvonnis moest evenwel komen; de dochter kronkelde zich in alle vleijende bogten om hetzelve: doch toen hetzelve door de eenvoudigen goed begrepen was, waren de belijders der nieuwe Hervormde Kerk met de afschaffing der oude verlegen. Een Hoogleeraar in de Godgeleerdheid nogtans heeft de zaak gered met te schrijven: Nooït heeft de Nederlandsche Hervormde Kerk van hare Leëraars geëischt, eene door menschen voor altijd vastgestelde leer te houden; noch ooit heeft zij eene leer vastgesteld. — In afwachting dat hij, of den spokenstaat der Dordsche Vaders bewijze, of aannemelijkere principiën aangaande eenen welberadenen eed levere, zullen wij er niets van gelooven. Ja zoolang hij zijne Derde Gedachte niet op het Systeem der zielsverhuizing grondt, zal ik niet eens gelooven dat die Gedachte ooit z ij n e gedachte geweest zij. — Ach, Hervormde Nathanaëls, zoo misleidt men u!

Laten wij nu nog een woordje van opmerking aan de Vierde Gedachte schenken.

Digitized by Google

§. 88.

's Professors Vierde Gedachte; zij behelst eene onteerende beschrijving van het Christendom. — Evenwel ook eene bekentenis, vereerend voor het Catholicismus, maar zeer beschamend voor de Hervorming.

In dezelve hebben wij eindelijk ook volgens den Professor den tegenwoordigen staat der Nederlandsche Hervormde Kerk, of van het Protestantismus. » Het » is," zegt hij, » dezelfde Godsdienst, die ons volk » nu meer dan duizend jaren heeft beleden. Maar ruw » en uiterlijk vatteden onze voorouders haar op, toen » Willebrord en Bonifacius haren schrik predikten." — Gij zult, hoop ik, bekennen, dat dit gezegde zeer honend en lasterend voor onze gezamentlijke voorouders en hunne geloofsboden, en derhalve, zeer onvaderlandsch is; evenwel kon de Hoogleeraar voorzien, dat het bij de zoo orthodoxe als heterodoxe Gereformeerden wel aan den man zoude willen: alleen, de eerstgenoemden moesten toch wel iets hebben waarop de volgende pil gemakkelijk door de keel konde glijden. » Van zijn Roomsch stand» punt uit," zegt hij, » heeft ons de scherpzinnige » Bossuet teregt bestreden." Ik neem akte van deze getuigenis, wijl de Hoogleeraar mij van de moeite ontlast, om de bovenvermelde daadzaken, rakende de Synode van Dordrecht, te bewijzen; want die, welke hij ons niet verhaald heeft, heb ik alle uit Bossuet genomen. Maar er is eene gewigtigere reden om akte van die belangvolle getuigenis te nemen: trouwens met het staven mijner daadzaken zou ik buitendien niet veel moeite ondervinden.

Digitized by Google

Inderdaad, dat gezegde van den Professor behelst eene onovertreffelijk schoone waarheid. Reeds vroeger heeft hetzelve mij zoo belangvol toegeschenen, dat ik mijne opmerkzaamheid er niet aan heb kunnen weigeren; en thans wekt het weder zoodanig mijne bewondering, dat ik mij niet onthouden kan van er nog eens op terug te komen: want waarlijk het is onuitputtelijk. — Wat ons, Catholijken, aangaat, het is waar, men heeft ons daarmede niets nieuws geleerd: maar in de tegenwoordige omstandigheid moet die groote waarheid bijzonder treffen. Trouwens wanneer een geacht en aanzienlijk Hoogleeraar der Protestantsche Godgeleerdheid in een openbaar geschrift aan zijne Hervormde Landgenooten komt zeggen dat Bossuet hen te regt bestreden heeft, dan leert hij hen de Hervorming kennen als eèn gebouw, ondernomen van menschen zonder zending, en die zich het middel van oproer, schelden, lasteren, huichelen enz. niet schaamden, teneinde hetzèlve op te rigten; van menschen alzoo, welke men in goeder conscientie wel gruwelijke menschen mag noemen; van menschen, die zich onderling even weinig als met diegenen, van welke zij zich afgescheiden hadden, vereenigen konden; als een werk, zeg ik, waarin, nu Bossuet hen te regt bestreden heeft, » de » veranderingen onzer" (Protestantsche) » Kerken, » welke wij" (Protestanten) » onmogelijk kunnen looche- » nen, ten bewijze voor hare valschheid" moeten strekken. Nog eens, zulk eene getuigenis, onder zulke omstandigheden, mogt niet onopgemerkt blijven, nademaal er hoop is dat al mijne Lezers, die nog eenigen zweem van opregtheid overgehouden hebben, dezelve

Digitized by Google

nu zullen willen behartigen. Die waarheid zal vermoedelijk voor menigeen zeer hard zijn; althans ik voor mijn hoofd zou dezelve misschien niet zoo onbewimpeld hebben durven zeggen, doch dat schaadt niet: zij is er veeleer beter om; want nu kan men des te zekerder zijn dat zij eene waarheid is.

De Professor heeft die hardheid ingezien; althans hij heeft dezelve pogen te verdrijven, door Bossuet's regtmatige en onwederleggelijke bestrijding der Hervorming van een R o o m s c h standpunt te laten uitgaan. Dit was zeer fijn: want hij mogt met reden onderstellen, dat alle echte Protestanten een Roomsch standpunt als een verkeerd standpunt zouden verfoeijen; en het fijnste van alles is, dat hij met een zeer ligt voetje over het Roomsche standpunt van Bossuet heen gaat: want hadde hij hetzelve iets duidelijker opgegeven, alle eenvoudige en waarheidlievende Protestanten zouden dat standpunt, ten spijt van deszelfs Roomschheid, als een eeuwig en onveranderlijk, en bij gevolg, als een waarachtig en onbestrijdbaar standpunt geëerbiedigd hebben. Er zullen evenwel, verwacht ik, nog wel Nathanaëls onder hen zijn, die zich daardoor overtuigd hebben dat er uit Rome toch wel iets goeds kan komen: want waarlijk! een standpunt te bezitten tegen hetwelk, zelfs volgens eenen Hoogleeraar der Hervorming, de positieve Hervorming volstrekt niets kan inbrengen, en de negatieve Hervorming zoo weinig, dat menigeen dit reeds als eene kale magtspreuk aangemerkt zal hebben, zoo als dan ook later met Gods believen aan allen zal kunnen blijken; het bezitten van zulk een standpunt, zeg ik, moet toch wel iets beteekenen.

Digitized by Google

En wat zou hetzelve wel niet beteekend hebben, indien het door zulk eenen Hoogleeraar ontwikkeld geworden was? — Wat onze Professor hierbij verzuimd heeft, moet mijne geringheid dan wel tot stand zien te brengen.

§. 89.

Het Roomsche standpunt van Bossuet. — Deszelfs voortreffelijke schoonheid.

Wat was dan het Roomsche standpunt van Bossuet? Hetzelve luidt: » De veranderingen in eenig geloof zijn een duidelijk en onbedriegelijk bewijs van deszelfs valschheid." — Deze stelregel is innemend eenvoudig, en ieder onbevooroordeelde denker stemt terstond met denzelven in: evenwel is het een lust, Bossuet zelven dat standpunt te zien verduidelijken.

» Nooit," zegt hij, » heeft men onder de Christe- » nen veranderingen in hunne daarstelling des geloofs » opgemerkt, of men beschouwde zulks steeds als een » blijk van valschheid en ongerijmdheid in de daarge- » stelde leering. De taal des geloofs is ongekunsteld; » de H. Geest verspreidt zuivere lichten; de door Hem » geleerde waarheid drukt zich altijd op eene gelijk- » vormige wijze uit. Men behoeft niet diep met de » Geschiedenis der Kerk bekend te zijn, om te kun- » nen weten dat zij aan iedere ketterij steeds nette en » juiste uitleggingen tegenover gesteld heeft; en als » men acht geeft op de uitdrukkingen, in welke zij » telkens de ketters veroordeelde, zal men bevinden » dat die uitdrukkingen altijd langs den kortsten en

Digitized by Google

» regsten weg de dwaling in haren oorsprong gaan
» aantasten. Daarom heeft alles wat verandert, alles
» wat zich met twijfelachtige en ingewikkelde woor-
» den belast, steeds verdacht geschenen; en niet slechts
» verdacht en bedriegelijk, maar ook volstrekt valsch:
» nademaal het eene verlegenheid te kennen geeft, welke
» aan de waarheid geenszins eigen is."

§. 90.

Hetzelve behoort evenwel niet uitsluitend aan Bossuet, maar ook aan de oudste Vaders der Kerk.

Ziedaar het standpunt, van hetwelk de scherpzinnige Bossuet uitging. Dat standpunt is, ik bekenne het, Roomsch; maar ik vraag iederen regtzinnigen Onroomsche, of hetzelve daarom minder zij, ja, of het niet eene waarheid behelze zoo groot, dat zij hare stralen over alle, niet alleen Kerkelijke, maar ook burgerlijke, huiselijke en zelfs kinderlijke oneenigheden strekt. — Zij had dienvolgens geen dieper betoog noodig: maar, aangezien daadzaken en getuigenissen van eerbiedwaardige en doorzigtige mannen duidelijker tot allerlei verstanden spreken, zoo vervolgt Bossuet: »Ook op dezen grond was het,
» dat de oude Leeraars de Arianen zoo nadrukkelijk
» veroordeeld hebben, welke menschen dagelijks nieuwe
» geloofsbelijdenissen ten voorschijn bragten, zonder
» zich ooit bepaaldelijk aan iets te kunnen houden.
» Sedert hunne eerste, door Arius zelven opgestelde
» en door dezen aartsketter aan zijnen Bisschop Alex-
» ander aangebodene geloofsbelijdenis, hebben zij on-
» ophoudelijk voortveranderd. Ziedaar wat de H. Hi-

Digitized by Google

» larius aan Constantius, den beschermer dezer ketters,
» verwijt; en terwijl deze Keizer dagelijks nieuwe Conci-
» liën bijeenriep om de geloofsbelijdenissen te vervormen
» en er nieuwe daar te stellen, liet de H. Bisschop
» hem de volgende krachtige woorden vernemen: » » U
» » is hetzelfde overgekomen wat den dommen bouw-
» » meesters overkomt, aan wie hun eigen werk besten-
» » dig mishaagt; gij doet niets, dan bouwen en
» » sloopen. Daarentegen heeft de Catholijke Kerk,
» » sedert den eersten keer dat zij een Concilie be-
» » legd heeft, een onsterfelijk gebouw opgerigt. In
» » het Symbolum van Niceë heeft zij eene zulke ron-
» » de blootlegging der waarheid gegeven, dat er niets
» » meer noodig is dan hetzelve te herhalen, om het
» » Arianismus voor eeuwig te kunnen veroordeelen." "

» En het waren niet alleen de Arianen aan welken
» zulk eene veranderlijkheid eigen was; zij is, sedert
» de geboorte des Christendoms, het kenmerk van
» alle ketterijen; zoo zelfs, dat Tertullianus reeds lang
» voor de geboorte van het Arianismus gezegd had:
» » De ketters veranderen in hunne Leerregelen, *dat*
» » *is te zeggen, in hunne geloofsbelijdenissen:* ie-
» » der hunner waant zich geregtigd om met zijn
» » verstand te veranderen en te wijzigen hetgene hij
» » ontvangen heeft, even gelijk de stichter der sekte
» » alleen zijn verstand gebruikt heeft om hetzelve te
» » kunnen overleveren. Als eene ketterij weder met
» » nieuwigheden voor den dag komt, doet zij juist
» » wat aan hare natuur eigen is. Wat Valentinus
» » heeft mogen doen, zulks is ongetwijfeld ook aan
» » de Valentinianen geoorloofd, en de Marcionieten

Digitized by Google

» » hebben volmaakt dezelfde magt als Marcion; want
» » de stichters eener ketterij hebben niet meer regt
» » om met eene nieuwe leering op te dagen, dan
» » hunne aanhangers. Niets is in de ketterijen be-
» » stendig; en alwie ze naauwkeurig in het oog neemt,
» » zal bevinden dat zij weldra in velerhande punten
» » van datgene verschillen, wat zij bij hare opkomst
» » geweest zijn" " (1).

§ 91.

Het Roomsche standpunt van Bossuet is ook Bijbelsch.

Zulke getuigenissen hebben reeds een zeer eerbiedwaardig gezag als getuigenissen, en als leering zijn zij zoo helder en zoo voldoende voor elken waarheidlievenden geest, dat zij niet de minste behoefte aan eenige toelichting hebben. De scherpzinnige Bossuet toont verder aan, dat nieuwigheid en veranderlijkheid door alle tijden heen het teeken waren, waaraan de Catholijken de ketterijen kenden. Hij toont zelfs dat Paulus (2) evenzeer de nieuwigheid als een kenmerk der valschheid doet opmerken; en wanneer hij den H. Chrysostomus het gezegde des Apostels laat uitleggen, dan wordt het: » *Vermijd de nieuwigheden in* » *uwe gesprekken;* want het zal er niet bij blijven. » De eene nieuwigheid veroorzaakt altijd eene andere; » en men blijft gestadig op den dwaalweg, wan- » neer men op het pad voortgaat, langs hetwelk men » van den goeden weg is afgeraakt (3)." Het is dus

(1) Préf. des Var. n. 2. 3.
(2) I. Tim. VI, 32.
(3) *Loc. cit.* n. 6.

Digitized by Google

minder het standpunt van Bossuet dan dat der Catholijke Kerk. Hetzelve is wel is waar Roomsch, maar toch ook Bijbelsch; zoo als men bij Vincentius van Lerins kan zien, die hetzelve zoodanig heeft bewezen, dat zeer enkelde ketters, en dezen nog zeer spaarzaam, aan zijn onnoozel boekje hebben durven tornen, en zulks nooit gedaan hebben, zonder er met eene nieuwe beschaming af te komen (1). Niet te verwonderen dus, dat de positieve Hervormde Kerk niets tegen dat standpunt kan inleggen, maar bekennen moet dat Bossuet daaruit teregt tegen haar gestreden heeft; alleen verdiende het eene bijzondere opmerking, dat een Hoogleeraar in de Godgeleerdheid der Hervormde Kerk zulks onbewimpeld bekend heeft. Maar wat zal die Geleerde zelf er tegen inleggen, om de nederlaag der negatieve Hervormde Kerk er mede te bewimpelen? » Wat toch » er tegen inleggen," zegt hij, » dan dat het Christen» dom eene kracht Gods is, die den mensch naar denk» wijze, gevoel en leven al meer en meer verandert en » vernieuwt en volkomener maakt, en dat de Room» sche Paus hetzelve juist daarom niet goed kent, dewijl » hij aan deze kracht in alles perk en einde wil stellen, » en dus ook in de nasporing der waarheid overtollige » goede werken verdicht." — Dit zal dan denkelijk een beter standpunt zijn! Laten wij het eens van naderbij beschouwen.

(1) De Lezer zal zich hier denkelijk aan het voor weinige jaren gehoudene dispuut tusschen den Abt Jäger en eenige Hoogleeraren van Oxford herinneren.

Digitized by Google

§. 92.

De inlegging van Professor Hofstede de Groot tegen het Roomsche standpunt van Bossuet, dat is, het vrijgeestig standpunt der hedendaagsche Hervorming, beoordeeld.

Hetzelve heeft, gelijk mijne Lezers zien, een positief en een negatief gedeelte. Wat het laatste betreft, wij zullen er ons met een paar woorden af kunnen maken. Trouwens wie zal zich verwonderen dat een Professor in de Hervormde Godgeleerdheid zegt dat de Paus het Christendom niet kent, wanneer men zich herinnert dat Luther, de stamvader der Hervorming, gezegd heeft dat de Paus een ezel, ja, een ezel aller ezelen is? En wat het verdichten van overtollige goede werken aanbelangt, de kinderen der Hervormde Kerk van 1618. moesten toch wel iets van den Professor ontvangen om zich over hunne algeheele nederlaag uit het Roomsche standpunt te kunnen troosten. — Maar het eerste gedeelte van het gemelde standpunt verdient eene diepere beschouwing, tot welke ik ulieder oplettendheid nooit te veel kan inroepen.

Ik heb zoo even niet te naauwkeurig gesproken, met hetzelve positief te noemen; het is hoogstens quasipositief, en in den grond is het puur negatief: trouwens het is echt protestantsch, en als zoodanig kan het onmogelijk eene hoogere qualificatie waardig zijn. Het is wel is waar eene positieve waarheid dat » het Christendom eene kracht Gods is, die den mensch naar » denkwijze, gevoel en leven al meer en meer verandert en vernieuwt en volkomener maakt;" en juist

Digitized by Google

daarom is het eene grove leugen en eene schandelijke lastering, ten minste eene verregaande en in eenen Hoogleeraar der Godgeleerdheid onverschoonlijke domheid, als men zegt dat de Roomsche Paus » aan deze » kracht in alles perk en einde wil stellen:" want dat zonder den Roomschen Paus al de bronnen des Christendoms reeds sedert eeuwen verstopt en verloren zouden zijn, dit zouden u wel eene menigte gemoedelijke Protestanten kunnen leeren (1). Maar dat gezegde te bezigen als iets wat de reeds eenmaal geheel overwonnene Hervorming nog tegen het Roomsche standpunt van haren overwinnaar Bossuet zoude kunnen inleggen, dit voorwaar gaat alle perk en einde van het menschelijk verstand te buiten. Zoodoende zou wat eens waarheid was, naderhand onwaarheid kunnen worden, en de leugen op hare beurt in waarheid kunnen veranderen! Zoodoende, om maar één voorbeeld te noemen, zoude schier de geheele wereld gedurende de jongste achttien eeuwen aan eenen verfoeijelijken afgodsdienst pligtig geweest zijn, terwijl de hedendaagsche godsloochenaars (2) het Christendom in eene hoogere kracht zouden bezitten, en beiden het regt moeten hebben om zich Christenen te noemen! In dier voege nogtans is hedendaags het standpunt van het Protestantismus; de Professor heeft zijne bedoeling met het

(1) Men vergelijke hier de schoone leering van Vincentius van Lerins, aangehaald op blz. 97. 98.

(2) Alwie onzen Zaligmaker als waarlijk God erkent, moet dengene, die Zijne Godheid loochent, natuurlijk voor eenen godsloochenaar houden; daarentegen is hij, in het oog van een zulken godsloochenaar, een afgodsdienaar.

Digitized by Google

gemelde gezegde vóór en na verduidelijkt; om hetzelve goed te vatten zullen wij er dan nog wel een oogenblik aan moeten besteden.

§. 93.

Gruwelijkheid van dit standpunt.

Onmiddelijk te voren had hij gezegd: » Hoe zullen » wij, Protestanten, ook blijven bestaan, zonder de » erkentenis, dat de inzigten in het Christendom ver- » anderlijk mogen zijn en niet voor altijd onverbre- » kelijk moeten bepaald worden?" en inderdaad, het Protestantismus kan onmogelijk met meerdere juistheid opgegeven worden. Maar wie ziet dan ook niet, zelfs zonder iemands aanwijzing, welk een nietswaardig en jammerlijk leersysteem het Protestantismus is?

Vooreerst, het leert ons niets. Trouwens het behoudt zich voor, om gestadig andere inzigten te hebben en het ontzegt zich dienvolgens het regt, om aan eenige leering, hoe duidelijk bewezen en hoe algemeen geloofd ook, den naam van *waarheid* te geven. Immers wat men als waarheid erkent, datzelfde moet men natuurlijk ook als onverbrekelijk erkennen; en nademaal, volgens den Professor gelijk volgens de waarheid, het Protestantismus vervalt, telkens dat er iets als voor altijd onverbrekelijk bepaald zoude worden, zoo spreekt van zelf dat het Protestantismus zich iedermaal aan eene schandelijke aanmatiging pligtig maakt, zoo menigmaal hetzelve zich waarheid durft noemen niet alleen, maar ook zoo menigmaal hetzelve slechts eene enkelde bepaalde (positieve) lee-

Digitized by Google

ring als waarheid durft uitgeven. Het echte Protestantismus is derhalve eene veroordeeling niet alleen der Reformatie gelijk zij zich gedurende drie eeuwen ontwikkeld heeft, noch alleen der Catholijke Kerk gelijk zij zich door alle eeuwen heen heeft getoond; maar zelfs ook der Catholijke Kerk dier dagen, betrekkelijk welke tot nu toe nog geen Protestant de onbeschaamdheid gehad heeft van haar hare zuiverheid te betwisten; dier dagen, zeg ik, op welke zij dagelijks in het bloed der Martelaren gemetseld werd, en op welke de God der waarheid dagelijks door de schitterendste mirakelen betuigde, dat de bepaalde en over de geheele wereld gelijkvormige belijdenissen dier nooit volprezene geloofshelden wel degelijk Goddelijke, en dus, voor altijd onverbrekelijke leeringen zijn. Het mogt u, wel is waar hard op het lijf vallen, mijne geliefden! toen de Haagsche Synode van 1816. en hare verdedigers de Dordsche Synode van 1618. veroordeelden; doch gij moogt u troosten: trouwens zij hebben niet alleen u; maar ons, maar de heiligste en onverzettelijkste Leeraars des Christendoms, maar de Apostelen, maar — ik kan het niet langer beveinzen — onzen gezamentlijken Heer en God Jesus Christus veroordeeld. Want waarlijk, te zeggen » dat de » inzigten in het Christendom veranderlijk moeten zijn en » niet voor altijd onverbrekelijk mogen bepaald worden," beteekent in eene ongekunstelde taal dat men diegenen voor dweepachtige zotskappen houdt, in wier geloof het mysterie der allerheiligste Drieëenheid, de Godheid van Jesus, enz. enz. wel zulke onverbrekelijke leeringen waren, dat hun leven hun niet te dierbaar was, om hetzelve, zelfs onder de gruwelijkste

Digitized by Google

folteringen en pijnen, daarvoor ten beste te geven, alsook, dat men God zelven als eenen verhinderaar der verlichting aanziet, zoo dikwerf Hij zulke getuigenissen met onmiskenbare blijken Zijner almogendheid ondersteunt. Tot zulke gruwelijke godslasteringen leidt het Protestantismus, wanneer men hetzelve in zijn echt standpunt, en gelijk het door den Hoogleeraar van Groningen beschreven is, beschouwt.

§. 94.

Schoonklinkende sophistery des Professors. — Het woord Gods afhankelijk en veranderlijk naar de inzigten der menschen.

Wij zullen evenwel eerlijk genoeg zijn, om hem daarom nog niet eenen godslasteraar te noemen. Hiervan zou reeds de wellevendheid alleen ons kunnen terughouden; en wij doen het des te liever, nu niet alleen zijn trant van schrijven ons geleerd heeft voorzigtig met hem te zijn, maar hij ons ook nadrukkelijk waarschuwt om hem de gevolgtrekkingen van zijn standpunt niet ten laste te leggen. Inderdaad, hij spreekt van » een groot gebrek aan juiste kennis des Christen-» doms, dewijl haar eene, gansch niet met hetzelve » strokende, verwarring van Christendom en beschou-» wing des Christendoms, van waarheid en inzigt in » de waarheid ten gronde ligt. De waarheid toch, ook » die des Christendoms, is wel eeuwig onveranderlijk, » doch God alleen kent haar volkomen; maar der » menschen inzigt in dezelve moet veranderen: want » gelijk onze deugd, zoo moet ook onze kennis, toe-» nemen en volkomener worden."

Digitized by Google

Schoone woorden voorzeker, en onzer bewondering waardig! Nogtans, dewijl hij verder zegt: » En nu leg » ik de pen neder, bewust van het onvolledige mijner » gedachten, en gereed, iedere dwaling, die men mij » aanwijst af te leggen," veroorloof ik mij, dezelve eene ellendige sophistery te noemen, en zal ik mij bereid toonen om de dwaling derzelve zoo duidelijk aan te wijzen, dat, wanneer het hart even weinig als het verstand met die dwaling gemoeid was, niemand dralen zou met dezelve af te leggen.

Ongetwijfeld is het een zeer groot ongeluk, het Christendom met deszelfs beschouwing en de waarheid met het inzigt in de waarheid te verwarren; want aan die roekeloosheid hebben wij al de ketterijen, welke er tot dus verre bestaan hebben, te verdanken. Immers wat doet een ketter anders dan zijne subjectieve beschouwing des Christendoms en zijn bijzonder inzigt in de waarheid, ten spijt der bepaalde en aan hem bekende leering der Kerk, voor leeringen des Christendoms en voor de waarheid zelve te nemen? Evenwel maken de Hoogleeraar van Groningen en zijns gelijken zich veel pligtiger aan deze gansch niet met het Christendom strokende verwarring, dan diegenen welke hij bestrijdt, te weten, de aanhangers der Synode van Dordrecht: aangezien dezen hunne inzigten onderwerpen aan bepaalde leeringen, welke volgens de inzigten der Dordsche Vaders op het Woord Gods gegrond ja het zuivere Woord Gods zelf zijn; terwijl de geleerde verlichters van den hedendaagschen stempel het geloof en het standpunt van alle eeuwen aan hunne bijzondere inzigten onderwerpen, en

Digitized by Google

hunne inzigten wederom aan die der volgende geslachten, ja aan een ieder, wien zijne verwaandheid of twistzucht soms andere inzigten zal ingeven. En zulk een stelsel noemen zij (God betere het!) het volkomene Christendom! Het Christendom is dan afhankelijk van de inzigten der menschen, altemaal uit henzelven leugenaars en ijdeler dan de ijdelheid zelve! En hoe meer het inzigt van zulke menschen verandert, hoe volkomener het Christendom worden zal! Is dit niet den mensch boven God plaatsen en derhalve, om niet te zeggen godslastering, die toomelooze hoovaardigheid, welke tot op den dag van heden toe steeds de moeder van alle ketterijen was? De Professor zegt, wel is waar, dat de waarheid eeuwig onveranderlijk is; zeide hij ook onbewimpeld het tegendeel, een ieder, hoedanig ook aan de ketterij gewoon, zoude onwillekeurig voor zulk eene gruweltaal de ooren stoppen: doch wat de man niet met ronde woorden zegt, dit zegt hij toch duidelijk genoeg aan menschen, die maar eenig inzigt in zijne gezegden en in de waarheid hebben. Zeker is de waarheid eeuwig onveranderlijk; zij is eene eigene en eeuwige zelfstandigheid, geheel onafhankelijk van het geloof en van de inzigten der menschen: maar met te zeggen dat ons geloof of ons inzigt aangaande dezelve moet veranderen, zoude ik, voor zoo veel in mijn vermogen is, evenveel zeggen als dat de waarheid zelve moet veranderen; want nademaal wij zonder het geloof en zonder onze inzigten niets aan de waarheid hebben, zoo spreekt van zelf, dat Christendom en beschouwing des Christendoms, waarheid en inzigt in de waarheid, ten onzen opzigte geheel onafscheidelijke

Digitized by Google

zaken zijn, welke ieder geloover en ieder denker (zelfs de Hoogleeraar van Groningen, ondanks zijne vermaning, niet uitgezonderd) van lieverlede, en eer hij er aan denkt, met elkander verwart. Inderdaad, het gezegde van den Hoogleeraar, hoe zoetluidend en schoonblinkend ook, staat volmaakt gelijk met het volgende: — » Een mooriaan is wel onveranderlijk zwart; maar der menschen inzigt in hem moet veranderen: dat is, van daag moeten onze inzigten hem blaauw, morgen groen, overmorgen wit bevinden, ten einde er een volkomenen mooriaan in te ontdekken." — Beoordeelt hiernaar, mijne geliefden, het lichtgevende standpunt en de bontkleurige redeneringen van het Rationalismus!

§. 95.

Het standpunt van het Rationalismus door den Hoogleeraar op de zedeleer overgebragt.

En gold het hier bloot eene in de lucht geworpene verstandszaak, wij zouden ons kunnen vergenoegen met eens hartelijk over de soms kluchtige sprongen van het menschelijke verstand te mogen lagchen: maar nademaal geloof en zedeleer, gelijk vuur en verwarming met elkander verbonden zijn, zoo moeten wij nog wel eene kleine poging doen, om de afschuwelijkheid van datgene, wat onze Professor » eene kracht Gods" heeft gelieven te noemen, nog duidelijker te doen uitkomen. — » Gelijk onze deugd," heeft hij gezegd, » zoo moet » ook onze kennis, toenemen en volkomener worden;" en dit is, als eenvoudig gezegde, volkomen waar en

schoon: nogtans wanneer het Rationalismus het toenemen en volkomener worden bij de deugd gelijk bij de kennis verstaat, waar zal het dan in 't vervolg met de maatschappij wel henen? De deugd, zal de Hoogleeraar welligt willen zeggen, is wel eeuwig onveranderlijk, maar der menschen inzigt in dezelve moet veranderen! Kuischheid is de sierlijkste deugd eens Christens en eeuwige zuiverheid het door Jesus Christus aangeprezene middel tot de hoogste volmaaktheid; deze deugd zal evenwel toenemen en volkomener worden, wanneer men, in navolging der Hervormers, inziet dat wellustige nonnenroof de ware Christelijke kuischheid is, en dat geen eed ter wereld den mensch terug mag houden van in het huwelijk te gaan en den Paus de gehoorzaamheid op te zeggen!! — Ach, mijne welbeminde Lezers, houdt het mij ten goede dat mijne pen al te ontroerd is om de ergerlijke beginselen van het Protestantismus in nadere toepassingen te brengen, en laat het weinige, wat ik bijgebragt heb, genoeg zijn om er de kroone der Reformatie aan te toetsen. Laten wij evenwel nog eens vernemen hoe blinkend en helder de Hoogleeraar van Groningen derzelver juweelen heeft weten te slijpen.

§. 96.

De kroone der Hervorming. — Vrijheid van inzigt baart onmogelijkheid van doorzigt.

Gezegd hebbende wat tegen het Roomsche standpunt van den scherpzinnigen Bossuet in te leggen is, sluit hij zijne Vierde en laatste Gedachte met te zeggen: » Laat ons toch weten, wat Jesus en de Apostelen » ons hebben geschonken, en, nadat het geroofd was,

Digitized by Google

» de Hervormers ons hebben heroverd, *vrijheid van* » *inzigt*. Laat het ons weten, en houden, wat wij » hebben, opdat niemand onze kroon roove!"

Wij hebben thans genoegzaam de hoogte bereikt om van dezelve te kunnen zien, dat geen Nathanaël ter wereld eenigen lust zal hebben om der Hervorming hare kroon te benijden, laat staan, dezelve te willen rooven. Houd derhalve, Mijnheer de Professor, die ijdele kroon voor u zelven en voor diegenen, die ijdel genoeg zijn om dezelve gaarne op hunne ijdele hersens te passen; maar zorg vooral, om dezelve voortaan nooit weder aan eenig gezond brein aan te bevelen, of ten minste, doe het met meerdere behendigheid! Behaagt het u, een stelsel, hetwelk zich naar den loop der steeds wispelturige opiniën der menschen moet voegen, Christendom te noemen, wij zullen u hetzelve niet betwisten; doch op onze beurt zullen wij ons wel wachten van buiten de oude palen te gaan welke onze vaders gelegd hebben (1), en welke wij zelfs, zoo mogelijk, tegen iedere roekelooze aanranding zullen zien te beschermen. Wij voor ons hebben liever duurzame inzigten; want wij willen gaarne aan onze leeringen het karakter der Goddelijkheid laten bijblijven. Nog eens dan, behoud uwe kroone; immers zij heeft voor iemand die een hart heeft, of zelfs die zijn verstand gebruikt, eene misschien bekoorlijke, doch, met dat al, zeer nietige waarde! Trouwens wat is die kroone? Gij hebt het zelf gezegd: *Vrijheid van inzigt*. En wat is die vrijheid van inzigt? Gij hebt het duidelijk

(1) Spr. XXII, 28.

genoeg geleeraard: Onmogelijkheid van doorzigt. Het is een spiegelglas, hetwelk de ijdele en hoovaardige mensch, wel is waar, overal gaarne aantreft; doch door hetwelk hij niet kan henen zien, en hetwelk hem alleen zijn eigen aangezigt voor de oogen terugwerpt. Het is een prisma, hetwelk, wel is waar, fraaije kleuren vertoont; doch waarvan men zonder draaijen naauwelijks eenig genot heeft, en waarmede men dan nog niets anders dan het breken der zonnestralen bewerkt. Het is een kaleidoscoop, die, wel is waar, naauwelijks aangeroerd kan worden zonder telkens eene nieuwe vertooning aan het oog te verschaffen, doch, met dat al, niets meer dan een kinderspeeltuig is, en waarmede toch een Hoogleeraar in de Godgeleerdheid zich niet behoorde te vervrolijken. De kroone der Hervorming moge dan eenige lichtstralen van zich afwerpen, zij komen nooit tot aan het hart, zij verlichten hoogstens de oogen; maar met dat licht, hetwelk, indien het de oogen op den duur al niet geheel verblindt, ze toch spoedig verveelt en daarom noodzaakt om alle oogenblikken naar eene nieuwe verlichting om te zien. Het Protestantismus noemt zulks vooruitgang, en inderdaad het is een ware vooruitgang; wij ondervinden daaruit, dat de trotsche rede zich meer en meer over hare vreesachtigheid begint te schamen, en dat het Protestantismus der negentiende eeuw welligt eerlang moeds genoeg zal hebben om de beginselen der zestiende eeuw tot hunne laatste gevolgtrekkingen uit te strekken: evenwel de behoeften van 's menschen hart, en zelfs ook de leeringen der Geschiedenis ja des Bijbels geraadpleegd, is die vooruitgang eene waarachtige achteruit-

Digitized by Google

gang. Wat het eerste betreft, het is ontegensprekelijk zeker, dat Doctor Strauss zich beter dan Professor Hofstede de Groot in zijne Protestantsche waarde vertoont (§. 58. en vgg.); en toch, wie, wiens hart nog maar de minste warmte overgehouden heeft, zal den Professor niet boven den Doctor beminnen? En wat het tweede aangaat, het laat zich daadzakelijk bewijzen dat het Protestantismus, wel verre van slechts driehonderd jaren oud te zijn (1), bijna zesduizend jaren mag tellen om de principiën der Reformatie aan hunne ware bron weder te vinden. Gezegden die tot spreekwoorden overgegaan zijn, zijn altijd waarheden. Van de hedendaagsche verlichting sprekende, zeggen de Catholijken doorgaans: » Het is er eene, bij dewelke de duivel de fakkel ontstoken heeft." Dit spreekwoord is, ik beken het, hard; doch daarom niet te verwerpen, maar veeleer te behartigen: althans hetzelve heeft, voornamelijk om die hardheid, mijne opmerkzaamheid bijzonder getrokken, en wel met gevolg dat ik hetzelve letterlijk waar bevonden heb. Ik ga mij verstouten om ulieden mijne opmerking mede te deelen.

§. 97.

Het rationalistische standpunt van den Professor behoort oorspronkelijk aan satan, den bedrieger onzer eerste ouders, toe.

Noch Luther, noch Zwingli, noch Calvyn, noch

(1) De opmerkzame Lezer kan zich, zelfs uit dit geschrift, herinneren, dat de H. Augustinus en andere Kerkvaders in de ketterijen van hunnen tijd altoos eenige grondstelling of leerstuk van het Protestantismus te bestrijden hadden. Gelijk de waarheid, zoo ook heeft de leugen haar doorloopend kenmerk.

Digitized by Google

Menno Simons is de oorspronkelijke vader der Reformatie; maar — schrikt niet! — het is satan, hetzij in het wezen, hetzij in de gedaante der slang. Men behoeft slechts een paar gezonde Nathanaëls-oogen op de allereerste bijbelbladen te slaan, om zich er seffens van te overtuigen; evenwel, wanneer wij de eerste academische les van dien oorspronkelijken Hoogleeraar in de Protestantsche Godgeleerdheid eens gaan afluisteren, zullen wij vermoedelijk langs een zekerderen weg tot ons oogmerk geraken.

Niemand is er, of hij weet dat God goedgevonden heeft, de menschen, zelfs toen zij nog in de oorspronkelijke schuldeloosheid waren, door bepaalde leeringen en voorschriften te leiden; althans onze kinderen kunnen nog niet eens lezen, of het is hun bekend dat er in het paradijs eene vrucht was, van welke onze stamouders, op straffe der grootste onheilen, niet mogten eten. Dit scheen onzen onderwerpelijken Aartshervormer te mishagen; althans hij vroeg: » Waarom heeft God u niet het genot van alle vruchten zonder onderscheid toegestaan?"

» Wij hebben vruchten in overvloed," antwoordde het onnoozele leerkind, » want wij mogen van alle boomen eten. Het is waar, deze boom hier staat in het midden van het paradijs, zoodat wij denzelven alle oogenblikken voor ons aangezigt hebben, welks vrucht wij nogtans niet mogen smaken noch zelfs aanroeren: maar wat moeite is het om gehoorzaam te zijn; vooral daar wij aan niets gebrek hebben en ons bij ons bij onze ondergeschiktheid zoo voortreffelijk goed bevinden? Bovendien, God heeft ons met den

Digitized by Google

dood bedreigd, zoodra wij Zijn verbod overtreden; en zullen wij dit ontzaggelijk gevaar tegen eene nietige en ijdele genieting gaan wagen?"

Och hoe eenvoudig!

» Zijt gij dan niet verstandiger?" hervatte de Hoogleeraar. » Bijgeloovigheid! Gewetensdwang! Heerschzucht! Meent gij dat gij daaraan sterven zult? In tegendeel. De ware leering is eene kracht, die den mensch naar denkwijze gevoel en leven al meer en meer verandert en vernieuwt en volkomener maakt; en welke God zelf juist daarom niet goed kent, dewijl hij aan deze kracht in alles perk en einde wil stellen, en dus ook in de nasporing der waarheid overtollige goede werken verdicht, zoo als u nu reeds uit het derven van onschuldige spijzen blijken moet. Dus, God bedriegt u en wil u maar dom houden; want hij weet zeer goed, dat zoodra gij van dien boom gegeten zult hebben, uwe oogen open zullen gaan; gij zult daarna als goden zijn en eene volkomene kennis van goed en kwaad hebben: trouwens het is niet zonder reden dat hij dien boom den boom der kennis van goed en kwaad genoemd heeft. Wat kan er toch verachtelijker en vernederender uitgedacht worden, dan steeds als een kind aan den leidband te hangen en niet grootmoedig op eigene voeten voort te stappen? Wat is daarentegen edeler, dan uit eigene oogen te kunnen zien en van de lage noodzakelijkheid ontheven te zijn van blindelings het stuur van eenen andere te volgen? Waarom dan dat slaafsche juk niet afgeschud? Gij zijt het voortreffelijke licht, wat gij ontvangen hebt, niet waardig, tenzij gij dit allerduidelijkste middel bij de hand

Digitized by Google

nemet, ten einde daarmede uw verstand, die kostelijke gave, op te helderen en tot de uiterste klaarheid te brengen. De voornaamste, ik mag wel zeggen, de eenige kroon moet u nog veroverd worden; *vrijheid van inzigt.*"

Zoo sprak de geleerdste van al de toenmalige leeraars der aarde; hij had, behalve zijne geleerdheid, nog de begaafdheid van zich in allerlei bogten te kronkelen, om zoodoende aan zijne lessen een bekoorlijken nadruk bij te zetten. Leugentaal en belastering van hetgene vroeger bestond waren wel is waar zijne hoofdredenering, en hij moest dezelve wel in het spel brengen; want de eenvoudige mensch heeft in zijne natuur, zelfs na het verlies van hare opvallendste schoonheid, eenen onverbergelijken eerbied voor het oude; en dit is misschien het eenige overblijfsel, wat hem aan de oorspronkelijke schoonheid der menschelijke natuur kan herinneren: maar vermoedelijk zal onze onderwerpelijke Leeraar niet verzuimd hebben, zijn leerboek aan te prijzen en deszelfs alvermogen hemelhoog te verheffen; althans, Eva wees het onderzoek wegens hetzelve niet van de hand. Welligt had zij vroeger niet eens opgemerkt dat die verwonderlijke vrucht zooveel uiterlijke bevalligheden bezat, en, alles zamengenomen, had zij nu te veel opwekkingen om dezelve niet te openen. Zij deed het; en ziedaar! eensklaps was zij hervormd in dat bekoorlijke licht, waarover zij te voren niet het geringste denkbeeld had! Nu was Adam nog te hervormen; en, nademaal een manspersoon doorgaans minder smaak voor het edele en schoone heeft, zoo had dit, menschelijker wijze

Digitized by Google

gesproken, meerdere zwarigheid in. Doch de oude Montanus had zijne Priscilla reeds gewonnen, en door middel van haar ging alles zonder slag of stoot. Ik zoude liegen, bijaldien ik zeide dat de Professor zijne leerlingen wegens al de uitwerksels van het verlichtende boek bedrogen had. Inderdaad hunne oogen gingen open; doch helaas! om te zien dat zij naakt waren, ja dat zij naakter aan den geest dan aan het ligchaam waren. Hun verstand was nu genoeg opgehelderd om te begrijpen dat zij binnen kort, vrij van alle banden des voormaligen blinden geloofsdwangs, hun klooster zouden kunnen ontspringen; en daar het hun bijzonder aan het hart lag, zich met fatsoen te vertoonen, zoo kleedden zij zich geheel naar den nieuwsten smaak, te weten met mantel, jupon enz. van vijgenboomsbladeren, en traden, vol van het gevoel hunner verworvene kennis en vrijheid, de ruime wereld in. *Tres faciunt collegium;* niet te verwonderen dus, dat zij onder het voorzitterschap van den oorspronkelijken meester zoo ongemeen bekwaam geweest zijn om de nieuwe leering overal te verspreiden en schier onverdelgbaar in de harten hunner discipelen voort te planten!

En hierna zullen de Catholijken nog zeggen dat het Rationalismus eene nieuwe leerwijze, een nieuw stelsel is! Welke eenvoudigheid!! Welke domheid!!!

§. 98.

Een woordje over de hedendaagsche verdraagzaamheid. Reeds had Tertullianus, reeds de Bijbel dezelve begrepen.

Doch laten wij niet schertsen in eene zaak welke

Digitized by Google

zoo geheel ernstig is. Voor het overige mijne scherts is niets, in vergelijking van die, welke de Hoogleeraar Hofstede de Groot vanwege dezen en genen onder uliedeu heeft moeten verduren (1); en ingevalle hij de mijne eens onder de oogen krijgt, zal hij denkelijk wel willen bekennen, dat zij tamelijk goed naar den Bijbel genomen is. Zelfs zouden wij ons mogen vleijen dat zulk eene Bijbeloefening hem aangenaam konde zijn, nademaal hij er eenig blijk in zoude hebben, dat hij de *vrijheid van inzigt* niet geheel vergeefs gepredikt en aangeprezen heeft; doch helaas die vrijheid is voor alle menschen, alleen niet voor de Catholijken; en ik voor mijn hoofd, ik kan, ik wil niet beveinzen dat ik Catholijk ben. — Nog een woordje van toelichting wegens de Protestantsche Verdraagzaamheid verschuldigd zijnde, zal ik er mij hier maar van ontlasten.

Ter plaatse waar ik, mij er toe verpligtte (§. 53), maakte ik de opmerking dat men doorgaans het minst bezit, waarover men het meest schreeuwt; en deze opmerking kan welligt nergens beter den toets ondergaan, dan ten opzigte der verdraagzaamheid ter zake van religie. Heden ten dage inzonderheid, nu de edelmoedige maatregelen van onzen roemrijken Koning Willem II. een vleijend uitzigt op verbetering van het

(1) Lang na het opmaken der hierboven (§. 22.) vermelde lijst, komt nog een Gedicht, getiteld: » En Gruneger Roeker. Ook al over de Kockerij op de Groote Hofstede van Peiter," uit mijne papieren rollen. Die Groningensche Ruiker ware aardig genoeg om eene nadere vermelding te verdienen; helaas er is een vies geurtje aan. Alleen het Motto luidt reeds: *Ick sal dreck op uwe aangesichten stroyen.* Mal. II. 3. b., en is waarlijk een motto.

Digitized by Google

jammerlijke onderwijs-stelsel der Nederlanders beloven, en dien ten gevolge de gemoederen van alle zijden in eene roerige beweging zijn, toonen onze Catholijke Schrijvers dat mijne opmerking voor hen geenszins nieuw is; althans zij ontheffen mij van de onaangename moeite om de Protestantsche onverdraagzaamheid, hoe luide ook verdraagzaamheid genaamd, met daadzakelijke bewijzen te onderschragen: en gijlieden, mijne geliefden, gij behoeft slechts in uw hart te tasten, om u te overtuigen dat die mannen waarlijk de zaak niet overdrijven. Wij willen dan eenvoudig nog een en ander bewijsje *a priori* vernemen; dat is, wij willen gaan zien dat het gezwets van verdraagzaamheid vooral niet met de Reformatie der XVI. eeuw begonnen is.

Vrijheid van inzigten tot hoofdbeginsel stellende, wordt men schreeuwend onregtvaardig, zoodra men de inzigten van anderen, hoe ze ook mogen zijn, niet met verdraagzaamheid eerbiedigt (1); en vrijheid van inzigt was ten allen tijde, schoon niet altijd even duidelijk en luidruchtig uitgetrompet, het begin der ketterijen. Het is waar, dit beginsel was steeds onuitvoerbaar, en zulks bleek telkens, zoodra eene sekte zich in andere sekten spalkte. Hoedanig ook onderling verdeeld, werden zij toch telkenmale onderling verdraagzaam, wanneer het te doen was om aan hunne onverdraagzame gezindheid tegen de Moederkerk, van welke zij zich hebben losgescheurd, lucht te geven.

(1) » Waarom zouden de Valentinianen niet mogen doen, » wat Valentinus zich veroorloofd heeft?" zegt Tertullianus. De plaats is hiervoren (§. 90.) breedvoeriger aangehaald.

Digitized by Google

Zij waren te allen tijde waardige afdruksels der beklagelijke Jeruzalemmers, die, onophoudelijk tegen elkander woedende, zich dan alleen verdroegen en eensgezind werden, wanneer zij de Romeinen van hunne belegerde wallen weren moesten. Reeds in de tweede eeuw van het Christendom zeide Tertullianus van de ketters van zijnen tijd: » Zij zijn gereed om met allen » verdraagzaam te zijn; want hoe verschillend de in- » zigten in de waarheid zich ook bevinden, dit be- » kommert hen niet, zoo lang men zich maar verbindt » om de ééne waarheid te bevechten; in de scheuring » bestaat onder hen de eenheid (1):" met deze opmerkelijke woorden heeft de genoemde kerkvader de ketters van alle tijden gekenmerkt; en wie zal het zich kunnen bedekken, dat zulks inzonderheid den ketters der drie jongste eeuwen aangaat? *Het was hun niet*

(1) *Pacem quoque cum omnibus miscent. Nihil enim interest illis licet diversa tractantibus, dum ad unius veritatis impugnationem conspirent. Schisma est unitas ipsis.* De Præs. C. 41. 42. — Het verloop van ruim zestien eeuwen maakt niet de minste verandering aan de waarheid; althans een hedendaagsch Schrijver zegt: » Wat zich van de ware Kerk » heeft afgewend, wendt zich vijandig tegen haar; gelijk dan » ook haar Goddelijke Stichter gezegd heeft: *Wie niet met » mij is, is tegen mij.* Alle sekten, tot zelfs de Mahomedanen, ja tot zelfs de Heidenen, worden met eene zekere toegefelijkheid behandeld; alleen de Catholijke Kerk niet. Wie » dat begrijpen kan, die begrijpe het. — De zonde is ver» draagzaam jegens de zonde, maar niet jegens de deugd; » zoo ook de dwaling jegens de dwaling, maar niet jegens de » waarheid. De dwaling voelt, als door een natuurlijk in» stinct, waar de waarheid is; en zij is beducht voor haar » oordeel." *Joh. Jac. Iven. Die unchristliche Tendenz der Stunden der Andacht.* Cöln. 1827.

Digitized by Google

genoeg, nopens de wetenschap Gods gedwaald te hebben; maar ook, in den grooten oorlog der onwetenschappelijkheid voortlevende, geven zij aan zoo menige en zulke groote onheilen wel den naam van verdraagzaamheid (1). Zoo heeft reeds de Wijze Man hen vooruitgezien! Willen wij echter den Profeet Jeremias gaan raadplegen, hij zal ons komen zeggen: *En zij legden zich toe om de bedruktheid van mijn volk al honende te heelen, met te schreeuwen: Verdraagzaamheid, verdraagzaamheid! en daar was geene verdraagzaamheid* (2).

§. 99.

Ook over Hervorming. — Hervormen is uitsluitend het werk van God, die zich evenwel daartoe soms van menschen bedient, maar nooit van menschen zonder zending.

Men gelieve mij de hartpijnigende moeite, van de verdraagzaamheid der Hervorming daadzakelijk aan te wijzen, wel te willen borgen; ik vind mij meer opgewekt om wegens *Hervorming* zelf iets aan te merken: want de hedendaagsche beteekenis van dat woord had, ik heb het reeds lang gezegd (blz. 13), wel in de eerste plaats eene hervorming noodig gehad.

Willen wij den Protestantschen Geleerden, die toch gaarne op de stijve letter omhangen, zien te believen met het woord hervorming naar deszelfs letterbeteekenis te beschouwen, zoo zal het niet moeijelijk vallen ulieden te doen gelooven, dat her- of wedervormen

(1) Wijsh. XIV. 22.   (2) Jerem. VII. 4.

niets anders is, dan eene zaak, welken haren oorspronkelijken vorm, hetzij door ouderdom, ongeluk of kwaadwilligheid enz., verloren heeft, weder tot denzelven terug brengen. — Wij mogen hier toch, in navolging van onzen bewonderden Professor, wel vrijelijk zeggen: » Dat dit het regte begrip van eene Her» vorming is, valt gemakkelijk te bewijzen." Inderdaad, op welke voorwerpen men hetzelve ook toepasse, het zal zich overal, en schier zonder uitzondering, even duidelijk vertoonen.

Gelukkig hebben wij hier dan een woord, welks letter onovertreffelijk met deszelfs geest overeenstemt; en zoo konde ik hetzelve, betrekkelijk ons bepaald onderwerp, gerust aan uwe eigene bespiegelingen overgeven. Nademaal echter de Hervorming eene hervorming van een uitstekend werk Gods, te weten van de Religie, behoorde geweest te zijn, zoo verdient dezelve nog wel eene nadere overweging.

Het is over het algemeen waar, dat diegene, welke eene zaak gevormd heeft, het best in staat is om dezelve te hervormen wanneer zij eene hervorming behoeft; doch zulks is geheel zonder uitzondering waar, wanneer de zaak uitsluitend van God komt: wat meer is, tot de hervorming eener zulke zaak is niets minder, maar misschien wel meer, dan Gods almagt benoodigd. Eene metaphysieke bespiegeling van dit gezegde konde misschien gevaarlijk worden; wij willen hetzelve dan maar eenvoudig met de bewonderenswaardige leering der Roomsche Kerk gaan toelichten.

Hare Priesters hebben dagelijks eene opwekking om den onbegrijpelijken God, als ik het zoo zeggen mag,

Digitized by Google

nog hooger dan in Zijne scheppingskracht te beschouwen wanneer zij zeggen: *Deus, qui humanæ substantiæ dignitatem mirabiliter condidisti et* MIRABILIUS REFORMASTI (1); dat is: » O God! die den mensch » wonderlijk gevormd; maar NOG WONDERLIJKER *her- » vormd* hebt;" en zulke uitdrukkingen behoeft men slechts onder iemands oog te leggen, om hem terstond derzelver schoonheid te doen gevoelen (2). Somtijds, wanneer mijne H. Kerk mij den Brevier in de hand geeft, leert zij mij mijnen God als Schepper en als Hervormer aanbidden; doch zij toont mij in Hem, als Schepper, niets meer, om zoo te zeggen, dan een gewonen werkman, maar, als Hervormer, den kunstenaar (3). Helaas het verrukkelijke zielenspel, waarin ik mij bij zulke gelegenheden bevind, wordt telkens onderbroken en vernietigd door de onmogelijkheid van alsdan niet aan die mannen te denken, welken eene zotte, godslasterlijke, ja goddelooze wereld wel Hervormers heeft gelieven te noemen.

(1) *Liturg. Rom. in Ord. Missæ.*

(2) Vermoedelijk zoude ik mij over dat onbeschrijfelijk gevoel nooit verheugd hebben, ten ware de Graaf De Maistre (*Du Pape Liv.* 4. *ch.* 6) mij er op hadde doen letten. Behalve het gemelde gebed noemt hij nog een van Paaschzaturdag: *Deus qui* mirabiliter *creasti hominem et* MIRABILIUS *redemisti*. In den loop des jaars komen ons verscheidene soortgelijke uitdrukkingen voor de oogen, doch op dit oogenblik staan zij mij niet voor het geheugen.

(3) *Tu carne amictus perditam*
Formam reformas ARTIFEX.
Hymn. Mat. temp. pasch.

Op de poësie des Bijbels volgt die der Roomsche Kerk in schoonheid.

Hiermede wil ik geenszins zeggen dat God Zich niet van menschen bedient, wanneer het menschdom eene hervorming ter zake der Religie noodig heeft; integendeel, Hij schijnt veeleer zulks zonder de menschelijke natuur niet te kunnen redden; althans Hij heeft het eens voor altijd gedaan door den *Mensch Christus Jezus* (1) en later herhaalde malen door zulke *menschen*, welke *de H. Geest als Bisschoppen aangesteld heeft om de Kerk Gods te regeren* (2): want zoo lang de Kerk zal duren, zal zij wel niet in haar geloof noch constitutie (trouwens dit ware eene gruwelijke lastering tegen de eeuwige beloften van Hem, die haar in Zijn Bloed gewasschen en gesticht heeft om haar rimpelloos en zonder vlekken te kunnen maken (3) —), maar toch hier of daar in een van hare deelen, althans in een' of ander' van hare ledematen, wel gestadig eene hervorming kunnen ondergaan. Het zijn dan wel is waar menschen, maar, gelijk gij ziet, menschen van God aangesteld, of, gelijk men het gewoonlijk noemt, menschen tot dat bijzondere werk van God gezonden: menschen dus, die hier op aarde de bijzondere werktuigen der Goddelijke almagt en waarachtigheid zijn; menschen, die God onder ons vertegenwoordigen, en, om zoo te spreken, zigtbaar maken; menschen dus, welke wij gerust, in dien zin, Goden zouden mogen noemen, zelfs al hadde de Bijbel ons daartoe niet zeer duidelijk geregtigd (4). Men ziet alzoo niet alleen dat hervormen

(1) I. Tim. II. 5.
(2) Hand. XX. 28.
(3) Ef. V. 27.
(4) Joh. X. 34. Exod. VII. 1. XXII. 28. Ps. LXXI. 1.

Digitized by Google

het bijzondere werk van God is; maar ook dat, in den grond, altoos God het is, die hetzelve ten uitvoer legt.

§. 100.

Beoordeeling van het hervormen der Reformatie. — Vergelijking tusschen het Protestantsche en het Bijbelsche huwelijk. — Het zuivere *Evangelie.*

Raadpleegt den Bijbel, of raadpleegt de Geschiedenis der eeuwen, altijd zult gij zien dat de menschen, die zich met het regtstreeksche werk van God wilden bemoeijen, steeds het bewijs hunner zending ten voorschijn moesten brengen. En wat zal men nu zeggen van menschen die zich voordeden de Kerk Gods te hervormen, en niet alleen niet de minste aanstelling of zending konden vertoonen, maar ook hunne zoogenaamde hervorming zoo aanlegden, dat vroeg of laat al het eerbiedwaardige en weldadige der Kerk verdwijnen zoude, en niet het oude *her*vormd, maar het nieuwe *ge*vormd, of, als gij wilt, het werk des duivels (§. 97.) hervormd moest worden? Zullen wij hen Hervormers noemen? Ach ja, verstaanbaarheidshalve: want om aan een woord eene beteekenis te benemen, onder dewelke hetzelve driehonderd jaren lang gewandeld heeft, hiertoe zou men eene zending moeten hebben, bijna gelijk b. v. de Hoogleeraar Siegenbeek er tijdens de Bataafsche Republiek eene heeft gehad; en ik beken het, ik heb ze niet: desniettegenstaande zullen alle Nederlandsche Hoogleeraars mij wel geheel ongestoord laten zeggen, dat zulk eene beteekenis geheel met het woord in strijd is. Dit is reeds duidelijk en ontegenzeggelijk

Digitized by Google

genoeg bewezen; evenwel zal ik het ten overvloede nog met een voorbeeld uit den Bijbel bewijzen.

Toen onze Zaligmaker den Joodschen afscheidsbrief ging afschaffen, zeide Hij tot de Pharizeërs: *Ter oorzake der hardheid uws harten heeft Mozes ulieden toegestaan, uwe vrouwen weg te zenden: doch van den beginne is het zoo niet geweest* (1).

Wie ziet hier niet den waren Hervormer? Even te voren had Hij hun uit de Schrift herinnerd dat *die van den beginne den mensch gemaakt heeft, éénen man en ééne vrouw gemaakt heeft, en gezegd heeft: Daarom zal de man zijne vader en moeder verlaten en bij zijne vrouw blijven.* Waar wilt gij het regte begrip van hervormen duidelijker aangewezen hebben? Wat is hervormen anders, dan eene bedorvene zaak weder tot den vorm brengen, welken dezelve van den beginne had?

Maar, om slechts van dit ééne punt te gewagen, hoe hebben de Hervormers het huwelijk hervormd? Bijaldien de daadzaken niet geheel boven alle betwijfeling waren, konde ik mij misschien verpligt gevoelen om Luthers beestachtige grondstellingen (die buitendien helaas te goed bekend zijn) aan te halen; doch nu kan ik volstaan met ulieden te herinneren dat hij den Landgraaf van Hessen twee gelijktijdige vrouwen toegestaan heeft: en Luther niet alleen maar tevens zijne toenmaals voornaamste medehervormers; en dit wel ten gevolge eener plegtige Consultatie, naar welke zij zich met de meestmogelijke plegtigheid voegden. Doch wat spreken

---

(1) Matt. XIX. 8.

Digitized by Google

wij nu nog van de Hervormers, sedert de Hervorming schier op hare geheele hoogte is? Ach konde men de huwelijken der Hervorming nog maar tot de huwelijken der discipelen van Mozes hervormen! En hoe zal men dan bij hen het huwelijk vinden, gelijk hetzelve door Jesus Christus hervormd geworden is? Waarlijk, indien de Hervorming met iets *vooruit* gegaan is, dan voorzeker is het ten aanzien der huwelijken; en zoolang zij daarmede niet *achteruit* gaat (dat is te zeggen, ze weder, zoo goed mogelijk tot de voorhervormelijke Christelijkheid terugbrengt), zoo lang is er voor de Hervormelingen, en voor degenen die naar de grondbeginselen der Hervorming geregeerd worden, niet veel goeds te hopen: want alwie zijn hart nog niet geheel heeft laten bederven en slechts de minste vermogens en kracht tot nadenken bezit, zal zich gemakkelijk overtuigen, dat eene zuivere zedeleer aangaande de huwelijken tot de allerhechtste grondslagen van Kerk en Staat behoort. —

Dit woord *zuiver* herinnert mij dat ook de Hervormers de echte beteekenis van het woord *hervormen* zeer goed voor den geest hebben gehad; althans aan hun gesnoef te hooren, zoude men zeggen dat zij niets minder beoogden, dan het *zuivere* Evangelie en het *zuivere* Woord Gods weder in te voeren: wij hebben echter zoo wat gezien hoe zij zulks wegens het huwelijk tot stand hebben gebragt. Het is waar, de hardheid, of liever, de weekheid der harten was in hunne dagen vrij zigtbaar; en hadden zij maar, gelijk Mozes, de zending gehad om de bedorvenheid der harten te gemoet te komen, zoo zouden wij gaarne over

Digitized by Google

hen zwijgen, ja welligt ons met ulieden vereenigen om hen hemelhoog te verheffen: maar wat moeten wij nu van die *groote* mannen zeggen, nu zij in alles hunne baldadigheid en in niets hunne zending getoond hebben; terwijl zij toch wel zoodanig de noodzakelijkheid van eene wettige zending erkenden, dat zij zich geene leugen, geene huichelarij, geene middelen, hoe schandelijk ook, geschaamd hebben, om toch de oogen der eenvoudige menigte maar met eenig blijk van buitengewone zending te kunnen beguichelen?

§. 101.

Bijbelsche zending door den Heer Le Roy aan de Hervormers toegedacht.

Voor het overige, hun volslagen gebrek aan zending is heden ten dage voor de oogen van zelfs hunne diepste vereerders zigtbaar; althans dat zij geene uiterlijke zending gehad hebben, bekent thans een ieder. Men laat hen hunne zending uit henzelven ontleenen, en ik beken, dit is, als poëtische uitdrukking, zeer aardig; maar in ernst, en in alles wat positief is, is het eene ware contradictie — Volgens den Predikant Le Roy hebben de Hervormers hunne zending gevonden in de woorden van Salomo: *Al wat uwe hand vindt om te doen, doe dat met alle magt*, en in die van Jacobus: *Wie dan het goede weet te doen en het niet doet, dien is het zonde;* maar die woorden, wel verre van de zending der Hervormers te bewijzen, overtuigen mij, onder zulk eene pen, meer en meer van de noodzakelijkheid om de H. Schrift aan een beslissend

Digitized by Google

gezag te onderwerpen; en dit misschien minder voor het behoud des geloofs, dan voor de tijdelijke welvaart der menschen. Trouwens wie niet ziet dat die woorden even goed den gruwelijken Mahomed als de verwoestende Luther en Calvyn regtvaardigen, is blind. Voltaire en Rousseau, en niet minder Robespierre, hadden zich eveneens op die woorden kunnen beroepen; en ingevalle zulk eene toepassing der H. Schriftuur veld wint, dan, God weet het, voor welke gruwelen het lieve Vaderland, hetwelk de Bijbels bij duizenden verspreidt en aan iedereen als opdringt, nog blootstaat. — Ziedaar nogtans weder een staaltje van het *zuivere* woord Gods der Reformatie!

§. 102.

Het is nuttig, zich met de personaliteiten der Hervormers goed bekend te maken. — Dit hebben anderen ook geweten.

Men zal het mij misschien weder niet te goed afnemen dat ik mij zooveel met de personen der Hervormers bemoei; doch daardoor kan ik mij niet laten wederhouden. De goede Hemel kent de inzigten welke ik daarbij hebbe; en waarlijk, het is mij eerder een personeel verdriet dan genoegen, van die mannen te moeten gewagen. Niets is mij aangenamer aan het gemoed, dan te kunnen verschoonen en prijzen; misschien wenscht niemand vuriger dan ik, dat de Hervormers eerzame menschen geweest waren; doch nu zij toch waarlijk eerloozen zijn geweest, nu gaat het belang der waarheid mij genoeg aan het hart, om de

Digitized by Google

Voorzienigheid te prijzen en te bedanken dat zij ons zulks wel heeft willen bekend maken: want inderdaad, menschelijker wijze gesproken is er mijns dunkens geen eenvoudiger middel om de oogen der bedrogenen te openen, dan hun hunne bedriegers in derzelver volle schandelijkheid te vertoonen. Voor eenigen tijd heb ik het brandmerk (in den letterlijken zin des woords) van Calvyn zoo duidelijk bewezen (1), dat men er tot nu toe nog niets op gezegd heeft; ja zoo duidelijk, dat men er ook niets op kan zeggen, tenzij men het voornemen hebbe, van (om in navolging van Professor Hofstede de Groot te spreken) aan alle Geschiedenis den bodem in te slaan. Wie zich eens goed van het schandelijke gedrag der Hervormers overtuigd heeft, zal, hoe hij hen ook moge gehuldigd hebben, ongetwijfeld met den Schrijver, uit wien wij de voornaamste bewijzen voor Calvyn's brandmerk ontleenden, moeten zeggen: » Wie, » die deze dingen overwogen heeft, zal het zich nu » in de gedachte brengen dat God Zich van zulke » menschen, — die, en volgens alle regt, en volgens » het oordeel der wereld, menschen zonder eer en » van een allerschandelijkst levensgedrag waren, wier » tong toomeloos en kwaadsprekend, en wier gemoed » opgeblazen, eerzuchtig, gramstorig en vol afgunst » was, — zou hebben willen bedienen om Zijne Kerk » te hervormen? Wie heeft ooit zulke gedragingen in » de Profeten opgemerkt? De Apostelen waren over » het algemeen wel van eene nederige afkomst; maar » toch niet, om eenig schelmstuk, eerloos: en schoon

---

(1) Zie *Antwoord op het Zestal* enz. 2.e Deel bls 349. en volgg.

» zij wel ongeleerd en eenvoudig waren, werden zij » toch eensklaps, ter oorzake van hunne wijsheid, » heiligheid des levens en roem der mirakelen, eer» biedwaardig. In hen was eene bewonderenswaardi» ge nederigheid des gemoeds en zachtaardigheid; be» wonderenswaardig was hunne verachting der glorie » en der aardsche belangen; bewonderenswaardig waren » hunne liefde tot den naaste en hunne bescheidene » en afgemetene uitdrukkingen (1). Soortgelijke ma» nieren treffen wij bij al diegenen aan, door welke » God de volken bekeerd of de zeden van het Chris» telijke volk verbeterd heeft; b. v. bij den H. Au» gustinus, den Apostel van Engeland; bij den H. » Bonifacius, den Apostel van Duitschland; bij de » H. Adelbertus, Otto, Willebrordus, Eligius en an» deren, die andere volken tot het ware geloof ge» bragt hebben; bij de H. Benedictus, Bernardus, » Romualdus, Dominicus, Franciscus en anderen,

(1) Deze schoone lof der Apostelen herinnert ons een schoon gezegde van den H. Johannes Chrysostomus, hetwelk ons op nieuws moet overtuigen dat noch het Roomsche standpunt van Bossuet, noch het regte begrip van *Hervormen* nieuw zijn. De woorden: *Gijlieden zijt het zout der aarde* verklarende, zegt die Kerkleeraar: » Wat beteekent dit? Hebben de Apostelen » hersteld hetgeen tot de bedorvenheid was overgegaan? Vooral » niet: trouwens het is onmogelijk, iets wat reeds bedorven is, » te herstellen door hetzelve met zout te bewrijven. Bij ge» volg, de Apostelen hebben niet hervormd; zij hebben eenvoudig » datgene, wat hun te voren als hervormd ter hand gesteld en, » om zoo te zeggen, van de bedorvenheid gezuiverd was, met » zout besprengd, en zoodoende in die hervorming behouden, » welke hetzelve aan den Heer te verdanken had. Inderdaad, » de menschen van de verrotting der zonden te bevrijden, is-

» door wier voorbeelden en leering menigeen zich tot
» de verachting der aardsche en het beminnen der
» hemelsche goederen opgewekt gevoelde.

» Als God zulke mannen, wier heilige wandel in
» de oogen der wereld voortreffelijk was, gebruikt
» heeft om eene provincie te bekeeren of om
» eene gedeeltelijke zedenverbetering des volks
» te wege te brengen, die toch hunne zending niet
» onmiddelijk van God, maar van den Paus ont-
» vangen hebben; welke mannen, bid ik u, moesten
» diegenen dan wel niet wezen, die onmiddelijk van
» God gezonden werden: en dit wel, ten einde de
» voornaamste leeringen des Godsdienstes te hervor-
» men, ja om de geheele Kerk en het vervallene
» rijk Gods te herstellen!? Al waren al de heilig-
» heid, al de voortreffelijkheid, al de deugden en al
» de geestelijke gaven, die in den H. Johannes den
» Dooper en in al de Apostelen geweest zijn, zamen-

» het werk der kracht van Christus; de zorg en arbeid der
» Apostelen bepaalt zich daarbij, dat de menschen niet weder
» tot hunne vorige verrotting terugkeeren." (*Vos estis sal terræ. Quid igitur? Ipsine putrefacta medicati sunt? Nequaquam: neque enim fieri potest, ut ea quæ jam corrupta sunt, salis perfricatione reparentur. Non ergo hoc fecerunt, sed ante renovata, sibique tradita, atque ab illa jam putredine liberata, aspergebant sale, et in ea novitate conservabant quam a Domino susceperant. Liberare quippe a putredine peccatorum, Christi virtutis est: ut autem ad illa iterum non revertantur, Apostolorum curæ est ac laboris.* Hom. 15. in Matt.) En hierna zal men Luther, Calvyn en soortgelijken nog Hervormers kunnen noemen?! — Weder eene schoone les voor uwe Leeraars, om toch vooral de beeldspraak der H. Schrift goed te bestuderen!

Digitized by Google

» genomen en in die Hervormers uitgestort, dit al-
» les zou toch nog niet toereikend geweest zijn, om
» hun het voldoende gezag tot zulk eene onderne-
» ming te bewerken. En wij zullen zulke onnoozele
» halzen zijn, dat wij gelooven zouden dat God daartoe
» menschen gebezigd heeft, niet alleen niet aanbeve-
» lenswaardig om hunne heiligheid des levens; maar
» faamloozen, ontuchtelingen, eergierigen, wraakzuch-
» tigen, en kwaadsprekers?! Wat ware dit anders,
» dan aan iedereen, die nog een kruimeltje behoed-
» zaamheid overgehouden heeft, billijke reden geven
» om hen niet te ontvangen, maar als bedriegers te
» verfoeijen? Trouwens dezulken, die krachtens eer-
» loosheid tot geene waardigheid en tot geen ambt,
» hetzij kerkelijk of wereldlijk, toegelaten worden,
» en zelfs onbevoegd zijn om voor eene regtbank als
» aanklagers of eischers te verschijnen; hoe zal men
» hen aannemen als hervormers der Religie, als bouw-
» meesters der Kerk, en als regters der Bisschoppen,
» Pausen en algemeene Concilien?"

Zoo sprak een tijdgenoot der Hervormers, de godvruchtige, ijverige en kundige Lessius; en de misschien niet minder roemwaardige Gonzalez laat er het volgende op volgen: — » Hieruit blijkt hoe nietig het
» antwoord der ketters is, als zij op de beschrijving
» der zeden van Luther en Calvyn zeggen dat het hun
» niet raakt hoe zij van levensgedrag geweest zijn (1),

(1) Evenzoo hebben de Protestanten der jongstverloopene en der tegenwoordige eeuw gesproken, en niet te verwonderen; want alwie de geschiedenis met eenigen ernst beschouwt, zal bevinden dat zij misschien nergens zoo duidelijk is, als in het

Digitized by Google

» dat hunne leering goed is, en dat de discipels daarop » te letten hebben. Men kan immers niet zeggen dat » eene leering van booze menschen welke tegen de » gemeene leering der Kerk, der H. Vaders en der Con- » ciliën indruischt, goed is; ja het zou ten eenemale » gedrogtelijk zijn, te beweren dat God aan Augusti- » nus, Hieronymus, Ambrosius, Gregorius, Basilius, » Athanasius, Nazianzenus, Chrysóstomus, Thomas, » Bonaventura en andere zeer heilige Leeraars Zijn » licht tot het ware begrip der Schriften geweigerd » zou hebben; terwijl Hij hetzelve medegedeeld heeft » aan menschen, opgepropt van hoogmoed, eerzucht, » achterklap en wulpschheid (1)."

---

schandvlekken der Hervormers. Maar wie herinnert zich niet de jaren 1817 en 1830? Wie voorziet niet wat gebeuren zal als wij het eeuwfeest van Calvyn eens beleven? Toenmaals heeft men in tallooze boekjes en predikatiën Luther als den grooten Hervormer, als den derden en laatsten Elias, als den Profeet van Duitschland, als den man en het wapentuig Gods, ja als een schier onovertreffelijk voorbeeld van gedrag en zeden uitgebazuind: en van waar die zonderlinge tegenstrijdigheid? » Waartoe al die loftuitingen," zegt een zeer verdienstelijk Schrijver, » bijaldien men zich niet reeds van voren » overtuigd hield, dat met Luthers zedelijke waarde of on- » waarde voor een zeer groot gedeelte de waarde of onwaarde » der Reformatie verbonden is? Inderdaad, in het oog van » een ieder, die opregt naar waarheid zoekt, moet met Lu- » thers persoon het Protestantismus opgaan of zinken: trou- » wens de buitengewone gezanten Gods zijn, zoo in het Oude » als Nieuwe Verbond, steeds buitengewoon heilige menschen » geweest." — In het zonderlinge *Adres* van den Predikant Le Roy, waarover wij het in de Voorrede tot het 1.e Deel van mijn *Antwoord* gehad hebben, wordt van NOOIT GENOEG GE-

(1) *Veritas Rel. Christ.* Cap. X. §. 5.

Digitized by Google

§. 103.

Kort overzigt van het voorgaande. — Tegenwoordige waarde van den Bijbel en van het Christendom bij het Protestantismus, volgens Röhr en Bretschneider.

Laten wij nu maar een einde maken; want waarlijk, het is vervelend, nog langer in die stoffe om te roeren. — Wij hebben dan de Hervormde Kerk van Nederland in verscheidene van hare gedaanten gezien; wij hebben, om zoo te spreken, de geheele Hervormde Kerk gezien, en tevens een niet te onoplettend oog op het geheele Protestantismus laten vallen. En wat hebben wij gezien? Wij hebben bevonden dat de Hervorming misschien geene enkelde grondstelling noch leerpunt gehad heeft of nog heeft, wat niet aan deze of

---

PRESENE *Hervormers* en van hunne EERBIEDWAARDIGE *nagedachtenis* gesproken, en zelfs in zijne Brieven tegen den Heer Lesage ten Broek schaamt die Predikant zich niet, de Hervormers VOORTREFFELIJKE WERKTUIGEN te noemen, die zich IN ALLES op *het Woord Gods grondden* en waarvan *God wilde gebruik maken.* En als hoe groot Apostel zal Luther zich niet weder in het Werk van den Predikant Lublink Weddik vertoonen? Ik veroorloof mij dan nog eenmaal te zeggen: » Als de her» vormelingen steeds stijfzinnig blijven gelooven en beweren » dat de Hervorming het werk van God is geweest, zij zullen » dan toch iets van de gedachte terug komen dat de Hervor» mers waarlijk mannen Gods geweest zijn; en als zij eens » goed begrijpen dat de Hervormers ware verachtelingen ge» weest zijn, dan zullen zij, geloof ik, hunne hersenen niet » bijzonder behoeven te plagen, om tevens te begrijpen dat » een zeer groot gedeelte van die verachtelijkheid op de Her» vorming zelve nederkomt." *Antwoord op het Zestal* enz. 2.e *Deel blz.* 350.

gene der vroeger bestaan hebbende ketterijen toebehoort; de eenige nieuwigheid misschien, welke zij zich zoude mogen toeeigenen, is de onbeschaamdheid om alle reeds sedert menige eeuwen veroordeelde en versletene ketterijen in haren schoot te vereenigen, en om het zekerste grondbeginsel der dwaling als het standpunt der volmaaktste verlichting en beschaving te willen doen uitkomen. Vrijheid van inzigt, welke eene gedurige verandering der leering bewerkt, zal dan het standpunt der waarheid zijn! Ziedaar toch het ware standpunt van het Protestantismus; behalve den Hoogleeraar van Groningen zijn er eene menigte Protestanten die u kunnen verzekeren, dat onzekerheid en vrijheid de voornaamste bestanddeelen van uwe religie zijn. Doch wie, die bij gezonde zinnen is, zal onzekerheid en Christelijk geloof verwarren? En wie zal niet gruwen op het denkbeeld van eene vrijheid, krachtens welke men morgen als dwaling mag verwerpen, wat men heden als Goddelijke leering beschouwt (1)? Ziedaar den voortgang van het Protestantismus! Die voortgang is, wel is waar, traps-

(1) Men kan hier een gezegde van den Predikant Decker Zimmerman, alsmede een van den Predikant Lieuwens, beide aangehaald in mijn *Antwoord* 1.e Deel blz. 283, vergelijken. — *Le Globe*, een, ten minste bij name, zeer bekend Protestantsch Dagblad, zegt: *Notre siècle doute, et, dans le doute, sa religion* c'est sa liberté, *parce que c'est le seul dogme, qui permet à chacun de suivre ce qui lui plait aujourd'hui, de le rejeter demain. Le caractère de se siècle est de ne pas avoir une religion, mais d'en avoir mille, mais d'en avoir presqu'autant qu'il y a de familles dans chaque nation.* N. 137. — Volgens Perrone, uit wiens Tractaat *De Vera Religione* (*Concl.*)

Digitized by Google

gewijze tot stand gekomen (1); doch met dat al, hij is er, en de onzen hebben denzelven voorzegd (2).

En hoe staat het in het Protestantismus met het gezag des Bijbels en met de zedelijke waarde van het

---

ik deze en de twee volgende getuigenissen overgenomen heb, hadde dat Blad er bij kunnen voegen: *Mais d'en avoir presqu'autant, qu'il y a d'individus dans chaque famille.*

(1) *Le Producteur*, ook een Protestantsch Tijdschrift, zegt: *C'est au seizième siècle que la première fois, dans la série des évenements qui nous interessent, on voit la liberté de conscience ouvertement et nettement érigée en principe; mais d'abord ce n'est point cette liberté illimitée qu'on a réclamée depuis, c'est seulement la faculté de croire, sur un certain nombre de points déterminés, autrement que l'Eglise Catholique. A mesure qu'en se succédant, les sectes, qui s'élèvent du sein de l'Eglise, prétendent s'éloigner d'avantage de sa doctrine, elles reculent aussi théoriquement les bornes de cette faculté, qu'elles s'attribuent par le fait.* Les Ecritures sacrées *avaient été d'abord le champ, ou il paraissait convenu que la liberté de conscience devait se renfermer; bientôt cette limite est franchie;* la religion *par quelques hommes est réduite, dans son dogme, à une simple conception de la raison et du sentiment, et dans son culte à une pure relation métaphysique de l'homme à son créateur; enfin les idées fondamentales de toute institution ou croyance religieuse sont elles-mêmes attaquées, et c'est à l'abri du principe de la liberté de conscience, toujours de plus en plus étendue, que ces divers degrés d'incrédulité se produisent tour à tour et essaient de se faire recevoir.* N. 9 pag. 408.

(2) Op de laatstgemelde plaats laat Perrone volgen: » Dit is weder iets, wat Vincentius van Lerins reeds sedert de vijfde eeuw der Kerk in zijn bewonderlijk Commonitorium voorzien en voorzegd heeft. » Als eens," zegt hij, » deze willekeur » der goddelooze bedriegelijkheid toegelaten is, dan is het » verschrikkelijk te zeggen, hoeveel gevaar van uitroeijing en » vernietiging der Religie er uit gevreesd mag worden. Immers laat men zelfs maar het kleinste gedeelte der Catho» lijke leering verworpen hebben; alsdan zal het, als het

Digitized by Google

Christendom? » Het religie-gebouw," zegt een zeker Schrijver, welken vermoedelijk velen der Haagsche Vaders gelezen hebben, » het religie-gebouw, waarvan » Christus en de Apostelen de stichters zijn, is onge- » twijfeld een werk der Voorzienigheid, en men is » verpligt aan hetzelve, vergeleken met andere men- » schelijke maatschappijen en godsdienstige instellin- » gen, de hoogste algemeen-geschiedkundige waarde » toe te kennen: desniettemin ligt de grond van deszelfs » ontstaan alleen in het gewone verband der oorzaken » van menschelijke dingen onder Gods toezigt (1)." Eenvoudiger maar duidelijker: » Het Christendom is, wel is waar, schooner en aannemelijker dan het Jodendom of het Mahomedismus enz.; doch God is met hetzelve niet meer, dan met andere menschelijke dingen gemoeid." — En wat het gezag des Bijbels in het tegenwoordige standpunt van het Protestantismus betreft, » dit vraagstuk," zegt dezelfde Schrijver, » heeft » geene zwarigheden in; kort en treffend heeft Rein- » hard er op geantwoord als hij zegt: Bij den Ratio-

---

» ware, een gebruik worden en geoorloofd schijnen, nu deze » en gene, en daarna weder andere en andere leerstukken te » verwerpen. Doch de deelen eenmaal verworpen zijnde, wat » blijft er dan over, dan dat ook het geheel eindelijk verwor- » pen worde?"

Toegelaten is. — Wat zou Vincentius wel niet gezegd hebben, wanneer men in zijnen tijd, gelijk in den onzen, geleeraard had, dat de gemelde *willekeur der goddelooze bedriegelijkheid* juist EENE KRACHT GODS is, en dat de PAUS ER NIETS VAN WEET, vermits hij aan die willekeur *paal en einde stelt!*

(1) *Briefe über den Rationalismus. Aachen, bei Joseph Frosch.* 1813.

Digitized by Google

» nalist beslist de rede alleen; geloofszaken en gods»
» dienstige stellingen welke de rede niet kan begrijpen
» en billijken, kunnen ook geen deel aan zijne over»
» tuiging hebben. De Schrift is den Rationalist niet
» meer, dan ieder ander menschelijk boek. Hij laat
» haar alleen gelden waar zij met zijne inzigten over»
» eenstemt; en wel niet om hem tot de overtui»
» ging te brengen, naardien zijne inzigten waar zijn
» wegens hunne overeenstemming met de rede; maar
» de Schrift strekt hem bloot tot bewijs dat ook an»
» deren (de wijzen des voortijds) zoo gedacht en ge»
» loofd hebben." Aldus Röhr. Bretschneider wil den inhoud der H. Schrift geheel aan het onderzoek en de beslissing der wetenschappen onderworpen hebben; en wie weet niet, dat Bretschneider en Röhr thans en reeds sedert jaren, als ik het zoo zeggen mag, de Petrus en Paulus van het Protestantismus zijn?

§. 104.

Gevolgen van het Rationalismus. Vergelijking der orthodoxe Gereformeerden met de Joden tijdens de Babylonische gevangenschap.

Möhler, deze getuigenissen aanhalende, veroorlooft zich te vragen: » Wat mag, in het inzigt van Mijn» heer Bretschneider, God toch wel voor een ding » zijn? Wat er wel eens een worden (1)?" En inderdaad, mijne geliefden! de Hervorming, haar echt en onmiskenbaar grondbeginsel volgende, zou, indien het mogelijk ware, alles, ja God zelven, vernielen. Gijlieden dan, in wie ik nog zoo gaarne opregte men-

schen en edele Nathanaël's eerbiedig, opent toch uwe oogen om het standpunt, of liever het wentelpunt, op hetwelk de Hervorming u geplaatst heeft, met gemoedelijken ernst te beschouwen. Trekt toch uwen voet terug van dien verslindenden draaikolk, op wiens rand uwe Leeraars u al meer en meer zoeken te plaatsen, en die u reeds met zijne gesperde kaken aangrijnst om u in te zwelgen. Beschouwt voortaan uwe waarheid-schreeuwers gelijk zoo vele kwakzalvers, en laat uwe lieve eenvoudigheid niet in een beklagelijk onverstand ontaarden. Mijn hart heeft mij misschien duizendmalen gezegd dat gijlieden meerdere deernis verdient dan de ongelukkige Joden, die aan hunne rampzalige eigenzinnigheid en verdeeldheden hunne beschamende en ongelukkige overvoering naar Babylonië te verdanken hadden; en voelde ik mij geroepen om uliedeu als Profeet te betreuren, ik zoude mij, in navolging van Jeremias, op de puinen van den door uwe vaderen verbrokkelden Tempel Gods gaan nederzetten, om u met dien Profeet toe te roepen: *Uwe Leeraars hebben u valsche en zotte dingen gezien. Zij hadden u de zonde uwer scheuring onder het oog moeten leggen, ten einde u dezelve te doen berouwen. Dit hebben zij niet alleen verwaarloosd; maar daarentegen hebben zij u eene rede, dat is eene menschelijke wijsheid gezien, welke alleen kon strekken om u de leugen te doen omhelzen en de waarheid te verwerpen* (2). Deze vertaling is wel niet stijf letterlijk; doch inderdaad, mijne geliefden! zoo is het allengskens

(1) Symbolik. 4.e Aufl. S. 332. (2) Klaagl. II, 42.

met uwe hoogggeprezene Reformatie gegaan; het Protestantismus is eindelijk een ellendig Philosophismus geworden. Het ware zeker een allereerste pligt voor uwe Leeraars geweest, ulieden onder het oog te leggen en op het hart te drukken dat scheuring ter zake van religie eene allerzwaarste zonde is; en het is wel degelijk een klaaglied waardig dat zij niet alleen zulks verwaarloosd hebben, maar integendeel, de scheuring op allerlei manieren zochten te bevorderen. Ook voel ik mij wel iets bekoord om dienaangaande mijne dichtkracht te beproeven; doch misschien is er reeds te lang met ulieden gesproken, en welligt zoude ik met al mijne eenvoudigheid niet in staat zijn om hatelijkheden voor te buigen. Nogtans is de zaak van al te groot belang om dezelve geheel onbetoogd te laten voorbijgaan, en daarom willen wij eens zien hoe deze en gene onzer gezamentlijke Vaderen er over geoordeeld hebben.

§. 105.

Beklagelijkheid der scheuring. — Volgens den H. Cyprianus en den H. Augustinus verdient zij de eeuwige verdoemenis. — Het is altijd het verstandigst, Roomsch te worden.

Wij hebben menigeen onder ulieden hartelijk beklaagd, mijne geliefden, toen gijlieden, uwe afscheiding van de Hervormde Kerk in Nederland ondernemende, voor velerlei verdrukking en mishandeling bloot stondt. Wij beklaagden u eensdeels uit een natuurlijk gevoel van medelijden met ongelukkigen, en ten andere, wijl wij eene geheel andere gedachte over

Digitized by Google

de Nederlandsche Grondwet en over een klassiek land van vrijheid hadden dan diegenen, onder wier plaagmiddelen gijlieden toenmaals zuchttet. Gij weet het, de *Stemmen* der Nederlandsche Catholijken hebben jaren lang uw natuurlijk en Nederlandsch regt bepleit, en ach! haddet gij al die vervolgingen maar voor eene waardigere zaak geleden! Gij hebt u van eene scheuring afgescheurd, en dit verdiende voorwaar eene hartelijke gelukwensching: maar gij hebt de goede zaak slechts ten halve uitgevoerd, gij zijt op u zelven staan gebleven, of liever, gij hebt eene oude scheuring vernieuwd en zoodoende eene nieuwe daargesteld. Waarom niet liever tot de Catholijke eenheid, welke uwe roekelooze vaderen verlaten hebben, teruggekeerd? Waarom hunne schrikkelijke zonde op nieuws gepleegd en u daarmede in het oogenschijnlijk gevaar der eeuwige verdoemenis geworpen? » Meenen de afgescheidenen » dan," zegt de H. Cyprianus, » dat Christus in » hunne vergaderingen is, daar zij zich buiten de » Kerk van Christus verzamelen? Zelfs al worden de- » zulken in de belijdenis van Christus' naam om het » leven gebragt, zij zijn geteekend met eene vlek, » welke het bloed niet eens kan afwasschen. De on- » uitwischbare en zware schuld der tweedragt wordt » zelfs door den marteldood niet gezuiverd. Die bui- » ten de Kerk is, kan geen Martelaar worden. Die » haar verlaat aan welke het heerschen is toegezegd, » zal niet tot het rijk kunnen geraken (1)." Het be-

---

(1) *An secum esse Christum cum collecti fuerunt opinantur, qui extra Christi Ecclesiam colliguntur? Tales etiamsi oc-*

Digitized by Google

hoorde derhalve niet eens de vraag te zijn, wie van beiden, of de Dordsche of de Haagsche Vaderen, het zuivere woord Gods verkondigen, noch, welke bijzondere leerpunten door Christus geopenbaard zijn geworden: maar, waar ter plaatse zich de eenheid van Christus bevindt. Wij bezweren u bij uwe begeerte naar de eeuwige zaligheid en bij uwen eerbied voor het woord van God, laat u toch, ten spijt van Zijne uitdrukkelijke beloften, nooit wijs maken dat Zijne Kerk ooit onzigtbaar geweest zij of eene wezentlijke hervorming noodig gehad hebbe, en mistrouwt derhalve allen, welke zich ooit, onder welk schoonluidend en huichelend voorwendsel ook, tegen haar hebben verzet. » Onmogelijk kan de Bruid van Chris-
» tus tot trouweloosheid worden overgehaald; zij is
» kuisch en onbevlekt. Zij kent slechts één huis, en
» met eene zedige eerbaarheid bewaart zij de onge-
» schondenheid harer ééne bruidkamer: zij behoudt
» ons voor God en geeft aan de kinderen hares schoots
» de zegelen van het rijk. Wie, van de Kerk ge-
» scheiden zijnde, zich bij eene echtbreekster vervoegt,
» verzaakt zijn aandeel in de beloften van Christus;
» en wie de Kerk van Christus verlaat, zal niet tot
» de belooningen van Christus geraken: hij is een
» vreemdeling, een onheilige, een vijand; van het oogen-
» blik af aan dat hij de Kerk niet tot moeder heeft,

---

eisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis et gravis culpa discordiæ nec passione purgatur. Esse martyr non potest qui in Ecclesia non est. Ad regnum pervenire non poterit, qui eam quæ regnatura est derelinquit. Lib. de Un. Eccl. cap. 3.

Digitized by Google

» kan hij God niet tot vader hebben. Indien het » voor degenen, die buiten Noë's arke waren, moge- » lijk was om den vloed te ontkomen, dan is er ook » redding voor dengenen die zich niet om de Kerk » bekommert en buiten haar is. De Heer waarschuwt » en zegt: *Wie niet met mij is, is tegen mij; en* » *die niet met mij verzamelt, verstrooit.* Alwie den » vrede van Christus en de eendragt breekt, werkt » tegen Christus; alwie buiten de Kerk verzamelt, » verstrooit de Kerk van Christus. De Heer zegt: *Ik* » *en de Vader zijn één*; en elders staat van den Va- » der en den Zoon en den heiligen Geest geschreven: » *En deze drie zijn één.* Wie zal zich dan nu voor- » stellen dat deze eenheid, welke uit de goddelijke » vastheid ontspruit en met de hemelsche verborgen- » heden zamenhangt, in de Kerk versneden en door » de scheidingzucht van tegen elkander inloopende ge- » zindheden verdeeld kan worden? Alwie zich niet » aan deze eenheid hecht, heeft niet de wet Gods, » heeft niet het geloof van den Vader en den Zoon, » heeft niet het leven noch de zaligheid (1)."

(1) *Adulterari non potest sponsa Christi, incorrupta est et pudica. Unam domum novit, unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Hæc nos Deo servat, hae filios regno quos generavit assignat. Quisquis ab ecclesia segregatus adulteræ jungitur, a promissis ecclesiae separatur. Nec perveniet ad Christi præmia, qui relinquit ecclesiam Christi. Alienus est, prophanus est, hostis est. Habere jam non potest Deum patrem qui ecclesiam non habet matrem. Si potuit evadere quis quam qui extra arcam Noe fuit, et qui extra ecclesiam foris fuerit, evadit. Monet Dominus et dicit:* Qui non est mecum adversus me est; et qui non mecum colligit, spargit. *Qui*

Digitized by Google

Zoo spreekt wederom dezelfde H. Cyprianus, dat is te zeggen, de Kerkleeraar, op welken uwe Leeraars zich steeds het liefst schijnen te beroepen; de H. Augustinus, een Kerkleeraar eveneens bij ulieden, althans bij Vader Calvyn, in groot aanzien, drukt zich ter zake der afgescheidenen iets korter, maar niet minder krachtig uit. Hij zegt: » Alwie van de Ca-
» tholijke Kerk afgescheiden zal zijn, hij moge zich
» dan verbeelden ook nog zoo fijn te leven, heeft alleen
» aan de misdaad, door welke hij zich van de een-
» heid van Christus heeft afgemaakt, genoeg om zich
» te verzekeren dat hij het leven niet zal hebben,
» maar integendeel, dat de gramschap Gods op hem
» blijft (1)."

En wat zou het worden, bijaldien ik nog andere en veel scherpere gezegden van andere Kerkvaders aanhaalde, vermits gij waarschijnlijk reeds zeggen zult, dat Cyprianus en Augustinus de zaak overdrijven? Doch neen, mijne geliefden! zij overdrijven de zaak geens-

---

pacem Christi et concordiam rumpit, adversus Christum facit. Qui alibi praeter Ecclesiam colligit, Christi Ecclesiam spargit. Dicit Dominus: Ego et Pater unum sumus. *Et iterum de Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est:* Et hi tres unum sunt. *Et quisquam credit hanc unitatem de divina firmitate venientem, sacramentis coelestibus cohaerentem, scindi in ecclesia posse et voluntatum collidentium divortio separari? Hanc unitatem qui non tenet, Dei legem non tenet, non tenet Patris et Filii fidem, vitam non tenet et salutem.* Idem ibid. cap. 2.

(1) *Quisquis ergo ab hac Catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere quod a Christi unitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Epist. nom, Cirt. Conc. ad Don.

Digitized by Google

zins, tenzij gij willet dat Christus zelf de zaak ook overdreven hebbe, toen Hij zeide dat alwie naar de Kerk niet luistert, gerust met een' heiden en publikaan gelijk gesteld kan worden, zonder dat men iemand daarom van onverdraagzaamheid moge verdenken (1). Doch liever (want niets is meer tegen mijn gemoed dan onnoodig te twisten) laten wij al eens toegeven dat al die heilige en bijbelkundige mannen de zaak overdreven hebben. Welnu! Zullen wij u voor dermate onverstandig en onverschillig wegens de schrikbarende eeuwigheid mogen houden, dat gij in eene zoo gewigtige zaak de waarheid precies op het laatste greintje zoudt willen afwegen? Het is een leerstuk der Catholijke Kerk, achttien honderd jaren lang door de beroemdste mannen der wereld met allerhande dringende bewijzen gestaafd en verdedigd, dat men *buiten* de Roomsche Kerk niet kan zalig worden; en gijlieden zelven bekent dat men *in* die Kerk wel degelijk zalig worden kan. Gij waagt derhalve niets met tot ons te komen, dan een klein offer van uwe eigenliefde; gij waagt daarentegen alles met in uwe scheuring te verblijven, gij stelt u daarmede in het baarblijkelijke gevaar van de eeuwige verdoemenis. O verbeeldt u eens voor een nadenkend oogenblik dat de zaligheid eene beursspeculatie was, en dat de kansen zich in eene zulke verhouding tot elkander bevonden; wie uwer zou dan nog in beraad nemen om voor den hemel te doen, wat hij voor de aarde nooit zoude verwaarloozen?

(1) Matt. XVIII, 17.

Digitized by Google

§. 106.

Een woordje over de bijgeloovigheden en menschelijke vonden der Roomsche Kerk. — Zelfs al bestonden dezelve in waarheid, zoo konden zij toch de scheuring niet billijken.

Maar, zegt gijlieden, in de Roomsche Kerk waren verscheidene bijgeloovigheden, menschelijke vonden en misbruiken, toen onze vaderen zich van dezelve afgescheiden hebben.

Wat die bijgeloovigheden betreft, gij moogt heden ten dage gerust zijn, dat dezelve veel meer in de berooide hersenen uwer vaderen, dan in de Roomsche Kerk bestonden: want uwe eigene Schrijvers raadplegende, zult gij bevinden dat er niet een enkeld der toenmaals vinnig betwiste leerstukken is, of het heeft thans in dezen en genen Protestant eenen zeer warmen aanklever en verdediger gevonden. Voor het overige, het strekt het Roomsche geloof tot aanbeveling dat het eene kleine speelruimte heeft, zoodat er, naar gelang van de godvruchtigheid der menschen, iets bij en weder af kan, en alles niet naar de stijve letter gemeten wordt (1).

(1) Hetgeen de Graaf De Maistre zijnen *Chevalier* betrekkelijk de bijgeloovigheden laat zeggen, is zoo aardig en verdient zooveel opmerking, dat ik mij verbeeld, iets daarvan voor mijne Lezers te mogen afschrijven. *Je ne crois pas qu'un homme, et moins encore une nation, puisse croire précisement ce qu'il faut. Toujours il y aura du plus ou du moins. J'imagine, mes bon amis, que l'honneur ne vous déplaît pas; cependant qu'est ce que l'honneur? C'est la* superstition de la vertu, *ou ce n'est rien. En amour, en amitié, en fidelité, en bonne foi etc., la superstition est aimable, précieuse même et souvent nécessaire; pourquoi n'en serait-il de même de la piété? Je*

Digitized by Google

Wat echter onze menschelijke vonden en misbruiken aanbelangt, zonder toe te stemmen dat zij bestaan, althans als zeker stellende dat gijlieden ze verre overdrijft, weet ik er, om maar tijd te winnen, geen beteren raad mede, dan dezelve eerlijk uit te wisselen: want waarlijk, als men de bovenvermelde boekjes (§. 22.) gelooven mag, dan ziet het er bij ulieden vooral niet fraaijer uit. Staat het ulieden mooi, ons om een of ander misbruik te laken, hetwelk wij in den grond niet minder dan gij verfoeijen, doch hetwelk wij nog met verschooning behandelen, juist wijl wij het ligchaam zelf niet willen verminken? Nog eens dan, bedenkt

---

suis porté à croire que les clameurs contre les excès de la chose *partent des* ennemis de la chose. *La raison est bonne sans doute, mais il s'en faut que tout doive se régler par la raison. — Ecoutez ce petit conte je vous en prie: peut-être c'est une histoire.*

Deux soeurs ont leur père à la guerre: elles couchent dans la même chambre; il fait froid, et le temps est mauvais: elles s'entretiennent des peines et des dangers qui environnent leur père. Peut-être, *dit l'une,* il bivaquedans ce moment: peut-être il est couché sur la terre, sans feu ni couverture: qui sait si ce n'est pas le moment que l'ennemi a choisi . . . ah! . . .

Elle s'elance hors de son lit, court en chemise à son bureau, en tire le portrait de son père, vient le placer sous son chevet, et jette sa tête sur le bijou cheri. Bon papa! je te garderai. — Mais, ma pauvre soeur, *dit l'autre,* je crois que la tête vous tourne. Croyez-vous donc qu'en vous enrhumant vous sauverez notre père, et qu'il soit beaucoup plus en sûreté parce que votre tête appuie sur son portrait? Prenez garde de la casser, et croyez-moi, dormez.

Certainement cell-ci a raison, et tout ce qu'elle dit est vrai; mais si vous deviez épouser l'une ou l'autre de ces deux soeurs, dites-moi, graves philosophes, choisiriez-vous la logicienne ou la superstitieuse? — Soirées 10.e Entr.

Digitized by Google

met ernst wat er onder u zelven toegaat, en gelooft met ons dat de hoogst wenschelijke volmaaktheid op deze aarde niet t'huis behoort; want anders zoude zij reeds de hemel zijn. Uwe vaderen hebben zich ongeroepen, en buiten de banieren, bemoeid met de misbruiken van het Christelijke leger te willen verhelpen: doch dit daar gelaten; zij hebben de misschien bestaande misbruiken met het ergste van alle, hetwelk de H. Augustinus eene *allergruwelijkste misdaad* noemt, ik wil zeggen, met de afscheiding of scheuring aangehoopt. Wie heeft ooit van eenen heelmeester gehoord, die, hier en daar eene wonde in een ligchaam bevindende, al zijn operatiën aan het hoofd begint, en niets vuriger wenscht dan hetzelve af te snijden? Nogtans zoo hebben uwe vaderen het juist aangelegd om de wonden van het ligchaam van Christus, dat is, van de Kerk, te heelen; zij worden door menigeen onder u juist daarom groote mannen en werktuigen Gods genoemd, en menigeen is er, wien niets liever zoude zijn, dan aan hun vernielingswerk de laatste hand te leggen. Is dat Christelijke eenvoudigheid?

§. 107.

Vruchtelooze onderneming der Hervorming tegen Rome. — Aanwakkering, tot besluit om Roomsch te worden.

Evenwel Rome en de Paus zijn er nog; en wanneer gij de geschiedenis der laatste eeuwen en jaren maar iets weet te benutten, zult gij toch zeker den moed, van dat hoofd af te snijden, wel opgeven. Vermoedelijk zal Rome op dit oogenblik nog wel niet veel be-

koorlijks voor u hebben; stelt u evenwel boven het vooroordeel dat er uit Rome niet iets goeds zoude kunnen komen; komt en ziet, en wordt Nathanaëls: dit is een eenvoudig middel; niemand zal u den minsten lijfs- noch gewetensdwang aandoen, en dus, bijaldien gij de zaken niet naar uwen zin bevindt, moogt gij onverlet weder henen gaan. Althans uwe tegenwoordige geloofstoestand moet u, dunkt mij, bijzonder walgen; de scheuring, in welke gij u bevindt, is minder eene menschelijke vond, dan eene des duivels. Gij hebt welligt veel goeds aan u, en daarom, » wel verre van te willen dat gij » hetzelve aflegget, zullen wij u des te hartelijker om- » helzen. . . . . Doch aangezien hetzelve u niets baat » zoolang gij in de ketterij of in de scheuring blijft, » zoo wegens het andere waarin gij van de waarheid » afwijkt, als wegens de allergruwelijkste misdaad eener » scheuring; . . . zoo vermanen wij u om tot de ge- » zondheid des vredes en der liefde te komen: opdat » gij iets moget verkrijgen wat gij te voren niet hadt, » en opdat hetgene gij reeds hadt, u tot voordeel moge » strekken" (1).

---

(1) *Illa quæ schismatici vel haeretici non aliter habent nec aliter agunt quam vera Ecclesia, cum ad nos veniunt, non emendamus, sed potius approbamus. In quibus enim non dissentiunt a nobis, in eis non disjunguntur a nobis. Sed tamen quia eis nihil prosunt quandiu hæretici vel schismatici sunt, propter alia in quibus a veritate dissentiunt, et propter ipsum separationis immanissimum scelus, sive permanserint in eis peccata, sive continuo dimissa redierint, ut ad sanitatem pacis atque chariatis veniant adhortamur, non solum ut aliquid habeant quod non habebant, sed ut eis etiam illud prodesse incipiat quod habebant.* S. Aug. de Bapt. ctra Don. Lib. I. cap. 13.

Digitized by Google

En, om met den bij ulieden bijzonder bevrienden Kerkvader te sluiten, » laat u niet voorstaan dat gij
» het Evangelie van Christus belijdt, terwijl gij uzel-
» ven van de kudde van Christus en van Zijne vrede
» en eendragt afzondert: trouwens van roemwaardige
» en bruikbare soldaten zal men eerder verwachten
» dat zij, niet het kamp verlaten, maar, in hunne
» gelederen blijvende, datgene verrigten en beschikken,
» wat gezamenderhand verrigt moet worden. Niets ter
» wereld moet ons kunnen bewegen om de eensgezind-
» heid te verbreken: en derhalve, aangezien het ons
» onmogelijk is om de Kerk te verlaten teneinde naar
» buiten te gaan en tot ulieden te komen, zoo bidden
» en smeeken wij u met al wat in ons vermogen is,
» dat gijlieden liever tot de Kerk, uwe moeder, en
» tot ons, uwe broeders gelievet terug te keeren. Ik
» wensch, allerliefste broeders, dat het u altijd moge
» welgaan" (1).

EINDE.

---

(1) *Nec putetis sic vos evangelium Christi asserere, dum vosmetipsos a Christi grege et ab ejus pace et concordia separatis, cum magis militibus gloriosis et bonis congruat intra domestica castra consistere et intus positos ea quae in commune tractanda sunt agere ac providere. Nam cum unanimitas et concordia nostra scindi omnino non debeat, quia nos ecclesia derelicta foras exire et ad vos venire non possumus, ut vos magis ad ecclesiam matrem et ad nostram fraternitatem revertamini quibus possumus hortamentis petimus et rogamus. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.* S. Cypr. Epist. 43. Ed. Vesont.

Digitized by Google

Digitized by Google

Naschrift.

Dit Werk was voor ongeveer anderhalf jaar reeds grootendeels en voor een half jaar schier geheel afgedrukt: de Lezer gelieve zich die omstandigheid te herinneren, waar soms een bepaald getal van jaren zulks noodzakelijk of nuttig mogt maken.

Blz. 184. reg. 11. staat: *zware zonde:* met dit *zware* wilde ik niet zeggen dat het zweren zonder oordeel steeds als eene *doodelijke* zonde beschouwd moet worden; maar alleen dat het zeer gevaarlijk is, en gemakkelijk tot doodzonde kan leiden.

Ik heb meermalen in beraad gestaan om den geheelen §. 97. (blz. 261 — 265) te doen wegvallen, wijl de aldaar vookomende opmerking wat hard is; ofschoon dezelve mij altijd zoo eenvoudig toegeschenen is, dat het mij verwonderde, dezelve nergens aangetroffen te hebben. Onlangs echter (23. October 1841) spraken de *Catholijke Nederlandsche Stemmen* van een Franschen Schrijver, die » aanmerkt dat het Protestantismus tot in het paradijs kan opklimmen, en beweren *dat* ADAM *en* EVA *belijdenis*

Digitized by Google

van het Protestantismus gedaan hebben, toen zij op het voorstel van eenen zeer verlichten en hoogst onafhankelijken geest, (die zelfs in den hemel tegen de oppermagt van God geprotesteerd had), de wet van onthouding, die de Heer hun voorgeschreven had, aan hun VRIJ ONDERZOEK *onderwierpen en* VOLGENS HUN EIGEN OORDEEL *tegen dezelve protesteerden, door te eten van de verbodene vrucht.*" — Dit had, dacht mij, zooveel overeenkomst met mijne bewering, dat ik geene reden meer zag om dezelve te onderdrukken.

Digitized by Google

ERRATA.

Blz.	1	reg.	16	*staat*	uitspraak	*lees*	de uitspraak
»	6	—	17	——	aan het	—	dan het
»	7	—	14	——	een	—	één
»	14	—	8 v. o.	——	aangedane	—	aangedanen
»	24	—	15 v. b.	——	en	—	en zou
»	30	—	5	——	leren	—	lederen
»	56	—	7	——	ieder	—	ieder boek
»	60	—	9 v. o.	——	dat	—	dat het
»	61	in de noten		——	'Ερευνᾶῖε ῖας en δοκεῖῖε, lees: 'Ερευνᾶτε τας en δοκειτε.		
»	62	reg.	11	——	Ook moet	*lees*	Ook moet men
»	80	—	8	——	dragen en	—	dragen, maar
»	90	—	18	——	bouwmeester niet	—	bouwmeester
»	94	—	2 en 1	——	betere	—	beter
»	95	—	6 en 7	——	zoude	—	zouden
»	101	—	19	——	uit	—	uitvallen
»	102	—	1 v. o.	——	het	—	hem
»	108	—	10	——	vorige	—	overige
»	176	—	4 en 3	——	zoo wel als hij, voor valsch verklaart *lees* voor valsch verklaart, zoo wel als hij		
»	214	—	9	——	kunnen	—	kunne
»	238	—	1	——	jurn	—	juris in

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

HOEPERMANS, Henricus
Nathanaël ep de eenvoudigheid.

919.46
H695na
1841

Digitized by Google

Digitized by Google